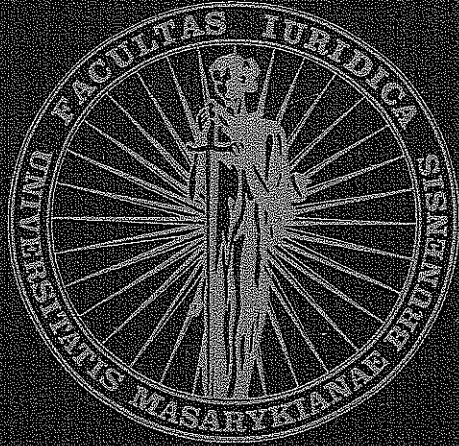

1998

III.

ČASOPIS PRO PRÁVNÍ VĚDU A PRAXÍ

PRÁVNICKÁ FAKULTA
MASARYKOVY UNIVERZITY
V BRNĚ

Právnická fakulta Masarykovy univerzity
Vzdělávací a ediční středisko, Veveří 70, 611 80 Brno

tel.: 05/41 559 323

tel. a fax: 05/41 559 322

DIČ: 288-00216224

Pozn.: ceny jsou uváděny vč. DPH, dodavatel fakturuje poštovné a balné, knihkupcům poskytujeme rabat

Výběr publikací vydaných na PrF MU Brno v roce 1998

- **Blažek, J., Uklein, J.: Bankovníctví**
učebnice, první vydání 1998, 180 str., 105 Kč
- **Redakce: Lamparter, M.: Církev a stát (Sborník příspěvků z 3. ročníku konference)**, sborník, první vydání 1998, 52 str., 55 Kč
- **Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo**
učebnice, první vydání 1998, 313 str., 294 Kč
- **Rozehnalová, N., Týč, V.: Evropské mezinárodní právo soukromé**
monografie, první vydání 1998, 347 str., 248 Kč
- **Píchová, I.: K některým aktuálním problémům vzniku pracovního poměru v teorii a praxi**, monografie, první vydání 1998, 217 str., 259 Kč
- **Redakce: Průcha, P.: K normotvorné pravomoci obcí**
sborník příspěvků, první vydání 1998, 160 str., 125 Kč
- **Jančářová, I.: Mezinárodní smlouvy na ochranu životního prostředí Vybrané otázky**, monografie, první vydání 1998, 188 str., 245 Kč
- **Židlická, M.: NEGOTIORUM GESTIO**
monografie, první vydání 1998, 155 str., 182 Kč
- **Dudová, J.: Některé právní aspekty ochrany zdraví spotřebitele**
monografie, první vydání 1998, 173 str., 225 Kč
- **Fiala, J. a kolektiv: Občanské právo hmotné**
učebnice, druhé, doplněné vydání 1998, 404 str., 359 Kč
- **Koudelka, Z.: Obecně závazné vyhlášky**
monografie, první vydání 1998, 130 str., 148 Kč
- **Kroupa, J. a kolektiv: Politologie**
učebnice, druhé, přepracované vydání 1998, 255 str., 217 Kč

Časopis

pro právní vědu a praxi

Ročník VI

číslo 3

1998

REDAKČNÍ RADA :

doc. JUDr. Jan Filip, CSc.
předseda

doc. JUDr. J. Bejček, CSc., doc. JUDr. J. Fiala, CSc.
doc. JUDr. D. Jílek, CSc., doc. JUDr. P. Průcha, CSc.
JUDr. J. Spáčil, CSc.

Vydala Masarykova univerzita v Brně

Adresa redakce :

Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Veveří 70, 611 80 Brno

Rozšiřuje, objednávky přijímá a vyřizuje:

Vzdělávací a ediční středisko

Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně,
Veveří 70, 611 80 Brno, tel. 41 559 322, fax. 41 559 322

Tisk: DIOXER Brno, Jírová 1

Toto číslo bylo dáno do tisku v září 1998

Vychází 4x ročně

ISSN 1210 – 9126

POKYNY PRO AUTORY

Rukopisy redakci zasílejte ve dvou vyhotoveních a na disketě (nejlépe v textovém editoru T602). – Je třeba, aby rozsah rukopisu nepřesahoval 20 normostran. – Pod název článku uvádějte jméno, příjmení autora, k článku připojte krátkou informaci o autorovi (titul, pracoviště a rodné číslo). – Ke každému článku je třeba připojit krátké shrnutí v angličtině (do 20 řádků), které musí obsahovat výstižnou charakteristiku článku. – Všechny články budou anonymně oponovány. – Nevyžádané články se autorům nevracejí zpět. – Veškerou korespondenci adresujte na adresu redakce Časopisu pro právní vědu a praxi.

*Toto číslo je věnováno počtě 70. výročí narození
prof. JUDr. Josefa Macura, DrSc.*

OBSAH

ÚVODNÍK

Osobnost prof. JUDr. Josefa Macura, DrSc. 369

ČLÁNKY

Josef Bejček: Odpovědnost právníků za obsah právní odpovědnosti 371

Karel Eliáš: Obchodní podíl v exekuci 386

Josef Fiala: Charakteristika právní povahy věcných břemen (s využitím teorie zájmů) 403

Petr Hajn: K dokazování ve sporech z nekalé soutěže 410

Radka Honcová: Právní úprava problematiky odpovědnosti za výrobek v České republice z hlediska kompatibility s právem Evropských společenství 425

Dalibor Jílek: Úvaha o lidských právech v právu mezinárodním 463

Václav Nesrovnal: Prejednacia zásada v návrhu Občianskeho súdneho poriadku 468

Petr Průcha: K vybraným problémům správního soudnictví 477

Jaruška Stavínová: Správní soudnictví a jeho další perspektivy 488

Vladimír Týč, Naděžda Rozehnalová: Evropský rozměr procesního práva 503

Ivo Telec: Majetkové vklady do nadací a nadačních fondů 514

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI

Jozef Balga: Inštitút vyhostenia v slovenskom právnom poriadku 520

Jan Pinz: Občanská neposlušnost v moderním právním státě 532

Jana Dostálová, Jaromír Harvánek: Nad některými otázkami právní subjektivit 542

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

Stanislav Kadečka: Právní povaha samosprávných vyhlášek obcí 554

Veronika Smržová: Nelegislativní unifikační prostředky v oblasti smluvního práva mezinárodního obchodu 567

INFORMACE

Miloš Večeřa: Sociální patologie 1998 581

Michal Lamparter: 4. ročník konference Církev a stát 583

RECENZE

Ladislav Vojáček: Fico Robert: Trest smrti 585

Jan Filip: Právnická fakulta Univerzity Karlovy. 1348–1998 589

ANOTACE

Dalibor Janiš: Peter Blaho, Ivan Haramia, Michaela Židlická: Základy římského práva 593

AKTUÁLNĚ O LITERATUŘE

Přehled nové vydané literatury 595

ÚVODNÍK

OSOBNOST

prof. JUDr. JOSEFA MACURA, DrSc.

Prof. JUDr. Josef Macur, DrSc., se narodil dne 5.7.1928 v učitelské rodině. Studium na právnické fakultě ukončil v roce 1951. Do r. 1956 pracoval jako podnikový právník, pak jako soudce okresního, později krajského soudu. Již v době své praktické činnosti se zabýval hlubším teoretickým studiem a publikoval více odborných článků v právnických časopisech. Ještě v době své soudcovské činnosti se stal externím vědeckým aspirantem. Na jaře 1968 obhájil kandidátskou dizertační práci na téma „*Zásada dispoziční v občanském soudním řízení*“. V r. 1970 nastoupil jako učitel na nově zřízenou Právnickou fakultu v Brně, kde působil jako odborný asistent, později jako docent. V r. 1978 obhájil doktorskou dizertační práci, která se zabývala problematikou postavení občanského práva procesního v systému práva. V r. 1979 byl jmenován profesorem pro obor občanské právo hmotné a procesní. V době svého působení na vysoké škole zastával některé akademické funkce, včetně funkce děkana právnické fakulty, které se vzdal v r. 1983. Po dlouhou dobu byl vedoucím katedry občanského práva.

Svoji pozornost věnoval občanskému právu procesnímu. V průběhu své vědecké činnosti publikoval 14 knižních monografických prací a více než 100 článků a studií v různých odborných právnických časopisech.

K jeho nejvýznamnějším pracem patří Povinnost a odpovědnost v občanském právu procesním (1991), Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné době (1992), Právo procesní a právo hmotné (1993), Problémy vzájemného vztahu práva procesního a hmotného (1993), Důkazní břemeno v civilním soudním řízení (1995), Dělení důkazního břemena v civilním soudním sporu (1996), Zásada projednací v civilním soudním řízení (1997).

Jeho práce byly příznivě recenzovány v odborných právnických časopisech, zejména v Právníku, a byl uznáván jejich přínos pro právní praxi.

Samostatně nebo ve spolupráci s dalšími autory zpracoval řadu učebních pomůcek a komentářů z občanského práva procesního. Nejnověji publikoval učebnici exekučního práva (1997). V publikační činnosti dále intenzivně pokračuje.

O všestrannosti prof. Macura svědčí nejen jeho zájem o filozofii a přírodní vědy, který se projevuje též v jeho pracech, ale i skutečnost, že ovládá hru na několik hudebních nástrojů. *Nejvýraznějšími rysy jeho osobnosti jsou pracovitost a skromnost.*

ČLÁNKY

ODPOVĚDNOST PRÁVNÍKŮ ZA OBSAH PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

(PŘÍSPĚVEK K POCTĚ P. PROF. MACUROVI)

JOSEF BEJČEK

OSOBNÍ POZNÁMKA

Pana profesora Macura jsem měl štěstí poznat jako učitele, dlouholetého děkana brněnské Právnické fakulty a zejména jako vynikajícího právního vědce. Utkvěly mi v paměti jeho přednášky z občanského práva procesního, v nichž nás kultivoval strukturovaností přednášené látky a formulacemi, které – ač pronášeny spatra – by mohly být bez úpravy přepisovány jako text učebnice. Nás, teoretizující studenty a později mladé učitele, kteří tehdy začali pronikat do metodologie právní vědy, fascinoval pan profesor Macur svojí vědeckou akribií, širokým odborným rozhledem, hloubkou průniku do podstaty řešených problémů, jakož i střízlivým, vždy korektním a uvážlivým hodnocením jiných názorů i svědomitostí při vyvozování závěrů vlastních a pečlivostí při jejich zdůvodňování.

Pan profesor Macur též vždy vynikal a vyniká schopností dokonalé orientace v příslušném odborném písemnictví a uměním – tak nezbytným a charakteristickým u vynikajících pedagogů – srozumitelně zprostředkovat obsah dosaženého poznání studentům a odborné veřejnosti. Toho dosahoval zejména tím, že dokázal zvládnout svůj vědní obor jako celek, vystihnout podstatné a strukturótvorné ry-

sy jednotlivých teoretických přístupů a na základě jejich nejpodstatnějších znaků dokázal tyto přístupy zdůvodněně kategorizovat a klasifikovat.

Myslím, že zásluha pana profesora Macura jakožto jednoho z onoho mála několika skutečných vědců, kteří na tehdejší znovuobnovené brněnské Právnické fakultě působili, o zdárný vývoj příští generace právních odborníků, je nesporná. Chci i na tomto místě a touto formou – byť poněkud samozvaně – panu profesorovi Macurovi za tento jeho přínos a za nejlepší metodu výchovy – totiž jeho vlastní následováníhodný příklad – srdečně poděkovat. Dnešní Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně se ostatně opírá o učitelskou generaci formovanou jím a nemnoha dalšími výraznými osobnostmi tehdejšího učitelského sboru.

Pan profesor se přes svoji nejvýraznější a ve své vědecké tvorbě dominantní civilisticko-procesualistickou orientaci zabýval též otázkami právně teoretickými a řadou problémů z občanského práva hmotného. V rámci této osobní poznámky se přiznávám, že z hlediska metodologie a všeobecně inspirativní kultury právního myšlení mě nejvíce oslovily Macurovy práce o občanském právu procesním v systému práva a o občanskoprávní odpovědnosti a zavinění.

Snad mi jubilant promine, že se v následující úvaze dotýkám tématu (občansko)právní odpovědnosti způsobem, který šíří záběr a propracovanost nesnese ani jen náznak srovnání s jeho knihou *Odpovědnost a zavinění v občanském právu* (UJEP Brno, 1980). Jsem si jist, že jako zkušený pedagog a právní publicista byl vždy určitě předem smířen s tím, že jeho myšlenky mohou inspirovat leckoho k leccemu. Obligátní a pro veřejnost určenou výmluvou mi budiž rozsah časopiseckého příspěvku. Skutečný insuficienční důvod je mně a všem zasvěceným zřejmý a nezasvěceným ho není třeba přiznávat.

LZE DEFINOVAT PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST?

Setrávám v dávno formulované skepsi, že definice je v právu nebezpečná už proto, že je vlastně nemožná; právo se vyvíjí a jeho pojmy se mění pod tímiž názvy¹. Souhlasím též s K. Popperem v tom, že požadavek po definici všech našich termínů je stejně neudržitelný jako požadavek, abychom dokázali všechna svá tvrzení². Nemůže však škodit poukaz na nejobecnější a nejpříznačnější rysy v nějaké tzv. definici pro běžnou potřebu, pokud si uvědomujeme její omezenost.

¹ Srov. Macek, J.: *Sociální ekonomika (Kurs národního hospodářství)*, Česká grafická unie 1945, str. 640.

² Srov. Popper, K.: *Otevřená společnost a její nepřátelé*, Oikúmené, Praha 1994, str. 22

Nadále se domnívám, že z teoretického hlediska (tedy odhlédnuto od toho, co za právní odpovědnost prohlašuje právní norma) není právní odpovědnost konkrétním popisovaným předmětem nebo vlastností reality (tak jako třeba pružnost určitého materiálu nebo činnost některého tělesného orgánu), ale abstraktní uměle vytvořenou kategorií, které my sami při její formulaci vkládáme obsah.

Nezjišťujeme tedy, zda je dána, ale *stanovujeme*, zda bude dána – určujeme předpoklady, za nichž daný vztah zařadíme do kategorie právně odpovědnostních vztahů. Pojem právní odpovědnosti nedefinujeme tedy v právní teorii analyticky jako popis určitého objektu, ale vymezujeme jej synteticky, jako konstrukci určitého abstraktního objektu³. Deficitní jazyk prostě nevystačí s počtem a variacemi názvů jakožto nositelů významových obsahů a pojem právní odpovědnosti obsahuje tolik významových nuancí, že jej nelze prakticky použít bez podrobného vysvětlování jeho obsahu.

Tento problém se řeší tradičně tak, že se pojem ponechá nezměněn a nepochybně a kategorizují se různé jeho (typicky širší a užší, resp. „sui generis“) významy, „smysly“ a obsahy, ev. se hovoří o různých koncepcích vnějškově stejného pojmu⁴. Macurova kategorizace a klasifikace koncepcí odpovědnosti je vědecky zdůvodněná a korektní, neboť vychází z podstatných pojmotvorných znaků a podstatných diferencí mezi nimi u jednotlivých teoretiků. Prof. Macur sám přiznává⁵, že nejde v pravém slova smyslu o odlišné koncepcce, jako spíše o více či méně jednostrannou akcentaci určitých klíčových pojmotvorných prvků (u tzv. pojetí mocenského, sankčního, pozitivně aktivního či negativně retrospektivního), resp. o snahu o jejich vzájemnou vyváženost (u pojetí komplexního), popř. o pokus rozšiřovat pojem odpovědnosti o systémově strukturní hledisko (u pojetí extenzivního).

Vzhledem k syntetické konstrukci pojmu právní odpovědnosti se musíme ptát po jejím společenském účelu či společenské funkci (což je asi totéž). Má-li mít právní odpovědnost určitou funkci (určitý účel), není možné za ni svévolně označit jakýkoliv normativní konstrukt, ale jen takový, který tento předpokládaný žádoucí účel plní, resp. je schopen jej plnit. Právní institut se dá ve své podstatě redukovat na svoji funkci (účel). „Odpovědnost za škodu“, která nevede k odškodnění, „trestní odpovědnost“, která nevede k potrestání a k prevenci..., to jsou jen bezobsažné názvy.

Právní normy by při svém porušení měly vést k takové právní odpovědnosti,

³ Bejček, J.: *Obecně teoretické otázky hospodářskoprávní odpovědnosti*, Právník č. 6/1983, str. 572.

⁴ Tento postup použil i Macur, J.: *Odpovědnost a zavinění v občanském právu* (UJEP Brno, 1980).

⁵ Tamtéž, str. 12, 14–16 a jinde.

jejíž sankce by byly komplementární (a nikoliv protichůdné, jak se často stává) s odpovědností morální. To, že právo je způsobilé efektivně postihnout jen malý výsek postupů proti společenskému řádu (srov. též pozn. 12), s tímto problémem nesouvisí.

Řečeno lapidárně – *právní sankce by měla být mravně dostatečná, ale i mravně přijatelná. Právní úprava odpovědnosti by měla zabezpečit soulad se společensky akceptovanou představou mravného důsledku protiprávnosti.*

Existují situace, v nichž možnost formování podmínek právní odpovědnosti je z různých důvodů zneužita tak, že při realizaci takto koncipované právní odpovědnosti nastává u oprávněného stav jakési morální frustrace z nemožnosti vyřešit rozpor mezi odpovědností z vnějšího objektivizovaného právního hlediska a představou o spravedlivém a slušném vypořádání z hlediska vnitřního, morálního; právní důsledky zkrátka nejsou slušné.

Chci tedy na tomto místě svojí drobnou úvahou upozornit na důležitost zkoumání obsahové správnosti obsahu odpovědnostního závazkového vztahu, posuzované nikoliv z hlediska formálního (pozitivněprávního), nýbrž z hlediska morálního (či přirozenoprávního). V souladu s J. Macurem používanou terminologií by se tento můj akcent dal patrně podřadit pod přístup, který nezůstává na ryze juristické úrovni, táže se po společenské podstatě právní odpovědnosti a v tomto rámci klade důraz na prvek společenského odsouzení.

SVOBODNÁ SMLOUVA A OBSAH ODPOVĚDNOSTI

Hypoteticky předpokládám, že by analogicky k podobné potřebě u smluvně vzniknuvších závazků mohla a měla existovat – z hlediska sociologické účinnosti práva potřebná – metoda, jak zajistit, resp. znovuobnovit skutečnou rovnoprávnost subjektů i v rámci odpovědnostního právního vztahu.

Tak jako se v současnosti již prokazatelně projevují deformace ve smluvních vztazích kvůli faktické závislosti jedné ze smluvních stran na druhé smluvní straně, které ústí ve vychýlení rovného postavení stran a občas i – v háv využití dispozitivních právních norem oděný – diktát jedné z nich vůči druhé⁶, tak se tyto deformace mohou projevit i v odpovědnostní fázi existence právního vztahu.

Právo silnějšího se může stát největším bezprávím (Stammler) a nástrojem neoficiální nadvlády jednoho smluvního partnera nad druhým i ve formě jednostranně výhodných ujednání o odpovědnostních závazcích v případě porušení smlouvy.

⁶ Blíže srov. Bejček, J.: Existuje smluvní svoboda?, Právník 1998, v tisku.

Je tedy zřejmé, že silnější vyjednávací pozice jedné ze stran (*bargaining power*) může ovlivnit zejména obsah odpovědnostního závazku při smluvní formě odpovědnosti, a to především v tzv. spotřebitelských smlouvách, kdy na jedné straně smluvního vztahu stojí nechráněný nebo nedostatečně chráněný a ekonomicky, informačně, odborně a jinak handicapovaný spotřebitel a na straně druhé všestranně mocná obchodní organizace.

Kvalitativně obdobná situace může však nastat i v případě smluvně založeného vztahu mezi obchodníky (podnikateli) ve smlouvách obchodních, pokud je postavení stran mocensko-ekonomicky velmi nevyvážené⁷.

Ani zakotvení jednostranně výhodných podmínek, resp. zmírnění či nezakotvení právní odpovědnosti v zákonech neodpovídá na otázku, je-li taková situace z hlediska obsahu právního vztahu spravedlivá (obsahově správná), neboť intervenční moc tržně silných společností může pomocí lobbistických tlaků sahat až k projevům v právní úpravě. Stejně jako dnes již neplatí „kdo říká smluvní, říká správný“⁸, nemusí bezpodmínečně platit ani obdoba: „kdo říká zákonný, říká správný.“

Sociologicky vzato není z možného dosahu tržně silných subjektů vyřazeno tak úplně ani soudnictví a státní správa. Není nutno hned myslet přímo na korupci, ale třeba na mnohem jemnější a nepřímou „infiltraci“ prostřednictvím stanovisek a dobrozdání teoretiků a právních publicistů, která mohou zprostředkovaně ovlivnit výklad právních norem, rozhodování příslušných správních orgánů a judikaturu.

Jsem si vědom nebezpečí „sklouznutí“ k sociologizujícím a politologizujícím (tedy mimoprávním) úvahám, ale takové kladení otázek může být dokonce zajímavější a někdy možná i přínosnější.⁹

Domnívám se, že přes výtku metodologického poklesku zvažování těžko uchopitelných mimoprávních faktorů může být přínosné alespoň cvičně odhlédnout od ryze pozitivistických hledisek. Kacířská otázka zní, zda se můžeme ptát nejen po legalistické (formální) správnosti obsahu (odpovědnostního) právního vztahu, ale i po jeho správnosti etické a jestli ano, zda ona etická správnost obsahu právního vztahu může být hledána i jinde než ve speciálních odpovědnostních ustanoveních zákona (např. v jeho nejobecnějších ustanoveních o dobrých mravech apod.).

⁷ Situace tržní dominance jednoho z partnerů (při níž je možnost slabšího obrátit se na jiného partnera podstatně ztížena), nebo monopolismus silnějšího partnera (při němž je taková možnost úplně vyloučena).

⁸ Výrok liberála Fouillého z r. 1881, cit. podle Bonassiese: *Ermessenfreiheit und Billigkeitsspielraum des Zivilrechts, Arbeiten zur Rechtsvergleichung*, B. 24, str. 78.

⁹ Navíc ani nikdo z předválečných ryzích normativismem prochnutých odchovanců brněnské právnické fakulty a ani nikdo z pozdějších absolventů formovaných striktním právním pozitivismem nepřisahal na žádnou „bibli bezhodnotového pozitivismu“.

Otázka pak – jinak vyjádřena – zní, jestli lze soudně napravovat obsah smluvních odpovědnostních ujednání.

K ETICKÉMU OBSAHU PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

Právo v dobré společnosti je pokračováním morálky jinými prostředky; morálně nekryté zákony společnosti spíše škodí nežli prospívají. *Leges sine moribus vanae*.¹⁰ Sociologicky (nikoliv právně technicky) skutečně donucující zákony jsou v rozporu s hodnotami adresátů – morálními hodnotami podepřené zákony jsou mnohem méně donucující a kdo se o ně opírá, činí to spíše z přesvědčení.¹¹

Odpovědnostní právní vztahy nastupují tam, kde byly porušeny právní a větší morální závazky¹² a jsou tedy jako odpověď společnosti (přímo – ze zákona, nebo zprostředkovaně přes druhou stranu závazkového vztahu s podporou společnosti) nutně nadány morálně hodnotovým obsahem.

Právní odpovědnost je nejen nástrojem k ochraně práv jednotlivce (pokračováním ohroženého egoismu), ale chrání v řadě případů i zájmy veřejné. Je to odraz skutečnosti, že každá společnost je jen různě komponovanou směsí individualismu a solidarismu¹³ a skutečnosti, že řád bytí lidské společnosti složené z jednotlivců, z nichž každý je *zoon politikon*, existenčně vyžaduje určité minimální etické zásady, které se projevují i v právu¹⁴.

Považuji za neopodstatněné a ideologicky předpojaté stanovisko, že „společnost jako celek nic hodnotit nemůže, že něco může být dobré nebo špatné jen pro člověka, nikoliv pro společnost“.¹⁵ Podobně fundamentalisticky přepjaté je konstatování, že „žádný jiný než individuální prospěch neexistuje. Sledovat jiný než

¹⁰ Srov. Etzioni, A.: Die Verantwortungsgesellschaft (Individualismus und Moral in der heutigen Demokratie), Campus Verlag, Frankfurt/New York 1997, str. 196.

¹¹ Tamtéž, str. 203.

¹² Jde o onu část případů, která se vymkne z okruhu 98% situací, v nichž si stabilita společenského řádu vyžaduje dobrovolné respektování pravidel a zvyklostí (srov. Etzioni, A., cit. práce na str. 129). P. Hajn hovořívá v této souvislosti podobně, byť s mírně odlišným číselným odhadem.

¹³ Srov. Engliš, K.: Hospodářské soustavy, II. vyd., Praha, 1946, str. 148.

¹⁴ K tomu srov. Adamová, K. – Křížkovský, L.: Solidarita, nezbytný princip života společnosti ve třetím tisíciletí, Právník 4/1998, str. 268 a násl.

¹⁵ Kinkor, J.: Trh a stát (K čemu potřebujeme filozofii), Svoboda, Praha 1996, str. 19. Veřejnoprávní normy by nemohly v tomto pojetí být výrazem společenského konsensu o veřejném zájmu.

svůj vlastní prospěch znamená nepovažovat svůj vlastní život za morální standard své existence, a tedy jednat v rozporu se svou existencí“¹⁶.

Domnívám se, že lidská společnost může jako celek přežít jen proto, že se takovým názorům z oblasti „náboženství egoliberalismu“ účinně brání, mj. právě prostřednictvím právní odpovědnosti. Ustupování této formě vyhraněného hyperindividualismu by znamenalo totální společenskou destrukci, neboť společnost jako pouhý soubor izolovaných sobců je logický protimluv.

Považuji za neudržitelnou takovou koncepci svobody, která vychází z její naprosté absolutizace. Tvrzení o údajné falešnosti obecně přijímaného axiomu, že svoboda jednoho končí tam, kde začíná svoboda druhého¹⁷, vede k jedinému možnému závěru; nekončí-li svoboda jednotlivce nikde, nezastaví se ani před násilím vůči jinému jednotlivci, což je v definičním rozporu s Kinkorovou černobílou definicí absolutní svobody jako absence iniciace násilí (svoboda v jeho pojetí buďto je, a pak je absolutní, nebo je omezená a pak to již není svoboda). Právě prakticky neproveditelná pseudoracionalita egoismu vede v civilizačním vývoji k solidaristickým korekcím.

Tímto exkursem chci jen podpořit názor, že existuje nejen individuální, ale i společenský zájem a že se dá vyjádřit mj. i právními normami, které jsou nejen nástroji k odstrašení od chování v rozporu s nimi, ale jsou mnohdy samy též nositeli celospolečensky akceptovaných hodnot.¹⁸

Sdílení etických hodnot zásadní důležitosti musí být posilováno a vynucováno právem jakožto minimem morálky. Právní úprava by neměla ani jednotlivce a ani společnost demoralizovat rezignací na poctivost toho, co z ní lze prakticky vyvodit.

Etickým standardem odpovědnosti nemůže být ochrana proti jakékoliv nerovnováznosti v právních vztazích. Nerovnováznost v právním vztahu může být někdy dokonce výsledkem záměru, může jí být kompenzována opačná nerovnováznost v jiném právním či mimoprávním vztahu apod.

Domnívám se, že *eticky opodstatněná je jen taková korekce obsahu právního vztahu, který je zdeformován v důsledku nedostatku možnosti jedné ze stran projevit skutečně svobodnou vůlí*. To platí obecně pro jakýkoliv, tedy i pro odpovědnostní právní vztah.

Jde o variaci na téma, zda má být rozhodující formální svoboda na základě

¹⁶ Tamtéž, str. 54–55. Nemá-li společnost být více než jen soubrem egoistických jedinců a je-li v pozadí sdružování lidí a jiných živočišných druhů jen snaha o lepší podmínky pro rozvoj vlastního egoismu, bylo by asi vhodné vyhubit všechny druhy žijící ve společenstvích jakožto „oběti kolektivismu“, těžící z údajně neexistujícího společenského prospěchu a rušící „kruhy“ oné koncepce (z řetězu utrženého) egoismu.

¹⁷ Tamtéž, str. 59.

¹⁸ Srov. Etzioni, A.: práce cit. v pozn. 10, str. 213.

formální rovnosti nebo zda má být smluvní svoboda korigována podle nejasných kritérií obsahové správnosti tam, kde faktická nerovnost stran je evidentní. Řeší se v jiné podobě odvěké dilema mezi nějakým způsobem objektivizovanými kritérii sociální spravedlnosti na jedné straně a smluvní formou diktátu a vykořisťování na straně druhé – tam, kde chybí jakékoliv obsahové korektivy.

Zvláště v době, kdy kvůli technologickému pokroku a globalizaci ekonomiky není možné soustředit se jen na mravní kvalitu přítomného jednání bez přesahu do budoucna a kdy se dříve mravně neutrální zacházení s přírodou může díky kumulativním efektům stát mravně relevantním¹⁹ a kdy roste koncentrace v ekonomice²⁰, musí právo adekvátně reagovat i v podobě úpravy podmínek a obsahu právní odpovědnosti. Takovou eticky nepřijatelnou lehkomyšlnost nebo i záměr někoho, kdo do své „sázky“ zahrnuje druhé,²¹ nelze připustit ani právně.

Zdá se, že tendence legislativní i právně aplikační praxe směřuje kromě důrazu na tradiční formální atributy správné smlouvy (právní způsobilost stran, platné smluvní projevy, absence podvodu, nátlaku nebo právně významného omylu, dodržení řádné formy) též k obsahové správnosti smluv (soulad s veřejnými zájmy a s veřejným pořádkem, soulad s dobrými mravy).

Při odpovědnosti smluvní se kontrola obsahové správnosti odpovědnostních ujednání nijak neodlišuje od kontroly obsahové správnosti ostatních smluvních ujednání. Bude se tedy zejména zkoumat soulad s dobrými mravy či se zásadami poctivého obchodního styku, neobchází-li se účel zákona či nezneužívá-li se subjektivního práva.

ODPOVĚDNOST SMLUVNÍ A ODPOVĚDNOST ZÁKONNÁ

Jistou diferenciaci bude nutno dodržet mezi tzv. smlouvami spotřebitelskými (v nichž se presumuje slabší postavení konzumenta ve vztahu k výrobci či obchodníkovi a faktická nemožnost spotřebitele projevit svoji skutečnou a nezkrácenou vůli) a smlouvami mezi podnikateli, kde je opodstatněné připuštění větší smluvní volnosti i v otázce odpovědnosti²² (není-li ovšem na jedné straně závazku

¹⁹ K tomu srov. blíže Jonas, H.: *Princip odpovědnosti (Pokus o etiku pro technologickou civilizaci)*, Oikúmené, Praha 1997, str. 28, 35, 51, 73 a jinde.

²⁰ Která transformuje klasický požadavek rovnosti stran zejména ve spotřebitelských smlouvách, ale i v řadě smluv obchodních v naprosto nereálnou fikci...

²¹ Viz Jonas, H. v cit. práci, str. 68.

²² V parafrázi na známý Hegelův výrok, že trest je právem viníka, lze říci, že ztráta je právem

dominant nebo monopolista, který své tržní moci zneužil k diktátu pod zástěrkou smluvní svobody).

Při odpovědnosti ze zákona je tzv. obsahová správnost odpovědnostního vztahu na zákonodárci. I přes výše naznačenou sociologickoprávní výhradu k možným zájmovým lobbistickým vlivům na legislativu není v těchto případech z hlediska právní jistoty možné provádět v judikatuře obsahové restriktce nebo extenze pod heslem slušnosti nebo dobrých mravů. Interpretační hledisko dobrých mravů se týká ostatně jen obsahu právních úkonů (nikoliv právních norem) a ani tam je nelze použít *contra legem*²³.

Veřejný zájem na ochraně slabší strany smluvního vztahu, která kompenzuje deficit reálné smluvní síly (*bargaining power*) na straně slabšího, se projevuje v některých předpisech veřejného práva i částečnou nepřímou reglementací obsahu smluvních ujednání²⁴.

V případech, kdy taková přesnější vodítka neexistují, musíme při hodnocení tzv. obsahové správnosti (slušnosti) obsahu právních úkonů vystačit s těmi nejobecnějšími interpretačními nástroji typu dobrých mravů nebo zásad poctivého obchodního styku.²⁵

Přítom není vyloučeno, aby v rámci soudní interpretace docházelo k období tzv. anticipativní interpretace²⁶, při níž se stávající předpisy v rámci možností interpretují ve smyslu anticipované úpravy. Tak je možné i u nás použít např. kritérií

neobezřetného (velkorysého, lehkomyšlného) podnikatele, které jej mj. vede i k tomu, aby těmito vlastnostmi příště neohrožoval sebe i jiné.

²³ Tak např. předpoklady nebo rozsah odpovědnosti za škodu způsobenou provozem podle § 420a zákona č. 40/1964 Sb. v platném znění (občanský zákoník) nebo odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku (podle zákona č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku) nemohou být soudem modifikovány, i když v konkrétním jednotlivém případě mohou být důsledky pro škůdce velmi tvrdé.

²⁴ Srov. např. náš zákon č. 634/1992 Sb. v platném znění, o ochraně spotřebitele nebo směrnici Rady 93/13 EHS z 5. dubna 1993 o nepoctivých podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Někdy se dokonce hovoří o zvláštním soukromém právu pro situace nerovnosti („Sonderprivatrecht für Ungleichgewichtslagen“) – srov. Bydlínski, F.: *System und Prinzipien des Privatrechts*, Springer, Wien/New York 1996, str. 718 a násl.

²⁵ V této souvislosti je zajímavý postřeh, že Angličané a Američané zdůrazňují – a to nejen v právu – obecně platné procedury a záleží na jednotlivci, jak si obecná pravidla vyloží. Naproti tomu u Němců (a podobně u Čechů) má být role individuálního výkladu obecných pravidel minimalizována, což vede k nesmírnému množství detailních pravidel a předpisů (srov. Musil, J.: *Jací tedy vlastně jsme? Nová přítomnost 4/1998*, str. 10). To patrně není v negativním vztahu ke snahám domáhat se soudně svých v zásadě nejistých práv. Americký sociolog Etzioni (v cit. práci na str. 138) tvrdí, že není náhoda, že neindividualističtější orientovaná společnost, totiž americká, je současně nejprocesuchtivější.

²⁶ Tento termín „*anticipatory interpretation*“ používá holandský profesor práva A. S. Hartkamp (*The First Years of Interpretation – Experiences and Perspectives. The Netherlands. Le nouve-*

pro poctivé smluvní formulace ve spotřebitelských smlouvách ze směrnice Rady 13/93, která pro nás dosud není závazná²⁷.

DVA PRAKTICKÉ PŘÍKLADY

Výše prezentované a asi poněkud těžkopádné a odtažité úvahy o mravním obsahu odpovědnostních závazků chci konkretizovat na dvou praktických kontroverzních situacích – na příkladu využití moderačního práva soudu u nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty (§ 301 obchodního zákoníku) a na příkladu sporné možnosti limitace náhrady škody před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout (§ 386 odst. 1 obchodního zákoníku).

SMLUVNÍ POKUTA

U některých soudců i právních teoretiků se lze setkat s formalistickou argumentací při výkladu ustanovení § 301 obchodního zákoníku, který umožňuje soudu s přihlédnutím k hodnotě a významu zajišťované povinnosti snížit nepřiměřeně vysokou smluvní pokutu až do výše škody vzniklé porušením povinnosti zajišťované smluvní pokutou.

Podstatou odmítání tohoto moderačního práva soudu je argumentace, že subjekt „byl při smyslech“ a podepsal ujednání o smluvní pokutě svobodně, takže si nyní ex post nemá proč stěžovat. Tato argumentace mívá na čistě formální znaky právního úkonu. Z hlediska obsahového je však na stejné úrovni závažnosti eventuální rozpor takového ujednání o nepřiměřeně vysoké smluvní pokutě s dobrými mravy nebo rozpor obsahu nebo účelu takového ujednání se zákonem²⁸.

Účelem ujednání o smluvní pokutě je zajištění závazku, nikoliv výdělek stran au Code Civil – interprétation et application, Les Journées Maximilien – Caron, Université de Montréal, 1992, str. 43) v souvislosti s přechodem Nizozemska k novému občanskému zákoníku.

²⁷ Sám jsem již dříve tuto „anticipativní interpretaci“ (byť bez tohoto pěkného názvu) doporučoval použít v situaci, kdy u nás zatím neexistovala právní úprava odpovědnosti za výrobek. Bývalo se dalo vycházet z extenzivní interpretace obecného ustanovení § 415 občanského zákoníku, podle něhož je každý povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a na životním prostředí. Rovněž tzv. „obvyklé vlastnosti“ garantované v záručním prohlášení (§ 429 odst. 1 obch. zák.) bylo možno interpretovat jako vlastnost výrobků nebyť nebezpečnými. Srov. Bejček, J.: Obchodní závazky, MÚ Brno 1993, str. 251 a násl.

²⁸ Srov. § 39 občanského zákoníku.

ny, vůči níž byla povinnost porušena anebo dokonce vydírání porušitele (které při objektivním principu odpovědnosti u smluvní pokuty podle § 300 obchodního zákoníku může skutečně lehce nastat).

Je-li smluvní pokuta enormně vysoká (likvidační) a jejím cílem je zisk na úkor sankcionovaného, obchází se účel zákona a je jí možné nejen snížit, ale i prohlásit takové ujednání (v rozsahu přesahujícím zajištění) za neplatné, ev. (podle § 265 obchodního zákoníku) nepřiznat právo na výkon práva z takového ujednání pro rozpor se zásadami poctivého obchodního styku.

Odpirání moderačního práva soudem v takových případech je sporné nejen eticky, ale může být i spolupůsobením soudu při získání bezdůvodného obohacení na straně vymáhající smluvní pokutu, ujednání o níž může být neplatné podle § 39 občanského zákoníku.²⁹

LIMITACE NÁHRADY ŠKODY

Neméně kontroverzním (a judikaturou dosud – pokud vím – neotestovaným) problémem je přípustnost či nepřípustnost limitace náhrady škody dohodou stran podle § 386 odst. 1 obchodního zákoníku³⁰.

Považuji smluvní limitaci náhrady škody za částečné vzdání se práva na náhradu škody (arg. a maiori ad minus).³¹

Připouští-li se obecně, že eventuální omezení náhrady škody musí být sjed-

²⁹ V praxi jsem se setkal s případem, kdy si podnik s dominantním postavením na trhu vynucoval ujednání o smluvní pokutě za prodlení s placením faktury ve výši 5% denně (!) počínaje dnem odeslání (!) faktury. Je absurdní představa, že by z veřejnoprávně nepřipustného jednání (v řízení před Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže bylo takové jednání zakázáno) mohl tržní dominant soukromoprávně těžit.

³⁰ Na tento problém jsem již od r. 1993 upozorňoval, naposledy v Právním rádci č. 3/1995 na str. 17 (Rozsah a způsob náhrady škody) a možnost takové limitace jsem (nijak kategoricky) zpochybnil. V několika příspěvcích (např. Hándl, J.: Omezení nároku na náhradu škody dohodou stran, Právní rádce 6/1995, str. 13; Marek, K.: K některým otázkám odpovědnosti ve výstavbě, Právní praxe v podnikání 3/1997, str. 10–12; Vích, J.: Limitace škody v mezinárodním obchodu, Ekonom 18/1996, str. 63) se možnost apriorní smluvní limitace náhrady škody naopak prosazuje, byť se zdůvodňuje ponejvíce argumenty její účelnosti a praktičnosti.

³¹ To, že se v zákoně č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou výrobkem (v § 8) diferencuje mezi vyloučením a omezením povinnosti nahradit škodu, lze těžko použít na podporu tvrzení, že § 386 obchodního zákoníku zakazuje přece jen vzdání se nároku na náhradu škody předem. Jednak je § 8 zákona č. 59/1998 Sb. o sedm let mladší a jeho formulace je přesnější asi jako prevence před podobným výkladovým problémem, jaký nastal u § 386 obchodního zákoníku a jednak se v § 386 obchodního zákoníku nehovoří ani o vyloučení ani o omezení, nýbrž o vzdání se

náno tak, aby náhrada škody nebyla jen formální nebo neúměrně nízká či pouze symbolická³², nabízí se pokračování této otázky – kdo o úměrnosti či symboličnosti náhrady rozhodne a podle jakých kritérií? Nebylo by vhodnější, aby o ní místo soudu ex post rozhodoval poškozený v podmínkách plné informovanosti poté, co mu škoda vznikla, ev. co byla porušena povinností a lze dovodit, jaká škoda by v důsledku této protiprávnosti mohla vzniknout? Aby tedy až tehdy učinil poškozený určitý a svobodnou vůlí vedený právní úkon?

Připouští-li se dále, že eventuelní limitace náhrady škody nesmí být taková, aby obcházela účel zákona, aby byla v rozporu s dobrými mravy či zásadami poctivého obchodního styku, je namísto otázky, proč se vůbec o zákazu vzdát se předem nároku na náhradu škody v § 386 odst. 1 obchodního zákoníku hovoří, když jen v mírně odchylné podobě je zákaz vzdát se předem práv, která teprve mohou vzniknout, obsažen v § 574 odst. 2 občanského zákoníku a navíc by takové vzdání se muselo být posuzováno jako úkon v rozporu s dobrými mravy, ev. jako příslib, který nelze vynutit pro rozpor se zásadami poctivého obchodního styku.

„Dohoda o omezení přiměřená okolnostem daného případu a obchodního vztahu při jejich hodnocení podle zásad poctivého obchodního styku“³³ je sice možným teoretickým východiskem, ale s pravděpodobností hraničící s jistotou lze říci, že se tyto okolnosti u soudu zkoumat nebudou a ani se soud nebude zajímat, proč třeba slabší strana ve smlouvě s dominantem takovou klauzuli akceptovala. Při převažujícím pozitivistickém přístupu našich soudů se bude těžko argumentovat oprávněnému, že ač smluvně souhlasil s limitací škody, teprve nyní zjišťuje, že limitace byla neúměrně nízká, že se jí obchází účel zákona (§ 386 obchodního zákoníku) zakazujícího vzdát se náhrady škody předem, a že se při této výši limitace vlastně jedná o vzdání se předem *de facto* při formě limitace náhrady škody *de iure*. Navíc by mohl být oprávněnému vmeten do tváře argument, že se nemůže dovolávat neplatnosti smlouvy, pokud s jejím obsahem při kontraktaci souhlasil (a pokud – jak ostatně bývá v nerovných vztazích zavedeným zvykem – navíc podepsal, že smlouvu uzavírá jako projev své skutečné vůle, bez nátlaku a svobodně).

Škodu by při apriorní limitaci spolusnášel ten, kdo ji ani nezpůsobil, ani nezavinil, ale kdo ji utrpěl. To je silně nemravné.

Je eticky přípustná taková míra jevového zdánlivého „liberalismu“ a současně malé úcty ke svobodě člověka, která umožňuje prohlásit, že projevem svobodné

nároku. Vzdání se nároku může být úplné (vyloučení) nebo částečné (omezení), takže lze dospět k závěru, že se proto v § 386 obchodního zákoníku kogentním způsobem zakazuje obojí.

³² Tak S. Plíva in Štenglová/Tomsa/Plíva a. kol.: Obchodní zákoník (komentář), 5. vyd., C.H.Beck, Praha 1998, str. 725. Podobně Pelikánová, I.: Komentář k obchodnímu zákoníku, 3. díl, Linde, Praha 1996, str. 866.

³³ Plíva, S., cit. práce, str. 725.

a určité vůle je, když osoba vzdávající se předem náhrady části škody *neví sice, co činí* (a ani to, čeho se vlastně vzdává, v té době vědět nemůže), *ale činí tak právně dovoleně a právně závazně?* Limitace náhrady škody může navíc vést k potlačení prevenčního úsilí potenciálních škůdců. Chce-li být poškozený velkorysý, nic mu nebrání omezit rozsah náhrady svým prohlášením po porušení povinnosti, z něhož může škoda vzniknout. To už může alespoň tušit, jak vysoká škoda by mohla vzniknout.

Ustanovení § 386 obchodního zákoníku je tedy poměrně tolerantní a nevylučuje limitaci či úplné vzdání se nároku na náhradu škody před jejím vznikem, nikoliv však před protiprávností, z níž škoda může vzniknout. Je to výjimka z § 574 odst. 2 občanského zákoníku. Kdyby § 386 obchodního zákoníku neexistoval, nesměl by se poškozený (úplně ani částečně) vzdát práva na náhradu škody před tím, než vznikne škoda; takto se před vznikem škody náhrady vzdát může – zákon chrání ale svobodu a vážnost jeho vůle tím, že mu tuto možnost povoluje až po potenciálně škodné protiprávnosti³⁴.

Argumentace, že bez omezení náhrady škody „by nikdo taková plnění nekontrahoval nebo by se snažil možná rizika pojistit (pokud by se mu to vůbec podařilo), což by se mohlo projevit i v neúměrně vysokých cenách těchto plnění“³⁵ poukazuje na prakticky jistě významné důsledky; neodpovídá však na otázku, proč se náhrada škody přesouvá ze škůdce na poškozeného a zda se poškozenému celková „cena“ takové dodávky v případě, že nastane škodná událost, nezvedne více, než při pojištění dodavatelovy odpovědnosti za škodu.

Pojistné bude ostatně podle zásad pojistné matematiky funkcí pravděpodobnosti vzniku a možné výše škody. Nepodaří-li se pojištění povinnému (a nebo i oprávněnému) vůbec sjednat, bude to jenom nepřímým potvrzením vysoké pravděpodobnosti vzniku vysoké škody, a tím i etickým (a z hlediska oprávněného i ekonomickým) zpochybněním limitace náhrady škody v takových případech.

V této souvislosti považuji za nepoužitelný postup sjednávat si předvídatelnou škodu v určité výši a tím vlastně náhradu škody limitovat³⁶. Předvídatelnost škody podle § 379 obchodního zákoníku je nutno posuzovat z hlediska objektivního a s přihlédnutím k profesionalitě povinné strany³⁷. Samotná dohoda o předvídatelnosti určitých škod (pokud by rozsah objektivně předvídatelných škod zužovala) je s principem objektivní předvídatelnosti v rozporu a je spíše nepřímým přiznáním,

³⁴ Kdykoliv se např. dodavatel investičního celku dopustí protiprávnosti, může si nechat potvrdit objednatel, že z této protiprávnosti ev. vzniklá škoda nebude jím vymáhána.

³⁵ Marek, K. v cit. práci na str. 11.

³⁶ Jak to doporučuje Hándl, J. v cit. práci na str. 13.

³⁷ Pelikánová, I., cit. práce, str. 852. Srov. též Bejček, J.: Obchodní závazky, MU Brno, 1993, str. 195.

že skutečně objektivně předvídatelné škody jsou mnohem vyšší, a proto se povinná strana snaží tímto způsobem o jejich redukci.

Dalším interpretačně „slabým místem“, týkajícím se přípustnosti smluvní limitace náhrady škody, je posuzování kogentního ustanovení § 386 obchodního zákoníku v kontextu s dispozitivním ustanovením § 379 obchodního zákoníku, který upravuje rozsah náhrady škody jen podpůrně. Tvrzení, že z tohoto kontextu vyplývá, že si lze sjednat rozsah náhrady škody jinak³⁸, je nespolehlivé. Stejně tak je možné tvrdit, že kogentní ustanovení § 386 obchodního zákoníku je ve vztahu k obecnému a dispozitivnímu ustanovení § 379 obchodního zákoníku *lex specialis*, který má tím pádem před § 379 přednost a v tomto směru smluvní dispozice stran podle § 379 omezuje.

Otázkou, nad níž též nelze „mávnout rukou“, je rovněž posouzení, zda ono částečné vzdání se práva předem (limitace náhrady škody) vlastně není absolutně neplatné (proto, že nemůže být dostatečně určitá vůle ke vzdání se té části náhrady škody, které se oprávněná osoba limitací odpovědnosti za škodu vzdává – ví totiž jen, čeho se nevzdává). Proto je takový úkon podle § 37 odst. 1 občanského zákoníku možno považovat za absolutně neplatný.

Podpůrným a nespolehlivým argumentem systematické interpretace podporujícím možnost smluvní limitace náhrady škody může být úvaha, že určité druhy odpovědnosti za škodu nelze dohodou či jednostranně vyloučit ani omezit přímo ze zákona³⁹ a tedy že v případě, že to jiný zákon výslovně nezakazuje, je limitace přípustná.

Neméně nespolehlivým argumentem ve prospěch limitace jsou též informace o tom, že v mezinárodním obchodě se limitace náhrady škody připouští⁴⁰.

Věřím, že není jen dalším projevem oné údajné touhy Čechů a vůbec Středoevropanů po co nejpřesnějších a podrobných pravidlech, zazní-li přání po jednoznačné právní úpravě limitace náhrady škody. Pokud ne ze závažnějšího důvodu, tak alespoň proto, aby úvahy podobné těm zde prezentovaným dále nerozšiřovaly míru právního zmatení.

Připouštím, že výše uvedené argumenty mohou být posuzovány jako poněkud minuciózní a útlocitné. Přiznávám, že by nebylo o čem hovořit v případě, že by zákonodárce v § 386 obchodního zákoníku formuloval výslovně zákaz úplného

³⁸ Tak Plíva, S. v cit. práci na str. 724, podobně Marek, K. v cit. práci na str. 11.

³⁹ Např. škody na zdraví a na životě způsobené vadou výrobku podle zákona č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, škody způsobené provozem podle § 420a zákona č. 40/1964 Sb., v platném znění – občanského zákoníku.

⁴⁰ Jde vlastně o formu jakési výše uváděné „anticipativní“ interpretace – srov. např. cit. práci J. Vícha a J. Hándla.

i částečného vzdání se nároku na náhradu škody, resp. naopak výslovně připustil možnost limitace náhrady škody.

* * *

Z hlediska axiomatického principu bezrozpornosti právního řádu je jasné, že nemůže současně platit názor o možnosti limitace náhrady škody i názor o její nepřípustnosti. Kladu si tedy – jako součást hledání onoho pravidla, které skutečně platí – jen (a to opět nijak kategoricky) otázku, zda v případě, že existují závažné výkladové pochybnosti, není menším zlem řídit se spíše požadavky na procedurální poctivost a spravedlnost, a tudíž na stejný respekt k právům obou stran, nežli na jakkoli závažné pragmatické a účelové argumenty, které vedou k možnosti apriorního výsledku přiřazení dober a břemen v podobě snížené náhrady škody na jedné straně a tím jejího zvýšeného snášení na straně druhé⁴¹.

Je procedurálně spravedlivé a korektní učinit takové rozhodnutí o apriorní limitaci náhrady škody formou „smlouvy odvážné“, tedy vlastně bez znalosti prvků rozhodovací situace a často v podmínkách těžko dokazatelného nátlaku silného dožadatele, vedoucího dokonce ke zpochybnění skutečné svobodné vůle budoucího poškozeného?⁴²

⁴¹ Brillantní analýzu tohoto problému provádí Holländer, P.: Problém spravedlnosti: úvaha strukturální, Právník 6/1998, str. 449–475; srov. zejm. str. 474.

⁴² Než ovšem na tuto otázku eventuálně kladně odpoví zákonodárce, který tím zploští etický obsah problému na mravní příkaz respektovat platné právo...V tom případě se kruh uzavírá.

OBCHODNÍ PODÍL V EXEKUCI

KAREL ELIÁŠ

Jsou lidé, s nimiž se člověk setkává třeba i každodenně, a přesto v něm nezanechají hlubší stopu. A stejně tak jsou lidé, jež jste sice v životě ani neviděli, ale kteří Vás i tak poznamenají velmi podstatně.

Profesoru Josefu Macurovi vděčím za mnohé, ač jsme se osobně setkali jen jednou, když se mi podařilo zastihnout jej v jednom květnovém odpolední v r. 1989 na brněnské právnické fakultě a promluvit s ním několik minut. Byl jsem tehdy frekventantem postgraduálního studia pořádaného v letech 1988/1989 tamější katedrou hospodářského práva, a tak jsem Brno navštěvoval častěji, než obvykle. Velmi jsem toužil, aby se mi pan profesor podepsal do své monografie o soudnictví a soudním právu, která vyšla někdy koncem r. 1988. Vozil jsem ji tenkrát do Brna opakovaně; obal při tom stěhování ztatečně utrpěl, ale až několikátý pokus byl úspěšný. Naše osobní setkání ve mně zanechalo výrazný dojem. Pan profesor mne přijal nad očekávání přátelsky. Od té doby jsme se již neviděli. Ale knížky profesora Macura zaujímají už léta čestné místo v mé knihovně a jsem neobyčejně rád, že k nim stále přibývají nové. Každá z nich pro mne znamená obohacení.

Proto se s vděčností i potěšením zařazuji do skupiny těch, kteří svými příspěvky chtějí vzdát hold jejich autorovi u příležitosti jeho významného životního jubilea. Po dlouhém váhání jsem jako své téma zvolil námět, v němž se prolínají motivy práva jak hmotného, tak procesního. Na tomto pomezí se jubilant pohybuje vždy s neuvěřitelnou lehkostí, vydává se suverénně tím i oním směrem hluboko do vnitrozemí. Šnád tedy vlídnýma očima zkušeného kantora pohlédne na pachtění poutníka belhajícího se po těchto těžko schůdných stezkách.

I. ÚVODEM

§ 1 K vymezení problému

Otázkou přípustnosti vedení exekuce na dlužníkův podíl na obchodní společnosti nebo na družstvu se naše novodobá judikatura – až na jedinou výjimku z první poloviny sedmdesátých let¹ – zabývala jen ve vztahu k obchodnímu podílu na společnosti s ručením omezeným, zato však opakovaně.² Pokaždé na ni formulovala odpověď zápornou, a to bez zřetele k tomu, že se tento způsob výkladu zákona setkává v teorii i v praxi se stále výraznější kritikou.

Přitom jde o otázku neobyčejně významnou, a to nejen z hlediska praxe. Při jejím řešení nejde v podstatě o nic jiného, než o odpověď na dotaz, zda platné právo umožňuje právním subjektům, aby svým věřitelům znemožnili přístup k té části svého majetku, kterou vyčlenili k podnikatelským účelům. Obchodní podíl není v zásadě ničím jiným, než kapitalizovanou investicí. Jde tedy o to, zda se majetek určený pro nesení podnikatelského rizika, stane absurdně nepostižitelným, jak na úrovni, pravda spíš právněpolitické, definuje základ problému I. Pelikánová.³

Protože, jak řečeno, spor o přípustnost exekuce na obchodní podíl váže v praxi výhradně na téma spojené se společností s ručením omezeným, zaměříme se především na tuto problematiku. Na jejím příkladu totiž můžeme demonstrovat nejen obtížnost otázek, které před vykladače práva staví jak některé naše novodobé zákony, jejichž dikci rozhodně nelze klást na zlaté vážky,⁴ tak i dědictví příliš stručných mezerovitých úprav v některých zákonech z dob předchozího politického systému,⁵ ale i jistou krizi v úrovni soudobého juristického myšlení.

¹ Srov. R 15/74, které se týká exekuce na členský podíl ve stavebním bytovém družstvu.

² Srov. jednak Vrchního soudu v Praze publikované jako R 32/97, dále pak rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové publikované v časopise Soudní rozhledy 1997, č. 4, s. 87, a konečně nedávné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR publikované v časopise Soudní judikatura 1998, č. 14, s. 325.

³ Pelikánová, I., Komentář k obchodnímu zákoníku, 2. díl, Linde, Praha, s. 1995, s. 376.

⁴ Na to si ovšem svého času stěžoval už i A. Randa.

⁵ Dobrým příkladem jsou právě ustanovení o.s.ř. o vykonávacím řízení. Viz Macur, J., Kurs občanského práva procesního. Exekuční právo, C. H. Beck, Praha 1998, s. 20.

§ 2 Pojem obchodního podílu

Patří k nesporným zásluhám reprezentantů brněnské právnické fakulty, že výrazný nástupem v 90. letech přispěli řadou pozoruhodných prací, z nichž je patrný kvalitní teoretický základ jejich autorů, k osvětlení nejedné záhady v našem novodobém právním řádu. To platí také o vynikající brněnské škole obchodního práva. Co se týká samotného pojmu „obchodní podíl“, je nutné připomenout přínos J. Pokorné,⁶ přičemž z pojetí, které tato autorka formulovala, vycházíme i zde. J. Pokorná staví na principu, že pro obchodní podíl je typická jeho kvalitativní i kvantitativní stránka. Prvý aspekt věci vyjadřuje § 61 odst. 1 obch. z., podle něhož je podíl míra účasti na čistém obchodním jmění společnosti. Druhý pak § 114 obch. z. v první větě odst. 1, podle něhož obchodní podíl představuje práva a povinnosti společníka a jím odpovídající účast na společnosti.

Co je pro podstatu věci důležité, je pojetí obchodního podílu jako jednotného, celistvého předmětu právních vztahů, který z hlediska kategorizace těchto předmětů v § 118 odst. 1 obč. z. není ani věcí, ani právem, ale jinou majetkovou hodnotou. Již v této normativní scholastice, která opustila tradiční koncepci věci v právním smyslu, je zakódován základ řady obtíží. Dlužno však vidět, že tyto potíže mají své kořeny také v nedostatečné schopnosti k analytickému právníckému uvažování a v bezhodnotovém formalismu, který je zhusta jen pro nedostatek právně teoretického zázemí chybně považován za pozitivistický výklad zákona.

§ 3 Exekuce

Základním účelem exekuce je poskytnout věřiteli, jemuž ani na základě exekučního titulu nebylo plně dobrovolně, s pomocí státu takovou ochranu, jejímž výsledkem bude možnost domoci se efektivně plnění vykonatelným titulem mu již přiznaného, a vyloučit tak případy masového uplatňování svépomoci, která je pro novověkou společnost z řady nejrůznějších důvodů nepřijatelná, mj. i proto, že by do značné míry ohrozila její rovnováhu a stabilitu.⁷

Se zřetelem k tomu je opticky nejpřítažlivějším rysem exekučního řízení mocenský zásah do majetkové sféry povinného, ať již jde o zasažení aktuálního majetkového stavu, anebo o dotčení jeho budoucích příjmů. Tento zásah ovšem není

⁶ Pokorná, J., Obchodní podíl, Právník, 1995, č. 8, s. 872 a násl.

⁷ Srov. Hora, V., Soustava exekučního práva, nákl. vl. v komisi Všehrdu, Praha 1930, s. 4. Též Macur, J., op. cit. v pozn. 5, s. 1 a násl.

samoúčelný, neboť, jak už řečeno, slouží k uspokojení nároků vymáhajícího věřitele (oprávněného).

Tím ale není řečeno, že by při exekuci mohlo jít prosazování věřitelských zájmů přes sociálně únosné meze.

Ve vykonávacím řízení je exekutovi poskytnuta nezbytná ochrana. Mj. i tím, že exekuci nelze vést na veškeren jeho majetek (tím se výkon rozhodnutí odlišuje od konkursu), ani na jakoukoli část jeho majetku, protože určité majetkové hodnoty zákon z dosahu exekučního postihu vyjímá, a to buď zčásti (srov. např. § 278, § 279 odst. 1, § 281, § 299 odst. 2, § 319 odst. 1 o.s.ř.), anebo i zcela (§ 310, § 317, § 320 odst. 2, § 321, § 322 o.s.ř.). Povinný je při exekuci chráněn jistě i jinak. Se zřetelem k našemu tématu nás však především zajímá právě posledně uvedený aspekt věci.

II. STILUS CURIAE

Pokud jde o publikovaná rozhodnutí, poprvé se v praxi řešením otázky přípustnosti exekuce na obchodní podíl zabýval Krajský soud v Hradci Králové v usnesení sp. zn. 37 Co 399/95 ze dne 31. 5. 1995, publikovaném pod č. 62 v časopise Soudní rozhledy č. 4/1997. Co do data vydání je v pořadí druhým rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 7 CmDo 9/94 ze dne 28. 7. 1995. Toto rozhodnutí bylo nejprve publikováno I. Pelikánovou v jejím komentáři,⁸ později, v upraveném znění, ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek jako R 32/97. Zatím posledním v této řadě je usnesení Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 2 Odon 46/97 ze dne 3. 3. 1998, publikované pod č. 99 v časopise Soudní judikatura z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva č. 14/98. Všechna citovaná rozhodnutí vyústila ve třech různých kauzách ve shodný závěr, že obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným nelze podle platné právní úpravy postihnout exekucí.

Tři rozhodnutí publikovaná k téže otázce v průběhu dvou let, a v rámci toho i zveřejnění jednoho z nich v oficiální sbírce judikátů vydávané Nejvyšším soudem, jsou nepochybným projevem snahy o vytvoření konstantní judikatury k danému problému.

Přítom je zajímavé, že jen v málokteré otázce se soudní praxe tak zásadně a stále podstatněji rozchází ze závěry právní teorie, jejíž reprezentanti zaujímají opakovaně stanoviska zcela opačná (mj. např. I. Pelikánová, J. Švestka, L. Kopáč). Pouze literární produkce publikujících soudců přímo či nepřímo obhájuje správnost

⁸ Pelikánová, I., op. cit. v pozn. 3, s. 261 a násl.

shora citovaných rozhodnutí.⁹ Snad tedy bude namísto poukázat na jednotlivé argumenty, o něž se publikovaná judikatura opírá, a v potřebných podrobnostech se jim věnovat.

§ 1 Povaha obchodního podílu ve světle aktuální judikatury

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové vychází z pojetí, že obchodní podíl na s.r.o. není pohledávkou,¹⁰ ale převoditelným právem. Nejde však o jednotné majetkové právo, protože jde o souhrn práv a povinností, z nichž některá jsou povahy majetkové (právo na podíl na zisku, právo na vypořádací podíl, právo na podíl na likvidačním zůstatku), jiná povahy nemajetkové, často spojená s osobou společníka (např. právo k účasti na řízení a správě společnosti). Výkon těchto nemajetkových práv je ryze osobní povahy. Protože obchodní podíl obsahuje složku majetkovou i nemajetkovou, nemůže být jako celek exekučně postižen.

Rozsudek Vrchního soudu v Praze vychází patrně z téže konstrukce. V souvislosti s aspektem, jemuž se zde věnujeme, poukazuje citovaný judikát na § 114 odst. 1 obch. z., podle něhož obchodní podíl představuje práva a povinnosti společníka a jim odpovídající účast na společnosti. „Obchodní podíl je souhrnem práv a povinností společníka ve vztahu ke společnosti s ručením omezeným, a nelze jej tedy postihnout soudním výkonem rozhodnutí podle § 320 o.s.ř.“, uvádí se doslova v rozhodnutí.

Nejvyšší soud znovu zdůrazňuje, že „i když obchodní podíl se vyjadřuje v penězích a má tudíž majetkový aspekt, je souborem majetkových a nemajetkových práv a povinností (...). Tento soubor jako celek představuje míru účasti společníka na čistém obchodním jmění (v peněžním ocenění) a současně míru účasti společníka na řízení a kontrole společnosti. Majetkový aspekt, popř. majetkové právo nelze ze souboru uvedených práv vydělit jako samostatné majetkové právo, které by mohlo být předmětem výkonu rozhodnutí.“

Podstata prvního argumentu, na němž citovaná rozhodnutí staví, je tedy v tom, že obchodní podíl je soubor práv a povinností, přičemž nemajetková povaha některých z nich znemožňuje, aby se stal předmětem exekuce.

⁹ Srov. Např. J. Bureš in Bureš, J. – Drápal, L. – Mazanec, M., Občanský soudní řád. Komentář, C. H. Beck, 2. vyd., Praha 1996, s. 910, anebo Tripes, A., Exekuce v soudní praxi, C. H. Beck, Praha 1997, s. 233.

¹⁰ Uvedené rozhodnutí přezkoumávalo prvoinstanční usnesení, jímž byla věc řešena příkazáním obchodního podílu žalobci jako pohledávky podle ustanovení o.s.ř. o výkonu rozhodnutí příkazáním pohledávek.

§ 2 Rozdíl mezi obchodním podílem a akcií

Nejvyšší soud ČR ve svém usnesení zareagoval na čas od času vznášenou námitku, že o přípustnosti vedení exekuce na akcie (popř. zatímní listy) nikdo nepochybuje, ač v relaci k obchodnímu podílu na s.r.o. jde v podstatě o totéž. V této souvislosti podtrhl, že podle jeho právního názoru se obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným od akcie zásadně odlišuje. Zdůraznil, že základní rozdíl je ve vlastnosti cenného papíru, kterou obchodní podíl postrádá.

§ 3 Omezená převoditelnost obchodního podílu

Nejvyšší soud dále argumentuje, že pro společnosti s ručením omezeným je charakteristické i to, že se společníci zpravidla osobně podílejí na jejich činnosti. Proto také obchodní zákoník určuje, že převoditelnost obchodního podílu na jinou osobu, než na některého ze stávajících společníků, musí být předem povolena výslovnou klauzulí ve společenské smlouvě. Bez takového předchozího souhlasu společníků, vyjádřeného ve společenské smlouvě, nelze tedy založit situaci, kdy by se společníkem stala osoba, která se na činnosti společnosti osobně podílet nemůže.

§ 4 Argument úpravou pro účely konkursního řízení

Jak Vrchní soud v Praze, tak i Nejvyšší soud republiky staví svoji argumentaci i na faktu, že podle výslovné úpravy § 148 odst. 2 obch. z. má prohlášení konkursu na majetek společníka¹¹ za následek zánik účasti tohoto společníka v s.r.o., a v důsledku toho vznik nároku na vypořádací podíl. Obě rozhodnutí pak shodně uvádějí: „Jen tak lze totiž zajistit uspokojení věřitelů z vypořádacího podílu, když uspokojení z obchodního podílu není možné.“

§ 5 Stanovisko soudní praxe k § 320 o.s.ř.

V teorii ani v praxi vcelku není sporu, že má-li být exekuce na obchodní podíl

¹¹ Stejně jako zamítnutí návrhu na prohlášení konkursu pro nedostatek majetku.

vůbec myslitelná, je nutné vyjít z úpravy § 320 o.s.ř., která připouští vést exekuci i na jiná majetková práva (než jsou peněžité pohledávky), ovšem jen za předpokladu, že jde o právo převoditelné a nepříslušející jen povinnému osobně. Ust. § 320 odst. 2 o.s.ř. pak vylučuje přípustnost této exekuce postižením členského podílu ve stavebním bytovém družstvu za trvání členství povinného.

K této stránce věci se vyjadřují všechny citované judikáty. Krajský soud v Hradci Králové poukazuje na to, že výkon rozhodnutí postižením jiných majetkových práv není samostatným způsobem exekuce. Zdůrazňuje, že „právní úprava provedená v § 320 výslovně předpokládá technickou postizitelnost jiného majetkového práva některým ze způsobů exekuce na peněžitou pohledávku, zpravidla se přitom musí současně uplatnit několik způsobů exekuce.“ V rozsudku Vrchního soudu v Praze v té podobě, v jaké se po úpravě dočkal oficiální publikace,¹² je jen zmínka, že obchodní podíl nelze postihnout soudním výkonem podle § 320 o.s.ř. V úplném znění rozsudku¹³ se však objevuje poznámka, že „začlenění odstavce 2 do ustanovení § 320 o.s.ř. zákonem č. 519/1992 Sb. je poněkud matoucí a může vyvolávat určité pochybnosti,“ třebaže, jak soud dále poznamenává, lze „i přes tento nedostatek procesní úpravy“ dospět v kontextu s příslušnými ustanoveními hmotného práva k závěru uvedenému shora.

Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí k tomu dodává, že „pokud žalobce¹⁴ namítl, že z výkonu rozhodnutí postižením jiných majetkových práv podle § 320 o.s.ř. je vyloučen pouze členský podíl ve stavebním bytovém družstvu za trvání členství podle odst. 2 tohoto ustanovení, a nikoli jiný podíl, např. obchodní podíl, výkladem cit. ustanovení nelze k takovému závěru dospět.“

III. KRITIKA

Autor této stati je patrně první, kdo problém exekučního postihu obchodního podílu v naší moderní literatuře otevřel.¹⁵ Od té doby jsem se této otázce vracel ještě několikrát a opakovaně jsem se jí zabýval. Snad je v tom i jistá legitimize k tomu, abych se pokusil o její komplexnější rozbor se zřetelem k argumentaci, která se v publikovaných judikátech objevuje.

¹² Viz R 32/97.

¹³ U I. Pelikánové, op. cit. v pozn. 3, s. 262.

¹⁴ V exekučním řízení ovšem žalobce není.

¹⁵ Eliáš, K., *Obchodní společnosti*, C. H. Beck, Praha 1994, s. 237 a násl.

§ 1 Argumentace právní povahou obchodního podílu

V justiční praxi se svého času projevovala tendence chápat obchodní podíl jako soubor práv a povinností, a z toho pak vyvozovat relevantní závěry, zejména se zřetelem k tomu, že jde o jednotlivé položky dílem povahy majetkové, dílem nemajetkové. Z toho se pak vyvozuje závěr, že majetková práva nelze od ostatních složek obchodního podílu odtrhnout a podrobit je exekuci. Jasně to vyjadřuje právní věta usnesení Nejvyššího soudu, kde se mj. praví, že „obchodní podíl představuje jak míru účasti společníka na čistém obchodním jmění společnosti, tak míru účasti společníka na řízení a kontrole společnosti,“ v důsledku čehož pak dovozuje, že „majetkové právo nelze ze souboru uvedených práv vydělit jako právo samostatné, jež by bylo možno postihnout exekucí podle § 320 odst. 1 o.s.ř.“

Na tomto pojetí lze jako zjevné pozitivum podtrhnout fakt, že Nejvyšší soud ČR akceptoval již delší dobu hájené stanovisko části právněteoretické literatury,¹⁶ že charakteristika v § 114 odst. 1 obch. z. k pojmovému vymezení obchodního podílu nestačí a že je nutné vzít v úvahu i to, co určuje § 61 odst. 1. To je výrazný posun kupředu. Výsledkem je základní východisko, jehož podstata je v tom, že na obchodní podíl nelze pohlížet jako na konglomerát jednotlivých oprávnění, protože podíl vykazuje jednotný ráz.¹⁷ Z toho se podává, že na obchodní podíl jako celek dlužno pohlížet jako na specifický právní institut.

Řekneme-li ovšem, že jako obchodní podíl neoznačujeme pouhý svazek vůči sobě autonomních práv a povinností, ale co do své povahy celistvé právní zařízení, musíme si položit otázku, jakou má tento institut právní povahu. Být v Rakousku, nemuseli bychom překonávat obtíže, jimž je věnováno toto pojednání. Tamější nejvyšší soud ještě za dob monarchie zjudikoval, že obchodní podíl na s.r.o. reprezentuje věc v právním smyslu,¹⁸ a založil tak doktrínu, z níž rakouská právní nauka vychází dosud.¹⁹ U nás je situace jiná. Vzhledem k tomu, že § 118 obč. z. vychází z pojetí, že věcmi v právním smyslu mohou být jen hmotné předměty, nelze

¹⁶ Srov. např. Pokorná, J., op. cit. v pozn. 6, též *Subjekty obchodního práva (vybrané problémy)*, PF MU, Brno 1997, s. 94 a násl., s. 165 a násl., Eliáš, K., *Kurs obchodního práva. Právníké osoby jako podnikatelé*, C. H. Beck, Praha 1998, s. 22 a násl., s. 124 a násl., Štenglová, I. in Štenglová, I. – Plíva, St. – Tomsa, M., *Obchodní zákoník. Komentář*, C. H. Beck, Praha 1998, s. 276. Posledně citovaná autorka správně argumentuje, že úprava v § 61 odst. 1 i v § 114 odst. 1 představuje „dva různé pohledy na tentýž institut.“

¹⁷ Tak již K. Hermann–Otavský in *Všeobecný zákoník obchodní a pozdější normy obchodního práva v zemích historických*, díl I., Československý kompas, Praha 1929, s. 772.

¹⁸ Rozh. Glaser–Unger Neue Folge, č. 6 455 z r. 1913.

¹⁹ Srov. Kapfer, H. – Dittrich, R. – Tades, H., *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*, Manz, Wien 1991, s. 82.

obchodní podíl pojmout v českém právním prostředí jako věc. Z hlediska úpravy v § 118 obč. z. jej ovšem nelze pojmout ani jako právo, protože je podle § 114 odst. 1 obč. z. souborem práv a povinností. Nezbyvá tedy, než uznat jej za majetkovou hodnotu, která sice není ani věcí, ani právem, jež je však jako jiná majetková hodnota rovněž samostatným předmětem právních dispozic.

Pro další argumentaci je podstatné, že jde o majetkový statek, který lze převádět a jehož hodnotu lze vyjádřit v penězích. Z tohoto hlediska není valný rozdíl mezi těmito majetkovými hodnotami a věcmi nebo zcizitelnými právy. Podstatné je, že se jedná o statek, který lze za peníze převést na jiného. V dané souvislosti je podstatné i to, že jde i o hodnotu, kterou občanský soudní řád nevyloučil z exekučního postihu.

Nejde tu tedy o to, zda lze exekučně postihnout nemajetkové složky obchodního podílu (např. právo podílet se na řízení společnosti). Není sporu o tom, že oprávnění hlasovat na valné hromadě exekučně zabavit samostatně nelze. Takové tendence obchodní praxe opakovanými exekučními návrhy vedenými na obchodní podíl společníka s.r.o. ani nevykazuje, protože jí nejde o zabavení některé z dílčích složek podílu, ale právě o vedení exekuce na obchodní podíl jako takový. Při vedení exekuce na spoluvlastnický podíl (§ 338 o.s.ř.) také nikoho nenapadne tvrdit, že výkon rozhodnutí je ohledně tohoto předmětu²⁰ nemožný, protože tento podíl v sobě zahrnuje např. právo rozhodovat o hospodaření se společnou věcí (§ 139 odst. 2 obč. z.), které jako takové rovněž samostatně nelze převést, tím méně zpeněžit.

§ 2 Argumentace specifiky obchodního podílu co do jeho převoditelnosti

Nejvyšší soud ČR poukázal, stejně jako již dříve Vrchní soud v Praze, na skutečnost, že obchodní podíl na s.r.o. není volně převoditelný na extranea. Ust. § 115 odst. 1 obč. z. povoluje společníkovi s.r.o., aby svůj podíl převedl na jiného společníka téže společnosti, a to ještě za podmínky, že společenská smlouva nestanoví jinak. Naproti tomu § 115 odst. 2 obč. z. zakazuje společníkovi – nestanoví-li společenská smlouva jinak – převést obchodní podíl na třetí osobu (osobu, která není

²⁰ Kdy rovněž nejde o věc, ale o soubor práv a povinností, resp., jak to § 137 odst. 1 obč. z. definuje, o míru podílení se na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci, a tedy o majetkovou hodnotu „jinou“ (ve smyslu § 118 odst. 1 obč. z.).

společníkem téže s.r.o.). Z toho pak soudní praxe dovodila, že i se zřetelem k této skutečnosti exekuce na obchodní podíl není možná.

Na to podle mého názoru nelze odpovědět jiným způsobem, než takto:

Za prvé: Předpis § 115 obč. z. upravuje převody obchodních podílů na s.r.o. smlouvou. Nabytí majetkového předmětu v důsledku jeho exekučního zpeněžení není jeho smluvním nabytím. Nabyvacím titulem tu není smlouva, ale soudní rozhodnutí. Na rozdíl od smluvního převodu tu jde o nabytí originární, nikoli derivativní. Vzhledem k tomu, že tu jde o jiný nabyvací titul se zcela odlišnými právními důsledky, nelze na případ exekuce na obchodní podíl vztáhnout ustanovení týkající se exekučního převodu ani analogicky.

Za druhé: K případným omezením smluvní převoditelnosti obchodního podílu ve společenské smlouvě nelze při úvahách o přípustnosti exekuce na obchodní podíl přihlížet. Ust. § 320 odst. 1 o.s.ř. sice podmiňuje přípustnost exekuce převoditelností jiného majetkového práva; toto ustanovení je však nutné vykládat ve vazbě na § 321 o.s.ř., kde naopak argument per analogiam legis²¹ je přípustný: ostatně, nejen proto, že jde o druhově týž aspekt shodného právního problému, ale i z té příčiny, že § 320 s přiměřeným použitím § 321 o.s.ř. sám kalkuluje. Z toho pak plynou následující závěry:

- a) obchodní zákoník, ani žádný jiný zákon nezakazují ani prodej obchodního podílu, ani nestanoví, že obchodní podíl výkonu rozhodnutí nepodléhá,
- b) obchodní zákoník v § 115 odst. 2 pouze omezuje (nevylučuje tedy) převoditelnost obchodního podílu, a v rámci toho ovšem i jeho prodej (úplatný převod). Zákonné omezení převoditelnosti ovšem není zákonným zákazem prodeje. Není tedy příčiny, proč by se v zákonném omezení převoditelnosti podílu, i kdyby mělo být bráno co do subjektů vůbec v úvahu, měl spatřovat důvod nemožnosti jeho exekučního postihu;
- c) není ovšem pro eventuální exekuci možné brát v úvahu případné smluvní omezení nebo vyloučení převoditelnosti podílu sjednané ve společenské smlouvě; pro exekuční soud jsou relevantní pouze omezení založená výhradně právními předpisy (srov. § 320 odst. 1 v souvislosti s § 321 o.s.ř.).

²¹ Srov. k tomu, co k analogii v oboru veřejného práva uvádí ve stejnojmenném a pozoruhodně zpracovaném hesle E. Hácha v prvním svazku Slovníku veřejného práva československého.

§ 3 K argumentaci ohledně rozdílu mezi obchodním podílem a akcií

S nemožností vedení exekuce na obchodní podíl, rozdílně od nijak nezpochybované přípustnosti vedení exekuce na akcie, se Nejvyšší soud vypořádal jednoduchým argumentem, že „akcie je na rozdíl od obchodního podílu cenným papírem.“ Tento argument je bezesporu pravdivý. V dané souvislosti je však argumentačně také docela bezcenný.

Každému, kdo má v obchodní společnosti (§ 56 odst. 1 obč. z.) postavení jejího společníka – a takovým společníkem je i akcionář, jak plyne nejen z povahy věci, ale i z jasné dikce § 155 odst. 1 – náleží na této společnosti podíl (§ 61 odst. 1). Také závodní podíl akcionáře reprezentuje co do kvantitativní stránky míru jeho účasti na čistém obchodním jmění společnosti, stejně jako – po stránce kvalitativní – jeho účast na společnosti a jí odpovídající práva a povinnosti, upravené zejména v § 178 a násl.

V literatuře se objevují různé názory na to, zda akcionář má na akciové společnosti tolik podílů, kolik má akcií, anebo zda má i při více akciích na společnosti podíl jen jediný, přičemž jednotlivé akcie vyjadřují jen míru dělitelnosti tohoto jediného závodního podílu. Řešení této otázky je poměrně komplikované, ale pro problematiku, již se zde zabýváme, valný význam nemá. I když vyjdeme z mínění ztotožňujícího akcii s podílem, resp. z pojetí, že akcie v akciové společnosti podíl nahrazuje, nelze ani z této právní konstrukce pro náš problém nic podstatného vytěžit.

Pro úvahu o přípustnosti exekuce na obchodní podíl totiž nemá podstatný význam odlišnost spatřovaná v tom, že ten na rozdíl od akcie nemá vlastnost cenného papíru, ale v tom, že akcie shodně s obchodním podílem není ani věcí, ani právem, ale – ve smyslu koncepce § 118 odst. 1 obč. z. – jinou majetkovou hodnotou.²² Co do druhu jde o týž předmět právních vztahů. Pak ale musí platit, že není žádný důvod činit mezi nimi z hlediska přípustnosti exekuce kvalitativní rozdíl.

Obchodní zákoník s exekucí zpeněžením akcií výslovně počítá v § 161b odst. 1 písm. d). V té souvislosti nelze přehlédnout, že výkon rozhodnutí zpeněžením cenných papírů upravuje § 334 o.s.ř. a ve vztahu k akciím stejně nedostatečně jako § 320 o.s.ř. o exekuci na jiná majetková práva ve vztahu k podílům. Předpis § 334 odst. 2 o.s.ř., který upravuje techniku zpeněžení cenných papírů, totiž kal-

²² De lege ferenda je jistě namístě probrat kritice vcelku nedůvtipné zákonné pojetí, vylučující cenné papíry z okruhu věcí v právním smyslu, které nesvědčí o zákonodárcově způsobilosti k abstraktnímu myšlení, při úvaze de lege lata je nicméně nutné respektovat je.

kuje jen s dlužnickými cennými papíry,²³ nikoli s cennými papíry korporáčními, protože se předpokládá, že soud prostě jen vyzve toho, kdo má na základě cenného papíru platit povinnému, aby odevzdal příslušnou částku soudu. Procesualisté však dovozují, že konkrétní technický postup při realizaci nedlužnických cenných papírů sice není přesně upraven, ale „plyne ovšem z povahy věci“.²⁴ Klíč k správnému procesnímu postupu při zpeněžování nedlužnických cenných papírů však nenalzáme ani tak v tom, co plyne z povahy věci, ale v tom, co plyne ze zřejmé dikce zákona. Kusá úprava exekučního zpeněžení cenných papírů v úvodu posl. věty § 334 odst. 2 o.s.ř. přikazuje soudu postupovat přiměřeně podle ustanovení o výkonu rozhodnutí příkázáním pohledávky. Tento způsob exekuce je upraven v hlavě třetí šesté části o.s.ř. (§ 303 až 320); v rámci toho nám však vzhledem k právní povaze cenných papírů nezbyvá aplikovat nic jiného, než právě § 320 o.s.ř. a jeho prostřednictvím také § 330 o.s.ř., který zjevně ukazuje na nutnost jejich exekučního vydražení.

Klade se pak otázka, z jakého právního důvodu by tedy neměl být možný exekuční postih obchodního podílu tímž postupem, jaký zákon připouští ohledně exekučního postihu akcií. Ve skutečnosti, že se v prvním případě nejedná o cenný papír, zatímco v druhém případě ano, pro daný případ žádné podstatné rozlišovací kritérium nespočívá.

Nejvyšší soud si to jistě sám dobře uvědomuje. Proto se také snaží tuto část argumentace v důvodech svého usnesení prohloubit. Ne právě logicky. Zdůrazní, že obchodní podíl není cenným papírem, pokračuje argumentem, že „kromě toho je jedním z charakteristických znaků společnosti s ručením omezeným i to, že se společníci zpravidla osobně podílejí na její činnosti.“ To je však hodně slabý důvod pro jeho juristické závěry, protože zákoník žádný podobný „charakteristický znak“ s.r.o. neupravil,²⁵ a právně tedy nemá význam žádný.

V této části argumentace Nejvyšší soud zdůrazňuje omezenou převoditelnost podílů. V tom ohledu lze výklad shora (sub § 2) doplnit v následujících směrech: Je bezpochyby pravda, že obchodní podíly nejsou předmětem spekulativního obchodování, jak je tomu u akcií. Nicméně není sporu, že obchodní podíl je převoditelný. Ze spojení § 320 odst. 1 a § 321 o.s.ř. pak plyne, že relevanci má především fakt, že prodej obchodních podílů zakázán není a že obchodní podíl stejně tak ani není podle zvláštních předpisů z exekuce vyloučen. I v této souvislosti lze ostatně poukázat na paralelu s akciemi, protože převoditelnost akcií (na jméno) může

²³ Srov. zejm. Dědič, J. a kol., Obchodní zákoník. Komentář, Prospektrum, Praha 1997, s. 199.

²⁴ Tak výslovně J. Bureš v komentáři cit. v pozn. 9, s. 927. Viz též Macur, J., op. cit. v pozn. 5, s. 179. Podobně Tripes, A., op. cit. v pozn. 9, s. 287. Jen mimochodem se tu poznamenává, že část procesualistické literatury vychází z pojetí, že u cenných papírů nedochází k jejich soudní dražbě, ačkoli § 161b odst. 1 obč. z. jasně stanovil opak.

²⁵ Rozdílně např. od veřejné obchodní společnosti (srov. § 76 obč. z.).

být rovněž omezena, aniž z toho dnes kdokoli usuzuje, že by takové akcie byly z exekuce vyloučeny.²⁶

§ 4 K argumentaci úpravou pro účely konkursu

Takřka doslova shodně se v rozsudku Vrchního soudu i v usnesení Nejvyššího soudu konstatuje, že podle § 148 odst. 2 obch. z. má prohlášení konkursu na majetek společníka (popř. zamítnutí návrhu na prohlášení konkursu pro nedostatek majetku) za následek zrušení účasti společníka v s.r.o. a vznik práva na vypořádací podíl. K tomu se pak v obou rozhodnutích připojuje poznámka, že „jen tak lze totiž zajistit uspokojení věřitelů z vypořádacího podílu, když toto uspokojení z obchodního podílu není možné.“

K tomu je potřebné především uvést, že z úpravy určitých situací pro účely konkursního řízení nelze činit žádné zásadní závěry ve vztahu k řízení o výkon rozhodnutí. Exekuce i konkurs jsou vůči sobě samostatné druhy řízení a co platí pro jedno, nemusí platit pro druhé. Z povahy právní konstrukce v § 148 odst. 2 obch. z. ostatně jasně vyplývá, že jako taková je pro potřeby exekučního řízení nepoužitelná. Ustanovení § 148 odst. 2 obch. z. obsahuje speciální normu upravující konkrétní hmotněprávní důsledky nastupující ve vazbě na vydání určitých rozhodnutí v průběhu konkursního řízení. Nic víc a nic méně.

Oba soudy mají jistě pravdu v tom, že nárok na vypořádací podíl je pro věřitele z hlediska jejich uspokojení tou atraktivnější alternativou; ovšem jen tehdy má-li být vyplacen v penězích [což se ostatně nemusí uplatnit bezvýjimečně (srov. § 61 odst. 2 in fine)].²⁷ Logický nonsens však je, vyvozuje-li se z tohoto principu závěr, že uspokojení věřitelů z obchodního podílu možné není. Toto uspokojení totiž bezpochyby možné je – v téže míře, v jaké se věřitelům umožňuje dosáhnout uspokojení svých peněžitých nároků z čehokoli, co lze převést na peníze.

²⁶ Je přitom zajímavé, že konstatní předválečná judikatura vycházela z pojetí, že při převodech akcií na jméno vázaných podle stanov na souhlas představenstva je podmínka souhlasu představenstva nezbytná i při jejich exekučním zpeněžování.

²⁷ Krom toho právě u společnosti s ručením omezeným vznikají v této souvislosti také určité výkladové problémy, podmíněné zejména úpravou v § 150 odst. 3 a 4 obch. z., na což se zde jen poukazuje, aniž je snaha se těmito interpretačními otázkami blíže zabývat, protože s dnešním hlavním tématem přímou souvislost nemají.

§ 5 K argumentaci vztahující se k dikci § 320 o.s.ř.

Je vcelku nepochybné, že připadá-li vůbec podrobení obchodního podílu exekuci, pak je nutné klíč k řešení právě v § 320 o.s.ř. o postižení jiných majetkových práv. To si uvědomuje i soudní praxe, která z hlediska tohoto ustanovení tuto právní problematiku také posuzuje.

Základní argument zastánců možnosti vést exekuci na obchodní podíl se opírá o znění druhého odstavce § 320 o.s.ř., kde se stanoví, že nelze postihnout členský podíl člena stavebního bytového družstva za trvání členství.

Z toho se obvykle vyvozuje dvojí.

Za prvé, že tím je dáno najevo, že převoditelné členské podíly na takových korporacích jako jsou obchodní společnosti a družstva jest považovat za jiná majetková práva ve smyslu odst. 1. Nebylo-li by tomu tak, pak by totiž nebyl žádný důvod k úpravě provedené odstavcem 2. Neboli, právě proto, že i členský podíl ve stavebním bytovém družstvu zákonodárce považuje za jiné majetkové právo, vyslovil nepřipustnost exekuce na tento podíl. Být tomu jinak, nebyla by úprava v § 320 odst. 2 nutná.

Z toho však, za druhé, plyne ještě jeden závěr: pokud jde o převoditelné podíly na jiných korporacích (obchodních společnostech a družstvech, které nejsou stavebními bytovými družstvy), dopadá na ně plnou vahou ustanovení § 320 odst. 1 o.s.ř., protože ty z režimu cit. ust. úpravou v jeho druhém odstavci vyloučeny nejsou.

K těmto dvěma argumentům lze připojit ještě argument třetí. Jím lze reagovat na námitku, že se sotva lze domnívat, že zákonodárce dal dikci § 320 odst. 2 o.s.ř. zřetelně najevo to, co se ze zákona dnes dovozuje, „na začátku šedesátých let, kdy o majetkových právech, resp. hodnotách tohoto charakteru nemohlo být ani řeči.“²⁸ Druhý odstavec byl do § 320 o.s.ř. začleněn k návrhu vlády při schválení novely občanského soudního řádu zákonem č. 519/1991 Sb. V té době bylo již velmi známo, co jsou společnosti s ručením omezeným, neboť jejich úprava v našem právním řádu vzhledem k zák. č. 103/1990 Sb. existovala již déle než rok.

S těmito argumenty se nikdo dosud korektně nevypořádal, ačkoli se neobjevují poprvé. Jak Vrchní soud v Praze, tak i Nejvyšší soud se v této souvislosti uchýlili k obhajobě jakési apriorní představy, že obchodní podíl na s.r.o. prostě exekucí postihnout nelze, a tomuto apriornímu záměru účelově podřizují svoji argumentaci. Ve vazbě na doslov § 320 o.s.ř. však argumenty zjevně chybí. Proto se pražský Vrchní soud jednoduše uchýlil k tomu, že zákonný text prohlásil za ma-

²⁸ Tripes, A., op. cit. v pozn. 9, s. 233.

toucí a jasnou formulaci § 320 odst. 2 o.s.ř. označil za nedostatek právní úpravy. Takový přístup k zákonnému textu však nelze ani tolerovat, ani přejít mlčením: tím méně, zvolí-li jej soudce. Tady musí jít všechny kolegiální ohledy stranou a podobný způsob „interpretace“ nelze než označit za skandální. Nejvyšší soud se o necelé tři roky později s nějakou argumentací ani nenamáhal. K důvodům dovolání pouze uvedl, že poukazuje-li se dovolatel na to, že z § 320 odst. 2 o.s.ř. vyplývá, že nepřipustná je jen exekuce na členský podíl ve stavebním bytovém družstvu, a nikoli na jiný podíl, např. obchodní, pak „výkladem cit. ustanovení nelze k takovému závěru dospět.“ A hotovo. Roma locuta, causa finita – nač ještě snášet argumenty?

IV. ZÁVĚRY

Podle ustalujících se – ne-li již ustálených – závěrů soudní praxe nepodléhá obchodní podíl v s.r.o. exekučnímu postihu. Jestliže k tomuto závěru dospěl ve svém nedávném rozhodnutí Nejvyšší soud, pak se již rozhodovací uzance mění velmi těžko. Tím, že v určité věci zaujal právní názor Nejvyšší soud, ovšem není nijak řečeno, že je to názor juristicky bezchybný. Ostatně, sám Nejvyšší soud se v předválečném období k této otázce vyjádřil v r. 1926 v důvodech rozhodnutí publikovaného ve Vážného sbírce pod č. 6 640 tak, že „nikde není záruky pro správnost toho či onoho právního názoru a sám zákon nestanoví a nemůže stanovit nic jiného, než že právní názor poslední přípustné stolice platí, čímž nikterak není řečeno, že je také správný.“ Z důvodů, jimž jsem věnoval toto pojednání, jsem přesvědčen, že stanoviska v citovaných judikátech neodpovídají zákonu, ani z hlediska jeho díkce, ani z hlediska jeho smyslu a účelu.

Pokusím se tedy závěrem vysvětlit, jaký je podle mého názoru správný postup. Neboť na řešení celého sporu není co do prakticity věci podstatné jen rozhodnutí, zda je obchodní podíl způsobilým předmětem exekuce, ale především vymezení, jakou technikou má být tato exekuce provedena.

V prvé řadě je třeba dát za pravdu teorii²⁹ jak co do závěru, že „povaha každého majetkového práva může být rozdílná, a soud musí proto v každém jednotlivém případě určit konkrétní postup,“ tak i ohledně stanoviska, že je „nutné vždy zvolit postup, který posléze umožní získat peněžní prostředky z realizace majetkového práva k uspokojení peněžité pohledávky oprávněného. Konečným cílem totiž není (...) nepeněžité plnění, ale uspokojení peněžité pohledávky oprávněného. Postižení jiného majetkového práva je zde jen prostředkem k dosažení uvedeného cíle,

²⁹ Macur, J., op. cit. v pozn. 5, s. 169.

resp. konečného výsledku.“ Je třeba dát za pravdu i praxi, pokud např. Krajský soud v Hradci Králové ve svém výše citovaném usnesení uvádí, že „právní úprava provedená v § 320 o.s.ř. výslovně předpokládá technickou postižitelnost jiného majetkového práva některým ze způsobů exekuce na peněžitou pohledávku.“

Díkce § 320 o.s.ř. i jeho systematické zařazení odpovídají těmto závěrům. Úprava exekučního postihu jiných majetkových práv kalkuluje s jejich různorodou povahou, a proto odkazuje jednak na nutnost přiměřeného použití předpisů o exekuci na peněžité pohledávky, jednak na aplikaci o exekuci prodejem movitých věcí.

Obchodní podíl se co do své povahy blíží víc věci než peněžité pohledávce. Proto musí soud při zpeněžování obchodního podílu přiměřeně aplikovat především zákonná ustanovení o prodeji movitých věcí. Z nich § 320 odst. 1 o.s.ř. odkazuje na § 321, § 327 a na § 330.

Z aplikace § 321 o.s.ř. plyne, že exekovat nelze majetková práva podle zvláštních předpisů neprodejná nebo zvláštními předpisy z exekuce vyloučená. Obchodní podíl na s.r.o. nemá žádnou z těchto vlastností: je převoditelný a výkon práv z něho nenáleží jen povinnému osobně.

Použití § 327 o.s.ř. při provádění exekuce na obchodní podíl patrně nepřichází v úvahu, vzhledem k tomu, že z § 320 odst. 1 v souvislosti s první větou § 313 odst. 1 o.s.ř. plyne, že již při nařízení výkonu rozhodnutí soud povinnému zakáže, aby s podílem jakkoli nakládal. Vzhledem k tomu, že ze spojení § 321 odst. 1 s § 313 odst. 2 o.s.ř. vyplývá, že soud rozhodnutí o nařízení exekuce doručuje jak povinnému, tak i dotčené společnosti s r.o., není zřejmě vyloučeno, aby soud současně podle konkrétních okolností zakázal i této společnosti vyplatit povinnému případný podíl na zisku, protože nárok tohoto druhu k obchodního podílu náleží jako jeho součást, ledaže by na něho byla vedena exekuce samostatně.

Klíčový význam má odkaz § 321 odst. 1 na přiměřenou aplikaci § 330 o.s.ř. Z ust. § 330 odst. 1 a 2 o.s.ř. vyplývá nutnost vydražení obchodního podílu v soudní dražbě.

Vzhledem k zákonnému omezení převoditelnosti podílu v § 115 odst. 1 obch. z. se exekuční dražby mohou zúčastnit jen stávající společníci dotčené s.r.o. Totéž platí i o případné opětovné dražbě. Z toho pak plyne, že je společnosti, resp. jejím stávajícím společníkům, poskytnuta dostatečná ochrana, jelikož společníci s.r.o. mohou vydražením podílu pro sebe odvrátit riziko, že obchodní podíl převezme třetí osoba.

Jde-li o společnost jednočlennou, pak se právě uvedený princip neuplatní, protože jediný společník, jenž by podle něho připadal jako dražitel v úvahu, se jako povinný dražby zúčastnit nemůže (§ 328b odst. 3 o.s.ř., posl. věta). Vydražite-

lem obchodního podílu na jednočlenné s.r.o. může být vlastně kdokoli – krom osob, které zákon z tohoto kruhu vylučuje – mj. i proto, že zde potřeba chránit osobní substrát společnosti odpadá.

K nabytí podílu některým ze společníků s.r.o. v exekuční dražbě není nutný souhlas valné hromady společnosti podle § 115 odst. 1 obch. z., protože ten je podle výměru zákona potřebný pro nabytí obchodního podílu smlouvou. Zde je nabývacím titulem usnesení exekučního soudu o příklepu, nejde tedy o smlouvu, ale ve smyslu § 132 odst. 1 obč. z. o jiný důvod nabytí majetku,³⁰ pro nějž předpisy o smluvním nabytí neplatí.

Pro účely dražby musí být obchodní podíl oceněn. V tom směru si soud vzhledem k § 128 o.s.ř. může vyžádat příslušné informace u dotčené společnosti, nehledě k tomu, že příslušné informace z účetnictví s.r.o. mají být k dispozici také ve sbírce listin [§ 27a odst. 2 písm. c) obch. z.]. Podíl může být oceněn rovněž odhadem (§ 127, § 136, § 328 a § 329 o.s.ř.).

Je-li dražba neúspěšná, může oprávněný obchodní podíl za podmínek § 330 odst. 3 o.s.ř. převzít sám. Vzhledem k speciálnímu charakteru tohoto zákonného ustanovení, nepadá na váhu, zda oprávněný je či není společníkem s.r.o. Oprávněnému pak nezbyde, než aby se zpeněžení takto získaného obchodního podílu domohl sám, a to zpravidla návrhem na zrušení své účasti ve společnosti soudem podle § 148 odst. 1 obch. z. a při jeho úspěšnosti inkasováním vypořádacího podílu (§ 150 o.s.ř.).

Jak vidět, platná úprava exekučního práva neznemožňuje věřiteli domoci se uspokojení své peněžité pohledávky výkonem rozhodnutí vedeným na obchodní podíl dlužníka na společnosti s ručením omezeným. Pravda, nejde o cestu právě oplývající efektivitou. Ze staršího tuzemského práva i z řady zahraničních právních řádů je známa daleko efektivnější konstrukce, jejíž podstata je v tom, že vymáhající věřitel při úspěšném vedení exekuce prostě podíl převezme s právem vypovědět společenskou smlouvu, jehož uplatněním se pak domůže svého uspokojení. Ale věřitel, který nemá jinou možnost, by se jistě rád vydal alespoň tou těžkopádnější cestou, kterou jako východisko z nouze nabízí naše právní úprava. Vydal by se ... pokud by mu ji justiční praxe nezavírala z důvodů, které mají svůj základ víc ve fixní juristické ideji, než v zákoně. Maxima, která se nabízí na závěr, je očividná: „Soudce musí zákony nejen znát, ale také správně používat.“³¹ Mimo jiné i o tom, jak je obtížné ji naplnit v praxi, je toto pojednání.

³⁰ Cit. ust. mluví o nabytí vlastnictví. Podle převažujícího názoru, ale zejména podle stávající pozitivněprávní úpravy obchodní podíl jako nehmotný statek předmětem vlastnictví být nemůže, nicméně z analogie (§ 853 obč. z.) platí, že předpisy o vlastnictví jsou použitelné i zde.

³¹ Macur, J., Soudnictví a soudní právo, UJEP, Brno 1988, s. 122.

CHARAKTERISTIKA PRÁVNÍ POVAHY VĚCNÝCH BŘEMEN (S VYUŽITÍM TEORIE ZÁJMŮ)

JOSEF FIALA

Institut věcných břemen je součástí českého (resp. bývalého československého) právního řádu od počátku padesátých let, kdy došlo v občanském zákoníku č. 141/1950 Sb. ke zjednodušení předchozí úpravy služebností a reálných břemen a na jejich základě k zakotvení institutu věcných břemen. Za celou dobu existence věcných břemen se objevily jen ojedinělé právní publikace zaměřené na jejich problematiku. Tento stav byl v padesátých letech zapříčiněn zaměřením tehdejší civilistiky na ideologická témata ovlivněná tzv. sovětizací našeho právního řádu. Po přijetí občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. souvisela absence literatury s tematikou věcných břemen přímo úměrně s jejich kusou právní úpravou. Teprve od počátku sedmdesátých let se stávají věcná břemena předmětem hlubšího zájmu, především v důsledku snahy o zabezpečení odpovídající právní regulace společenských vztahů, např. při obhospodařování půdy, rozmachu individuální výstavby, rekreace aj. Konečně, poslední desetiletí zdůraznilo význam věcných břemen při restitučních procesech a logicky také v návaznosti na využívání nemovitostí k podnikatelským účelům. Ale také v tomto období se pozornost zaměřuje pouze na některé dílčí otázky věcných břemen a zdůrazňování nezbytností rozšíření, ev. později zkvalitnění jejich právní úpravy. Přitom představují věcná břemena klasicky „apolitický“ institut v tom slova smyslu, že se v něm nepromítají bezprostřední politické zájmy. Na druhou stranu však nelze opomenout, že věcná břemena jsou i sociálním institutem, který je výsledkem reálného konfliktu mezi různými zájmy i sociálních aktérů. I přes současné trendy nelze nevidět, že také vztah mezi oprávněným a povinným z věcného břemene je společenským jevem, který lze nejlépe popsat vyličením za ním se skrývajících kolizí zájmů různých sociálních subjektů

(sociologický přístup) nebo vylíčením jeho evoluce – vzniku a vývoje (historický přístup).

Pro objasnění povahy věcných břemen považujeme za nezbytné:

- diferencovat mezi jednotlivými druhy subjektivních práv,
- zařadit věcná břemena, resp. práva odpovídající věcným břemenům k některému druhu subjektivních práv.

Tradiční dělení subjektivních práv se soustřeďovalo do dvou skupin: absolutních a relativních práv. Jejich problematiku analyzoval v české civilistice především V. Knapp.¹ Do základů rozlišování absolutních a relativních práv byl v minulosti položen rozdíl kvantitativní struktury právních vztahů co do určitosti či neurčitosti počtu subjektů povinnosti. V citované monografii V. Knapp respektuje rozdílnost mezi absolutními a relativními právy, ovšem kvantitativní různost není, podle jeho názoru, důvodem jejich rozlišování, nýbrž je následkem něčeho jiného, je pouze kvantitativním výrazem hlubší a základní rozdílnosti kvalitativní. Podle V. Knappa je kořenem rozlišování práv absolutních a relativních rozdílná struktura společenských (ekonomických) vztahů, v nichž se lidé chovají jako vlastníci jednak při realizaci hodnoty užité a jednak při realizaci hodnoty (tj. hodnoty směnné).² Zároveň si V. Knapp uvědomuje, že rozdíl mezi absolutními právy a právy relativními není teoreticky nepřeklenutelný, ani metafyzický, nýbrž, že obě skupiny subjektivních práv spolu těsně souvisí. Z hlediska dynamického jedna práva vyvěrají z druhých, z hlediska statického jsou v každém absolutním právu zároveň prvky relativnosti a naopak.

Pokud se týká věcných práv k věci cizí, konkrétně věcných břemen, dochází V. Knapp k následujícím závěrům.³ Subjekt práva odpovídajícího věcnému břemenu nevystupuje ve vztahu k vlastníku věci obtížené jako vlastník ekvivalentu a vlastník věci obtížené vůči němu nevystupuje jako vlastník relativní hodnoty. Chování vlastníka je chováním týkajícím se realizace hodnoty užité, přičemž je pro tyto vztahy typické, že vlastník je ve prospěch někoho jiného v možnosti realizace hodnoty užité sám omezen.⁴ Vzhledem k chování vlastníka věci obtížené, jako vlastníka při realizaci hodnoty užité, by patřila podle zvoleného Knappova

¹ Knapp, V.: Předmět a systém československého socialistického práva občanského, Praha 1959

² tamtéž, str. 215

³ tamtéž, str. 111, 112

⁴ Stojí nepochybně za zaznamenání, že tuto konstrukci využívá i soudobá judikatura, když považuje za nepřipustné zřizování věcných břemen, která by omezovala vlastníka věci v dispozičních oprávněních, zejména v možnosti věc zcizit (např. rozsudek KS v Brně ve věci sp. zn. 35 Ca 31/94, uveřejněn in Správné právo č. 1/1996)

kritéria práva odpovídající věcným břemenům k právům absolutním. Knapp ovšem cítí neudržitelnost takového tvrzení (a v tom se s ním ztotožňujeme) a řadí veškerá věcná práva k věci cizí mezi práva relativní (jako zvláštní skupinu obligací, které jsou specifické tím, že jsou nerozlučně spojeny s vlastnictvím k věci, a to tak, že subjekt povinnosti a někdy i subjekt práva je určen vlastnictvím věci.)⁵

Knapp přiznal, že v tomto zařazení hraje rozhodující úlohu kvantitativní struktura právních vztahů, tedy že relativní právní vztah nemusí být vždy výrazem onoho typického vztahu ekonomického, vztahu majitele relativní hodnoty a majitele všeobecného ekvivalentu.⁶ Tímto způsobem Knapp sám popírá obecnou platnost jím zvoleného diferenciačního kritéria, a proto se domníváme, že je nutno podrobit diferenciaci subjektivních práv dalšímu zkoumání. Takto nastíněný problém však již přesahuje rámec tohoto příspěvku, proto se omezuje na několik základních a výchozích konstatování.

V úvodu našich následujících úvah se sluší poznamenat, že je nepovažujeme za uzavřené a předkládáme je k další diskusi. Budiž také připomenuto, že není účelem našeho výkladu hluboce teoretické osvětlení druhů subjektivních práv, nýbrž se zabýváme jejich klasifikací z hlediska nutného zařazení práv odpovídajícím věcným břemenům a tím také objasnění jejich povahy. Vycházíme z poznatku o existenci rozdílu mezi subjektivními právy. Nejde o žádné iluzorní rozdíly, neboť subjektivní práva jsou také objektivní společenskou realitou, tj. jejich existence je nezávislá na individuálním vědomí lidí a jejich poznávacích schopnostech. Subjektivní práva se od sebe liší především svým obsahem, tedy souhrnem konkrétních oprávnění (souborem možností chování) náležejících subjektu práva.

Klíčem k pochopení různého obsahu, resp. jeho mezí, by mohly být výsledky dosažené moderními sociologickými postupy v oblasti teorie zájmů. Jejich nejdůležitější závěry shrnul a aplikoval v právní vědě J. Macur.⁷

Základem těchto konstrukcí je poznatek, že zájem je objektivní kategorií, která má sociální charakter (objektivní povaha zájmu není jednoznačně přijímána). Macur definuje zájem jako objektivní, na lidském vědomí nezávislý vztah společenského subjektu ke společenským předpokladům a podmínkám jeho zachování, ochrany a rozvoje.⁸ Na to navazuje závěr, že nelze vyvozovat objektivní strukturu zájmů z obsahu lidského chování, ale naopak, činnost společenských subjektů je v podstatě výrazem objektivních zájmů.⁹ Nechceme být nařčeni ze zjednodušování,

⁵ Knapp, V.: cit. dílo, str. 256

⁶ tamtéž, str. 282

⁷ Macur, J.: Občanské právo procesní v systému práva, Brno 1975

⁸ tamtéž, str. 65

⁹ tamtéž, str. 75

či dokonce vulgarizování pojetí vzájemného vztahu zájmů a práva. Není nejvhodnější charakterizovat subjektivní právo jako „odraz“ nebo „zrcadlení“ objektivních zájmů. Vztah subjektivních práv a objektivních zájmů je mnohem složitější, není přímý, může být zprostředkován apod. Proto tvrdíme, že subjektivní práva jsou „v podstatě“ výrazem objektivních zájmů, čímž máme na mysli, že tomu tak je v poslední instanci. Z výše uvedeného pohledu považujeme za vhodnou formulaci, podle které subjektivní právo představuje specifickou formu realizace zájmu.¹⁰

Na základě Macurových závěrů můžeme dále uvést, že existující síti funkčních vazeb ve struktuře zájmů se právo může přizpůsobovat dvojným způsobem: prostřednictvím elementů právních vztahů a prostřednictvím metody právního regulování jako výrazu vnitřní struktury formy právního vztahu. Forma právního vztahu je vyjádřením společenského obsahu právních vztahů, jinak řečeno, funkčních spojení zájmů konkrétních společenských subjektů. Také u sociálního obsahu právního vztahu rozlišuje Macur vnější strukturu, vyjádřenou tím „co je spojováno“ (povahou zájmů určenou zejména oblastí jejich působení, jejich nositeli, časovou působností apod.) a vnitřní strukturu vyjádřenou způsobem, „jak k tomuto spojení dochází“. Protože vnější struktura sociálního obsahu je vyjádřena vnější strukturou právního vztahu, je povaha zájmů vyjádřena povahou subjektů, obsahem subjektivních práv a povinností, povahou předmětu právního vztahu.¹¹ Z toho vyplývá, že obsah subjektivních práv je závislý na povaze zájmů. Pod zorným úhlem složitosti vzájemného vztahu zájmu a subjektivního práva se nám zdá být přesnější formulace, že povaha zájmů ovlivňuje obsah subjektivních práv, především tak, že ovlivňuje charakter, složení a rozsah jednotlivých možností chování patřících k obsahu subjektivního práva.

Při další analýze vychází najevo, že obsah určitého druhu subjektivních práv neovlivňuje pouze určitý druh zájmů. Jinými slovy, na obsah subjektivního vlastnického práva nemá vliv pouze zájem vlastníka. Subjektivní právo zprostředkuje realizaci výsledného zájmu modifikovaného vzájemným působením různých zájmů tak, jak v libovolném subjektivním právu, v libovolném stadiu jeho realizace se odráží spojování nejrůznějších zájmů. Závěrem těchto úvah je třeba nastínit ještě jeden další aspekt. Uspokojování zájmů subjektu se děje nejen prostřednictvím jeho subjektivních práv, ale také prostřednictvím jeho subjektivních povinností. Tato tematika sice vybočuje z předmětu našeho zkoumání, nicméně je i pro něj významná, neboť vyjadřuje sepětí a vzájemnou podmíněnost subjektivních práv a povinností. Vždyť ani taková práva, jako právo vlastnické, nejsou výlučně sou-

¹⁰ Gukasjan, R.: Problema intěresa v sovětskom graždanskom processualnom prave, Saratov 1970, str. 19

¹¹ Macur, J.: cit. dílo, str. 109

hrnem oprávnění (srov. Hedemanovu konstrukci vlastnického práva – „Vlastnictví zavazuje“ a její výraz v čl. 11 Listiny základních práv a svobod).

V důsledku využití citovaných názorů můžeme rozlišovat zájem vlastníka na užívání, požívání, disponování a držení věci, ale také kvalitativně odlišný zájem nositele práva k nehmotnému statku, který je již výrazněji modifikován veřejným zájmem (jako příklad ingerence veřejného zájmu lze uvést uplatnění administrativně právních prvků při vzniku, licencích atd.). Ještě vyšší stupeň integrace různých zájmů vyjadřují věcná břemena a nejvyšší stupeň obligační subjektivní práva. Dalším prostředkem, který působí na charakter a rozsah obsahu subjektivního práva je také „intenzita“ různých integrovaných zájmů, především zájmů veřejných.

Podle našeho názoru je dělení subjektivních práv na absolutní a relativní zjednodušené a odpovídá jisté úrovni poznání. S jeho dalším rozvojem lze konstatovat, že absolutní a relativní práva tvoří dva krajní póly složitého a vnitřně diferencovaného systému subjektivních práv. Mezi těmito krajnostmi se nachází celá řada dalších druhů subjektivních práv, více či méně se svým obsahem blížících některému z krajních pólů. Do absolutních práv lze zahrnout taková subjektivní práva, kterých obsah je podmíněn nejnižším stupněm intenzity integrace zájmů (typicky vlastnické právo), mezi relativní práva patří taková, který obsah odráží nejvyšší stupeň intenzity integrace různých zájmů.

Z tohoto pohledu pak věcná břemena a práva jim odpovídající nelze zařadit ani mezi absolutní, ani mezi relativní práva. Práva odpovídající věcným břemenům nemají rozhodně ryze absolutní charakter. Takové názory vycházejí ze zcela nesprávné charakteristiky všech věcných práv jako absolutních práv.¹² Je nesporné, že při jejich úpravě nedochází pouze ke zprostředkování individuálního zájmu na možnosti lepšího užívání nemovitosti, či jiné věci, ale také, v určitém smyslu, zájmu jiného vlastníka a samozřejmě také veřejného zájmu. Vlastník nemovitosti zatížené realizuje vlastní zájem (markantně v případech smluvního zřízení věcných břemen a dobrovolného plnění povinností v dalším stadiu rozvoje tohoto právního vztahu), jindy (v případech věcných břemen vznikajících ex lege či na základě autoritativního rozhodnutí) sehrávají důležitou úlohu veřejné zájmy a jejich uskutečňování. Počátek devadesátých let, v němž se projevila tendence ponechat stranou tyto veřejné zájmy a řešení některých potřeb vyloučit k ryze smluvní úpravě, doložil neadekvátnost těchto myšlenkových ultraliberálních koncepcí. Dokladem o návratu k respektování veřejných zájmů je např. zák. č. 83/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění

¹² Fiala, J., Švestka, J.: Několik úvah nad smlouvami v občanském právu, Socialistická zákonnost č. 6/1983, str. 349

některých další zákonů, a to zejména v čl. V. novelizujícím zákon č. 222/1994 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o Státní energetické inspekci. Více než absolutním právům se práva odpovídající věcným břemenům svojí povahou blíží relativním právům. Přesto existuje charakteristický rys věcných břemen a práv jim odpovídajících, který tato práva odlišuje nejen od relativních práv, ale je takovým rysem, který odůvodňuje závěr, že věcná břemena a práva jim odpovídající tvoří samostatný druh subjektivních práv. Jde o úzkou vázanost s vlastnictvím věci, tedy s realizací zájmů vlastníků určitých věcí (příp. jiných subjektů, v závislosti na konkrétní právní regulaci). Skutečnost, že věcná břemena na straně subjektu povinnosti působí vždy *in rem* a na druhé straně subjektu oprávnění *in rem* nebo *in personam*, je odrazem určitých zájmů, především veřejných zájmů, aby bylo zabezpečeno řádné užívání nemovitosti a zároveň nedocházelo k neodůvodněným a nežádoucím sporům při změnách účastníků subjektivních práv, na něž jsou věcná břemena vázána. Prosazením těchto zájmů jsou na druhé straně modifikovány zájmy subjektů věcných břemen a jim odpovídajících práv, typicky při změně subjektů zatížených nebo panujících věcí, tím že věcné břemeno automaticky přejde na sukcesory. Jako konkrétní příklady lze uvést možnost vlastníka panující nemovitosti požadovat, aby vlastník nemovitosti zatížená nevykonával některá oprávnění vůči své nemovitosti, která by mu jinak podle obsahu vlastnického práva příslušela, nebo vůči nemovitosti panující, která mu přísluší podle předpisů tzv. sousedského práva. Ještě názornější příklad poskytuje věcné břemeno, které spočívá v určitém chování vlastníka nemovitosti zatížené.

Závěrem úvah o povaze věcných břemen lze shrnout tyto poznatky:

- a) Subjektivní práva vytvářejí složitý, vnitřně diferencovaný systém, jehož prvky (jednotlivé druhy subjektivní práv) lze rozlišovat podle určitých diferenciací kritérií. Odlišnosti jednotlivých druhů subjektivních práv se projevují různým obsahem, který je ovlivňován různou mírou integrace zájmů společenských subjektů a jejich intenzitou, jako jednoho z nejdůležitějších diferenciací kritérií.
- b) Klasifikace věcných břemen a práv jim odpovídajících jako absolutních nebo relativních práv je nesprávná. Věcná břemena a práva jim odpovídající tvoří samostatný druh subjektivních práv a je pro ně charakterický vysoký stupeň intenzity integrace zájmů.

Důsledná analýza základních teoretických otázek věcných břemen, včetně respektování jejich právní povahy, není samoučelná, neboť umožňuje řešení některých ryze praktických otázek. Kromě již zmíněné nepřipustnosti zřízování zákazu

dispozic v podobě věcného břemene to platí také o nemožnosti záměny věcných břemen a předkupního práva s věcně právními účinky, zřízování práva stavby, možnost disponovat spoluvlastnickým podílem jen se souhlasem oprávněného atd.

K DOKAZOVÁNÍ VE SPORECH Z NEKALÉ SOUTĚŽE

PETR HAJN

I. ÚVODNÍ POZNÁMKY

1. Soudní spory ve věcech nekalé soutěže se v některých směrech odlišují od sporů, jež se týkají hmotného vlastnictví či smluvních vztahů. Působí tu již skutečnost, že pomocí právních norem proti nekalé soutěži jsou chráněny některé nehmotné statky (například jméno a jiná označení podniku, jeho dobrá pověst). Ty jsou pak čímsi mnohem hůře uchopitelným (ve skutečném i přeneseném slova smyslu), než bývají předměty hmotného světa.¹ Obtížněji se proto mimo jiné zjišťuje, komu takový statek náleží, zda a jak se liší od nehmotných statků jiných, zda doznal či mohl doznat újmy, jaký je nebo by mohl být rozsah takové újmy a zda újma hrozí v budoucnu.

2. Poškození nehmotného statku není také zcela odčinitelné tím, že dotčenému subjektu je (mnohdy po vleklém sporu) přiznána ta či ona náhrada v penězích. K tomu pravidlo rozhodnutí předválečného Nejvyššího soudu (Vážný č. 10 213): „...účinky napadené nekalé reklamy na smýšlení a na úsudky obecnstva a z toho plynoucí jeho chování k podniku žalobcovu nelze pro minulost již odčinit. Žalobci zbude již jen nárok na náhradu zároveň snad utrpěné hmotné škody. Ta však, jak dolíčeno, není totožnou s onou škodou pomyslnou (výraz „škoda pomyslná“ je tu zcela zřejmě použit ve významu škoda nehmotná – poznámka P.H.) a také sama o sobě nebude býti moci zachycena ve všech svých jednotlivostech. Proto hrozí žalobci v obou naznačených směrech škoda, ne-li úplně, tedy zajisté z valné části nenahraditelná (sr. i rozhodnutí č. 8193, 9221 a 9665 sb. n. s.).“

¹ K tomu viz Knap, K.; Opltová, M.; Kříž, J.; Růžička, M.: Práva k nehmotným statkům, Codex, Praha 1944, str. 11–12. Telec, I.: Tvůrčí práva duševního vlastnictví, Doplněk, Brno 1944, zejm. str. 24–26.

Navíc například omluvy, které přicházejí až po létech, připomínají dřívější zlehčující výroky a u veřejnosti vyvolávají často dojem, že tyto výroky byly alespoň zčásti oprávněny. Takové omluvy působí spíš kontraproduktivně a mohou být zdrojem dalších nehmotných škod. Na druhé straně i postihy za nekalou soutěž, pokud přichází se zpožděním, nezbaví často nekalého soutěžitele onoho soutěžního předstihu, oněch soutěžních výhod, které již nekalou soutěží získal. Hlavním účelem sporů z nekalé soutěže není proto řešit majetkové a jiné důsledky nekalé soutěže, ale co nejdříve nekalému soutěžnímu počínání zamezit. Často je účelné, aby určitému počínání bylo zamezeno alespoň dočasně, než se na základě zdlouhavé soudní procedury zjistí, zda jde opravdu o počínání nekalé.

3. Nekalou soutěží (a zejména jejími charakteristickými projevy jako je klamavá reklama, klamavé označení zboží a služeb, vyvolání nebezpečí záměny) nebývají většinou dotčeny jen zájmy jediného subjektu či několika málo subjektů. Nová komunikační média (televize, internet) mohou předávat marketingové poselství milionům jednotlivců nejrůznějšího stupně vzdělání, chápavosti, hodnotových orientací a také „imunity“ vůči tomuto poselství. I proto se obtížně zjišťuje a dokazuje, zda vůbec a v jakém rozsahu mohlo dojít k oklamání spotřebitelů a újmě jak pro ně tak pro jiné soutěžitele.

Navíc jednotlivému spotřebiteli se obvykle nerentuje, aby vedl spor tehdy, když byl v nepatrném rozsahu poškozen klamavou reklamou či klamavým označením. Takové počínání však nekalým soutěžitelům přináší mnohdy mimořádné zisky a ve značném rozsahu poškozují ostatní účastníky hospodářské soutěže.

4. Český právní řád reaguje na tato a některá další specifika soutěžních záležitostí² pouze v minimální míře. V § 53 ObchZ stanoví, že mezi právní prostředky ochrany proti nekalé soutěži patří mj. možnost domáhat se zdržení se jednání a odstranění závadného stavu. Aktivní legitimaci k uplatňování těchto nároků přiznává § 54 odst. 1 ObchZ též právníckým osobám oprávněným hájit zájmy soutěžitelů nebo spotřebitelů, to znamená subjektům, které samy nebyly nekalou soutěží dotčeny. Specifickým prostředkem ochrany proti nekalé soutěži je dle § 53 ObchZ i možnost domáhat se přiměřeného zadostiučinění, které může být poskytnuto i v penězích; s tímto institutem počítají i další úpravy práv k nehmotným statkům, nejde však o obecný institut českého právního řádu. Podle § 55 odst. 2 ObchZ pak ve sporech z nekalé soutěže „soud může účastníku, jehož návrhu bylo vyhověno, přiznat v rozsudku právo uveřejnit rozsudek na náklady účastníka, který ve sporu neuspěl, a podle okolností určit i rozsah, formu a způsob uveřejnění“;

² Obtížné bývá například určit, jaká je hodnota předmětu sporu. K tomu viz Kur, A.: Streitwert und Kosten in Verfahren wegen unlauteren Wettbewerbs, Bundesanzeiger, Kolín n R. 1980.

i to lze chápat jako jeden z prostředků nápravy nehmotných újem nekalou soutěží způsobených.

Na velký počet těch, kdo mohou být nekalou soutěží dotčeni, pamatuje § 54 odst. 2 ObchZ, podle kterého „jakmile bylo zahájeno řízení ve sporu o zdržení se jednání nebo odstranění závadného stavu anebo bylo pravomocně skončeno, nejsou žaloby dalších oprávněných osob pro tytéž nároky z téhož jednání přípustny; to není na újmu práva těchto dalších osob připojit se k zahájenému sporu podle obecných ustanovení jako vedlejší účastník. Pravomocné rozsudky vydané o těchto nárocích k žalobě i jen jednoho oprávněného jsou účinné i pro další oprávněné“.

5. Jinak může právní praxe reagovat na specifika soutěžněprávních záležitostí jen v rámci obecné úpravy občanského soudního řízení.³ Neobejde se při tom bez uplatnění toho, co bychom mohli označit za specifické procesní dovednosti. Při jejich rozvíjení pak musí hledat oporu i v teorii procesního práva. Pokusíme se to stručně demonstrovat na jedné ze zvlášť neupravených zvláštností sporů ohledně nekalé soutěže – na důkazním řízení v těchto sporech, okolností, které vedou k jeho zvláštní tíživosti pro žalobce i způsobů, jimiž dochází k ulehčení této tíže. Rozsah článku i jeho speciální zaměření nám ovšem neumožní, abychom i jen rekapitulovali poznatky, k nimž dospěla teorie procesního práva ohledně důkazního břemene; v tomto směru odkazujeme na práce procesualistů; v soudobé české literatuře pak zejména na reprezentativní dílo Macurovo.⁴

PŘEDBĚŽNÉ OPATŘENÍ

1. Požadavek, aby nekalé soutěži bylo včas zamezeno, je uskutečňován především opatřeními předběžného charakteru, která se v dané kategorii soudních sporů uplatňují mnohem častěji než u jiných druhů sporů. Platí to zejména tehdy, když je navrhováno, aby se soutěžitel zdržel určitého jednání. Petit předběžného opatření se zpravidla kryje s petitem rozsudku, poněvadž předběžné opatření je navrhováno proto, aby soutěžitel nemohl určité jednání, v němž se spatřuje nekalá soutěž, opakovat nebo v něm pokračovat.

Pomocí předběžného opatření se dá ve věcech nekalé soutěže mnohdy dosáh-

³ Totéž platí i o problematice dalších práv k nehmotným statkům, na něž lze proto – mutatis mutandis – vztáhnout naše úvahy.

⁴ Macur, J.: Důkazní břemeno v civilním soudním řízení, Masarykova univerzita, Brno 1995, a další díla tam citovaná.

nout téhož věcného cíle, jaký by byl dosažen rozsudkem ve věci samé. (Předběžné opatření například soutěžiteli zakáže, aby v průběhu několikadenní veletržní akce uplatňoval určitou reklamu.) I z toho se podává zvláštní „citlivost“ předběžných opatření ve věcech nekalé soutěže.

Předválečný zákon č. 111/1927 Sb. z. a n. proti nekalé soutěži (dále jen „ZPNS“) neobsahoval – na rozdíl například od úpravy německé a rakouské – žádná ulehčení pro to, aby ve věcech nekalé soutěže mohlo být uloženo tehdejší prozatímní opatření. Vládní důvodová zpráva k ZPNS dokonce uváděla výslovně, že „v řízení civilním možno proz. opatření povoliti jen, jsou-li dány povšechné podmínky příslušných civilních soudních (exekučních) řádů.“

Soudní praxe v předválečné době však brzy dospěla k dosti liberálnímu postupu při povolování prozatímních opatření ve věcech nekalé soutěže. Směr tomu udalo vůbec první publikované rozhodnutí vydané čsl. nejvyšším soudem podle ZPNS (rozhodnutí Vážný č. 8193). Ve věci šlo o klamavou inzerci, v níž se operovalo s nápadným slovem ZDARMA a nenápadnou zmínkou o povinnosti kupujícího hradit hotové výlohy. Žalující nabídl k osvědčení svého nároku ony inzeráty. Soud I. stolice prozatímní opatření povolil. Vrchní soud v Praze návrh na prozatímní opatření zamítl. Nejvyšší soud obnovil usnesení I. instance a v důvodech rozhodnutí uváděl:

„Bylo proto uvážiti, zda podle tvrzení žaloby a insertů *jest pokládati za vyloučeno, že by mohlo býti vyhověno žalobě* (zdůraznil P.H.), pokud se týče jedině za možné, že by soud rozhodující o žalobě zdržovací ji zamítl. Této jistoty není, neboť soudíc *podle tvářnosti a obsahu insertů, jak jeví se soudu na prvý pohled* (zdůraznil P.H.), t. j. bez projednání věci mezi stranami, *není již předem vyloučeno* (zdůraznil P.H.), že soud rozhodující o žalobě, nedojde-li k přednesu a zjištění dalších skutečností, uzná na základě insertů těch, že žalovaný učinil jimi veřejně o poměrech vlastního podniku údaje, které jsou způsobily oklamati a zjednati tím podniku tomu na úkor jiných soutěžitelů přednosti při soutěži.... Již tato možnost stačí *aspoň k osvědčení nároku vymáhaného žalobou zdržovací* (zdůraznil P.H.) ... Inserty těmi osvědčeno jest však i nebezpečí, že uskutečnění nároku bude zmařeno... není proto vyloučeno, že žalobci nebudou míti po provedeném sporu, jenž může trvati dosti dlouho, zapotřebí rozsudku, by žalovaný zdržel se inserce, jestliže mezitím dosáhl účelu, t. j. dostatečného počtu přihlášek a tím odběratelů, při čemž nebude vyloučeno, že se tak stalo na úkor soutěžitelů. Vyplývá proto z povahy inserce samotné a z obsahu a vzhledu předložených insertů *zvláště pravděpodobnost* (zdůraznil P.H.), že pokračováním v inserci dosavadním způsobem bude zmařeno případné uskutečnění nároku, vymáhaného žalobou zdržovací, t. j. účelu, pro který se má žalovaný zdržeti dalších údajů obsahu, jenž byl pozastaven žalobci“.

Z námi zdůrazněných míst je patrné, že soud se tu při uložení předběžného opatření spokojil s tak zvaným důkazem prima facie, důkazem na první pohled.⁵ Spokojil se s osvědčením některých skutečností, podle nichž není předem vyloučeno, že bude později vyhověno žalobě ve věci samé, tj. není předem jisté, že žaloba bude zamítnuta.

Tímto stanoviskem se (s jistým kolísáním) řídila i další rozhodovací praxe na našem území v předválečném období. Zjednodušeně se dá říci, že při úvaze soudu, zda má být uloženo prozatímní opatření ve věci nekalé soutěže, se nejistota ohledně povahy určitého jednání (zda například zlehčující tvrzení bylo pravdivé či nikoliv) řehla ve prospěch strany, která předběžné opatření navrhovala. V nálezu Vážný č. 11 810 se k tomu uvádělo:

„Řízení o prozatímním opatření není určeno k tomu, by v něm odpůrce uplatňoval námitky proti nároku a by se o těchto námitkách prováděla osvědčení. Rozhodnutí o prozatímním opatření závisí jen na osvědčení ohrožení podle § 381 ex. ř. a po případě na osvědčení nároku. To i ono osvědčení má podati strana ohrožená. I když by odpůrce ohrožené strany byl vyzván k vyjádření o návrhu na prozatímní opatření, po případě o něm vyslýchán, nebylo v tomto období řízení místa k tomu, by se projednávalo o námitkách proti nároku a prováděla se o nich osvědčení. Osvědčení nároku je věcí ohrožené strany, jen to se provádí za účelem povolení prozatímního opatření, ale nikdy nelze prováděti osvědčení nabízená odpůrcem k důkazu jeho námitek.... Kdyby soud povolující prozatímní opatření měl prováděti i osvědčení námitky proti ohroženému nároku, pozbylo by prozatímní opatření pravidelně smyslu, protože by řízení bylo zdrženo a zdraženo docela zbytečně a musilo by se minouti s cílem, by rychlým zákrokem zabezpečilo mír mezi stranami ohledně sporného nároku. K povolení prozatímního opatření stačí osvědčení a nežádá se plný důkaz...“

Poznamenejme, že takové stanovisko značně ulehčovalo pozici toho, kdo prozatímní opatření navrhoval. Svědčilo to též o celkově liberální praxi při povolování předběžných opatření.

V reprezentativním odborném díle o nekalé soutěži se k tomu pak uvádělo: „Není nám znám případ, kde by liberální praxe v povolování proz. opatření vedla k nežádoucím výsledkům. Naproti tomu lze s určitostí tvrdit, že méně liberální praxe činila by v mnohých případech zákon proti nekalé soutěži neupotřebitelným“.⁶

⁵ K obecným otázkám důkazu na první pohled viz Macur, J.: dílo cit. v pozn. 4, zejm. str. 73 a násl.

⁶ Hamann, L.; Drábek, J.; Buchtela, R.: Soutěžní právo ČSR, Linhart, Praha 1938, str. 100. Na uvedenou práci budeme dále odkazovat jako na dílo Hamannovo.

2. Současný český právní řád zná institut předběžného opatření a reguluje jej v § 74 a násl. a § 102 o.s.ř. Neexistuje žádná zvláštní úprava, která by pamatovala na předběžné opatření ve věcech nekalé soutěže. Na specifickou povahu těchto záležitostí však reaguje rozhodovací praxe soudů, která již vykazuje určitou stabilitu. Poukázat tu lze na usnesení Vrchního soudu v Praze čj. 3 Cmo 91/94–5 a některé z jeho důvodů, jež se pak opakují v rozhodnutích dalších:

„Podle ustanovení § 102, § 74 a násl. o.s.ř. může soud využít prostředku předběžného opatření, je-li třeba, aby zatímně byly upraveny poměry účastníků. Je nepochybné, že tohoto prostředku soud může využít v těch případech, kdy hrozí nebezpečí z prodlení (tedy úprava poměru účastníků po dobu než bude rozhodnuto ve věci musí být naléhavá), zejména k zamezení vzniku škody či jiné újmy, popřípadě k jejímu rozšiřování.“

Zda jde o takový případ přenechává zákon úvaze soudu (zdůraznil P.H.). Pokud se však soud rozhodne použít uvedeného prostředku, musí mít rozhodné skutečnosti osvědčeny. K charakteru předběžného opatření tedy náleží m.j. i jeho dočasnost, zásah do práv předběžným opatřením dotčeného účastníka musí být přiměřený prokazovanému porušení práv a právem chráněných zájmů (zdůraznil P.H.), stejně tak musí být přiměřená i případná újma, vzniklá z předběžného opatření dotčenému účastníkovi. V úvahu musí soud při rozhodování vzít i možnost uvedení poměrů účastníků ve stav, který tu byl před vydáním předběžného opatření“.

Z našeho hlediska je zajímavé i usnesení Vrchního soudu v Praze č.j. 3 Cmo 406/94–14 ze dne 29.9. 1994, kde čteme:

„... v rámci rozhodování o předběžném opatření není na místě zkoumat, zda je jednoznačně prokázáno naplnění skutkové podstaty nekalé soutěže či nikoli, toto je součástí řízení ve věci samé. Účel a podmínky vydání předběžného opatření... jsou dány zejména potřebou upravit poměry účastníků urychleně a prozatímně.“

Celkově se dá usuzovat, že současná praxe při povolování předběžných opatření je poměrně liberální, byť nikoliv v tak vyhraněné podobě, jako tomu bylo u praxe předválečné. I dnes se k uložení předběžného opatření požaduje nikoliv plný důkaz, ale pouhé osvědčení určitých skutečností; v rozhodnutích jsme se ovšem v této souvislosti nesetkali s použitím pojmu „důkaz na první pohled“. Půjde o osvědčení toho, že je pravděpodobný nekalosoutěžní charakter určitého jednání. Úplná jistota soudu o protiprávním charakteru sporného jednání se nevyžaduje. Též by mělo být osvědčeno, že vydání předběžného opatření je naléhavé, že bez urychlené prozatímní úpravy vztahů by hrozily nevratné škody. Osvědčení těchto skutečností bude začasté splývat s jejich tvrzením, pokud jen se použije vhodná argumentace.

Na druhé straně současná rozhodovací praxe nejde tak daleko, aby – jako rozhodovací praxe předválečná – tvrdila, že návrhu na předběžné opatření nelze

vyhovět pouze tehdy, když je jisté, že bude muset být zamítnuta i žaloba ve věci samé. Předválečná soudní praxe ovšem v souvislosti s ukládání předběžných opatření hojně využívala institut kaucí, které ukládala té či oné sporné straně nebo oběma těmto stranám; to současná soudní praxe nečiní a zřejmě také proto je při ukládání předběžných opatření rezervovanější. Většinou ukládá předběžná opatření tehdy, když se sporné jednání uskutečnilo pomocí reklamy a jeho existence je osvědčována (a při rozhodování ve věci samé bude dokazována) inzerátem či jiným reklamním prostředkem a z tohoto hlediska skutkový stav nebudí a neměl by budít vcelku pochybnosti. Méně časté je používání předběžného opatření tam, kde jde například o napodobení cizích výrobků a kde podrobnější dokazování by mohlo vést k skutkovým zjištěním odchylným od těch, na jejichž základě bylo nařízeno předběžné opatření.⁷

3. Rezervovanost by si ovšem měli ukládat i ti, kdo se nekalou soutěží (ať skutečnou, ať domnělou) cítí dotčeni a proto navrhuji předběžné opatření. K opatrnosti vyzývá – jen zdánlivě paradoxně – již sama skutečnost, že navrhovatel předběžného opatření má (pokud jde o návrh na toto opatření) ulehčenou důkazní situaci; snad by se věc mohla vyjádřit tak, že navrhovatele předběžného opatření tíží (pokud jde o samotný úspěch tohoto návrhu) břemeno tvrzení a břemeno osvědčení určitých skutečností, nikoliv břemeno plného důkazu.

Tato úleva však neplatí pro řízení ve věci samé, které ovšem s návrhem na předběžné opatření úzce souvisí. Dalo by se říci, že již ve stadiu předběžného opatření tíží navrhovatele zároveň důkazní břemeno ve věci samé a měl by je mít na zřeteli. Ve vztahu k předběžnému opatření se totiž určitým specifickým způsobem projevuje povaha důkazního břemene jako zvláštního druhu procesní sankce.⁸ Podle § 77 odst. 3 o.s.ř. „zaniklo-li nebo bylo-li zrušeno předběžné opatření z jiného důvodu než proto, že návrhu ve věci samé bylo vyhověno, nebo proto, že právo navrhovatele bylo uspokojeno, je navrhovatel povinen nahradit újmu tomu, komu předběžným opatřením vznikly“.

Prakticky vyjádřeno: ten, kdo navrhuje, aby předběžným opatřením byl jeho soutěžitel zavázán zdržet se určitého jednání, nemusí ještě dokázat, že toto jednání má nekalosoutěžní povahu – postačí, aby osvědčil, že s větším či menším stupněm pravděpodobnosti tuto povahu mít může. Měl by však počítat s tím, že bude na základě § 76 odst. 3 o.s.ř. povinen (pokud tak již neučinil) podat návrh na

⁷ I k takovým případům však dochází; viz např. usnesení Vrchního soudu v Praze čj. 3 Cmo 1156/94-31 z 10. 4. 1995, kde se jednalo o neoprávněné využití cizí výrobní dokumentace; podrobnější údaje o tomto rozhodnutí viz Hajn, P.: Jak jednat v boji s konkurencí, Linde, Praha 1995, str. 208.

⁸ obecně k této povaze důkazního břemene Macur, J.: dílo cit. v pozn. 4, str. 93.

zahájení řízení ve věci samé a že v tomto řízení (pokud v něm hodlá uspět) bude povinen existenci nekalosoutěžního jednání plně prokázat; neunes-li toto důkazní břemeno, bude stíhán nejen neúspěchem ve věci samé, ale může mu být podle § 77 odst. 3 o.s.ř. uloženo, aby druhé straně nahradil újmu, která jí byla způsobena předběžným opatřením. Povinnost k náhradě takové újmy se pak dá považovat za zvláštní sankci, stíhající toho, komu se sice podařilo unést „břemeno osvědčení“ určitých skutečností, nezbytných pro nařízení předběžného opatření, ale nepodařilo se mu později dokázat skutečnosti, jež jsou rozhodné pro právní kvalifikaci „nekalá soutěž“.

Pokud předběžné opatření spočívalo v zákazu (byť zákazu přechodném) vyrábět určité zboží, označovat určitým způsobem zboží a jeho obaly, vysílat nákladně vyrobenou televizní reklamu a pod., může taková újma dosáhnout značného rozsahu.⁹

ŘÍZENÍ VE VĚCI SAMÉ

1. Z obecných podmínek nekalé soutěže, které stanoví § 44 odst. 1 ObchZ (jednání v nekalé soutěži, rozpor s dobrými mravy soutěže, způsobilost přivodit újmu soutěžitelům nebo spotřebitelům) činí nejmenší důkazní obtíže podmínka prostřední – rozpor s dobrými mravy soutěže. Již předválečná rozhodovací praxe dospěla k názoru, že „otázka, zda jde v určitém případě o rozpor s dobrými mravy soutěže, jest otázkou právní, nikoliv skutkovou. Řeší ji proto soudci podle svého mravního a právního, zákonům odpovídajícího přesvědčení, nikoliv znalci“ (viz Vážný č. 10 521). Jistý druh zvláštního působení na úsudek soudu, však nebyl ani v této otázce vyloučen. Tak v rozhodnutí Vážný č. 12 334 se uvádělo:

„Otázka, zda je určité jednání v rozporu s dobrými mravy soutěže, jest otázkou právní, kterou náleží řešit výhradně soudu. Protože jde v podstatě o mravní názory, obyčeje, zvyklosti, uzance atd., které zachovávají všichni spravedlivě, poctivě, čestně a svědomitě jednající účastníci soutěžního zápasu, bude soudu přihlížeti i k tomu, jak se na jednání pohlíží mezi soutěžiteli, co o něm soudí veřejnoprávní korporace, které podle svého určení mají dbáti společných oprávněných zájmů

⁹ Nelze ovšem vyloučit situace, za nichž soud při předběžném opatření i v rozsudku ve věci samé vychází ze stejných osvědčených resp. dokázaných skutečností, dospěje však k odchylnému závěru o nekalé povaze určitého soutěžního jednání. Důvodem toho může být již skutečnost, že předběžné opatření může nařídít sám předseda senátu, ve věci samé však musí rozhodovat senát. I riziko takového odchylného právního posouzení nese ovšem subjekt, který předběžné opatření navrhoval.

soutěžitelů ze svého oboru anebo také s širšího hlediska, a jaké důvody pro svůj názor uvádějí, třebaže názory soutěžitelů a zmíněných korporací i jiných činitelů nejsou pro soud závazné“.

Žalující strana by se neměla smířovat s tautologickou definicí, podle které „dobrým mravům soutěže odporuje jednání, které soud příslušné instance považuje za odporující dobrým mravům soutěže“. Stanovisko soudu ohledně rozporu jednání s dobrými mravy soutěže lze ovlivnit některými tvrzeními i doklady (například předválečným soudem zmiňovaná stanoviska odborných korporací). Pokud žalující strana v tomto směru nevyvíjí dostatečnou aktivitu a ponechá zcela na vůli soudu, jak se bude utvářet jeho úsudek (či úradek) o rozporu jednání s dobrými soutěžními mravy (bude se v této otázce spoléhat na myšlenku, že „soud zná právo“), může vzniknout situace podobná té, jako by žalobce nedokázal skutková tvrzení, která mu dokazovat náleží.

2. Důkaz, že určité jednání se uskutečňuje v hospodářské soutěži, nebývá většinou obtížný – uplatní se tu obvykle důkaz *prima facie*. Jestliže například výrobce pálených střešních tašek ve své reklamě haní střešní tašky betonové, napovídá již běžná lidská zkušenost, že jedná v hospodářské soutěži s výrobcí oněch betonových tašek. V žalobě (a později i v soudním rozhodnutí) postačí tuto skutečnost konstatovat jako nebudící pochyby, aniž by musela být zvlášť dokazována.

V některých případech však naopak patří důkaz soutěžní povahy jednání k těm nejobtížnějším. Typicky půjde o případy tak zvané skryté reklamy, neboť někdy bývá velmi obtížné odlišit, zda pochvalný článek o určitém výrobku či výrobci je faktickou reklamou v jejich prospěch, nebo se jedná o tzv. plnění zpravodajské povinnosti. Zpravidla se totiž nepodaří přímo dokázat, že a jak byl novinář oním výrobcem ovlivněn při psaní článku, který zevní podobou připomíná některý z žurnalistických materiálů, svým obsahem však podporuje soutěžní aktivity určitého subjektu. Hmotněprávní úprava tu usnadňuje důkazní situaci tím, že nevyžaduje, aby jednání podle § 44 odst. 1 ObchZ bylo jednáním zaviněným v té či oné formě zavinění. Postačí pouze to, co bychom mohli označit za soutěžní orientaci jednání, kterou lze přece jen snáze dokazovat na základě některých objektivních skutečností (typické reklamní formulace v zdánlivě žurnalistickém článku; vyzdvihování jediného výrobce, byť jich na trhu působí větší počet; inzerce určitého výrobce uveřejněná v témže čísle časopisu jako pochvalný článek o tomto výrobci a pod.). V takových a jim podobných záležitostech bude soud muset provádět to, co bývá označováno za „vážení zájmů“ (zájem na potírání nekalé soutěže proti zájmu na svobodném šíření informací). Výsledek sporu pak bude často záležet na tom, jaká tvrzení a jaké důkazy ta či ona strana přihodí na svou misku vah. Hranice mezi důkazem a důmyslným argumentem tu nemusí být zvlášť ostrá.

3. Důkazní situace toho, kdo ve sporech z nekalé soutěže žaluje, bývá usnadněna i ohledně třetí podmínky z generální klauzule proti nekalé soutěži. Jedná se o požadavek, aby jednání bylo způsobilé přivodit újmu soutěžitelům nebo spotřebitelům. Vyžaduje se tu právě jen *způsobilost* k vyvolání újmy, existenci újmy již nastalé není zapotřebí dokazovat. Naopak – vzhledem k obvykle hromadných následkům nekalé soutěže – může málo vážit důkaz o tom, že například určité označení vyvolalo ve dvou třech případech záměnu mezi výrobky.

Způsobilost přivodit újmu se pak většinou opírá o tvrzení v žalobě a úsudek soudu. Opět tu můžeme hovořit o důkazu *prima facie* resp. o skutkové domněnce¹⁰ či o závěru soudu, který učinil v rámci volného hodnocení důkazů. Tak běžná lidské zkušenost dovoluje úsudek, že prodej kakaového prášku, který byl vyroben v tuzemsku a přesto se na jeho obalu nachází obraz větrného mlýna a dívky v holandském čepci, je způsobilé přivodit újmu těm, kdo dovážejí kakao z Holandska.

Jako u každého důkazu z obecné lidské zkušenosti má druhá strana ve sporu možnost vést protidůkaz – tvrdit a dokazovat, že závěr opírající se o běžnou lidskou zkušenost se v dané záležitosti neuplatní, že sporná záležitost je něčím atypická. Jestliže například použití cizího označení zpravidla v konkurenčním boji působí újmu oprávněnému nositeli téhož označení (a je proto odůvodněna skutková domněnka tohoto druhu), nemusí tomu tak být vždy. Jako příklad může sloužit spor mezi výrobcem trhaviny SEMTEX (žalobcem) a výrobcem energetického nápoje SEMTEX (žalovaný), jak o tomto sporu referoval denní tisk. Žalovaná strana by mohla namítat, že stejné označení u tak rozdílných výrobků nemůže výrobci trhaviny přivodit žádnou újmu. Žalovaný by se ovšem nemusel spoléhat jen na to, že soud – opíraje se o běžnou zkušenost – dospěje ke stejnému závěru. Mohl by například nabídnout důkazy (opřené o články z novin, o jméno hudební skupiny), že slovo SEMTEX zdruhovělo a získalo obecnější význam podobný významu slova dynamit. Žalující by se pak nemohl spokojit poukazem na obvyklou skutkovou domněnku újmy, a musel by se snažit dokazovat, že mu hrozí reálná újma pro jeho soutěžní pozici.

4. Jak jsme již úvodem naznačili, u nekalosoutěžního jednání, které spočívá v klamavých praktikách (sem počítáme i nebezpečí zaměnitelnosti), může být důkaz klamavosti obtížný. Opakujme, že to vyplývá z hromadného působení zmíněných počinů. Soudní praxe proto především vychází ze zásady – jak ji poněkud archaickým slovníkem leč přílehlavě vyjádřil Hamann, že „stačí oklamatelnost i jen části publika v úvahu přicházejícího, není-li tato část do té míry mizivou, že potře-

¹⁰ srov. Macur, J.: dílo cit. v pozn 4), kapitola Skutkové a právní domněnky, str. 57 a násl.

ba právní ochrany vůbec chybí".¹¹ Běžný pokyn pro rozhodovací praxi pak obvykle zní, že má být oklamána „nikoliv zanedbatelná část adresátů reklamy“; takové určení ovšem ponechává soudu dost značnou volnost úsudku. Pedantičtější soudní praxe německá dospívá k závěru, že se vyžaduje – podle povahy záležitosti – aby bylo oklamáno nejméně 5 až 15 procent oslovené populace (přísnější měřítko se uplatňuje tam, kde klamání se týká takových hodnot jako je zdraví, péče o děti a pod.)

Ještě složitější je ovšem otázka, jak dokazovat, že k oklamání té či oné části spotřebitelské veřejnosti by mohlo dojít. Jako důkaz zpravidla nestačí, jak jsme již také naznačili, když žalobce soudu nabídne – v roli svědků – několik málo domněle nebo skutečně oklamáných. Soudní praxe spíš spoléhala na soudce a na jejich běžnou lidskou zkušenost. Podle přísné praxe německé se však soudci na svou zkušenost mohli odvolávat pouze v případech, že i oni sami by byli reklamním či jiným počináním oklamáni. Pokud však soudci (jako vyspělejší část spotřebitelské veřejnosti) dospěli k závěru, že oni sami by určitým počináním nebyli oklamáni, nemohli tento závěr vztahovat i na méně vyspělé části populace. Pak se v Německu v dost široké míře uplatňovaly a stále uplatňují demoskopické, sociologické výzkumy zjišťování klamavosti. Proti takovému důkazu bývá ovšem namítána jeho nákladnost; poukazuje se i na to, že výsledky takového výzkumu jsou velice ovlivněny formulací otázek, výběrem zkoumaného vzorku populace a že všechny výzkumy veřejného mínění (například ty předvolební) poskytují dost sporné výsledky. Proto například v evropských zemích latinské kultury se soudy až polemicky stavějí proti německému pojetí, zdůrazňujíce, že místní soudci dobře znají mentalitu svých krajanů a dovedou odhadnout, kdy by spotřebitelé mohli být oklamáni a kdy nikoliv.¹²

S úsudkem a zkušeností soudců ohledně klamavého působení reklamy a nebezpečí zaměnitelnosti počítala naše předválečná soudní praxe a počítá s nimi i praxe současná. (Mimořádně, jedním z důvodů, proč ve věcech nekalé soutěže jedná soud v senátu, může pak být i to, že takto přijde ke slovu přece jen různorodější lidská zkušenost.) Soudní praxe pak postupně přinesla řadu kritérií, jak klamavost a zaměnitelnost posuzovat. Pro jejich mnohost je tu nelze ani vyjmenovat. Všimněme si jen jediného kritéria tak zvaného průměrného spotřebitele. Hamann jeho použití a obsah vysvětloval takto: „Ježto adresátem reklamy jsou lidé nejrůznějších stupňů vnímavosti a pozornosti, lidé pedantičtí i lidé zcela apatičtí, bude soudce uvažovati, jak působí údaj na člověka průměrné vnímavosti a pozornosti

¹¹ Hamann, L. a kol.: dílo cit. v pozn. 5, str. 250.

¹² K těmto a dalším odchylným přístupům srov. Schricker, G.: *Recht der Werbung in Europa*, Verlag Edition ZAW, Bonn 1990.

(t. zv. průměrného čtenáře), jenž sleduje údaj s obvyklou (ponejvíce jen zběžnou, letmou, povrchní) pozorností.“¹³

Toto kritérium, přes oprávněné výhrady k jeho neurčitosti a mlhavosti,¹⁴ a přes evropskou tendenci k jeho nahrazení kritériem spotřebitele dospělého a soudného, bude asi v něčem přece jen užitečné. Poskytuje korektiv proti ev. snahám klást na spotřebitele a jeho pozornost příliš velké nároky, vyžadovat od něj stejnou dávku kritičnosti, jaká je běžná u těch, kdo se profesionálně zabývají posuzováním různých textů a označení.

5. Z hlediska teoretického lze přisvědčit – i na základě současné právní úpravy a její aplikace – úvaze Hamannově, že např. v otázkách zaměnitelnosti „problémy skutkové a právní často se proplétají do té míry, že nelze řešení zaměnitelnosti pokládati ani za otázku skutkovou ani za otázku čistě právní, nýbrž za otázku smíšenou.“¹⁵ V praxi pak žalobce postupuje tak, že soudu předloží dvě označení (nebo jiné objekty), o nichž tvrdí, že jsou vzájemně zaměnitelná. Dále podrobněji rozvádí (podle kritérií poskytnutých judikaturou), v čem a proč zaměnitelnost spatřuje. Často poukazuje na jiné dvojice objektů, v nichž byla soudem zaměnitelnost shledána; dovozuje obdobnost skutkových situací v posuzovaném případě a v případech jiných. Čím důkladnější jsou taková tvrzení a čím jsou obratněji argumentována, tím spíš mohou působit na stanovisko soudu o zaměnitelné povaze sporných označení. Hranice mezi tvrzením, právní argumentací, dokazováním se tu pak stává nepříliš zřetelnou.

6. V záležitostech klamavé reklamy bývá pro žalující stranu obtížné dokázat, že údaje v reklamě neodpovídají skutečnosti,¹⁶ i když má některé důvody k takovému předpokladu. Zejména to bývá v případech, když se v napadené reklamě operuje s určitým složením výrobku, ekologicky výhodným výrobním postupem nebo určitým působením výrobku (například příznivými důsledky pro zdraví). Podobně je tomu v případech srovnávací reklamy a zejména té superlativní reklamy, v níž si zadavatel reklamy osobuje výsadní postavení (v němčině *Alleinstellung*) v určité oblasti výroby a prodeje. Potřebné údaje (o postupu výroby a jejím rozsahu, o výši obchodního obrátu a jiných kritériích obchodní úspěšnosti) má většinou k dispozici žalovaný a odmítá je žalobci sdělit s odvoláním na obchodní tajemství.

Zajímavý příklad poskytla německá soudní praxe, když posuzovala reklamu jasnovidce, který získával klientelu tím, že poukazoval na mimořádně vysokou

¹³ Hamann, L. a kol.: dílo cit. v pozn. 6, str. 250.

¹⁴ Macur, J. dílo cit. v pozn. 4, str. 98.

¹⁵ Hamann, L.: dílo cit. v pozn. 6, str. 310.

¹⁶ Nirk, R.; Kurtze, H.: *Wettbewerbsstreitigkeiten*, C.H. Beck, Mnichov 1992, str. 20.

úspěšnost svých předpovědí. Soud si neulehčil svou práci tím, že by věc posoudil jako obvyklé reklamní přehánění (pak by se pravdivostí onoho sdělení nemusel zabývat); dospěl k závěru, že právní kvalifikace „reklamní přehánění“ je přípustná jen tehdy, je-li vyloučena veškerá možnost klamavosti. Dále uvedl:

„Zásadně je k důkazu o nesprávnosti tvrzení o tak vysokém procentu úspěšnosti předpovědí povinen žalobce. To však žalobce učinit nemůže, protože přezkoumat správnost tohoto reklamního tvrzení se podle povahy věci zcela vymyká jeho zjišťovací možnostem. Je proto v první řadě věcí žalovaného, aby na základě vysokého počtu individuálních případů, v nichž měl objektivně úspěch, prokázal správnost svého tvrzení.“¹⁷

7. Na případy podobné tomu, který jsme právě uvedli, pamatuje evropská směrnice 84/450/EWG ve znění směrnice 97/55/EG o klamavé a srovnávací reklamě. Podle jejího článku 6 odst. a) mají členské státy vybavit své soudy a správní orgány takovou pravomocí, aby vyžadovali od inzerentů (v němčině „Werbenden“) důkazy o správnosti jejich skutkových tvrzení obsažených v reklamě, jestliže se takový požadavek jeví oprávněným s ohledem na okolnosti jednotlivého případu a s přihlédnutím k oprávněným zájmům inzerentů a jiných účastníků řízení. Stejně tak mají být soudy a správní orgány oprávněny při srovnávací reklamě požadovat od inzerentů, aby v krátké lhůtě podaly odpovídající důkazy. Podle článku 6 odst. b) zmíněné směrnice pak soudy a správní orgány mají skutková tvrzení obsažená v reklamě považovat za nepravdivá, jestliže důkaz vyžadovaný podle článku 6 a) směrnice nebyl podán nebo jestliže je soudem či správním orgánem považován za nedostatečný.

Jedním z kroků, jak harmonizovat náš právní řád s právem ES, je respektování uvedené směrnice a ustanovení, které jsme z ní citovali. Směrnice ovšem výslovně neříká, jakým způsobem mají členské státy své soudy a správní orgány zmíněným oprávněním vybavit. Jedno z možných řešení ukazuje § 13 odst. 2 našeho zák. č. 527/1990 Sb. o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, kde se řeší otázka patentu, kterým je chráněn určitý postup. V praxi pak bývá sporná otázka, zda shodné produkty byly vyrobeny pomocí chráněného postupu či nějakým postupem jiným. Žalovaný výrobce shodných výrobků obvykle tvrdí, že ony shodné výrobky produkuje jiným způsobem, než je způsob chráněný, zároveň se však brání tomu, aby „svůj“ způsob blíže popsal nebo předvedl; označuje ho za předmět svého výrobního tajemství. Žalobce by v této situaci mohl vést důkaz znalcem, který by měl potvrdit, že stejné výrobky musí být v dané případě plodem stejného výrobního postupu. V mnoha případech se dá dobře předpokládat

¹⁷ Dle Munková, J.: Právo proti nekalé soutěži, C. H. Beck, Praha 1996, str. 216.

znalcovo stanovisko, že shodnost postupu a výsledku bývá sice obvyklá, nikoliv však nezbytně nutná, a že proto existenci jiného postupu nemůže zcela vyloučit. Východisko z této slepé důkazní uličky poskytuje zákon v již zmíněném ustanovení tím, že stanoví vyvratitelnou právní domněnku, podle níž „shodné výrobky se pokládají za získané chráněným postupem, pokud se neprokáže opak.“ Průkaz opaku pak musí podat ten, kdo shodné výrobky produkuje popřípadě šíří.

V oblasti nekalé soutěže existuje mnoho podobných případů (v záležitostech obchodního tajemství například), nikoliv však podobná úprava. Soudy pak musí používat (stejně jako to činí soudy zahraniční a i tím způsobem realizují uvedenou směrnicí ES) různé procesní techniky – faktické obrácení důkazního břemene, uplatnění vysvětlovací povinnosti žalované strany, zkušenostní skutkové domněnky.¹⁸ Důkladnější poznání těchto procesních instrumentů, opřené o poznatky procesní teorie, přispěje k jejich účelnějšímu používání. Někdy i pouhé uvědomění si jejich existence poslouží i k rychlejšímu řešení civilních sporů vůbec a sporů z nekalé soutěže zvlášť.

¹⁸ K tomu viz obecně Macur, J., dílo cit. v pozn. 4, zejm. str. 57 a násl. a str. 121 a násl.

SUMMARY

On Substantiation of Facts In Disputes Concerning Unfair Competition

Law against unfair competition protects some cases of intangible property and values (company and product titles, good reputation of enterprising subjects and their know-how). Unfair competition (especially false advertising, creating the danger of confusion, making use of someone else's reputation) can concern negatively a wide range of subjects. These situations are, of course, reflected in cases concerning unfair competition. The Czech version of procedural law does not incorporate this sufficiently, therefore it is often in need of being added certain procedures resulting from the practice of civil procedure. It is the case with, above all, *prima facie* evidence, factual throwing the burden of proof on the opposing party, hypotheses deducted from general human experience, explanatory duty of the sued party, etc. When applying these procedures one can consult the theory of procedural law as it can, in Czech professional literature, be found in the work of Josef Macur.

PRÁVNÍ ÚPRAVA PROBLEMATIKY ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK V ČESKÉ REPUBLICCE Z HLEDISKA KOMPATIBILITY S PRÁVEM EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ

RADKA HONCOVÁ

ÚVODNÍ POZNÁMKA

Pan profesor Josef Macur se ve své vědecké tvorbě zabývá širokým záběrem právní problematiky. Předmětem jeho zájmu jsou otázky právně teoretické a také otázky občanského práva, a to jak hmotného a procesního, tak také otázky vzájemného vztahu práva procesního a hmotného. V posledních letech se ve své tvorbě soustřeďuje zejména na oblast správního soudnictví. Z díla pana profesora Macura mě nejvíce oslovila jeho práce „Odpovědnost a zavinění v občanském právu“ (Brno, Univerzita J. E. Purkyně, 1980).

Následující příspěvek je také věnován problematice odpovědnosti, a to konkrétně rozboru nového právního institutu – objektivní odpovědnosti za škody způsobené vadami výrobků. Ačkoliv pan profesor Macur tuto problematiku přímo nezahrnul do své práce „Odpovědnost a zavinění v občanském právu“, byla pro mě tato jeho práce jedním z cenných východisek při rozboru dané problematiky.

1. ÚVOD

V České republice patří problematika odpovědnosti za výrobek do širšího rámce politiky ochrany spotřebitele, jejímž základem je zákon č. 634/1992 Sb. o ochraně

spotřebitele v aktuálním znění.¹ Obecně můžeme konstatovat, že ochrana spotřebitele v České republice má převážně veřejnoprávní charakter a úprava odpovědnosti za výrobek zákonem č. 59/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku představuje v současné době jediné speciální soukromoprávní legislativní opatření v rámci ochrany spotřebitele.²

Účinným soukromoprávním prostředkem ochrany spotřebitele samozřejmě zůstává právní úprava odpovědnosti za vady a odpovědnosti za škodu obsažená v občanském a obchodním zákoníku, která byla až do 31. 5. 1998 jediným způsobem uplatnění nároků plynoucích z odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku.

Nadále se občanskoprávní a obchodněprávní úprava odpovědnosti za vady a odpovědnosti za škodu³ uplatní jako jediný způsob uplatnění nároků plynoucích z odpovědnosti za výrobek v následujících případech:

1. pro výrobky, které byly uvedeny na trh před účinností zákona č. 59/1998 Sb., tedy do 31. 5. 1998,
2. zcela mimo úpravu odpovědnosti za výrobek zůstávají:
  - věcné škody, které nepřesáhnou hranici 5000 Kč,
  - škody na věcech určených a užívaných k podnikatelským účelům,
  - škody na vadném výrobku samotném⁴,
  - škody vzniklé v důsledku vady zemědělských a lesních produktů a zvěře, pokud tyto neprošly prvotním zpracováním,
  - nehmotné škody,
  - škody způsobené jadernými událostmi (tyto jsou však řešeny samostatně speciálním zákonem).

Podrobný rozbor odpovědnosti za vady a odpovědnosti za škodu obsažené v občanském a obchodním zákoníku, přičemž občanský zákoník je lex genera-

¹ Dudová J., Ekologicky šetrný výrobek a ochrana spotřebitele, Brno, Masarykova univerzita, 1993, str. 5–20.

² Dudová J., Některé právní aspekty ochrany spotřebitele, Brno, Masarykova univerzita, 1998, str. 11 a 62.

³ V SRN se jedná o úpravu na zavinění závislé odpovědnosti výrobce, která je obsažena v německém občanském zákoníku. Blíže viz např.: Medicus D., Bürgerliches Recht, 17. Aufgabe, München, Carl Heymanns Verlag KD – Köln, Berlin, Bonn, München, 1996, str. 479 a násl.

⁴ Obdobná situace je také v SRN, blíže viz Wieckhort T., Recht und Ökonomie des Produkthaftungsgesetzes, 1. Aufgabe, Baden – Baden, Nomos Verlagsgesellschaft Baden – Baden, 1994, str. 111, blíže pak str. 112–137.

lis a obchodní zákoník lex specialis, přesahuje rámec této práce, je však vhodné připomenout alespoň pár základních bodů.

Obecná úprava odpovědnosti za vady je obsažena v § 499 obč. a z. je doplněna specifickou úpravou odpovědnosti za vady pro některé občanskoprávní smluvní typy (např. pro kupní smlouvu, smlouvu o dílo, smlouvu o opravě a úpravě věci).⁵ Některé výrazné odlišnosti od obecné občanskoprávní odpovědnosti za vady pak obsahuje obchodní zákoník. Obecná úprava odpovědnosti za vady je v obchodním zákoníku obsažena v § 365–§ 372 obch. z. (prodlení dlužníka a prodlení věřitele). Zvláštní úprava odpovědnosti za vady v obchodním zákoníku je součástí zvláštních ustanovení o obchodních závazkových vztazích (např. pro kupní smlouvu, pro koupi najaté věci, pro smlouvu o dílo).⁶

Obecná úprava odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku je obsažena v § 420. §§ 415–419 obč. z. obsahují tzv. prevenční povinnost. Na základě § 420 je tedy ke vzniku odpovědnosti za škodu nutné porušení právní povinnosti a zproští se jí ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil. Objektivní odpovědnost, tj. odpovědnost vzniklá bez ohledu na zavinění, je v občanském zákoníku obsažena v případě odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností (odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků a odpovědnosti za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným), v případě odpovědnosti za škodu způsobenou na převzaté věci a v případě odpovědnosti za škodu způsobenou okolnostmi s původem v povaze věci (§ 421 a), obč. z., v tomto případě se navíc jedná o odpovědnost absolutní). Úprava odpovědnosti za škodu v obchodním zákoníku je podstatně odlišná a je vždy nezbytně nutné přesně stanovit, kterému režimu konkrétní závazkový vztah podléhá. Základní úpravu prevenční povinnosti, která je upravena v § 415–§ 419 obč. z., pak obchodní zákoník doplňuje speciální úpravou oznamovací povinnosti v § 377.⁷

Poškozená osoba tedy může uplatnit nárok v rámci odpovědnosti za vady a jestliže v důsledku této vady vznikla určitá škoda, může uplatnit také právo

⁵ Knapp V., Knappová M., Švestka J., Dvořák J., Kopáč L., Kanda A., Salaš J., Mikeš J., Občanské právo hmotné, Svazek II., Praha, CODEX Praha, 1995, str. 87.

⁶ Bejček J., Obchodní závazky, Brno, Masarykova univerzita, 1994, str. 214.

⁷ Podrobněji k problematice odpovědnosti za vady a odpovědnosti za škodu viz např.: Macur J., Odpovědnost a zavinění v občanském právu, první vydání, Brno, Univerzita J.E. Purkyně v Brně, 1980, Knapp V., Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu, Stát a právo, 1956, č. 1, Knapp V., Teorie práva, 1. vydání, Praha, Beck, 1995, Knappová M., Povinnost a odpovědnost v občanském právu, Praha, Academia, 1968, Švestka J., Odpovědnost za vady podle československého socialistického práva, Praha, Univerzita Karlova, 1976, Švestka J., Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku, Praha, Univerzita Karlova, 1966.

na náhradu této škody. Právo z vadného plnění a právo na náhradu škody, která vznikla v souvislosti s vadou věci, však občanský zákoník rozlišuje jako dvě samostatná práva, která lze uplatnit paralelně a nezávisle na sobě.⁸ Práva plynoucí z vadného plnění po jejich zániku tak nelze uplatnit v rámci práva na náhradu škody. Navíc jak právo z odpovědnosti za vady, tak i právo z odpovědnosti za škodu, mají samostatné předpoklady vzniku, kdy pro odpovědnost za vady je zpravidla charakteristický objektivní princip, zatímco pro odpovědnost za škody princip subjektivní založený na zavinění, dále pak mají svůj vlastní obsah a také nezávislý způsob uplatnění.⁹

2. ZÁKON Č. 59/1998 SB. O ODPOVĚDNOSTI ZA ŠKODU ZPŮSOBENOU VADOU VÝROBKU (DÁLE JEN ZÁKON O ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK)

Česká republika zavádí zákonem o odpovědnosti za výrobek do svého právního řádu zcela nový právní institut, který je obsažen v právních řádech všech ekonomicky vyspělých států. Dá se říci, že na světě existují dvě základní koncepce úpravy odpovědnosti za výrobek, i když konkrétní právní úprava odpovědnosti za výrobek v právních řádech jednotlivých států je vždy specifická.

První koncepcí úpravy odpovědnosti za výrobek je koncepce „americká“, která je realizována v USA. Je pro ni charakteristická roztržičnost právní úpravy, jejímž základním východiskem zůstává judikatura. Dalšími charakteristickými rysy této koncepce je možnost uplatnění odpovědnosti za výrobek bez časového omezení, výhodnější postavení poškozeného než povinného, vysoká četnost sporů, ve kterých dochází k přiznání vysokých odškodnění, přičemž výše odškodnění není předem omezena, a velký počet mimosoudních smírů.¹⁰

Evropská koncepce, která je realizována především v členských státech Evropských společenství, je pak charakteristická jednotností právní úpravy, jejímž základem je směrnice Rady Evropských společenství 85/374/EEC, časovou omezeností

⁸ Oulík J., *Prodej v obchodě a odpovědnost za vady*, Praha, 1. vydání, Panorama Praha, 1983, str. 200.

⁹ El-Dunia J., *K teoretickým otázkám právní odpovědnosti*, 1. vydání, Praha, Univerzita Karlova, 1984, str. 54.

¹⁰ Wise A., Holmová M., *Průvodce po americkém právu, obchodní praxi a daňovém systému pro československé podniky zahraničního obchodu*, Praha, Československá obchodní a průmyslová komora, 1990, str. 27.

této odpovědnosti na dobu 10 let od okamžiku uvedení daného konkrétního výrobku do oběhu, fakultativním omezením výše náhrady škody způsobené stejnými okolnostmi u stejné vady minimální částkou 70 milionů ECU, náhradou věcných škod do výše 500 ECU a škod na výrobku samém mimo speciální režim odpovědnosti za výrobek, taxativně stanovenými důvody zproštění se odpovědnosti za výrobek a především motivačním působením institutu odpovědnosti za výrobek, a to jak směrem k výrobcům, tak i směrem ke spotřebitelům. Výrobci jsou motivováni uvádět na trh pouze bezpečné, zdravé, život a majetek neohrožující výrobky, spotřebitelé jsou pak motivováni užívat výrobek řádně a v souladu s návodem a instrukcemi výrobce.

Česká republika tedy teoreticky mohla při tvorbě zákona o odpovědnosti za výrobek zvážit a porovnat obě výše uvedené koncepce a zvolit lepší z nich nebo případně kombinaci obou. Prakticky však volnost rozhodování v této otázce byla omezena podpisem a ratifikací asociační dohody a východiskem pro zákon č. 59/1998 Sb. o odpovědnosti za výrobek tak byla směrnice Rady 85/374/EEC a vnitrostátní právní úpravy odpovědnosti za výrobek jednotlivých členských států Evropských společenství.

Česká republika měla v podstatě tři možnosti, jak včlenit právní úpravu odpovědnosti za výrobek odpovídající směrnici Rady 85/374/EEC do svého právního řádu:

1. Včlenit odpovědnost za výrobek do připravované novely občanského zákoníku jako jeden ze zvláštních případů odpovědnosti za škodu.
2. Přijmout samostatný zákon o odpovědnosti za výrobek.
3. Základní ustanovení včlenit do občanského zákoníku a doplnit jej specifickým zákonem (tento systém bývá někdy označován jako německý).¹¹

Z výše uvedených možností byl realizován postup uvedený pod bodem 2.

2.1 HISTORIE VZNIKU ZÁKONA O ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK

První vládní návrh zákona o odpovědnosti za škody způsobené vadami výrobků byl vypracován již 25. 10. 1995 Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR a obsahoval návrh třinácti ustanovení. Následoval podrobněji rozpracovaný druhý vládní návrh zákona, který v podstatě představoval zpřesněnou a rozšířenou verzi prv-

¹¹ Mrázek J., *Odpovědnost za škodu způsobenou závadným výrobkem podle direktivy Rady Evropských společenství č. 85/374/EEC*, Právník, 1998, č. 3, str. 205.

ního návrhu a navrhoval znění šestnácti paragrafů. Poslanecké sněmovně České republiky byl však předložen až třetí vládní návrh zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou „vadností“ výrobku, a to 26. 6. 1997.¹² V tomto vládním návrhu se objevuje poprvé termín „vadnost“ výrobku, který měl bezpochyby odlišit běžně užívaný obsah termínu vada v českém právním řádu od „vadnosti“ ve smyslu institutu odpovědnosti za výrobek. Do konečné verze zákona však tento pojem použit nebyl. Poslanecké sněmovně předložený vládní návrh zákona byl podstatným zestručněním vládních návrhů předcházejících a obsahoval návrh celkem jedenácti paragrafů.

První čtení se v Poslanecké sněmovně uskutečnilo 24. 10. 1997 a návrh byl přikázán k projednání výborů. Druhé čtení se uskutečnilo 5. 2. 1998 a návrh prošel obecnou i podrobnou rozpravou a bylo vzneseno celkem patnáct pozměňovacích návrhů. Třetí čtení proběhlo dne 13. 2. 1998 a návrh byl schválen. Do Senátu byl zákon doručen 19. 2. 1998 a Senátem byl schválen 5. 3. 1998. Prezidentovi České republiky byl zákon doručen k podpisu 10. 3. 1998. Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku ze dne 5. března 1998 č. 59/1998 Sb. byl publikován v částce 25 Sbírek zákonů České republiky, která byla rozeslána 30. března 1998. Vzhledem k ustanovení § 12 tento zákon nabyl účinnosti prvním dnem třetího kalendářního měsíce po dni jeho vyhlášení tj. 1. 6. 1998.

2.2 DŮSLEDKY PŘIJETÍ SPECIÁLNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK

Zákon č. 59/1998 Sb. vychází tedy jednoznačně z evropské koncepce úpravy odpovědnosti za výrobek reprezentované směrnicí Rady 85/374/EEC. Touto koncepcí je nejen zajištěna náhrada a postih vzniklých škod,¹³ ale především vzniká účinný motivační tlak na výrobce ve smyslu výroby bezpečných výrobků, což v širších souvislostech umožní postupný odklon od státem prováděné regulace chování jednotlivých subjektů na trhu prostřednictvím kontroly a inspekce. Sankce, které mohou být uloženy orgány kontroly a inspekce nejsou dostatečně motivující ve srovnání s plněním, ke kterému může dojít v rámci odpovědnosti za výrobek.¹⁴

¹² Kratochvíl M., Návrh zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou vadností výrobku, *Magazín ČSN*, 1997, č. 10, str. 265–266.

¹³ Posch M., *Zur Bestimmung rechtlicher Verantwortlichkeit, Grundprobleme der rechtlichen Verantwortlichkeit*, Berlin, Akademie – Verlag, 1982, str. 61–62.

¹⁴ Dršťák I., Zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou vadností výrobku, *Zpravodaj Technické inspekce*, 1997, č. 4, str. 7.

Přijetím této právní úpravy se tedy především zlepšilo postavení spotřebitele, zvýšily se na něj však požadavky v tom směru, aby výrobky užíval obvyklým způsobem k předpokládanému účelu a v souladu s návodem a instrukcemi výrobce.

Zavedení tohoto režimu odpovědnosti výrobců respektuje výrobní a obchodní podmínky jednotného trhu Evropských společenství a pozitivně ovlivňuje konkurenční schopnosti výrobků. Ve svých důsledcích povede k omezení nekalé soutěže a ke zvýšení úrovně výroby, výrobků samotných a jejich prezentace, ale také ke zvýšení úrovně dovážených výrobků. V neposlední řadě bude důsledkem zavedení této právní úpravy usnadnění vývozu českých výrobků, a to jak v důsledku nároků kladených právním řádem na jejich bezpečnost, tak i v důsledku přiblížení právní úpravy odškodnění poškozených spotřebitelů s těmi státy, ve kterých je institut odpovědnosti za výrobek zcela běžnou součástí právního řádu.

Český zákon o odpovědnosti za výrobek obsahuje celkem dvanáct paragrafů. Pro srovnání – německý zákon obsahuje devatenáct a rakouský zákon dokonce dvacet paragrafů, směrnice Rady 85/374/EEC pak kromě preambule obsahuje 22 článků. K tomu, aby vnitrostátní právní předpis byl považován za obsahově slučitelný se směrnicí Evropských společenství „nevyžaduje provedení směrnice ve vnitrostátním právu nutně, aby ustanovení směrnice byly formálně a doslovně vydávány ve výslovném zvláštním zákonném předpise; podle obsahu směrnice může stačit všeobecný právní rámec, jestliže skutečně zajišťuje úplné použití směrnice dostatečně určitým a jasným způsobem, aby – pokud má směrnice založit nároky jednotlivce – oprávnění mohli získat znalosti o všech svých právech a tuto rovněž uplatnit před národními soudy.“¹⁵

Z hlediska slučitelnosti s právem Evropských společenství nemůžeme hodnotit právní úpravu představovanou zákonem o odpovědnosti za výrobek jako plně slučitelnou. Obsahuje totiž jiné odchytky než odchytky výslovně připuštěné směrnicí. Ze směrnicí povolených dispozic využila Česká republika jen jednu, a to neúčinným výhrady podle článku 15 odst. 1 písm. b) směrnice Rady 85/374/EEC. Podle českého zákona o odpovědnosti za výrobek má tedy výrobce zachovánu možnost obrany poukazem, že stav vědeckých a technických znalostí v době, kdy uvedl výrobek na trh, neumožnil zjistit jeho vadu. Směrnice však v tomto bodě užívá termín „vedení do oběhu“, zatímco český zákon termín „vedení na trh“. Tyto dva pojmy však jednoznačně nemají totožný obsah a jejich rozbor bude uveden níže. Další dvě dispozice, zahrnutí prvotních zemědělských výrobků a zvěřiny pod pojem výrobek a omezení výše celkové odpovědnosti výrobce za škodu způsobenou smrtí nebo zraněním osob a způsobenou stejnými okolnostmi u stejné vady

¹⁵ Rozsudek ESD ze 17. 10. 1991, právní věc Komise v. Německo (C-58/89), Sb. ESD 1991, s. I – 4983, 5023.

částkou minimálně 70 milionů ECU¹⁶, v českém zákoně o odpovědnosti za výrobek využity nebyly.

V dalším rozboru se zamyslíme nad tím, je-li skutečně zákonem č. 59/1998 Sb. o odpovědnosti za výrobek zajištěno úplné použití směrnice Rady 85/374/EEC o odpovědnosti za výrobek dostatečně určitým a jasným způsobem.

2.3 ZÁKLADNÍ PRVKY ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK

§ 1 zákona o odpovědnosti za výrobek v sobě soustřeďuje základní prvky odpovědnosti za výrobek, které jsou ve směrnici o odpovědnosti za výrobek obsaženy v článku 1 a článku 4, částečně pak dále v článku 9 a článku 7. Podle první věty § 1 zákona o odpovědnosti za výrobek je založena objektivní odpovědnost výrobce za škodu vzniklou v důsledku vady výrobku (článek 1 směrnice o odpovědnosti za výrobek). Věta druhá § 1 pak vymezení této objektivní odpovědnosti konkretizuje v tom smyslu, že se nejedná o odpovědnost absolutní, protože obsahuje odkaz na § 5 zákona o odpovědnosti za výrobek, který vymezuje liberační důvody odpovědnosti za výrobek (článek 7 směrnice o odpovědnosti za výrobek). Věta první § 1 pak dále konkretizuje podmínky uplatnění nároků poškozené osoby v rámci odpovědnosti za výrobek ve smyslu důkazní povinnosti poškozeného (článek 4 směrnice o odpovědnosti za výrobek). Poškozený tedy musí *prokázat vadu výrobku, vzniklou škodu a příčinnou souvislost* mezi vadou a škodou. Nakonec § 1 zákona o odpovědnosti za výrobek vymezuje ve své větě první *pojem škoda*. Škodou se zde tedy rozumí škoda na zdraví, usmrcení nebo škoda na jiné věci, než je vadný výrobek, která je určena a převážně užívána k jiným než podnikatelským účelům (částečně článek 9 směrnice o odpovědnosti za výrobek, část článku 9 směrnice je pak obsažena v § 6 zákona o odpovědnosti za výrobek).

Nedomnívám se, že by výše uvedená koncentrace v § 1 zákona o odpovědnosti za výrobek byla vhodná. Do českého právního řádu je vnášen zcela nový právní institut objektivní odpovědnosti výrobce za vadné výrobky. Domnívám se, že by bylo vhodnější § 1 jako základní ustanovení zákona o odpovědnosti za výrobek formulovat stručněji a jasněji ve smyslu kompatibility se směrnicí o odpovědnosti za výrobek. V této souvislosti je pak problematické zejména rozdělení definice pojmu *škoda*, která je obsažena v článku 9 směrnice o odpovědnosti za výrobek,

¹⁶ SRN této možnosti využila a mimo režim německého zákona o odpovědnosti za výrobek se tak ocitly i škody způsobené smrtí nebo škodou na zdraví stejnými okolnostmi v případě té samé vady.

mezi § 1 a § 6 zákona o odpovědnosti za výrobek. Směrnice i zákon se shodují v tom, že za škodu považují škodu způsobenou smrtí nebo poškozením zdraví.

K rozdílu dochází u vymezení *škod věcných*. Shoda je u věcných škod mezi směrnicí a zákonem pouze v tom, že za věcnou škodu ve smyslu odpovědnosti za výrobek není považována škoda na vadném výrobku samotném. Směrnice pak dále věcné škody definuje jako zničení části majetku, která se běžně užívá pro osobní potřebu nebo spotřebu a která byla užívána poškozenou osobou převážně pro její potřebu nebo spotřebu. Český zákon o odpovědnosti za výrobek pak jako škodu na věci určené a užívané převážně k jiným než podnikatelským účelům. Formulace použitá v českém zákoně o odpovědnosti za výrobek dle mého názoru neodpovídá zcela smyslu směrnici předpokládané úpravy.

Co znamená, že výrobek je „určen“ k určitému (ať už tedy podnikatelskému či soukromému účelu)? Je spotřebitel zbaven ochrany institutem odpovědnosti za výrobek, zakoupí-li např. z důvodu vysokého počtu dětí v rodině automatickou pračku „doporučenou?“ či „vyvinutou?“ či „určenou?“ např. pro restaurace či lékařské ordinace? Na tuto otázku nám zřejmě odpoví až soudní praxe. Rozpor s úpravou ve směrnici odpovědnosti za výrobek je však zřejmý už nyní.

Jednoznačný rozpor mezi směrnicí a zákonem v souvislosti s vymezením pojmu „škoda“ je pak v otázce vymezení *minimální hranice* škod věcných. Směrnice do své působnosti zahrnuje věcné škody „s hodnotou ne nižší než 500 ECU,“ tzn. věcné škody ve výši právě 500 ECU a vyšší než 500 ECU. Český zákon o odpovědnosti za výrobek pak ve svém § 6 obsahuje formulaci: „V případě škody na věci odpovídá výrobce za vzniklou škodu, pokud přesáhne 5000 Kč.“ Rozpor mezi českým zákonem a směrnicí je jak ve výši minimální hranice odpovědnosti za výrobek, kdy 500 ECU představuje asi 17 000 Kč, tak také v tom, že podle směrnice je předmětem náhrady věcná škoda ve výši 500 ECU a vyšší, zatímco podle českého zákona pouze věcná škoda vyšší než 5000 Kč.

Získá-li Česká republika status člena Evropských společenství, bude nutné částku 5000 Kč v § 6 nahradit odpovídajícím ekvivalentem Kč v poměru k 500 ECU. Pro účely určení přepočítacího kursu pak bude rozhodný kurs ECU platný k datu přijetí směrnice o odpovědnosti za výrobek (článek 19 odst. 1 směrnice). Současná výše spodní hranice odpovědnosti za výrobek v České republice vychází z cenových podmínek a výše minimální mzdy v České republice (původně se ve vládním návrhu zákona objevila dokonce částka 2000 Kč).

Podle § 6 zákona o odpovědnosti za výrobek nelze tedy věcné škody nižší nebo právě dosahující 5000 Kč vymáhat z titulu odpovědnosti za výrobek. Zůstává otázkou, jaký režim platí pro škody na zdraví, usmrcení a pro kombinaci těchto škod se škodami věcnými. Škody na zdraví i životě (usmrcení) osob jsou hraze-

ny v plné výši a nejsou omezeny ani minimální a ani maximální částkou (Česká republika nevyužila možností uvedené v článku 16 směrnice o odpovědnosti za výrobek, která poskytuje státu možnost omezit celkovou odpovědnost výrobce za škodu způsobenou smrtí nebo zraněním osob a způsobenou stejnými okolnostmi u stejné vady minimální částkou 70 mil. ECU).

Dojde-li současně ke škodám na zdraví či životě (usmrcení) osob a ke škodám věcným, platí, co bylo u jednotlivých typů škod uvedeno výše. Škody na zdraví či životě (usmrcení) osob jsou hrazeny v plné výši, u věcných škod jsou pak předmětem náhrady pouze škody přesahující 5000 Kč.

Další velmi důležitá otázka z pohledu poškozeného i odpovědné osoby zní: V jaké výši jsou hrazeny věcné škody přesahující 5000 Kč? Má na výši náhrady v tomto případě vliv skutečnost, zda současně došlo ke škodám na zdraví nebo životě (usmrcení) osob?

§ 6 je nadepsán: Výše náhrady škody. Domnívám se, že obsah tohoto paragrafu nám však na výše položené otázky dostatečně jasně neodpovídá. Cílem obsahu tohoto ustanovení je bezpochyby jasně stanovit *minimální hranici* (chcete-li spodní hranici) odpovědnosti výrobce za škody na věci v rámci odpovědnosti za výrobek. Tato hranice má, jak vyplývá z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona, omezit rozsah případů řešených před soudy uplatněním institutu odpovědnosti za výrobek a má napomoci mimosoudnímu vypořádání „drobných“ věcných škod dohodou mezi poškozeným a povinnou osobou. Důvodová zpráva však nehovoří o tom, že by se mělo jednat o spoluúčast poškozeného do výše 5000 Kč.

V zájmu ochrany spotřebitele by samozřejmě byla náhrada věcné škody přesahující 5000 Kč v režimu odpovědnosti za výrobek v plné výši. Je možné z nadpisu § 6 „Výše náhrady škody“ usuzovat na spoluúčast spotřebitele ve výši 5000 Kč u věcných škod přesahujících 5000 Kč?

Domnívám se, že z formulace směrnice o odpovědnosti za výrobek článku 9 písm. b) *nevyplývá spoluúčast* poškozeného ve výši 500 ECU u věcných škod ne nižších než 500 ECU. Dále se domnívám, že z formulace § 6 zákona o odpovědnosti za výrobek také *nevyplývá spoluúčast* poškozeného ve výši 5000 Kč u věcných škod přesahujících 5000 Kč (nicméně lze připustit, že výklad § 6 není zcela jednoznačný). Podle mého názoru budou v rámci odpovědnosti za výrobek předmětem náhrady věcné škody přesahující 5000 Kč ve své plné výši.

Podívejme se, jak je tato otázka řešena v právních řádech členských států Evropských společenství – v SRN a v Rakousku. § 11 německého zákona o odpovědnosti za výrobek (ProdHaftG) jednoznačně stanovuje, jak svým nadpisem, tak také obsahem, že poškozený v případě škody na věci „nese podílovou účast na

náhradě škody až do výše 1125 DM.¹⁷ § 2 odst. 2 rakouského zákona o odpovědnosti za výrobek (Produkthaftungsgesetz) stejně jednoznačně stanovuje, že u škod věcných je hrazena pouze jejich 7900 ATS přesahující část. V SRN a Rakousku je tedy jasně stanovena spoluúčast poškozeného částkou přibližně 500 ECU.¹⁸

Ačkoliv směrnice o odpovědnosti za výrobek o spoluúčasti poškozené osoby ve výši 500 ECU výslovně nehovoří a vzhledem k tomu, že se jedná o občanskoprávní úpravu jednoho z typů objektivní odpovědnosti, není v rozporu s cílem směrnice ani jedno z výše uvedených řešení. Domnívám se však, že použití směrnice o odpovědnosti za výrobek není v tomto bodě v České republice zajištěno „dostatečně jasným a určitým způsobem,“ protože až praxe pravděpodobně podá jednoznačný výklad § 6 zákona o odpovědnosti za výrobek v tom smyslu, zda předpokládá nebo nepředpokládá spoluúčast poškozeného ve výši 5000 Kč.

V souvislosti s § 1 zákona o odpovědnosti za výrobek je nutno uvést ještě dvě poznámky. Směrnice o odpovědnosti za výrobek v článku 9 poslední větě výslovně stanovuje: „Tento článek se nedotýká vnitrostátních předpisů o náhradě *nehmotné škody*.“ Zákon o odpovědnosti za výrobek se problematikou nehmotných škod ani jejich případnou náhradou vůbec nezabývá a je tedy opět otázkou praxe, zda nehmotné škody budou či nebudou předmětem náhrady v rámci odpovědnosti za výrobek. K rozporu s úpravou ve směrnici však v tomto bodě nedochází.

§ 1 zákona o odpovědnosti za výrobek nese nadpis: „Odpovědnost výrobce za *vadu výrobku*.“ Myslím si, že tento název základního ustanovení zákona o odpovědnosti za výrobek je zavádějící. V rámci institutu odpovědnosti za výrobek se nejedná o „odpovědnost za vadu výrobku“, ale o odpovědnost za *škodu* způsobenou vadou výrobku. Odpovědnost za vady obecně je upravena v občanském a obchodním zákoníku. Zákon o odpovědnosti za výrobek zavádí zcela nový právní institut objektivní odpovědnosti za výsledek, který s klasickými nároky z „vadného plnění“ nemá nic společného a existuje nezávisle na tom, zda mezi poškozeným a odpovědnou osobou existuje přímý smluvní vztah. V rámci tohoto právního institutu navíc nedochází k náhradě škod, v důsledku vady, vzniklých na výrobku samém.

¹⁷ Mrázek J., Odpovědnost za výrobek, Právní rádce, 1994, č. 7, str. 10.

¹⁸ Westphalen F. G., Produkthaftungshandbuch, München, C.H. Becksche Verlagsbuchhandlung, 1989, str. 278.

2.4 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

2.4.1 Výrobce

§ 2 zákona o odpovědnosti za výrobek vymezuje pro účely zákona obsah pojmu „výrobce“. Je zřejmé, že toto vymezení vychází z článku 3 směrnice o odpovědnosti za výrobek. Směrnice však, na rozdíl od českého zákona, označuje za výrobce výslovně nejen zhotovitele konečného výrobku, ale i výrobce jakékoliv suroviny nebo zhotovitele součástky. Formulace použité v českém zákoně, kdy za výrobce je považován ten, kdo výrobek vyrobí, tedy neužívá terminologie použité směrnici a konečný výrobek, surovinu i součástku obecně označuje jako výrobek. Domnívám se, že tento postup je z hlediska kompatibility této části zákona o odpovědnosti za výrobek se směrnici o odpovědnosti za výrobek vyhovující.

Směrnice dále pod pojmem výrobce rozumí jakoukoliv osobu, která se *uvedením svého jména*, ochranné známky nebo jiného rozlišovacího znaku na výrobku označuje jako jeho výrobce. Podle formulace použité v českém zákoně je za výrobce považován ten, kdo na výrobku uvede své jméno, ochrannou známku nebo jiný rozlišovací znak. Český zákon tedy neužívá formulaci uvedenou ve směrnici: „*se označuje jako jeho výrobce*“, která, dle mého názoru, předpokládá určité volní jednání ze strany nositele daného jména, ochranné známky nebo jiného rozlišovacího znaku. Nicméně formulace „*uvede své jméno, ochrannou známku nebo jiný rozlišovací znak*“ také předpokládá přinejmenším vědomost daného subjektu o uvedení „svého“ jména, ochranné známky nebo jiného rozlišovacího znaku. Domnívám se, že aplikací jak formulace uvedené ve směrnici, tak i formulace uvedené v českém zákoně dojdeme ke stejnému výsledku a že tedy i tato část § 2 odst. 1 je kompatibilní se směrnici o odpovědnosti za výrobek.

§ 2 v odst. 2 se shoduje s článkem 3 odst. 2 směrnice v tom, že bez újmy na odpovědnosti výrobce (podle směrnice), tím není dotčena odpovědnost výrobce podle odstavce 1 (podle českého zákona), se za výrobce pro účely tohoto zákona považuje ten, kdo výrobek doveze za účelem prodeje, nájmu nebo jiné formy užití v rámci své obchodní činnosti. Jediný rozdíl spočívá v tom, že směrnice užívá formulace „*na prodej, nájem, pronájem nebo každou jinou formu distribuce v rámci své obchodní činnosti*“. Z hlediska kompatibility mezi českým zákonem a směrnici nedochází k rozporu v otázce „*pronájmu*“, protože tento lze bez problémů podřadit pod termín „*jiné formy užití v rámci své obchodní činnosti*“. Určitý rozpor je však patrný mezi pojmy „*distribuce*“ a „*užití*“. Domnívám se, že pojem „*distribuce v rámci své obchodní činnosti*“ je pojem užší než „*užití v rámci své*

obchodní činnosti“. V jakém rozsahu bude termín „*užití*“ vykládán záleží pouze na soudní praxi a ta také rozhodne o míře slučitelnosti této části § 2 odst. 2 zákona o odpovědnosti za výrobek se směrnici o odpovědnosti za výrobek, článkem 3 odst. 2.

§ 2 ve svém odst. 3 dále stanovuje, že *není-li výrobce* podle odst. 1 *znám* (směrnice sice užívá formulaci „*jestliže výrobce výrobku nelze určit*“, ale domnívám se, že formulace použitá v českém zákoně je z hlediska kompatibility se směrnici vyhovující), považuje se za výrobce každý, kdo výrobek *dodá* a ve lhůtě jednoho měsíce od uplatnění nároku na náhradu škody nesdělí poškozenému totožnost výrobce. Podle směrnice je pak v této souvislosti za výrobce považován každý *dodavatel*, pokud nebude v přiměřené době informovat poškozenou osobu o totožnosti výrobce nebo osoby, která mu výrobek dodala. Český zákon tedy konkretizuje „*přiměřenou dobu*“ jako lhůtu jednoho měsíce od uplatnění nároku na náhradu škody.

Dále v zákoně o odpovědnosti za výrobek není specifikováno, co se rozumí pod termínem „*uplatněním nároku na náhradu škody*“ – jestli to může být ústní nebo písemná žádost o náhradu škody poškozeného směřovaná vůči osobě, která výrobek dodala, nebo jestli to má být žaloba u soudu o náhradu škody, v rámci které bude osoba, která výrobek dodala, figurovat jako strana žalovaná až do okamžiku, kdy v rámci měsíční lhůty od data podání této žaloby sdělí poškozenému totožnost výrobce. I v tomto bodě asi až praxe provede potřebná upřesnění, poškozeným však lze jen doporučit, aby jakékoliv nároky, a to i nárok na sdělení totožnosti výrobce (případně „*dovozce*“, jak bude uvedeno dále) činily písemnou formou doporučeného dopisu s pečlivou evidencí kopie dopisu a podacího lístku.

Samo vymezení lhůty pro sdělení totožnosti výrobce, jak je realizováno v § 2 odst. 3 českého zákona, směrnici o odpovědnosti za výrobek neodporuje. Směrnice však připouští sdělení totožnosti buď výrobce a nebo osoby, která výrobek dodavateli dodala. Toto ustanovení směrnice reaguje na běžnou praxi vnitrostátního i mezinárodního obchodu, kdy od výrobce ke spotřebiteli nevede cesta přímo, ale mnohdy i přes několik distributorů, z nichž každý zná svůj „*zdroj*“, svého dodavatele, a svého odběratele. „*Zpětným postupem*“ se tedy dá „*vystopovat*“ skutečný výrobce konečného výrobku, ale třeba i součástky, je k tomu však nutná důkladná a spolehlivá vnitřní evidence jednotlivých zúčastněných subjektů, kterou lze v souvislosti s úpravou odpovědnosti za výrobek všem výrobcům, dovozcům a distributorům jen doporučit.

Podle úpravy obsažené ve směrnici o odpovědnosti za výrobek nebude za výrobce ve smyslu její úpravy považován ten dodavatel, který sdělí v přiměřené době *totožnost výrobce* nebo osoby, která mu výrobek *dodala*. Zpravidla tedy sdělí totožnost svého dodavatele, ať je jím skutečný výrobce výrobku nebo jiný

distributor. V České republice musí ten, kdo výrobek dodal, během jednoměsíční lhůty od uplatnění nároku na náhradu škody, vypátrat a sdělit *totožnost výrobce* (v případě, že neodebírá výrobky přímo od něj) poškozené osobě.

Shrneme-li výše uvedené úvahy, podle úpravy obsažené ve směrnici nebude distributor považován za výrobce ve smyslu této směrnice v případě, že mu není výrobce znám, ale sdělí poškozenému *totožnost osoby*, která mu výrobek dodala. V České republice podle zákona o odpovědnosti za výrobek musí dodavatel sdělit poškozenému *totožnost výrobce*. Nepodaří-li se mu tato zjistit, je považován za výrobce pro účely zákona o odpovědnosti za výrobek.

V České republice je tak posílena pozice spotřebitele v tom smyslu, že nejpozději měsíc po uplatnění nároku na náhradu škody z odpovědnosti za výrobek zná *totožnost žalovaného a zároveň osoby povinné k náhradě škody*. Zda a jakým způsobem dojde k vypořádání mezi dodavatelem a výrobcem, to zůstává zcela mimo sféru zájmů spotřebitele. Dodavatel pak dále nese riziko nemožnosti uplatnění regresu vůči výrobcu z důvodu jeho insolventnosti či neexistence.

K tomuto ustanovení je nutné ještě poznamenat, jak je možné chápat pojem „*totožnost výrobce*“. Domnívám se, že je nutné sdělit „současnou“ *totožnost výrobce a nikoliv tedy jeho totožnost v době, kdy došlo k dodání výrobku mezi výrobcem a dodavatelem nebo v době, kdy byl výrobek vyroben*. Neexistuje-li tedy výrobce v době uplatnění nároku na náhradu škody, nelze tedy jeho *totožnost zjistit ani sdělit a za výrobce je považován dodavatel*.

Z hlediska kompatibility se směrnicí se domnívám, že český zákon zužuje množinu subjektů, vůči nimž lze přímo uplatnit nároky plynoucí z odpovědnosti za výrobek a v podstatě do určité míry omezuje možnost spotřebitele dosáhnout náhrady škody. Komplikované pak budou zejména ty případy, kdy do doby uplatnění nároku na náhradu škody zanikl jak výrobce, tak také osoba, která výrobek dodala.

Druhá věta § 2 odst. 3 pak rozšiřuje uplatnění režimu věty první § 2 odst. 3 také na *případy dovozu*, pokud není znám výrobce podle odst. 2 (tedy ten, kdo výrobek doveze), i když je jméno výrobce podle odst. 1 známo. Toto ustanovení v podstatě odpovídá větě druhé článku 3 odst. 3 směrnice o odpovědnosti za výrobek, ve směrnici je však použita formulace: „je-li jméno výrobce uvedeno“. Domnívám se, že v českém zákoně je použita širší definice. Jméno výrobce je známo podle odst. 1 tehdy, je-li znám ten, kdo výrobek vyrobil nebo na výrobku uvedl své jméno, ochrannou známku nebo jiný rozlišovací znak. Jméno toho, kdo výrobek vyrobil pak nemusí být na výrobku samém uvedeno, a proto se v tomto případě jedná o širší vymezení než ve směrnici. I podle směrnice i podle českého zákona však dojdeme ke stejnému výsledku. Nesdělí-li tedy ve lhůtě jednoho měsíce od uplatnění nároku na náhradu škody ten, kdo výrobek dodal, *totožnost dovozce,*

považuje se za výrobce podle tohoto zákona, a to i tehdy, je-li jméno výrobce známo. Rozdíl mezi pojmy „je uvedeno“ a „je známo“ tak kompatibilitu českého zákona se směrnicí v negativním smyslu neovlivňuje.

Praktickým důsledkem právní úpravy obsažené v § 2 zákona o odpovědnosti za výrobek by mělo být odpovědnější chování dodavatelů (prodejců či distributorů) ve smyslu výběru pouze kvalitního zboží zaručujícího vysokou míru bezpečnosti uživatele. Obchodní jednání by pak měla být vedena s co nejmenším počtem prostředníků tak, aby byl vždy zřetelně označen skutečný výrobce daného výrobku nebo jeho dovozce. Vždy je třeba mít na paměti, že zánikem výrobce či dovozce se může stát, že odpovědnost za výrobek zůstane ležet na distributorovi. Jednotliví výrobci, dovozci i distributoři by měli mít dokonalou evidenci po dostatečně dlouhou dobu (min. 10 let), a to o všech svých obchodních aktivitách, v rámci kterých by mohlo dojít k uplatnění nároků z odpovědnosti za výrobek. V neposlední řadě by se nadále už neměly vyskytovat případy distribuce výrobků bez kvalitních návodů v českém jazyce.

2.4.2 Výrobek

§ 3 odst. 1 zákona o odpovědnosti za výrobek vymezuje pojem *výrobek*. Pro účely tohoto zákona je tedy výrobkem „*jakákoliv movitá věc, která byla vyrobena, vytěžena nebo jinak získána bez ohledu na stupeň jejího zpracování a je určena k uvedení na trh. Výrobkem jsou rovněž součástí i příslušenství věci movité i nemovité, za výrobek se považuje i elektřina. Za výrobek se nepovažují zemědělské a lesní přírodní produkty a zvěř, pokud neprošly prvotním zpracováním.*“ Tato část definice pojmu výrobek je ve směrnici obsažena v článku 2: „*Výrobkem se rozumí všechny movité věci, s výjimkou prvotních zemědělských výrobků a zvěřiny, i když jsou včleněny do jiné movité věci nebo nemovitosti. Prvotními zemědělskými výrobky se rozumí produkty půdy, živočišné výroby a rybolovu, s výjimkou výrobků, které prošly prvotním zpracováním. „Výrobek“ zahrnuje i elektřinu.*“

Směrnice i zákon se shodují v tom, že *elektřina* je považována za výrobek ve smyslu odpovědnosti za výrobek. Směrnice i český zákon se shodují dále v tom, že obsahují i negativní vymezení pojmu výrobek: směrnice směrem *k prvotním zemědělským výrobkům* (produktům půdy, živočišné výroby a rybolovu, s výjimkou výrobků, které prošly prvotním zpracováním) a *zvěřině*, český zákon pak směrem *k zemědělským a lesním přírodním produktům a zvěři, které neprošly prvotním zpracováním*. Domnívám se, že aplikace formulací uvedených ve směrnici i v čes-

kém zákoně povede ke stejným důsledkům a že také v této části definice pojmu výrobek je český zákon se směrnici kompatibilní.

Směrnice, dle mého názoru, definuje pojem výrobek stručněji a jasněji. Obsáhlejší definice použitá v českém zákoně by v podstatě byla se směrnici kompatibilní, obsahuje však, bohužel, formulaci „a je určena k uvedení na trh.“ Termín „uvedení výrobku na trh“ je v zákoně o odpovědnosti za výrobek použit ještě několikrát a jedná se v podstatě o reakci české legislativy na zákon č. 22/1997 Sb. o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů. V terminologii českého právního řádu se tedy od účinnosti zákona č. 22/1997 Sb. vyskytuje pojem „uvedení výrobku na trh“, chybí však pojem „uvedení výrobku do oběhu“. Zřejmě proto český zákonodárce sáhl po pojmu, který se již v českém právním pojmosloví vyskytoval. Ať již byly pohnutky zákonodárce jakékoliv, v této části není vymezení pojmu „výrobek“ kompatibilní se směrnici o odpovědnosti za výrobek. Pojem „uvedení výrobku na trh“ není totiž synonymem pojmu „uvedení výrobku do oběhu“. Podrobnější rozbor bude uveden dále.

Termín „uvedení výrobku na trh“ je navíc v § 3 odst. 1 o odpovědnosti za výrobek použit v kontextu: „movitá věc určená k uvedení na trh“. Český právní řád vymezuje termín „uvedení výrobku na trh“ a okamžik uvedení výrobku na trh je přesně identifikovatelný. O kterém výrobku je však možné říci, že je „určen k uvedení na trh“? Kterým okamžikem je výrobek „určen k uvedení na trh“? Předchází okamžik „určení výrobku k uvedení na trh“ okamžiku „uvedení výrobku do oběhu“ nebo je s ním totožný popř. jej následuje? Zřejmě i na tyto otázky odpoví až praxe, ta také rozhodne o konečné míře kompatibility českého zákona o odpovědnosti za výrobek se směrnici o odpovědnosti za výrobek.

Odst. 2 § 3 pak doplňuje odst. 1 § 3 definicemi pojmu „prvotní zpracování“, za které se považuje taková úprava, která změní charakter výrobku nebo k němu dodá další látky, a pojmu „zpracování“, za které se považuje i balení a každá jiná úprava, která má průmyslovou povahu a která ztěžuje kontrolu výrobku uživatelem. Toto zpřesnění pojmu „výrobek“ v českém zákoně je naopak pozitivní, protože předejde bezpochyby nejednomu interpretačnímu sporu a také negativně neovlivňuje kompatibilitu českého zákona se směrnici o odpovědnosti za výrobek.

2.4.3 Vada výrobku

Vada výrobku pro účely zákona o odpovědnosti za výrobek je definována v § 4. Podle § 4 odst. 1 je tedy výrobek pro účely tohoto zákona vadný, jestliže z hlediska

bezpečnosti jeho užití nezaručuje vlastnosti, které lze od něj oprávněně očekávat, zejména s ohledem na:

- a) informace o výrobku, které byly výrobcem poskytnuty, nebo
- b) předpokládaný účel, ke kterému má výrobek sloužit, nebo
- c) dobu, kdy byl výrobek uveden na trh.

Podle odst. 2 § 4 pak výrobek nelze považovat za vadný pouze z toho důvodu, že později byl uveden na trh dokonalejší výrobek. § 4 českého zákona bezpochyby vychází z článku 6 směrnice. Výrobek je podle ní vadný, pokud „nezaručuje bezpečnost, kterou má uživatel právo očekávat“. Z této formulace je patrný důraz, který je kladen na bezpečnost výrobků určených spotřebitelům. Primární je zde tedy bezpečnost výrobku. V zákoně o odpovědnosti za výrobek je použita formulace „z hlediska bezpečnosti jeho užití nezaručuje vlastnosti, které lze od něj oprávněně očekávat“. Primární v pojetí českého zákona je tedy zaručení vlastností výrobku, které se od něj oprávněně očekávají, a to z hlediska bezpečnosti jeho užití. Odpovědnost za výrobek však nemá chránit spotřebitele v tom smyslu, aby mu výrobky poskytovaly jím očekávané „vlastnosti“, ale aby mu poskytovaly co nejvyšší míru bezpečnosti.

§ 4 odst. 1 písm. a)–c) pak podávají demonstrativní výčet okolností, z nichž vychází oprávněné očekávání uživatele směrem k bezpečnosti (v pojetí směrnice) a vlastnostem z hlediska bezpečnosti užití výrobku (v pojetí českého zákona).

Pod písm. a) jsou v § 4 odst. 2 uvedeny informace o výrobku, které byly výrobcem poskytnuty. Směrnice na tomto místě hovoří o prezentaci výrobku. Pojem užitý ve směrnici je bezpochyby pojmem širším, neboť prezentaci výrobku provádí nejen výrobce, ale i jednotliví distributoři, u nichž kvalita poskytovaných informací záleží na jejich osobním postoji k prezentaci výrobku a na jejich solidnosti.

Na rozdíl od prezentace výrobku, při které je zpravidla výrobek nabízen, chválen, předváděn, ale není při ní zdůrazňován návod k výrobku jako takový a rizika spojená s užíváním výrobku, bývají informace poskytnuté výrobcem o výrobku serióznější a jsou většinou koncentrovány v návodu k výrobku, a to včetně všech upozornění, varování a zdůraznění případných rizik.

I zde je však třeba mít na paměti, že ne každý návod k výrobku je kvalitní z hlediska úplnosti a pravdivosti poskytovaných informací. Navíc výrobce dnes zpravidla nevystupuje jako přímý prodejce svých výrobků uživatelům (spotřebitelům). Domnívám se, že spotřebitel zpravidla na základě prezentace výrobku oprávněně očekává vyšší bezpečnost (v terminologii směrnice) či lepší vlastnosti (v terminologii českého zákona) než na základě informací o výrobku poskytnutých

výrobce. Vzhledem k tomu, že rozhodující skutečností, která rozhodne o tom, zda výrobek je vadný či nikoliv, je oprávněně očekávaná bezpečnost (v terminologii směrnice) či oprávněně očekávané vlastnosti z hlediska bezpečnosti jeho užití (v terminologii českého zákona), domnívám se, že v tomto bodě není zákon o odpovědnosti za výrobek se směrnicí o odpovědnosti za výrobek kompatibilní a zabezpečuje spotřebiteli nižší stupeň ochrany.

Dojde-li k situaci, že při prezentaci výrobku je výrobek užit způsobem, který je v rozporu s jeho návodem, a uživatel užije výrobek v souladu s jeho prezentací, přičemž dojde ke vzniku škody, domnívám se, že ač uživatel jednal v dobré víře, nárok na náhradu vzniklé škody nebude moci uplatnit v režimu odpovědnosti za výrobek podle českého zákona. Dojde-li ke stejné situaci na území členských států Evropských společenství, např. v SRN nebo v Rakousku, kde je v zákonech o odpovědnosti za výrobek shodně užíván pojem „die Darbietung des Produkts“, který můžeme překládat jako předvedení, uvedení, prezentace výrobku, nárok na náhradu škody bude uplatněn v režimu odpovědnosti za výrobek.

Pod písm. b) je v § 4 odst. 1 zákona o odpovědnosti za výrobek uveden *ředpokládaný účel*, ke kterému má výrobek sloužit. Směrnice na tomto místě hovoří o využití k účelu, o kterém lze rozumně předpokládat, že mu má výrobek sloužit. Výrobek je zpravidla vyroben k určitému účelu, kterému má sloužit. Existuje zde určitá potřeba, na kterou reaguje výrobce tím, že vyvine a vyrobí určitý výrobek, který tuto potřebu uspokojí. Předpokládaným účelem tohoto výrobku je pak uspokojení dané potřeby.

Naproti tomu účel, o kterém lze rozumně předpokládat, že mu má výrobek sloužit, bude stanoven jiným způsobem. „Rozumná“ osoba stanoví předpoklad, k jakému účelu má výrobek sloužit. Tvar výrobku, použité materiály, konstrukce, balení výrobku mohou někdy přímo vybízet k jinému než předpokládanému účelu užití a přesto se může jednat o rozumně předpokládaný účel, kterému má výrobek sloužit. V zákoně o odpovědnosti za výrobek je tedy také v této souvislosti užit termín, který dovoluje užší výklad než směrnice o odpovědnosti za výrobek. Domnívám se, že ani v této části tedy český zákon není kompatibilní se směrnicí o odpovědnosti za výrobek.

Pod písm. c) je v § 4 odst. 1 uvedena *do*ba, kdy byl výrobek uveden na trh, a to s odkazem na § 2 písm. b) zákona č. 22/1997 Sb. o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů. Směrnice zde však hovoří o době, kdy byl výrobek uveden do oběhu.

2.4.4 Uvedení výrobku na trh a uvedení výrobku do oběhu

Zákon č. 22/1997 Sb. ve svém § 2 písm. b) podává výklad pojmu „*uvedení výrobku na trh*“, kterým se tedy rozumí okamžik, kdy výrobek poprvé přechází úplatně nebo bezúplatně z fáze výroby nebo dovozu do fáze distribuce jako zboží určené k prodeji nebo k uvedení do provozu. V rámci Evropských společenství jsou definice základních pojmů, jako je uvedení výrobku na trh, uvedení výrobku do provozu, obsaženy ve směrniciích tzv. nového přístupu k technické harmonizaci a technickým normám.

Uvedením na trh se zde rozumí „první krok, kterým se pro trh Společenství zpřístupní výrobek, na který se vztahuje směrnice, ať již za úhradu nebo zdarma, se záměrem ho distribuovat a nebo používat v rámci Společenství“. Ve výkladu tohoto ustanovení provedeném v rámci Evropských společenství bylo konstatováno, že se jedná o okamžik, kdy výrobek přechází ze stádia výroby do stádia distribuce či užívání, to vše na trhu Společenství. Totéž pak platí pro dovezené výrobky. Je-li pak zboží určené k prodeji, lze o něm říci, že u něj existuje zájem ho distribuovat. Existuje-li pak zájem výrobek používat, můžeme říci, že se jedná o zboží určené k uvedení do provozu.

Na základě výše uvedených argumentů pak můžeme konstatovat, že definice pojmu „*uvedení výrobku na trh*“ v zákoně č. 22/1997 Sb. je kompatibilní s vymezením tohoto pojmu v rámci směrnic tzv. nového přístupu (viz výše).

Zákon č. 22/1997 Sb. v rámci definice pojmu „*uvedení výrobku na trh*“ používá termín „*uvedení do provozu*“, který však již dále nespecifikuje. Tento termín je však v zájmu přesné a jednotné interpretace směrnic (zejména nového přístupu) definován v rámci Evropských společenství. Uvedením do provozu se zde rozumí „první použití výrobku, na který se vztahuje směrnice, konečným uživatelem ve Společenství“. V rámci výkladu tohoto pojmu je konstatováno, že uvedením do provozu se rozumí první použití výrobku. Dle mého názoru by tento výklad měl být doplněn: konečným uživatelem, aby nemohlo dojít ke spekulacím, zda uvedení do provozu je také zkušební provoz výrobku v rámci výstupní kontroly výrobního podniku či vyzkoušení výrobku obchodníkem při převzetí dodávky zboží.

Výklad pojmu „*uvedení do provozu*“ v rámci Evropských společenství je pak doplněn ještě v tom smyslu, že výrobky, které mohou být použity ihned po uvedení na trh, které nepotřebují instalaci nebo smontování a u kterých skladování, doprava

apod. nemají vliv na jejich bezpečnost, se považují za uvedené do provozu, jakmile byly uvedeny na trh v případě, že nelze stanovit, kdy byly poprvé použity.¹⁹

V terminologii českého právního řádu se pojem „uvedení do provozu“ vyskytuje pouze v nařízení vlády č. 180/1998 Sb., kterým se stanoví technické požadavky na prostředky zdravotnické techniky (vychází ze směrnice Rady 93/42/EEC týkající se zdravotnických prostředků, která patří mezi směrnice tzv. nového přístupu). Uvedením do provozu se zde rozumí okamžik, ve kterém je zdravotnický prostředek poprvé připraven k určenému účelu použití (směrnice Rady 93/42/EEC pak používá formulaci poprvé připraven k použití pro stanovený účel). Je třeba mít na paměti, že toto vymezení pojmu „uvedení do provozu“ má pouze velmi úzký dosah, a to v rámci daného vládního nařízení pro velmi specifickou skupinu výrobků, jakou bezpochyby zdravotnické prostředky jsou. Vymezení tohoto pojmu, které by mělo obecný dosah, v českém právním řádu chybí.

Směrnice o odpovědnosti za výrobek však, jak již bylo uvedeno výše, používá termín *uvedení výrobku „do oběhu“*. Sama směrnice však tento termín nijak blíže nespécifikuje a nenajdeme jej ani mezi definicemi uvedenými v rámci tzv. nového přístupu (viz výše). Český právní řád také neobsahuje definici termínu *uvedení výrobku „do oběhu“* (a v zákoně o odpovědnosti za výrobek tento termín ani neuzivá).

Termín *uvedení výrobku „do oběhu“* je v rámci českého právního řádu použit např. v zákoně č. 110/1997 Sb. o potravinách a tabákových výrobcích v § 10 odst. 1 písm. a); v zákoně č. 99/1995 Sb. o skladování výbušnin v § 4 odst. 3; v zákoně č. 634/1992 Sb. o ochraně spotřebitele v § 2 odst. 1 písm. i); v zákoně č. 244/1992 Sb. o posuzování vlivů na životní prostředí v § 17 a § 18; v zákoně č. 140/1961 v aktuálním znění (trestní zákon) v § 150. Nahlédneme-li do komentáře trestního zákona, zjistíme, že uvádění do oběhu je: „zejména prodej nebo směna a podobně“. Dále pak „např. jako prémie při zakoupení většího množství zboží jiného druhu“.²⁰ Tato interpretace však úzce souvisí s vymezením konkrétní skutkové podstaty pro účely trestního zákona a není navíc autoritativní.

SRN a Rakousko, členské státy Evropských společenství, shodně užívají ve svých zákonech o odpovědnosti za výrobek termín „das Produkt in den Verkehr bringen“. Ačkoliv se tento termín dá překládat jako *uvedení výrobku do oběhu* i jako *uvedení výrobku do provozu*, rozhodně se nedá přeložit jako *uvedení výrobku na trh*. Z kontextu použití tohoto termínu jak v zákoně o odpovědnosti za

¹⁹ K vnitřnímu trhu Evropské unie, Svazek č. 4, Praha, červenec 1997, Úřad pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví, oddíl 1, list A, str. 3.

²⁰ Šámal P., Rizman S., *Trestní zákon Komentář*, 1. vydání, Praha, C.H.Beck, SEVT, 1994, str. 578.

výrobek SRN, tak i Rakouska, vyplývá jeho jediná správná interpretace, a to *uvedení výrobku do oběhu*. Rakouský zákon o odpovědnosti za výrobek pak ve svém § 6 obsahuje výklad tohoto pojmu. Podle tohoto ustanovení je výrobek uveden do oběhu, jakmile ho podnikatel, a je jedno na základě jakého titulu, předá jiné osobě k dispozici nebo k užívání. Stačí zaslání odběrateli. Z tohoto vymezení je jasně patrný diametrální rozdíl mezi pojmy „uvedení výrobku do oběhu“ a „uvedení výrobku na trh“.

Výrobek tak na základě shrnutí výše uvedených definic může být uveden do oběhu, aniž by byl uveden na trh či do provozu. Zároveň může být výrobek uveden do oběhu i do provozu, aniž by byl uveden na trh. Okamžik uvedení výrobku do oběhu bude vždy předcházet nebo probíhat současně s uvedením výrobku na trh. Uvedení výrobku do provozu pak může nastat před, při i po uvedení výrobku do oběhu nebo na trh.

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že český zákon o odpovědnosti za výrobek není kompatibilní se směrnicí o odpovědnosti za výrobek všude tam, kde směrnicí užíváný pojem „uvedení výrobku do oběhu“ nahrazuje termínem „uvedení výrobku na trh“.

Odst. 2 § 4 zákona o odpovědnosti za výrobek shodně se směrnicí o odpovědnosti za výrobek (opět s výhradou k užití pojmu „uvedení výrobku na trh“, viz výše) konstatuje, že výrobek nelze považovat za vadný pouze z toho důvodu, že později byl uveden na trh *dokonalejší výrobek*. Vzhledem k rychlosti technického a technologického vývoje však ani nemohl být k této otázce zvolen jiný přístup.

2.5 LIBERAČNÍ DŮVODY

§ 5 zákona o odpovědnosti za výrobek obsahuje *taxativní výčet liberačních důvodů*, který je pro evropskou koncepci odpovědnosti za výrobek charakteristický a který je obsažen v článku 7 směrnice o odpovědnosti za výrobek. Výrobce se tedy zproští odpovědnosti za výrobek, prokáže-li:

Podle § 5 odst. 1 písm. a), že výrobek *neuvědl na trh*. Podle článku 7 písm. a) směrnice je nutné, aby výrobce prokázal, že výrobek *neuvědl do oběhu*. Na základě výše uvedeného rozporu mezi těmito pojmy nemůžeme tedy ani tuto část zákona považovat za kompatibilní se směrnicí. Toto ustanovení zákona reaguje na skutečnost, že uvedení výrobku na trh je dobrovolný volný akt ze strany výrobce. Proto výrobce neponese odpovědnost za výrobek v případě výrobku, který mu byl zcizen.

Podle § 5 odst. 1 písm. b), že vada výrobku, která způsobila škodu, neexistovala v době, kdy výrobce uvedl výrobek na trh, nebo nastala později. Podle článku 7 písm. b) směrnice, stačí, aby výrobce prokázal, že vzhledem k okolnostem je pravděpodobné, že vada, která způsobila škodu, neexistovala v době, kdy jím byl výrobek uveden do oběhu, nebo že tato vada nastala později. Směrnice tedy klade nižší nároky než zákon v tom smyslu, že stačí prokázat „pravděpodobnost vzhledem k okolnostem“. V této části představuje zákon o odpovědnosti za výrobek přísnější úpravu než směrnice, což je z hlediska kompatibility se směrnicí přípustné.

Neexistence vady, která způsobila škodu, je pak, dle českého zákona, opět prokazována k okamžiku uvedení výrobku na trh. V této části tedy opět český zákon není se směrnicí kompatibilní, neboť tato považuje i na tomto místě za rozhodující okamžik uvedení výrobku do oběhu. V rámci tohoto ustanovení tedy výrobce nenese odpovědnost za výrobek v případě výrobku, jehož vada vznikla po uvedení výrobku na trh (dle směrnice po uvedení výrobku do oběhu) bez jeho přičinění např. neodbornou přepravou či nedodržením stanovených skladovacích podmínek.

Podle § 5 odst. 1 písm. c), že výrobek nevyrobil pro prodej nebo jinou formu použití pro podnikatelské účely ani že výrobek nebyl vyroben nebo jím šířen v rámci jeho podnikatelské činnosti. Podle článku 7 písm. c) směrnice je nutné, aby výrobce prokázal, že výrobek nevyrobil na prodej nebo pro jinou formu distribuce s komerčními cíli, ani jej nevyrobil a nešířil v rámci své obchodní činnosti. Domnívám se, že termín „distribuce s komerčními cíli“ použitý ve směrnici je významově užší než termín „použití pro podnikatelské účely“. Tato skutečnost v kontextu celého ustanovení § 5 odst. 1 písm. c) vede k vyšší úrovni ochrany spotřebitele v rámci úpravy odpovědnosti za výrobek v České republice, což je z hlediska kompatibility se směrnicí o odpovědnosti za výrobek přípustné. Zbývající část tohoto ustanovení je pak v souladu se směrnicí a je s ní tedy také kompatibilní.

Celkově lze tomuto ustanovení českého zákona vytknout pouze jazykovou stránku. Domnívám se, že lepší formulace tohoto ustanovení by byla: výrobek nevyrobil pro prodej nebo jinou formu použití pro podnikatelské účely ani výrobek nevyrobil a nešířil v rámci své podnikatelské činnosti. Tento liberační důvod reaguje na situace, kdy výrobce sice výrobek vyrobí, ale tento není určen k šíření – uvedení na trh (ani případně k uvedení do oběhu, viz výše). Toto ustanovení bude aplikováno především v souvislosti s prototypy výrobků, případně exponáty určenými na výstav, se zkušebními vzorky, s modely výrobků nebo jejich zmenšenými kopiemi apod.

Podle § 5 odst. 1 písm. d), že vada výrobku je důsledkem plnění právních před-

pisů. Článek 7 písm. d) směrnice hovoří o splnění závazných předpisů vydaných orgány veřejné správy. Česká republika tedy v tomto ustanovení užíla nedokonavý vid určujícího slovesa plnit, směrnice vid dokonavý. Domnívám se, že užití dokonavého vidu je přesnější. V tom případě by pouze na základě příčinné souvislosti mezi řádným splněním právních předpisů a vznikem vady výrobku bylo možné uplatnit tento liberační důvod. A to byl také nepochybně cíl článku 7 písm. d) směrnice. Užití nedokonavého vidu celou situaci komplikuje.

Můžeme si představit situaci, kdy výrobce plní požadavky konkrétního právního předpisu, avšak svoji chybnou interpretací je nesplní řádně. V důsledku tohoto neřádného plnění požadavků právního předpisu vznikne vada výrobku. Tento výrobce tedy v určitém smyslu plnil požadavky právního předpisu, ale nesplnil je. Z formulace § 5 odst. 1 písm. d) výslovně nevyplývá, že se v tomto případě nejedná o liberační důvod.

Zákonodárce měl zřejmě na mysli řádné plnění požadavků právního předpisu, což jednoznačně vyplývá z důvodové zprávy k zákonu o odpovědnosti za výrobek, a praxe pravděpodobně toto stanovisko potvrdí. Domnívám se však, že užití dokonavého vidu slovesa plnit by předešlo spekulacím a případným sporům, a to zejména v situaci, kdy neexistuje řádná autorizovaná instituce, která by podávala výklad jednotlivých ustanovení právních předpisů.

V terminologii českého zákona je v § 5 odst. 1 písm. d) užit termín právní předpis, zatímco směrnice ve svém článku 7 písm. d) hovoří o závazných předpisech vydaných orgány veřejné správy. Podrobný rozbor obsahu těchto termínů se všemi důsledky pro výrobu i spotřebitele však přesahuje možnosti tohoto článku a bude předmětem samostatného pojednání. Už nyní zde však můžeme konstatovat, že ani vymezení tohoto liberačního důvodu v zákoně o odpovědnosti za výrobek není kompatibilní se směrnicí o odpovědnosti za výrobek. Jeho smyslem je však reagovat na situace, kdy výrobce plní požadavky právních předpisů (které jsou mnohdy bránou pro uvedení výrobku na trh) a v důsledku plnění těchto požadavků vyrobí vadný výrobek. Pokud by však dané právní předpisy neplnil, nemohl by výrobek uvádět na trh a jeho výroba by tedy neměla smysl.

Pokud je výrobce v dobré víře a o negativních dopadech plnění požadavků právních předpisů neví, je tento liberační důvod jedině správný a na místě. Jestliže však výrobce ví o tom, že jsou s plněním požadavků právních předpisů pro daný výrobek spojena určitá rizika, která ovlivňují bezpečnost výrobku, může to znamenat, že na trh neuvádí bezpečné výrobky, což mu ukládá právní předpis. V tomto případě by tedy výrobce neměl dané výrobky uvádět na trh a pokud tak učiní a některý z takovýchto výrobků bude vadný, neměl by mít možnost ani v pří-

padě řádného splnění požadavků právních předpisů na úspěšné uplatnění tohoto liberačního důvodu.

Podle § 5 odst. 1 písm. e), že *stav vědeckých a technických znalostí v době, kdy uvedl výrobek na trh, neumožnil zjistit jeho vadu*. Směrnice o odpovědnosti za výrobek obsahuje shodné vymezení tohoto liberačního důvodu s výjimkou užití termínu „*uvedl výrobek do oběhu*“ ve svém článku 7 písm. e). Rozpor mezi těmito pojmy byl rozebrán výše a také v případě tohoto ustanovení způsobuje nekompatibilitu českého zákona se směrnicí. Stav vědeckých a technických poznatků se zde rozumí v obecném smyslu a ne v případě jednotlivých výrobců.

Otázkou zůstává, zda je tento obecný smysl pojat vnitrostátně, regionálně (např. s orientací na území členských států Evropských společenství) nebo celosvětově. Domnívám se, že je-li určitý vědecký nebo technický poznatek publikován v renomovaném vědeckém nebo technickém periodiku, které je místně, regionálně či světově známé a dostupné, pak je možné říci, že od okamžiku této publikace zakotvuje nejnovější stav vědeckých a technických znalostí. Další otázkou je pak kvalita jednotlivých periodik i jednotlivých článků a ne všechny vědecké a technické poznatky musí být správné. I nesprávná řešení jsou však cestou k poznání a tvoří stav vědeckých a technických poznatků v určité době. Tento liberační důvod je v zájmu výrobců zejména těch průmyslových odvětví, ve kterých dochází v důsledku rychlosti vědeckotechnického rozvoje k častým změnám. Z pozice spotřebitele však může být tento liberační důvod v krajních případech brán jako omezení jeho ochrany v rámci odpovědnosti za výrobek.

Výrobce součásti výrobku se pak podle § 5 odst. 2 zákona o odpovědnosti za výrobek odpovědnosti zproští, jestliže prokáže, že vada byla *způsobena konstrukcí výrobku*, do něhož byla součástí výrobku zapracována, nebo byla způsobena návodem k výrobku. Směrnice ve svém článku 7 písm. f) obsahuje pro případ výrobce součástky formulaci, že vada je *připsatelná konstrukci výrobku*, ve kterém je součástka osazena, nebo návodu výrobce výrobku. Můžeme konstatovat, že toto ustanovení zákona o odpovědnosti za výrobek je se směrnicí o odpovědnosti za výrobek kompatibilní. Jedná se o liberační důvod ve prospěch výrobce součásti výrobku směrem k výrobcí finálního výrobku. Chrání výrobce součásti výrobku v případě, kdy tento vyrábí bezpečné a kvalitní výrobky, které se však zapracováním do konečného výrobku, konstrukcí konečného výrobku či nesprávným návodem k výrobku stanou vadnými.

2.6 SPOLUPŮSOBNÍ TŘETÍ OSOBY. ZÁKAZ VYLOUČENÍ NEBO OMEZENÍ ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK PŘEDEM.

§ 7 odst. 1 zákona o odpovědnosti za výrobek řeší situace, kdy při vzniku škody *spolupůsobí třetí osoby*. Pokud tedy škoda vznikne v důsledku vady výrobku a současně jednáním nebo opomenutím třetí osoby, odpovídá výrobce za škodu v plném rozsahu. § 7 odst. 2 pak doplňuje odst. 1 v tom smyslu, že výrobce může vůči této třetí osobě uplatňovat postih jako důsledek jejího jednání nebo opomenutí, které vedlo ke vzniku škody. Směrnice obsahuje korespondující ustanovení ve svém článku 8, odst. 1. V této části je český zákon se směrnicí zcela kompatibilní. Směrnice sice neobsahuje výslovné zakotvení práva výrobce na postih vůči třetí osobě, ale ve větě první článku 8 odst. 1 vnitrostátní úpravu v tomto smyslu výslovně připouští.

§ 8 zákona o odpovědnosti za výrobek zdůrazňuje kogentní charakter úpravy odpovědnosti za výrobek formulací *zákazu vyloučení nebo omezení povinnosti náhrady předem* (nadpis § 8). Povinnost výrobce nahradit škodu způsobenou vadou jeho výrobku podle tohoto zákona nelze předem vyloučit ani omezit jednostranným prohlášením nebo dohodou. Ujednání, která by takové vyloučení nebo omezení umožňovala, jsou neplatná od samého počátku.

Směrnice o odpovědnosti za výrobek obsahuje úpravu této problematiky hned na dvou místech. V preambuli je uvedeno, že s cílem dosažení účinné ochrany spotřebitele by neměla být připuštěna žádná smluvní derogace odpovědnosti výrobce ve vztahu k poškozené osobě. Článek 12 směrnice pak konkretizuje toto ustanovení preambule takto: Odpovědnost výrobce vyplývající z této směrnice nesmí být vůči poškozené osobě omezena nebo vyloučena opatřeními omezujícími nebo vylučujícími odpovědnost výrobce.

Česká republika v § 8 zákona o odpovědnosti za výrobek přijala opatření kompatibilní se směrnicí o odpovědnosti za výrobek v plném rozsahu. Odpovídající ustanovení obsahují jak německý (v § 14) tak rakouský (v § 9) zákon o odpovědnosti za výrobek. Tato ustanovení předcházejí vkládání odpovědnost výrobce za výrobek omezujících nebo vylučujících klausulí do smluv. Ujednání, která by přesto omezovala nebo vylučovala odpovědnost za výrobek, jsou pak stižena neplatností od samého počátku.

Toto ustanovení by měli vzít na vědomí zejména potencionálně oprávněné osoby podle tohoto zákona. Spotřebitel se tedy nemusí zdráhat podepsat smlouvu, která předem vylučuje nebo omezuje odpovědnost za výrobek, protože tato její ustanovení budou od okamžiku jejího vzniku neplatná. Poškozená osoba by pak neměla váhat s uplatněním nároku z odpovědnosti za výrobek z toho důvodu, že existují ujednání, která tuto odpovědnost vylučují. Zejména u tohoto ustanovení

zákona o odpovědnosti za výrobek platí, že neznalost zákona neomlouvá. Poškozená osoba by se s tímto ustanovením měla ve svém vlastním zájmu seznámit nejpozději před uplynutím promlčecích lhůt.

2.7 PROMLČENÍ

§ 9 zákona o odpovědnosti za výrobek stanovuje subjektivní a objektivní promlčecí lhůtu pro uplatnění nároků na náhradu škody v rámci odpovědnosti za výrobek. § 9 odst. 1 stanovuje *subjektivní promlčecí lhůtu* jako tříletou (tedy delší, než je obecná subjektivní promlčecí lhůta pro náhradu škody podle § 106 občanského zákoníku). Právo na náhradu škody se podle zákona o odpovědnosti za výrobek promlčí za tři roky ode dne, kdy se poškozený dozvěděl nebo se lze domnívat, že se mohl dozvědět, o škodě, vadě výrobku a totožnosti výrobce. Směrnice stanovuje subjektivní promlčecí lhůtu v rámci úpravy odpovědnosti za výrobek ve svém článku 10 také jako tříletou.

Pro počátek jejího běhu je pak rozhodující den, kdy se strana žalující dozvěděla nebo mohla důvodně dozvědět o škodě, vadě a totožnosti výrobce. Jak pro účely zákona o odpovědnosti za výrobek, tak také směrnice o odpovědnosti za výrobek, je jako počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty stanoven okamžik, kdy se poškozená osoba (strana žalující) dozvěděla všechny údaje, které jsou zapotřebí k zahájení řízení v rámci odpovědnosti za výrobek.

Rozdíl mezi směrnicí a zákonem je patrný v užití termínu „poškozený“ a „strana žalující“. Směrnice užívá termín „strana žalující“, čemuž také odpovídá termín „oprávněný k náhradě škody“ užitý v německém zákoně o odpovědnosti za výrobek. Vzhledem ke skutečnosti, že odpovědnost za výrobek je spojena také se škodou, která spočívá v usmrcení osoby, je zřejmé, že ve všech případech nebude moci nároky z této odpovědnosti uplatňovat sám poškozený. Toto ustanovení sice nezpochybnuje přechod nároků z odpovědnosti za výrobek, ale užití termínu poškozený v souvislosti s osobou, která byla usmrcena v důsledku vady výrobku, by mohlo vést k rozporům při stanovení počátku běhu promlčecí lhůty. Poškozeným pak může být také nezletilý či osoba s omezenou způsobilostí k právním úkonům. Domnívám se, že užití termínu „strana žalující“ či „oprávněný k náhradě“ místo termínu „poškozený“ by bylo vhodnější.

Směrnice dále užívá termín „mohla se důvodně dozvědět“ zatímco český zákon termín „lze se domnívat, že se mohl dozvědět“. Myslím si, že termín užitý směrnicí je přesnější než termín užitý českým zákonem. Z hlediska kompatibility se směrnicí o odpovědnosti za výrobek však můžeme konstatovat, že posledně uvedený

nesoulad mezi směrnicí a zákonem je ve prospěch spotřebitele, takže ji negativně neovlivní. I přes výše uvedené argumenty můžeme o celém ustanovení § 9 odst. 1 konstatovat, že je se směrnicí o odpovědnosti za výrobek kompatibilní.

Objektivní promlčecí lhůta je stanovena v § 9 odst. 2 zákona o odpovědnosti za výrobek jako desetiletá s modifikací v závislosti na záruce poskytované po delší dobu. Nejpozději se tedy právo na náhradu škody podle zákona o odpovědnosti za výrobek promlčí za deset let ode dne, kdy výrobce uvedl na trh výrobek, který způsobil škodu, avšak v případě, že výrobce stanovil nebo závazně doporučil záruční dobu delší, potom za tuto dobu. Směrnice vymezuje pro své účely objektivní promlčecí dobu v článku 11, a to jako desetiletou od okamžiku, kdy výrobce uvedl do oběhu výrobek, který způsobil škodu, pokud poškozená osoba v této době nezahájila řízení proti výrobcí.

Zásadní rozpor mezi úpravou objektivní promlčecí doby v rámci směrnice a zákona spočívá v užití pojmů „*uvedení do oběhu*“ směrnicí a pojmu „*uvedení na trh*“ zákonem o odpovědnosti za výrobek (viz výše). V této části je tedy i § 9 odst. 2 nekompatibilní se směrnicí o odpovědnosti za výrobek. Evropská koncepce odpovědnosti za výrobek je charakteristická časovou omezeností tohoto typu odpovědnosti, konkrétně dobou deseti let od okamžiku uvedení výrobku do oběhu.

Česká republika v zákoně o odpovědnosti za výrobek zakotvila v zásadě také desetiletou objektivní promlčecí lhůtu, ale pouze pro ty případy, kdy výrobce nestanoví nebo závazně nedoporučí *záruční dobu delší*. Jedná se nepochybně o určitou zvláštnost. Výrobce se tedy rozhodne spotřebiteli poskytnout určitou smluvní výhodu, kterou záruka přesahující dobu deseti let nepochybně je. Nesmíme zapomínat, že obsahem záruky je zajištění určitých užitných vlastností výrobku po určitou dobu. Za tuto svoji vstřícnost vůči spotřebiteli je pak v České republice „odměněn“ tím, že nese rizika spojená s odpovědností za výrobek po celou dobu této záruky, tedy déle než ostatní účastníci hospodářské soutěže, kteří záruku delší deseti let neposkytují. I v případě poskytnutí záruky např. na celý život se však bude jednat o časově omezenou záruku a uplatnění odpovědnosti za výrobek bude v souladu s evropskou koncepcí odpovědnosti za výrobek. Otázkou zůstává, jak by tomu bylo v případě poskytnuté záruky „navždy“.

Z hlediska ochrany spotřebitele se jedná nepochybně o vyšší standard úpravy odpovědnosti za výrobek, než jaký je obsažen ve směrnicí o odpovědnosti za výrobek. Z hlediska kompatibility se směrnicí tento vyšší standard ochrany spotřebitele nepůsobí negativně a můžeme konstatovat, že časová omezenost objektivní promlčecí lhůty odpovědnosti za výrobek zůstala v § 9 odst. 2 v podstatě zachována, takže i v tomto smyslu je § 9 odst. 2 se směrnicí kompatibilní, konkrétně s její preambulí. Při vstupu České republiky do Evropských společenství však bude

nutné toto ustanovení uvést do souladu s článkem 12 směrnice o odpovědnosti za výrobek, neboť by mohlo negativně ovlivnit volný pohyb výrobků.

2.8 VZTAH K OBČANSKÉMU ZÁKONÍKU. VYLOUČENÍ APLIKACE ZÁKONA O ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK ÚČINNOST.

§ 10 zákona o odpovědnosti za výrobek upravuje vztah tohoto zákona k občanskému zákoníku. Pokud tedy tento zákon nestanoví jinak, použije se ustanovení občanského zákoníku. Zákon o odpovědnosti za výrobek je tedy vzhledem k občanskému zákoníku *lex specialis*.

§ 11 zákona o odpovědnosti za výrobek stanovuje případy *vyloučení použití tohoto zákona*. Tento zákon se tedy nevztahuje na případy náhrady škod způsobených *jadernými událostmi*, které jsou upraveny zvláštním zákonem (zákon č. 18/1997 Sb. o mírovém využívání atomové energie a ionizujícího záření – atomový zákon), a na uplatnění odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku uvedeného na trh před nabytím účinnosti zákona. Do jedné věty § 11 jsou tak koncentrovány dva různé tituly vyloučení použití zákona.

V první části je to vyloučení použití zákona z titulu existence speciální úpravy pro oblast náhrady škod způsobených jadernými událostmi. Směrnice o odpovědnosti za výrobek vylučuje ze své působnosti škody způsobené jadernými haváriemi, na které se vztahují mezinárodní dohody ratifikované členskými státy, ve svém článku 14. Vzhledem k tomu, že mezinárodní smlouvy, aby mohly zavazovat subjekty vnitrostátního práva, musí být transformovány do právního řádu České republiky, můžeme konstatovat, že tato část § 11 zákona o odpovědnosti za výrobek je se směrnicí o odpovědnosti za výrobek kompatibilní.

Ve druhé části § 11 českého zákona se jedná o vyloučení použití tohoto zákona z titulu základní zásady českého právního řádu, kterou je *zákaz retroaktivity*. Ve směrnici o odpovědnosti za výrobek je zákaz retroaktivity formulován v jejím článku 17. Nekompatibilitu tohoto článku směrnice s druhou částí § 11 českého zákona pak musíme konstatovat opět pouze z důvodu užití pojmu „uvedení do oběhu“ směrnicí a pojmu „uvedení na trh“ zákonem o odpovědnosti za výrobek. Do budoucna doporučuji znovu zvážit tuto koncentraci dvou různých titulů pro vyloučení použití tohoto zákona v jednom ustanovení.

§ 12 zákona o odpovědnosti za výrobek stanoví jako okamžik jeho *účinnosti* první den třetího kalendářního měsíce po dni jeho vyhlášení. Zákon o odpovědnosti za výrobek tedy nabyl účinnosti 1. 6. 1998 a významně zkvalitnil úpravu ochrany spotřebitele v České republice.

2.9 ZÁKON NEPŘEVZAL VŠECHNA USTANOVENÍ SMĚRNICE

Provedeme-li textové srovnání mezi směrnicí o odpovědnosti za výrobek a zákonem o odpovědnosti za výrobek zjistíme, že směrnice se zabývá i otázkami, které zákon výslovně neřeší. Podívejme se, nakolik tato skutečnost ovlivňuje kompatibilitu českého zákona se směrnicí.

Zákon o odpovědnosti za výrobek výslovně neupravuje situaci, kdy jsou za *stejnou škodu odpovědné dvě nebo více osob*. Zároveň však společnou odpovědnost dvou nebo více osob nevylučuje. Směrnice o odpovědnosti za výrobek tuto situaci řeší ve svém článku 5. Jsou-li tedy podle ustanovení směrnice za stejnou škodu odpovědní dvě nebo více osob, budou odpovědní společně, aniž by byla dotčena ustanovení vnitrostátního práva týkající se práva na příspěvek nebo na odškodnění. Odpovídající úpravu v českém právním řádu pak najdeme v rámci úpravy společné odpovědnosti v §§ 438–440 občanského zákoníku, což je zcela v souladu s § 10 zákona o odpovědnosti za výrobek. Ačkoliv tedy zákon o odpovědnosti za výrobek přímo neobsahuje ustanovení odpovídající článku 5 směrnice o odpovědnosti za výrobek, můžeme konstatovat, že v otázkách společné odpovědnosti je úprava odpovědnosti za výrobek v České republice zcela kompatibilní se směrnicí o odpovědnosti za výrobek.

Zákon o odpovědnosti za výrobek dále výslovně neupravuje situaci, kdy se na vzniku škody *spolupodílí poškozený*. Směrnice o odpovědnosti za výrobek obsahuje úpravu této problematiky ve svém článku 8 odst. 2. Odpovědnost výrobce podle tohoto ustanovení může být omezena nebo vyloučena, pokud je s ohledem na všechny okolnosti škoda způsobená jak vadným výrobkem, tak vinou poškozené osoby nebo osoby, za kterou je poškozená osoba odpovědná.

V českém právním řádu najdeme úpravu zavinení poškozeného v § 441 občanského zákoníku. Situace, kdy se na vzniku škody spolupodílí osoba, za kterou nese odpovědnost osoba jiná, je pak upravena v § 422 občanského zákoníku jako odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání. I pro situace upravené v článku 8 odst. 2 směrnice o odpovědnosti za výrobek se tedy vzhledem k neexistenci odlišné úpravy v zákoně o odpovědnosti za výrobek subsidiárně použije na základě § 10 tohoto zákona obecná právní úprava obsažená v občanském zákoníku.

Z hlediska kompatibility zákona se směrnicí pak zůstává zajímavou otázkou, zda osoba, za kterou je jiná osoba (v terminologii směrnice o odpovědnosti za výrobek poškozená osoba) odpovědná, je zcela totožná s osobou, která nemůže posoudit následky svého jednání (v terminologii českého občanského zákoníku ten, který nemůže posoudit následky svého jednání). Ačkoli však směrnice i zákon užívají

jinou terminologií, domnívám se, že jejich aplikací ve stejném konkrétním případě bychom pravděpodobně došli ke stejným závěrům. I v případě § 8 odst. 2 směrnice o odpovědnosti za výrobek můžeme tedy konstatovat kompatibilitu českého zákona o odpovědnosti za výrobek s touto směrnicí.

Dalším ustanovením směrnice o odpovědnosti za výrobek, které není výslovně zahrnuto do zákona o odpovědnosti za výrobek, je její článek 13. Podle tohoto článku se směrnice *nedotýká žádných práv, která může mít poškozená osoba podle ustanovení zákona o smluvní nebo mimosmluvní odpovědnosti nebo systému zvláštní odpovědnosti*, které existují v okamžiku notifikace směrnice. Cílem tohoto ustanovení ve směrnici bylo sjednotit minimální standard ochrany spotřebitele prostřednictvím odpovědnosti za výrobek při zachování ochrany spotřebitele, kterou mu poskytují stávající právní úpravy ochrany spotřebitele v právních řádech jednotlivých členských států.

Česká republika přijetím zákona o odpovědnosti za výrobek vyhověla zcela článku 13 směrnice o odpovědnosti za výrobek. Zákon sám neobsahuje žádná derogační ustanovení, která by odporovala požadavku článku 13 směrnice. Dále pak zákon nestanovuje svoji obligatorní aplikaci v situacích, které přímo upravuje. Vždy bude záležet na tom, zda spotřebitel (poškozená osoba, žalující strana) zvolí režim tohoto zákona nebo jiný právní režim v rámci českého právního řádu, aby dosáhl náhrady škody způsobené vadou výrobku. Ani výslovně nezahrnutí článku 13 směrnice o odpovědnosti za výrobek do českého zákona o odpovědnosti za výrobek tedy neovlivňuje negativně míru kompatibility českého zákona se směrnicí.

Články 18–22 směrnice o odpovědnosti za výrobek můžeme označit jako *organizační*. Jsou určeny členským státům Evropských společenství a jejich zahrnutí do vnitrostátních právních řádů jednotlivých členských států se nepředpokládá, stejně tak je tomu i v případě přidružených států.

3. DALŠÍ PRÁVNÍ PŘEDPISY BEZPROSTŘEDNĚ SOUVISEJÍCÍ SE ZÁKONEM O ODPOVĚDNOSTI ZA VÝROBEK

3.1 ZÁKON Č. 22/1997 SB. O TECHNICKÝCH POŽADAVCÍCH NA VÝROBKY A O ZMĚNĚ A DOPLNĚNÍ NĚKTERÝCH ZÁKONŮ (DÁLE JEN ZÁKON O TECHNICKÝCH POŽADAVCÍCH NA VÝROBKY)

Hovoříme-li o právní úpravě problematiky odpovědnosti za výrobek v České republice, nemůžeme nezmínit zákon o technických požadavcích na výrobky, který nabyl účinnosti 1. září 1997.²¹ Úzká souvislost mezi zákonem o odpovědnosti za výrobek a zákonem o technických požadavcích na výrobky je patrná zejména v oblasti vymezení pojmů. Zákon o technických požadavcích na výrobky vymezuje pojem *uvedení výrobku na trh*, který je součástí běžné terminologie zákona o odpovědnosti za výrobek (viz výše).

§ 8 odst. 2, 3 a 4 zákona o technických požadavcích na výrobky pak obsahuje vymezení pojmu „*bezpečný výrobek*“. Při vymezení tohoto pojmu je patrná úzká souvislost se směrnicí Rady 92/59/EEC o všeobecné bezpečnosti výrobků. Můžeme konstatovat, že vymezení bezpečného výrobku v zákoně o technických požadavcích na výrobky je kompatibilní s vymezením tohoto pojmu ve směrnici o všeobecné bezpečnosti výrobků v jejím článku 2 písm. b).

Podle zákona o technických požadavcích na výrobky je tedy bezpečným výrobkem takový výrobek, který za běžně nebo rozumně předvídatelných podmínek užití nepředstavuje po dobu stanovené nebo obvyklé použitelnosti žádnou nebezpečí nebo jeho užití představuje pouze minimální nebezpečí, které lze považovat za přijatelné při užívání výrobku vzhledem k odpovídající vysoké úrovni ochrany oprávněného zájmu. § 8 odst. 3 pak vymezuje okolnosti, které se sledují při posuzování bezpečnosti výrobků podle povahy těchto výrobků. § 8 odst. 4 pak dále stanovuje, že výrobek nemůže být považován za výrobek ohrožující oprávněný zájem pouze z toho důvodu, že existuje možnost dosažení vyšší technické úrovně nebo že jsou dostupné výrobky lépe uspokojující oprávněný zájem.

Zákon o odpovědnosti za výrobek definuje ve svém § 4 vadu výrobku. Vadný je podle tohoto ustanovení takový výrobek, který nezaručuje vlastnosti, které lze

²¹ Blíže viz: Drahorád J., Hodnocení, certifikace a prokazování shody, Praha, MONTANEX a.s., 1997, str. 65–70, Nesnídal J., Nový zákon o technických požadavcích na výrobky, EMP, 1997, č. 4, str. 35–37, Jareš J., K zákonu o technických požadavcích na výrobky, Právní rádce, 1997, č. 3, str. 13, Tesař M., Poznatky z uplatňování zákona č. 22/1997 Sb. o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, Zpravodaj Technické inspekce, 1998, č. 1, str. 20–22.

od něj z hlediska bezpečnosti oprávněně očekávat, a to zejména s ohledem na okolnosti uvedené v § 4 odst. 1 písm. a)–c). V § 4 odst. 2 je pak konstatováno, že výrobek nelze považovat za vadný pouze z toho důvodu, že později byl uveden na trh dokonalejší výrobek.

V souvislosti s definicemi bezpečného (v podstatě i nebezpečného) a vadného výrobku, jak jsou uvedeny v daných zákonech, se nabízí otázka, jestli je mezi jejich vymezením určitá souvislost. Výrobek je vadný, nezaručuje-li určité vlastnosti, které lze od něj z hlediska bezpečnosti oprávněně očekávat. Dá se tedy říci, že vadný výrobek je nebezpečný nebo že nebezpečný výrobek je vadný?

Ještě než si na tuto otázku odpovíme, je vhodné zdůraznit, že základním cílem zákona o technických požadavcích na výrobky je zabezpečit, aby na trh byly uváděny pouze bezpečné výrobky. § 8 odst. 1 ukládá výrobcům jednoznačnou povinnost uvádět na trh pouze bezpečné výrobky.

Budou-li tedy výrobci jednat v souladu s výše uvedenou povinností, na trh nemohou být uvedeny výrobky nebezpečné. Ačkoli však ve výše uvedeném případě budou na trhu pouze bezpečné výrobky, může dojít k tomu, že výrobek, který je podle zákona o technických požadavcích na výrobky považován za bezpečný, způsobí škodu, která bude důsledkem vady výrobku ve smyslu zákona o odpovědnosti za výrobek. Bezpečný výrobek podle zákona o technických požadavcích na výrobky se tak v okamžiku vzniku škody v rámci odpovědnosti za výrobek stane vadným, a tedy v určitém smyslu „nebezpečným“ podle zákona o odpovědnosti za výrobek.

Poruší-li výrobce povinnost uvádět na trh pouze bezpečné výrobky, spotřebitel v případě koupě takového výrobku získává výrobek nebezpečný podle zákona o technických požadavcích na výrobky. Tento výrobek však může být po celou dobu své životnosti považován za „bezpečný“ podle zákona o odpovědnosti za výrobek, a to opět až do okamžiku, kdy způsobí škodu v důsledku vady výrobku v pojetí tohoto zákona.

Vadný výrobek je tedy v určitém smyslu „nebezpečný“ podle zákona o odpovědnosti za výrobek (nezaručuje-li z hlediska bezpečnosti jeho užití vlastnosti, které lze od něj oprávněně očekávat), podle zákona o technických požadavcích na výrobky se může jednat jak o bezpečný, tak také nebezpečný výrobek. Nebezpečný výrobek podle zákona o technických požadavcích na výrobky však nelze považovat za vadný podle zákona o odpovědnosti za výrobek, nedojde-li ke vzniku škody způsobené vadou výrobku.

Shrneme-li tyto závěry z pohledu výrobce, zjistíme, že se výrobce nemůže spoléhat na to, že splní-li požadavky kladené zákonem o technických požadavcích

na výrobky na jednotlivé výrobky, získá u těchto výrobků jistotu, že v jejich případě nemůže dojít ke vzniku škody ve smyslu úpravy odpovědnosti za výrobek.

3.2 ZÁKON Č. 97/1963 SB. O MEZINÁRODNÍM PRÁVU SOUKROMÉM A PROCESNÍM

Právní vztahy v rámci odpovědnosti za výrobek se mohou realizovat zcela uvnitř hranic jednoho určitého státu. Je-li tímto státem Česká republika, bude regulace těchto právních vztahů probíhat v režimu zákona o odpovědnosti za výrobek a ostatních souvisejících předpisů.

Některé z těchto právních vztahů však přesahují hranice daného konkrétního státu a obsahují tzv. mezinárodní prvek. Je-li pak tento mezinárodní prvek dostatečně významný, jedná se o vztahy s mezinárodním prvkem, které tvoří předmět úpravy samostatného odvětví právního řádu – mezinárodního práva soukromého.

Základním pramenem českého mezinárodního práva soukromého je zákon č. 97/1963 Sb. o mezinárodním právu soukromém a procesním (dále jen ZMPS). Velice významnou kategorií pramenů českého mezinárodního práva soukromého pak tvoří mezinárodní smlouvy, kterými je Česká republika vázána. Vztah ZMPS k mezinárodním smlouvám řeší § 2 ZMPS, ve kterém je mezinárodním smlouvám, kterými je Česká republika vázána, dána aplikační přednost: Ustanovení tohoto zákona se použije, jen pokud nestanoví něco jiného mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

ZMPS je rozčleněn do dvou částí, z nichž úkolem první je stanovit rozhodné právo pro daný právní vztah s mezinárodním prvkem a účelem druhé je úprava mezinárodního práva procesního. Vzhledem ke skutečnosti, že pro použití kolizních a procesních norem mezinárodního práva soukromého platí v České republice zásada „lex fori“, primární otázkou bude otázka určení tohoto lex fori. Půjde tedy o stanovení státu, jehož příslušné orgány budou o dané věci rozhodovat, státu, který bude mít pravomoc vydat rozhodnutí v dané věci.

Pro určení pravomoci českých soudů ve vztazích v rámci odpovědnosti za výrobek neexistuje speciální úprava, a to ani v žádné mezinárodní smlouvě, kterou je Česká republika vázána, ani v samotném ZMPS. V rámci Evropských společenství však existuje Úmluva o pravomoci soudů a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech z 27. září 1968 (Bruselská úmluva). Tato úmluva je sice otevřena k podpisu pouze členskými státy Evropských společenství, není však vyloučena možnost uzavírat paralelní úmluvy s třetími státy. Česká republika dosud není členským státem Bruselské úmluvy, do budoucna se však její přistoupení

k Bruselské úmluvě předpokládá. Stane se tak buď formou výše uvedené paralelní smlouvy nebo přístupem poté, co Česká republika získá status člena Evropských společenství. Již dnes se tedy pro členské státy Evropských společenství, do budoucna i pro Českou republiku, v rámci jejího předmětu úpravy přednostně uplatní ustanovení Bruselské úmluvy, mimo tento předmět úpravy pak vnitrostátní právo jednotlivých členských států.²²

Vzhledem k tomu, že v případě odpovědnosti za výrobek se jedná o odpovědnost výrobce za škodu způsobenou vadou výrobku a že je tato odpovědnost v České republice *kvalifikována jako majetkový nárok*, pro určení pravomoci v těchto věcech použijeme ustanovení o pravomoci ve věcech majetkových. Podle § 37 ZMPS tak bude pravomoc českých soudů dána tehdy, je-li dána podle českých předpisů jejich příslušnost, nebo tehdy, bude-li pravomoc českých soudů založena prorogační smlouvou (*prorogatio fori*). Místní příslušnost, kterou má zákonodárce v § 37 ZMPS na mysli, je pak dána v souladu s § 84 OSŘ (občanského soudního řádu) pro obecný soud účastníka, proti němuž návrh směřuje. Žalovaným v rámci odpovědnosti za výrobek bude zpravidla výrobce, žalujícími obecně spotřebitel.

Je-li tedy dána pravomoc a příslušnost konkrétního soudu České republiky, přistoupí tento soud k *určení rozhodného práva*, neexistují-li tzv. přímé normy. Přímé normy bývají nejčastěji mezinárodního původu. Jedná se o hmotněprávní normy, které přímo, bez odkazu na konkrétní právní řád, upravují práva a povinnosti subjektů právních vztahů. V oblasti odpovědnosti za výrobek neexistují v právním řádu České republiky žádné přímé normy. Přímou úpravu odpovědnosti za výrobek obsahuje pouze Evropská úmluva o odpovědnosti za výrobek z hlediska zranění osoby nebo smrti, která byla přijata v rámci činnosti Rady Evropy ve Štrasburku 27. 1. 1977. Tato úmluva však do dnešního dne nebyla ratifikována žádným z členských států Rady Evropy a nevstoupila tedy v platnost. Vzhledem k harmonizačním procesům probíhajícím v rámci Evropských společenství v oblasti odpovědnosti za výrobek se její vstup v platnost ze strany členských států a ani přidružených států Evropských společenství nepředpokládá. Tím samozřejmě klesá zájem o ratifikaci této úmluvy jak ze strany ostatních členských států Rady Evropy, tak případně dalších států světa.

Velmi omezeně může dopadat na problematiku odpovědnosti za výrobek také Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží (dále jen Vídeňská konvence) spolu s Úmluvou o promlčení při mezinárodní koupi zboží. Článek 5 Vídeňské konvence obsahuje negativní vymezení předmětu své úpravy směrem k odpovědnosti prodávajícího za smrt nebo ublížení na zdraví způsobené zbožím kterékoliv oso-

²² Blíže viz: Kullmann H. J., Fiister B., *Produzentenhaftung*, Berlin, Erich Schmidt Verlag, 1980, část 4100, str. 1–18.

bě. Výslovně však nedošlo k vyloučení škod věcných. Nároky na náhradu věcných škod, které budou vyplývat ze smluvního vztahu mezi výrobcem a poškozeným v rámci odpovědnosti za výrobek, tak zůstanou v režimu Vídeňské konvence. Vídeňská konvence obsahuje rozsáhlou úpravu odpovědnosti za škodu, je však nutné včasné uplatnění nároku. Uplatní-li se režim Vídeňské konvence při náhradě věcných škod, budou hrazeny veškeré věcné škody bez omezení, a to včetně škod na výrobku samém.

Vzhledem k neexistenci (s výhradou směrem k Vídeňské konvenci) přímých norem musíme v České republice pro právní vztahy z odpovědnosti za výrobek přistoupit k určení rozhodného práva. Z § 2 ZMPS vyplývá přednostní aplikace mezinárodních smluv, kterými je Česká republika vázána. Česká republika v současné době není vázána žádnou mezinárodní smlouvou, která by obsahovala speciální kolizní úpravu odpovědnosti za výrobek.

Mezinárodní unifikaci kolizních norem v rámci odpovědnosti za výrobek představuje Úmluva o právu rozhodném pro odpovědnost za vady výrobků vypracovaná Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého. V současné době má však tato unifikační úmluva pouze 8 smluvních států a Česká republika k nim nepatří. V rámci Evropských společenství pak existuje regionální unifikace kolizních norem: Úmluva o právu rozhodném pro závazkové poměry ze smluv, tzv. Římská úmluva, která je určena členskými státy Evropských společenství. Česká republika do budoucna buď přijme odpovídající vnitrostátní právní úpravu ještě před získáním statusu člena Evropských společenství nebo k této úmluvě přistoupí až z pozice členského státu Evropských společenství.

V současné době tedy budeme při stanovení rozhodného práva v oblasti odpovědnosti za výrobek v České republice postupovat podle obecné úpravy ZMPS. *Kvalifikací* dojdeme k závěru,²³ že odpovědnost za výrobek, čili odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku, můžeme podřadit pod rozsah kolizní normy uvedené v § 15 ZMPS: *Nároky na náhradu škody*, nejde-li o porušení povinnosti vyplývající ze smluv nebo jiných právních úkonů. V navázání § 15 ZMPS jsou obsaženy dva hraniční určovatelé, a to místo vzniku škody a místo, kde došlo ke skutečnosti, která zakládá nárok na náhradu škody. Výběr mezi těmito dvěma hraničními určovateli pak přísluší soudu, který by měl zvolit ten hraniční určovatel, který má k danému právnímu poměru vzhledem k okolnostem významnější vztah. Domnívám se, že ve výběru by měla být dána přednost tomu hraničnímu určo-

²³ Ke stejnému závěru lze dojít také v rámci právního řádu SRN, Welsch R., *Produkthaftungsgesetz*, Wien, Wirtschaftsverlag Dr. Anton Orac, 1988, str. 30–31, Taschner H. C., *Produkthaftungsgesetz und EG – Produkthaftungsrichtlinie*, München, C. H. Beck'sches Verlagsbuchhandlung, 1990, str. 81–82.

vateli, jehož aplikace vede k určení rozhodného práva, které je zároveň osobním statutem poškozeného nebo osoby, která uplatňuje nárok na náhradu škody.

Rozhodným právem se pak bude řídit posouzení předpokladů vzniku odpovědnosti za výrobek, deliktní způsobilost, liberační důvody, omezení a rozdělení odpovědnosti, okruh oprávněných osob, rozsah a způsob náhrady škody, měna, ve které bude náhrada škody poskytnuta, problematika promlčení odpovědnosti za výrobek atd.²⁴

Domnívám se, že právní úprava odpovědnosti za výrobek v rámci mezinárodního práva soukromého je v podstatě dostačující a nevyžaduje okamžitou a výraznou změnu. Do budoucna by bylo vhodné zvážit založení pravomoci českých soudů v těch případech, kdy poškozenou osobou nebo osobou uplatňující nárok na náhradu škody, nemůže-li tento nárok uplatnit poškozená osoba sama, je občan České republiky. Dále by bylo vhodné zvážit vyloučení možnosti prorogatio fori pro ty případy, kdy by tato úmluva vedla jednoznačně k omezení ochrany spotřebitele, kterou mu poskytuje jinak rozhodné právo.

3. ZÁVĚR

Česká republika přijetím právní úpravy odpovědnosti za výrobek posílila ochranu spotřebitele. Právní úprava odpovědnosti za výrobek dále působí motivačně jak na výrobce, tak také spotřebitele. Výrobce je motivován k tomu, aby na trh uváděl pouze bezpečné výrobky a aby je opatřil patřičnými instrukcemi. Spotřebitel je pak motivován k tomu, aby výrobky užíval k předpokládanému účelu, ke kterému mají sloužit, a v souladu s jejich návodem. Právní úprava odpovědnosti za výrobek je také v širších souvislostech součástí nové politiky státu při regulaci chování jednotlivých subjektů na trhu, ve které je role státu jako kontrolora a vydavatele povolení nahrazena novou rolí, ve které stát vystupuje pouze jako garant a tvůrce obecných závazných předpisů.

Přijetím zákona č. 59/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, který v podstatě vychází z úpravy směrnice Rady Evropských společenství 85/374/EEC, byl tedy do českého právního řádu vnesen nový právní institut – odpovědnost za výrobek. Odpovědnost za výrobek je objektivní odpovědností za škodu způsobenou vadným výrobkem. Jedná se o odpovědnost za výsledek, která však nemá absolutní povahu, protože se jí lze zprostit na základě zákonem

²⁴ Kučera Z., Tichý L., *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář*, Praha, Panorama, 1989, str. 131–132.

taxativně stanovených důvodů. Zvláštností tohoto typu odpovědnosti je také to, že povinnost k náhradě vzniklé škody vzniká mezi poškozeným na straně jedné a výrobcem na straně druhé. Mezi těmito subjekty však nemusí být (a zpravidla ani nebude) přímý závazkový (smluvní) vztah.

Ačkoliv zákon o odpovědnosti za výrobek vychází ze směrnice o odpovědnosti za výrobek, není s touto směrnicí zcela kompatibilní a tato nekompatibilita je způsobena nejen zjevným rozparem v oblasti minimální hranice věcných škod.

Účelem tohoto článku bylo zařadit právní úpravu odpovědnosti za výrobek do širšího kontextu v souvislosti s komunitárním právem Evropských společenství a porovnat zákon o odpovědnosti za výrobek se směrnicí o odpovědnosti za výrobek z hlediska kompatibility zákona s touto směrnicí. V neposlední řadě pak bylo účelem tohoto článku zdůraznit, že právní vztahy z odpovědnosti za výrobek také mohou obsahovat mezinárodní prvek a že i pro takovéto situace existuje v právním řádu České republiky řešení.

SUMMARY

Product liability in the Czech republic in regard to the compatibility with the law of the European communities

The product liability act number 59/1998 established the new law institute in the czech legislation order – product liability. The product liability act issues from the Council directive of 25. July 1985 on the approximation of the laws, regulations and administrative provisions of the member states concerning liability for defective products (85/374/EEC).

The product liability is the objective liability for damage caused by a defect product. It is not the absolute (unrestricted) liability, because there are the reasons (enumerative), on which base the producer shall not be liable. It is interesting, that the duty of compensation of damage exists between the injured person and the producer. There is not (mostly) a direct contract.

The aim of this publication is to classify the product liability act with the context of the law of the European communities and to do the comparison between the product liability act and the Council directive 85/374/EEC. The next purpose of this publication is to show, that the legislation relations, which are based on the product liability, can contain the international factor and there is a solution in the czech legislation order for these relations.

**ÚVAHA O LIDSKÝCH PRÁVECH
V PRÁVU MEZINÁRODNÍM**

DALIBOR JÍLEK

1. PŘEDESLÁNÍ

Profesor Macur v posledních rocích bádá v oblasti správního soudnictví,¹ kteréto poskytuje ochranu subjektivním veřejným právům.² Teoretická konstrukce subjektivních veřejných práv byla vypracovávána již na sklonku minulého století.³ Není úkolem krátkého příspěvku pokoušet se o rozklad propracovaného systému na prvočinitele, spíše hledat souvislosti mezi konstrukcí subjektivních veřejných práv a lidskými právy, jež jsou upravena mezinárodním právem. Konstrukce takových veřejných oprávnění bude sloužit jako nástroj dekonstrukce lidských práv obsažených v systému mezinárodního práva.

**2. DEKONSTRUKCE LIDSKÝCH PRÁV OBSAŽENÝCH
V MEZINÁRODNÍM PRÁVU**

Lidská práva pronikají do mezinárodního řádu s ambivalencí a neurčitostí. Charta OSN spatřuje v lidských právech prostředek i cíl.⁴ Podvojně chápání úlohy lidských práv ovšem podtrhuje jejich důležitost. Normativní výraz úcty k lidským právům však neprovází dostatečná míra určitosti. Byť pravidla vtělená do smluvních textů

¹ J. Macur, *Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné době*. Brno, 1992.

² J. Macur, *op. cit.* pod 1), str. 62.

³ „Die Ansprüche, die sich aus dem Zuständen ergeben, sind das, was man als subjektive öffentliche Rechte bezeichnet“. G. Jellinek, *System der subjektiven öffentliche Rechte*. Tübingen, 1905, str. 86.

⁴ Srov. preambuli, čl. 1, odst. 3, čl. 55 a 56 Charty OSN.

anebo odvozená z chování vždy charakterizuje nutná míra neurčitosti, pak normy zakládající listiny OSN jsou až okázale neurčité a otevřené.⁵ Charta totiž nevynechává konkrétní obsah lidských práv a ani neposkytuje zvláštní záruku.⁶ Význam této mezinárodní smlouvy *sui generis* tkví jinde. Charta OSN zajistila konečný průnik lidských práv do systému mezinárodního práva. Následně Všeobecná deklarace lidských práv, uchopená Valným shromážděním jakožto společný cíl pro všechny národy (*a common standard of achievement*), byla sepsána i s použitím metody determinace, tj. vytvářením jedinečných pojmů z pojmů obecných. Deklarace autoritativně vyložila ustanovení Charty OSN o lidských právech.⁷ Dokument tak určil obsah řady konkrétních práv člověka.⁸

2.1. SUBJEKT LIDSKÝCH PRÁV

Lidská práva nemohou existovat mimo kategorii subjektu.⁹ Charta OSN jen naznačuje, koho lze pokládat za nositele lidského práva. Všeobecná deklarace lidských práv jako kvazilegislativní návrh již identifikuje právní subjekt s přímočarou jasností. Ustanovení obvykle uvádí slovo „každý“ anebo „nikdo“. Tím přiznává lidským právům nezahladitelně individuální dimenzi,¹⁰ avšak bere v úvahu společenský či kolektivní rozměr lidských práv.¹¹ Obraty „každý“ či „nikdo“ zahrnují předpoklad universalismu, implikují všechny lidské bytosti. Tentýž výraz obsahuje i konotaci rovnosti, poněvadž každý člověk je stejně dobrý jako každý jiný.¹² Daný pojem recipují následně sjednané mezinárodní smlouvy: Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950),¹³ Mezinárodní pakt o občanských a politických

⁵ „Thinking of human rights in terms of legal rules will extend indeterminacy into those rights as well“. M. Koskeniemi, *The Pull of the Mainstream*. In: *Human Rights Law*, Aldershot – Singapur – Sydney, 1996, str. 47.

⁶ Srov. F. Sudre, *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*, Brno, 1997, str. 39.

⁷ Srov. B. Simma – Ph. Alston, *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens and General Principles*. In: *Human Rights Law*, Aldershot – Singapur – Sydney, 1996, str. 22.

⁸ W. M. Reisman, *Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law*. *The American Journal of International Law*, 1990, č. 4, str. 867.

⁹ Srov. F. Sudre, *op.cit.* pod 6), str. 58.

¹⁰ „Human rights possess, therefore, an indelibly individualistic dimension“. G.A. van der Wal, *The Individualism of Human Rights*. *Rechtsphilosophie und Rechtstheorie*, 1989, č. 3, str. 199.

¹¹ Srov. F. Sudre, *op.cit.* pod 6), str. 137.

¹² „Each person is as good as every other may be inferred as a plausible maxim.“ O. Schachter, *Human Dignity and Human Rights*. *The American Journal of International Law*, 1993, č. 4, str. 851.

¹³ č. 209/1992 Sb.

právech (1966),¹⁴ Americká úmluva o lidských právech (1969),¹⁵ aj. Díky mezinárodním smlouvám o lidských právech se jednotlivec staví do ohniskové normativní pozice. Stává se přímým nebo reflexivním adresátem normy za předpokladu její individualizace. Intuitivně se vnučí otázka, jestli jeho postavení pasivního příjemce lidského oprávnění je postačující pro naplnění obsahu mezinárodně právní subjektivity. Jestliže lidské právo nevyhnutelně předpokládá souvztažnou povinnost uloženou státu, pak jedinec by měl mít pod kontrolou své lidské oprávnění v měřítku mezinárodního práva.¹⁶ Jednotlivec musí být vybaven způsobilostí přímo konat a mít právní možnost domáhat se požívání konkrétního lidského práva na mezinárodní úrovni, jinak upadá do pasivity, která ho přibližuje k pozici objektu, jenž musí být státem chráněn. Nepoměr mezi normativní adresností, kdy dispozice lidskoprávního pravidla vyzdvihuje člověka do postavení příjemce mezinárodního oprávnění, a právní možností mít pod kontrolou konkrétní lidské právo se dotýká nebetyčnosti. Je otázkou, zdali vůbec obecné mezinárodní právo upravuje způsobilost jedince bezprostředně ve věci lidských práv konat. Zda taková schopnost k právním úkonům není regulována jen partikularismy.

2.2. VEŘEJNÝ RÁZ LIDSKÝCH PRÁV

Funkční pohled na lidská práva začleněný do jejich vymezení „trumfy nad kolektivními cíli“¹⁷ nutí k jejich odlišování od kolektivních práv. Takové pojetí rovněž nezakrývá relační stránku. Mít právo značí jeho měří vůči někomu. V normativní rovině mezinárodního práva jde především o vztah jednotlivce vůči státu. V jiných úhlech (morální, politický aj.) je zaměřen stát, který v mezinárodním řádu a vztazích dominuje, společností anebo společenstvím osob.¹⁸ Pak pohybem v kruhu se znovu vyjevuje funkčně triumfální charakter lidských práv.

Jestliže stát představuje svrchovaný subjekt, snad již samotná jeho podstata určuje povahu vztahu mezi jednotlivcem a touto entitou. Uvedený poměr má veřejný ráz a to nikoliv v tom smyslu, že stát zaujímá nadřazené místo a dispo-

¹⁴ č. 120/1996 Sb.

¹⁵ O.A.S. Treaty Series No. 36.

¹⁶ „Thus rights are under control of the right – holder, who in large measure manages the use of the right and thereby the consequences of having that right.“ J. Donnelly, *Human Rights and Human Dignity: An Analytic Critique of Non-Western Conceptions of Human Rights*. *The American Political Science Review*, 1982, sv. 76, str. 305.

¹⁷ Srov. R. Dworkin, *Taking Rights Seriously*. Cambridge, 1980, str. 81–105.

¹⁸ Srov. Ph. Allott, *Eunomia, New Order for a New World*. Oxford, 1990, str. 202–205.

nuje veřejnou mocí, nýbrž spíše proto, že lidská práva omezují jeho autoritu.¹⁹ V důsledku toho rovněž vztah obou účastníků totálně tíhne v mezinárodním právu k horizontále neboli k souřadnosti. I filosoficky vzato, soukromá²⁰ a veřejná autonomie jsou společně původní a stejné váhy.²¹

2.3. LIDSKÉ PRÁVO JAKO PRÁVO

Subjektivní oprávnění může mít v mezinárodním řádu rozmanitou relevanci. Někdy je „právo“ užíváno v tom významu, že jeho subjekt je oprávněn k něčemu, čemuž odpovídá korelativní závazek jiného subjektu. Jindy „právo“ označuje imunitu, jež zajišťuje právní status, který nemůže být změněn. „Právo“ v konotaci výsady zase přináší možnost něco konat. Konečně „právo“ jako pravomoc zakládá právní vztah.²² Lidská práva jsou v mezinárodně právním systému zvláštními oprávněními. Náleží člověku, byť nelze opomíjet, že jedinec se může jako jejich subjekt ocitát v řadě sociálních úloh: občan, dítě, uprchlík aj.

Zdrojem lidských práv je důstojnost, z čehož vycházejí četné mezinárodní smlouvy.²³ (viz preambulární části), jakož i nezávazné dokumenty.²⁴ Etymologicky kořen slova „důstojnost“ a jeho lexikální význam odkazují na přirozenou, opravdovou hodnotu. Podle Kantova příkazu musí být s každou lidskou bytostí zacházeno

¹⁹ „I argued that there are three different building blocks of sovereignty below the level of the State. There are human rights...“ K. Mills, *Reconstructing Sovereignty: A Human Rights Perspective*. Netherlands Quarterly of Human Rights, 1997, sv. 15, č. 3, str. 288. „In international law, the sovereign had finally been dethroned.“ N.M. Reisman, op. cit. pod 8), str. 868.

²⁰ „Significantly autonomous persons adopt personal projects, develop relationships, and accept commitment to causes, though with their personal integrity and sense of dignity and self-respect are made concrete.“ J. Raz, *The Morality of Freedom*, str. 154. Citováno podle A. Ingram, *A Political Theory of Rights*. Oxford, 1994, str. 100.

²¹ „Private and public autonomy are co-original and of equal weight.“ J. Habermas, *Human Rights and Popular Sovereignty: The Liberal and Republican Versions*. Ratio Juris, sv. 7, č. 1, str. 13.

²² J. Shestak, *The Jurisprudence of Human Rights*. In: *Human Rights in International Law: Legal and Policy Issues*, 1984, str. 70–71. Citováno podle M. Dixon – R. Mc. Corguodale, *Cases and Materials on International Law*. Londýn, 1991, str. 166.

²³ Srov. Chartu OSN (1945), Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace (1965), Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966), Mezinárodní úmluvu o potlačení a trestání zločinu apartheidu (1978), Úmluvu o odstranění všech forem diskriminace žen (1979), Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984), Mezinárodní úmluvu proti apartheidu ve sportu (1985), Úmluvu o právech dítěte (1989) aj.

²⁴ Srov. Všeobecnou deklaraci lidských práv (1948).

jako s účelem a nikoli jako s prostředkem. Úcta k důstojnosti člověka vyjevená jako vztah zahrnuje jak subjektivní prvek vnímání, co si jeden myslí o druhém, tak prvek objektivní, jenž tkví v zacházení, čili v tom, jak někdo nakládá s jiným.²⁵

Lidská práva nemohou být v mezinárodním řádu sledována sama o sobě. I statické zkoumání lidských práv zahrnuje do systémového pohledu vztahový aspekt. Lidským oprávněním v tomto normativním systému odpovídají povinnosti, jejichž adresáty jsou státy.²⁶ Lidská práva určují povinnosti.²⁷ Přítom pro uvedený poměr neplatí latinská formule „*quid pro quo*“ Ani vzájemnost, kterážto je dynamickou silou mezinárodní normotvorby a plnění závazků, nemá v konkrétním vztahu místo.²⁸ Relace mezi jednotlivcem a státem vyznačuje jednostrannost. Na straně jednotlivce jsou zvláštní oprávnění vyvěrající z jeho důstojnosti a na druhé straně povinnost státu. Závazky států mají v podstatě objektivní povahu vzhledem k tomu, že směřují k ochraně práv jednotlivců před zásahy států.²⁹

Statické uchopení lidského práva doplňuje jednoduché dynamické modelování. Uplatněním (výkonem) práva jedinec aktivuje povinnost respektovat toto oprávnění. Jestliže stát jako subjekt závazku respektuje lidské právo, pak jedinec požívá objekt oprávnění.³⁰

3. ZÁVĚR

Předložená úvaha nesměřovala k zevrubnějšímu rozboru lidských práv. Jejím úkolem bylo klást jen dílčí otázky a vyhledávat na ně odpovědi. Teoretická konstrukce „subjektivních veřejných práv“, tak typická pro vnitrostátní právní řád, posloužila jen jako instrument k pochopení lidských práv v kontextu mezinárodního práva.

²⁵ Srov. O. Schachter, op. cit. pod 12), str. 849.

²⁶ Srov. M. Nowak, U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary. Kehl–Štrasburk–Arlington, 1993, str. 36–38.

²⁷ Srov. A. Dundes Renteln, *International Human Rights. Universalism Versus Relativism*. Newbury Park – Londýn – Dillí, 1990, str. 44.

²⁸ General Comment on issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant or the Optional Protocols thereto, in relation to declarations under article 41 of the Covenant. CCPR(C) Rev. 1/Add.6, 11 November 1994, str. 7. Dále Official Records of the General Assembly. Fiftieth Session, Supplement No. 40 (A/50/40), 3 October 1995, str. 119. Srov. C. Lijnzaad, *Reservations to UN–Human Rights Treaties. Ratify and Ruin? Dordrecht – Boston – Londýn, 1995, str. 65–70, 110–112.*

²⁹ Srov. stížnost č. 778/60, *Annuaire de la Convention européenne de droits de l'homme*, sv. 4, str. 139 a násl.

³⁰ J. Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice*. Ithaca – Londýn, 1989, str. 10.

PREJEDNACIA ZÁSADA V NÁVRHU OBČIANSKÉHO SÚDNEHO PORIADKU

VÁCLAV NESROVNAL

Principiis obsta!

Dbaj na zásady! Tak, voľne preložené, znie príkaz filozofie racionalizmu (Descartes), ktorý prijať a riadiť sa nim má zmysel aj pri tvorbe zákonov, osobitne veľkých, akým je aj Občiansky súdny poriadok. To však vyžaduje poznanie zásad. V porovnaní so západnými krajinami naše poznanie ústrednej civilnoprocesnej zásady prejednávacej, jej podstaty a mnohosti aspektov, nemože uspokojiť. Zmierniť tento stav niekoľkými poznámkami je cieľom nášho príspevku.

1. Ústavné právo na súdnu ochranu sa v civilnom procese sporového i nesporovového druhu typicky realizuje meritórnou rozhodovacou činnosťou. Jej jadrom je aplikácia práva: skutkový stav sa subsumuje tej právnej norme, ktorá ho všeobecne vyjadruje a spravidla zároveň určuje s ním späť právne následky.¹ Zistiť ich a vyjadriť v rozhodnutí a tým poskytnúť žiadajú právnú ochranu teda predpokladá, aby súd najprv poznal skutkový základ riešenej veci. Model jurisdikčnej činnosti tohto zamerania má takto zhruba dve zložky nachádzajúce sa v časovo-logickom vzťahu: zistenie skutkového stavu veci (jej skutkovej podstaty), a určenie, výklad a použitie tej právnej normy, pod ktorú ho treba subsumovať a vec právne posúdiť. Prvá zložka týka sa predovšetkým účastníkov, druhá, aplikčná, výlučne súdu. Celkom v súlade s parémiou da mihi facta dabo tibi ius je totiž vecou hlavne účastníkov sprostredkovať súdu poznanie skutkového stavu ako základu rozhodnutia a na druhej strane výlučne vecou súdu aplikácia príslušnej právnej normy.

Tým sme vymedzili pojem prejednávacej zásady, ako sa chápe procesnou náukou západoeurópskych krajín a postupne presadzuje aj v európskych postkomunistických krajinách. V jej koncepcii ide o procesnú zásadu významu princípu, ktorá

¹ Blížšie pozri Knapp, V.: *Teorie práva*, Praha. C.H.Beck, 1995, s. 186 n.

spolu s ďalšími procesnými princípmi, najmä rovnosti, dispozičnosti, priamosti, ústnosti a verejnosti je základom každej modernej civilnoprocesnej úpravy, určuje povahu civilného procesu a umožňuje správne pochopenie jeho cieľov a možností. Preto je ich poznanie a rešpektovanie východiskom riešenia každého zásadnejšieho problému civilného procesu teoretickej, legislatívnej a aplikačnej povahy.

2. Obrátiť pozornosť k princípom, ktorými sa spravuje civilnoprocesná úprava, je v legislatívne vypätom období jej rekodifikácie metodologicky nevyhnutné pre každého zákonodárcu. Vyhovieť tomuto postulátu náuky o tvorbe práva je tiež úlohou slovenského zákonodárcu uskutočňujúceho rekodifikáciu Občianskeho súdneho poriadku. Vzhľadom na to, že návrh zákona (kódexu) – Občianskeho súdneho poriadku (ďalej prípadne len „návrh“, „návrh zákona“) sa nachádza na začiatku legislatívneho procesu, vyrovnáť sa so zmeneným postulátom je pre slovenského zákonodárcu úlohou nanajvýš aktuálnou. Pre jej úspešné splnenie, pokiaľ bude zameraná na problematiku prejednávacej zásady a s ňou späté otázky, existuje však shodou okolností veľmi priaznivá situácia, priaznivá v tom zmysle, že riešiť túto úlohu na žiaducej teoretickej úrovni a s reálnym prínosom pre súdnoaplikačnú prax je značne uľahčené.

Profesor Josef Macur, ktorý sa vedeckým a pedagogickým pôsobením zaradil medzi popredných československých a českých civilistov, autor radu vedeckých prác najmä aj z odboru civilného procesného práva, dobre orientovaný v slovenskom právnom poriadku a dobre povedomý slovenskej právnickej verejnosti spracoval – nepochybne aj pre využitie justičnou legislatívou, ak nie prioritne pre ňu – znamenitú monografiu, ktorá dokonale osvetľuje problematiku civilnoprocesnej zásady prejednávacej.² V práci vysokých vedecko-praktických vlastností (ktorými sa ostatne vyznačujú všetky predchádzajúce knižné a časopisecké práce autora) sa skúmajú základné i parciálne stránky prejednávacej zásady komplexne, t.j. z hľadiska historického, teoretického a právnej, najmä tiež súdnoaplikačnej praxe. V svojich úvahách a argumentácii čerpá autor prevážne z Nemecka a Rakúska, z krajín, ktoré dlhodobou a prenikavou ovplyvňovali vývoj civilnej procesualistiky v našom stredoEurópskom právnom priestore. Anatomickým rozborom prejednávacej zásady a závažnými podnetmi pre každého, kto prichádza do styku s civilnoprocesnou materiálou, predstavuje monografia – spolu s viacerými tematicky zhodnými čiastkovými štúdiami³ – vo výskume zložitej a azda preto málo skúmanej a poznanej

² Macur, J.: *Zásada projednací v civilním soudním řízení*. Acta Universitatis Brunensis, Iuridica No 184, Masarykova univerzita, Brno 1997.

³ Napr. Macur, J.: *Základní otázky zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení*. Právo a podnikání č. 1/1997 s. 14 n., č. 2/1997 s. 12 n. Ten istý autor: *Význam shodných tvrzení procesních stran pro zjištění skutkového stavu v civilním řízení*. Právní rozhledy č. 5/1997, s. 49 n.

problematiky medzník, ktorý nemožno prehliadnúť. Z okruhu adresátov práce bude mocť oceniť jej prínos práve zákonodárca vzhľadom na mnohé úvahy smerujúce do sféry jeho pôsobnosti.

3. V tomto pojednaní sa samozrejme nemožeme zaoberať otázkami civilnoprocesnej prejednávacej zásady v šírke a hĺbke skúmanej autorom citovanej monografie. Také ambície tu nemôžeme mať, náš cieľ je obmedzenejší. Pozornosť sústredíme iba na niektoré z poznatkov obsahujúcich sčasti implicitne aj námety *de lege ferenda*, ktoré autor prezentuje v závere práce, z hľadiska, do akej miery by sa mali premietnuť aj v návrhu nového procesného kódexu. Nazdávame sa, že najmä vzhľadom na historicky zhodné základy právnych poriadkov Slovenskej republiky a Českej republiky a ich vývinové tendencie sú využiteľné okrem iných subjektov aj slovenským zákonodárcom.

Pred tým však je na mieste stručná charakteristika návrhu Občianskeho súdneho poriadku, ktorý v prúde kodifikačných prác v oblasti tzv. justičného práva, je ako (nateraz) posledný predmetom rokovania legislatívnych orgánov Slovenskej republiky. Ku koncepcným črtám návrhu nepochybne patrí diferenciacia konania na sporové a nesporevé, odrážajúce sa tiež v systematike matérie, čím sa návrh jednak líši od platnej úpravy a na druhej strane približuje k zahraničným úpravám (napríklad a najmä k nemeckej a rakúskej). Návrh pomerne značne rozširuje kategóriu vecí nesporevej povahy, napríklad o veci, ktoré sú predmetom konania o zápis práv k nehnuteľnostiam, následkom čoho dochádza k významnému presunu právomoci z orgánov štátnej správy na úseku katastra nehnuteľností na všeobecné súdy. V otázkach miestnej, vecnej a funkčnej príslušnosti súdov sa v dvoch alternatívach zohľadňuje proponovaná nová organizácia slovenského súdnictva a jeho štátnej správy. V celom rozsahu matérie je výrazne badateľné úsilie tvorcov návrhu o takú úpravu všeobecných i čiastkových otázok, ktorá by stimulovala vyššiu juristickú kvalitu a súčasne žiadúcu rýchlosť a ekonomickosť procesných postupov súdu a účastníkov. Napokon ďalším, no nie posledným charakteristickým znakom úpravy je zreteľ na aproximáciu k právu Európskej únie a jej celkový súlad s Listinou základných práv a slobôd, Ústavou Slovenskej republiky a bilaterálnymi a multilaterálnymi zmluvami, ktorými je Slovenská republika viazaná.

4. Položme si teraz otázku. Ako, akým spôsobom vyjadruje návrh zákona prejednaciu zásadu, resp. ktoré ustanovenia, prípadne procesné inštitúty sú jej prejavom? Otázka nie je samoúčelná, je potrebná, aby sa dalo zistiť, či reagoval tvorca návrhu na aktuálne teoretické poznatky a súčasne ako sa vyrovnal s metodologickou požiadavkou mať v legislatívnej činnosti vždy na zreteľ princípy dotknutého právneho odboru.

Civilnoprocesné úpravy kódexového typu spravidla neobsahujú ustanovenia, v ktorých sa *expressis verbis* a jednoznačne deklarujú princípy vlastné danému právnenému odboru a preň typické. Na ich danosť sa usudzuje len analýzou a zovšeobecnením viacerých, v úprave zavše rozptýlených a systematicky neusporiadaných ustanovení. Tak je to napríklad v prípade inštitútu procesnej zodpovednosti či jednotlivých zložiek inštitútu dokazovania. Nie inak je to aj v prípade prejednávacej zásady v návrhu Občianskeho súdneho poriadku.

Obmedzujúc sa na návrh úpravy „nalézacího“ konania a v jeho rámci hlavne prvostupňového sporového konania upozorníme na ustanovenia s priamymi či vzdialenejšími vzťahom ku skúmanému procesnému princípu. Zo všeobecných ustanovení prvej časti návrhu sú to najmä § 5 umiestnený medzi základné ustanovenia, § 18 o rovnosti účastníkov, § 31 o účasti prokurátora, § 40 až 42 o úkonoch účastníkov. V úprave sporového konania na prvom stupni v druhej časti návrhu ide okrem iných o ustanovenia § 68 až 71 o začatí konania, § 84 až 88 o úkonoch účastníkov vo veci samej, § 90 a 91 o priebehu konania, § 102 až 107 o pojednávaní a jeho príprave, § 108 až 125 o dokazovaní a § 142 až 170 o rozhodnutiach. V úprave nesporevého konania vo čtvrtjej časti návrhu treba spomenúť najmä § 217 až 225 z prvej hlavy venovanej základným ustanoveniam tohto konania.

Z obsahu uvedených ustanovení, ak ich posudzujeme s prihliadnutím na dôležité ďalšie ustanovenia, napríklad na prvoradé ustanovenia § 6 a násl. o právomoci súdov, ako aj na novú systematiku návrhu a všetky v ňom upravené procesné inštitúty, vyplýva pre našu tému všeobecný poznatok: Ideovo a vcelku tiež legislatívnotechnickým riešením sa návrh Občianskeho súdneho poriadku popri klasických zásadách a inštitútoch charakterizujúcich civilnoprocesné úpravy v demokratických právnych štátoch nepochybne hlási tiež k prejednávacej zásade ako jednej zo základných zásad, ktorými sa spravuje pri poskytovaní súdnej ochrany. Návrh stavia na koncepcii civilného súdneho procesu ako nástroja verejného práva určeného primárne na ochranu súkromného práva a súkromnoprávných vzťahov a nárokov z nich vyplývajúcich. Tak normatívna časť návrhu, ako a najmä dôvodová správa k nej a ostatné zložky legislatívneho materiálu dokladajú snahu o rýdzo vecný prístup k tvorbe kódexu nepripúšťajúci vplyvy recentných (stranícko) politických ideológií. Na triezvosť a pragmatickosť chápania prejednávacej zásady možno usudzovať z orientácie sporového konania na „formálnu“ pravdu v zmysle jej zisťovania na základe a v medziach skutkových tvrdení účastníkov a odklonu od „materiálnej“ pravdy v zmysle jej zisťovania výhradne súdom; tá má prirodzene naďalej miesto len v nesporevom konaní. V koncepcii návrhu je pravda, t.j. skutkový stav veci len jedna, nech sa prídiera akýmkoľvek prívlastkami a úlohou zákonodárcu je svojimi prostriedkami umožniť súdu konať pri riešení veci tak, aby zistil pravdu alebo sa

k nej čo možno najviac priblížil. Konštrukcia procesu má zaručiť úspech tomu, kto preukáže právo, nie tomu, kto prejaví väčšiu schopnosť „útočiť“ a taktizovať.

Stručne: Návrh akceptuje prejednacia zásada ako jeden z princípov úpravy sporového konania a nadto oproti platnej úprave ju úmerne významu aj výraznejšie akcentuje, čím robí dôležitý krok smerom k západoeurópskym procesným úpravám.

5. Je však otázkou, či normatívne vyjadrenie tejto procesnej zásady je na takej úrovni, aby umožnilo aplikačnej praxi riešiť jej problematiku v rozsahu poznania dosiahnutého najmä v západných krajinách. Kritický pohľad na vec vedie k určitým pochybnostiam. Keďže sa tu nemôžeme vyjadrovať ku všetkým citovaným ustanoveniam tvoriacím normatívny základ skúmanej zásady, všimnime si bližšie niektorých, ktoré zároveň aspoň sčasti korešpondujú s námetmi citovanej práce.

Ustanovenie § 5 návrhu, systematicky zaradené medzi základné ustanovenia, zakotvuje súčinnosť súdu a účastníkov s cieľom poskytnúť rýchlu a účinnú ochranu práv na základe spoľahlivého zistenia skutočností medzi účastníkmi sporných. Potiaľ sa zhoduje s doterajšou úpravou. Novým je doplnok ustanovenia vetou: „Ak je to pre konanie potrebné, každý je povinný poskytnúť súdu súčinnosť“. Zdôrazňujeme, že celé toto ustanovenie má povahu základného, z čoho vyplýva jeho všeobecná platnosť a aplikovateľnosť. Opodstatnenosť tohto na pohľad bezproblémového dodatku môže po hlbšom preskúmaní vzbudiť pochybnosti. Predovšetkým sa zdá byť v rozpore s podstatou a funkciou prejednacej zásady ovládajúcou sporové konanie. Pripomeňme si, že v tomto konaní je súd v otázke skutkového stavu zásadne závislý od skutkových údajov prednesených účastníkmi a že sú to oni, ktorí sledujú vlastné záujmy rozhodujú o obsahu a rozsahu uplatnenia skutkových údajov. Starostlivosť o obranu vlastných záujmov môže viesť účastníka k tomu, že určité skutočnosti v prednesoch zámerne neuvedie. Takéto možnosti účastníka sa v teórii a praxi krajín, v ktorých pôsobí prejednacia zásada v ideologicky nedeformovanej podobe, považujú za jeden z jej prejavov a rešpektujú sa. Pripustiť, aby subjekt mimo okruhu účastníkov, a to dokonca ktorýkoľvek (arg. „každý“) bol podľa úvahy súdu nútený poskytovať mu súčinnosť pri zisťovaní skutkového stavu, t.j. pri zhromažďovaní skutkových údajov, ktoré sám účastník neuznal za vhodné či potrebné uviesť, môže smerovať proti legitímnym záujmom účastníka a jeho voľnosti v tejto sfére a dôsledne potom protirečiť prejednacej zásade. Pravda, toto nebezpečenstvo by nehrozilo, ak by sa súčinnosť vyžadovala *expressis verbis* v nesporovom konaní ovládanom vyšetrovacou zásadou. Nazdávam sa, že riešením tohto problému by bolo upraviť ustanovenie § 5 tak, aby sa povinnosť k súčinnosti vzťahovala iba na nesporové konanie a bola zakotvená v jeho základných ustanoveniach pri súčasnom vypustení z textu § 5. Inak, vzhľadom na povahu tohto ustanovenia ako základného, bolo by treba uplatňovať kritizovaný dodatok aj v sporovom konaní,

čo, ako sme ukázali, je teoreticky v najlepšom prípade sporné. Tvorca návrhu by však mal najprv uvážiť, či z textu návrhu vôbec nevypustí doplnok ako určité superfluum, keďže cieľ, ktorý sleduje, možno dosiahnuť prostým výkladom všeobecne formulovanej prvej vety ustanovenia.

6. Pristavme sa pri úprave účasti prokurátora v § 31 návrhu: v odseku 1 sa viaže jeho účasť na konaní formou podania návrhu na začatie na predpoklad, že ju pripúšťa osobitný zákon (napríklad § 62 zákona č. 94/1963 Zb. o rodine v znení neskorších predpisov), v odseku 2 sa pripúšťa účasť formou vstupu v piatich prípadoch vecí nesporového konania, v odseku 3 sa dáva prokurátorovi rovnaké oprávnenie na úkony v konaní, na ktorom sa zúčastní tou či onou formou, aké sa priznáva účastníkovi, pravda, s výnimkou dispozičných úkonov. V tejto podobe sa navrhovaná úprava účasti prokurátora zhoduje s platnou úpravou, t.j. s úpravou zladenou s nálezom Ústavného súdu Slovenskej republiky z 10. septembra 1996 a vyhlásenou 4. októbra 1996 v Zbierke zákonov Slovenskej republiky pod č. 281. Práve existencia tohto nálezu je dôvodom, prečo sa citovaným ustanovením zaoberáme. Zákomom Národnej rady Slovenskej republiky č. 232/1995 Z.Z. bol totiž Občianský súdny poriadok č. 99/1993 Zb. v znení neskorších predpisov v § 35 odsek 2 upravujúcim vstup prokurátora do konaní doplnený tak, že sa účasť touto formou pripustila aj vtedy, ak o to požiada účastník konania alebo súd. Týmto nesystémovým zásahom do civilnoprocesnej úpravy vznikol stav odporujúci viacerým i ústavne zakotveným zásadám, medzi nimi celkom zrejme i procesnej zásade prejednacej. Čo iné než jej potlačenie znamenalo možnosť subjektu materiálne nezúčastneného na súdne riešenom vzťahu neobmedzene činiť skutkové prednesy a dôkazné návrhy v potenciálnom rozpore so záujmami účastníkov a zavše aj proti ich vôli a takto nahrádzať či inak záporne ovplyvňovať ich vlastnú aktivitu? A to nehovoríme o narušení rovnosti účastníkov a ohrození nezávislosti súdov a o ďalších možných negatívnych dôsledkoch toho, že tento stav mohol privodiť ktorýkoľvek účastník alebo sám súd jednostranným úkonom, ktorého prípustnosť a účinky neboli podmienené splnením nijakých kritérií. Táto novela v podstate znamenala návrat k procesu inkvizičného typu a súčasne neprípustný odklon od rozvíjajúceho sa modelu procesu kontradiktórneho (žalobného) typu. V konaní o návrhu prezidenta Slovenskej republiky proti Národnej rade Slovenskej republiky konštatoval Ústavný súd Slovenskej republiky citovaným nálezom nesúlad novely s Ústavou Slovenskej republiky vo viacerých bodoch. Následkom toho stratila novela 4. októbrom 1996 účinnosť a 4. aprílom 1997 aj platnosť. Ak zmieňujeme tento prípad, tak predovšetkým preto, že v legislatívnom procese nachádzal návrh novely tohto znenia nemalú podporu a nemožno vylúčiť opätovnú snahu presadiť novelou sledovaný zámer.

7. Z otázok, ktoré sú súčasťou problematiky prejednávacej zásady, všimnime si ešte, ako sa návrh kódexu vyrovnáva s procesným inštitútom doznaní pravdivosti skutkových prednesoch účastníkom v postavení odporcu.

Pojem doznaní v civilnom procese slovenská procesná náuka, legislatíva a súdnoaplikačná prax nepozná. Je však známy západoeurópskym procesným poriadkom a bol upravený aj uhorským Občianskym sporovým priadkom (zákonný článok 1/1911) platným na Slovensku v období právneho dualizmu do 31. decembra 1950 (pozri § 675 bod 15 Občianskeho súdneho poriadku č. 142/1950 Zb.). Ako samostatný procesný inštitút pod zákonným názvom „Doznanie“ dlho žil v povedomí staršej generácie slovenských právnikov, najmä sudcov a advokátov a jeho absencia v kódexových úpravách prijatých po jeho zrušení, t.j. v citovanom zákone č. 142/1950 Zb. a v zákone č. 99/1963 Zb., sa počítavala ako vecný nedostatok. Inštitút doznaní skúma procesná náuka vždy v tesnej spojitosti s inštitútom procesného dokazovania a takto k nemu pristupuje tiež legislatíva upravujúc doznanie ako jeho relatívne samostatnú zložku. Doznaním sa všeobecne rozumie procesný úkon účastníka, ktorým uznáva za pravdivé skutkové tvrdenie odporcu. V podstate ide o prejav vôle, ktorý robí účastník akoby proti svojmu záujmu, resp. v svoj „neprospech“, a jeho účinnosť nie je závislá od toho, či účastník, ktorý tvrdil doznaný skutkový prednes, alebo aj súd toto doznanie prijme. Úkon doznaní v zmysle uznania pravdivosti skutkových tvrdení protistrany má, ako fakticky každý iný vecne a formálne bezchybný procesný úkon, svoje účinky. Tieto účinky sú odlišné podľa druhu súdneho konaní a povahy doznaní, resp. podľa okolností, za ktorých bolo urobené a zákon ich sčasti aj upravuje. V civilnom súdnom procese spočíva hlavný účinok doznaní skutkových tvrdení účastníka (odporcu) v tom, že pokiaľ bolo urobené v konaní, v ktorom mohli účastníci uplatňovať svoje dispozičné oprávnenia, nebolo treba dokazovať ich pravdivosť, neboli predmetom dokazovania. Pravda, aj doznanie je vlastne dispozičným úkonom účastníka, no špecifickým v tom zmysle, že jeho predmetom je určitá vlastnosť údajov utvárajúcich skutkový základ rozhodnutia, nie súdom riešený hmotnoprávny nárok alebo procesné oprávnenie účastníka. Z hľadiska predmetu teda doznanie nie je identické s uznaním hmotnoprávneho nároku, o ktorom je spor, a odlišuje sa od neho aj účinkami: kým v prvom prípade konanie pokračuje, v druhom prípade vedie úkon uznania nároku k meritórnemu rozhodnutiu na jeho základe a tým k skončeniu konania.

Zmienovaný účinok spôsobuje iba doznanie urobené v konaní pred procesným (aj dožiadaným) súdom, tzv. súdne doznanie. Doznanie urobené pred iným súdom a tiež v inom než súdnom konaní alebo mimosúdne, tzv. mimosúdne doznanie spomenutý účinok ex lege nemá. Môže mu však byť priznaný, ak to súd uzná po

uvážení okolností, za ktorých k nemu došlo; potom ani takto doznanú pravdivosť skutkového prednesu nebude treba dokazovať. Takisto bude vecou úvahy súdu, či prizná účinok súdneho doznaní doznaníu s výhradou, obmedzením či dodatkom, ktorý druh úkonu nazýva náuka kvalifikovaným doznaním. To však neplatí a na účinnosť kvalifikovaného doznaní nemá vplyv, ak bolo urobené s pripojením skutkového údaj, ktorý neodporuje doznanému skutkovému tvrdeniu (napríklad žalovaný doznaní pravdivosť tvrdení, že prevzal požičanú sumu, popiera však povinnosť vrátiť ju tvrdiac, že sa tak už stalo; takého doznanie je právne účinné, lebo pripojený dodatok neodporuje doznanému základnému tvrdeniu). Modifikovaný účinok má doznanie skutkových tvrdení urobené v konaní o zrušení manželstva rozvodom a v ostatných štatusových veciach. Všeobecne však platí, že účinné v zmysle vyradenia z predmetu dokazovania je doznanie takých skutočností, ktoré sú súčasťou faktickej skutkovej podstaty, ktoré uplatnený nárok potenciálne zakladajú, menia ho alebo zrušujú, teda skutočností právne relevantných a náležite substancovaných; súčasne musí byť také doznanie urobené pred príslušným súdom výslovne, bezpodmienečne a nesmie byť neskôr účinné (napríklad so súhlasom odporcu) odvolané.

Problematika súdneho doznaní, jeho spojitostí s prejednacou zásadou a inštitútom dokazovania, je pravda, zložitejšia. Vzhľadom na únosný rozsah pojednania sme nútení obmedziť sa na jej náčrt a čo do podrobností odkázať na citovanú prácu J. Macura, aj v týchto otázkach veľmi inšpiratívnu. Dodajme ešte, že úkon súdneho doznaní sa nechápe ako jeden z dôkazných prostriedkov, v prípade procesného spoločenstva vyvoláva zložitejšie účinky a takisto jeho odvolanie, najmä v opravnom konaní.

Hoci, ako sme zmienili, zahraničné civilnoprocesné poriadky normatívne a vcelku zhodne upravujú predmetný inštitút, návrh Občianskeho súdneho poriadku tak nečiní. Ustanovenie § 108 odsek 3 návrhu dáva súdu len možnosť osvojiť si zistenia založené na vhodnom tvrdení účastníkov. Isteže tak tomu v praxi prevážne bude a dôkazné konanie sa urýchlí. Nedostatkem ustanovenia však je, že nevylučuje, aby súd z dôvodov, ktoré by nebolo možno akceptovať, urobil predmetom dokazovania aj také tvrdenia, zisťovanie ktorých si účastníci neželajú a teda postupoval proti ich záujmom; to by už nebolo zlučiteľné s kontradiktórnou povahou konania. Aj keď k zhodnosti tvrdení účastníkov v podstate dochádza ich doznaním zo strany odporcu, s klasickým inštitútom súdneho doznaní, ako sme ho opísali, sa účinkami nezodpovedá. Tento poznatok mal by viesť autorov návrhu k tomu, aby inštitútu súdneho doznaní venovali väčšiu pozornosť a zvažili opodstatnenosť a prednosť jeho normatívnej úpravy. Nebolo by naďalej únosné, aby riešenie rozličných aspek-

tohoto inštitútu, tak výrazne spätého s prejednacou zásadou, spočívalo iba na procesnej teórii a aplikačnej praxi.

* * *

Nadvádzajúc na výsledky výskumu civilnoprocesnej zásady prejednacej, ktorý tak výrazne posunul dopredu aj jubilant, mohli sme sa dotknúť len niektorých z mnoha aspektov problematiky, ktoré by nemali zostať bokom pozornosti legislatívy pri rekodifikácii Občianskeho súdneho poriadku. Veď je to práve táto zásada, ktorá spolu s dispozičnou zásadou azda najviac prispieva k tomu, aby sa v konaní plnšie presadili vôľa a záujmy účastníkov pri zisťovaní skutkového stavu, základu rozhodnutia sporu, a súčasne spĺnili požiadavky poskytovania rýchlej a nenákladnej súdnej ochrany.

Rekodifikácia Občianskeho súdneho poriadku a ďalších veľkých zákonov na pôde slovenskej legislatívy je juristickou súčasťou európskeho integračného procesu. Píše sa nová kapitola európskych právnych dejín a azda priveľmi nenadsadíme, ak parafrázujúc J. W. Goetheho sa odvážime povedať, že aj my sme pri tom.

K VYBRANÝM PROBLÉMŮM SPRÁVNÍHO SOUDNICTVÍ

PETR PRŮCHA

Správní soudnictví, jež je u nás v posledním období předmětem výrazného a také oprávněného odborného zájmu, nesporně představuje jednu, v demokratickém a právním státě, z nezastupitelných záruk zákonnosti veřejné správy. V podmínkách právního státu potom správní soudnictví obvykle ještě společně s ústavním soudnictvím vytváří ucelený systém tzv. soudní kontroly veřejné správy. I v našich současných podmínkách lze říci, že v tomto směru jsou již vytvořeny rozhodující ústavně právní a rovněž i některé zákonné předpoklady. Tím je především myšleno ústavně zakotvené právo na soudní ochranu¹, jakož i ústavně právní a zákonná úprava ústavního soudnictví, a dále i ústavní předpoklad ustavení tzv. Nejvyššího správního soudu.

Zatímco v případě ústavního soudnictví je již jeho ústavně právní záměr plně realizován, v případě správního soudnictví tomu tak dosud není, a klíčovou otázkou jak se zdá zůstává, zda stávající ústavně právní záměr zřídit Nejvyšší správní soud naplnit, či zda volit jinou koncepci správního soudnictví.

Správní soudnictví není v naší zemi záležitostí neznámou, naopak má u nás historické tradice, neboť až do roku 1952 mělo i svébytné institucionální vyjádření a bylo realizováno právě tzv. Nejvyšším správním soudem (i když v posledních letech své existence prakticky nevyvíjel žádnou činnost).

V mezidobí od zrušení uvedeného Nejvyššího správního soudu bylo správní soudnictví u nás v podstatě omezeno jen na ojedinělé případy výkonu státní správy. Do roku 1989 se jednalo cca o 5 taxativních případů, u nichž přicházelo v úvahu přezkoumání správních rozhodnutí soudem. Problematice správního soudnictví nebyla, až na výjimky, věnována ani náležitá pozornost vědeckou frontou.

Obnovení zájmu o otázky soudní kontroly státní či, širěji vyjádřeno, veřejné správy, resp. správního soudnictví, v odborných kruzích, bylo možné na krátkou do-

¹ viz čl. 36 odst. 2 Listiny

bu zaznamenat v souvislosti s demokratizačním procesem před zhruba třiceti lety, což se projevovalo prakticky jen časopiseckými výstupy,² přičemž dalším významným projevem zájmu o tuto oblast, bylo ucelené monografické zpracování problematiky správního soudnictví profesorem brněnské právnické fakulty J. Macurem³, na počátku druhé poloviny osmdesátých let. Tento počín byl impulsem pro opětovné připoutání odborného zájmu k dané problematice, což návazně našlo svůj výraz jak v legislativě, tak potom v odborných publikačních výstupech, jejichž počet se zvyšoval zejména po přelomu r. 1989/90.⁴

Legislativní posun bylo možné zaznamenat nejprve postupným rozšiřováním do té doby shora zmíněného velmi úzkého okruhu případů, u nichž přicházelo v úvahu přezkoumání správních rozhodnutí soudem, což bylo typické již pro rok 1989, a dále pak zejména pro rok 1990. Kvalifikovanějším projevem zvýšené pozornosti o správní soudnictví v legislativě bylo potom zavedení široké soudní kontroly činnosti veřejné správy s účinností k 1. 1. 1992, provedené novelou občanského soudního řádu (zákon č. 519/1991 Sb.), přijatou v návaznosti na ústavní zakotvení možnosti domáhat se soudního přezkoumání rozhodnutí orgánů veřejné správy (čl. 36 úst. zák. č. 23/1991 Sb.).

Konečně dosud poslední významný posun v tomto směru znamenalo ústavně právní zakotvení instituce Nejvyššího správního soudu v Ústavě České republiky, nicméně dosud zůstalo v tomto směru, jak bylo již zmíněno, u stavu *de iure*.⁵

Současně Ústava České republiky v čl. 87 odst. 2 výslovně předvídá, že „zákon může stanovit, že namísto Ústavního soudu rozhoduje Nejvyšší správní soud

- a) o zrušení právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu se zákonem,
- b) spory o rozsah kompetencí státních orgánů a orgánů územní samosprávy, nepřislouší-li podle zákona jinému orgánu.“

Pokud jde o stávající zákonný stav, platná právní úprava (obsažená v ob-

² viz zejména Mikule, V.: Správní soudnictví – ano či ne?, Právník, 1968, č. 9–10, Svoboda, K.: O přezkoumávání správních rozhodnutí soudy, Národní výbory, 1968, č. 15, Zoufík, F.: Úvahy nad některými problémy správního soudnictví, Správní právo, 1969, č. 3

³ viz Macur, J.: Správní soudnictví, UJEP Brno, 1986

⁴ jen z výstupů autorů z téže brněnské právnické fakulty lze např. uvést Mates, P., Průcha, P.: Úvahy nad správním soudnictvím, Národní výbory, 1989, č. 38, str. 25 – 28, Mates, P., Fiala, J., Průcha, P.: K problematice správního soudnictví, Správní právo, 1990, č. 5, str. 257 – 275, Průcha, P.: K některým otázkám správního soudnictví, Sborník – Aktuální otázky českého a československého konstitucionalismu, MU Brno, 1993, str. 151–158

⁵ K tomu viz ust. čl. 91 Ústavy České republiky, jenž předpokládá, že působnost a organizaci Nejvyššího správního soudu stanoví zákon.

čanském soudním řádu) v současných podmínkách chápe správní soudnictví jako soudní kontrolu zákonnosti, prováděnou ve dvojím režimu. Jednak jde o soudní kontrolu vybraných nepravomocných správních rozhodnutí, a dále o soudní kontrolu většiny pravomocných správních rozhodnutí. V tomto druhém případě jde o soudní kontrolu založenou na tzv. generálním principu soudního přezkoumání rozhodnutí orgánů veřejné správy a to s výjimkami, tzn. že veškerá pravomocná rozhodnutí těchto orgánů, mimo rozhodnutí výslovně z tohoto režimu vyloučená (např. rozhodnutí orgánů vojenské správy za branné pohotovosti státu) podléhají soudnímu přezkoumání.

Tato právní úprava řeší soudní kontrolu pravomocných rozhodnutí veřejné správy tedy zcela odlišným způsobem, než tomu bylo do data nabytí její účinnosti. Princip enumerativní byl nahrazen principem generálním, na druhé straně však dosud zůstalo zachováno v bezprostředně předcházejícím období uplatňované organizační zabezpečování soudní kontroly veřejné správy.

V současnosti tedy nebylo přistoupeno k obnovení u nás historicky uplatňovaného institucionálně pojatého systému správního soudnictví, nýbrž byla zvolena a zavedena jen jeho tzv. funkční varianta. Orgány příslušnými k soudnímu přezkoumání správních rozhodnutí jsou ve smyslu platné právní úpravy tzv. obecné soudy, u nichž se za tímto účelem zřizují speciální senáty, a správní soudnictví tak není pojato institucionálně, nýbrž jen tzv. funkčně. Funkční pojetí správního soudnictví vyjadřuje jen jeho předmětovou orientaci do oblasti činnosti veřejné správy.

Přítom procesně právní režim správního soudnictví, jak již bylo uvedeno, se řídí občanským soudním řádem. Z procedurálního hlediska je přítom třeba, jak také již bylo naznačeno, lišit případy, u nichž soudy přezkoumávají správní rozhodnutí přímo, a samy tak rozhodují o opravných prostředcích proti rozhodnutím správních orgánů, a dále případy u nichž soudní přezkoumání správních rozhodnutí přichází v úvahu až po vyčerpání řádných opravných prostředků ve správním řízení.

Současný systém našeho správního soudnictví tak nesporně stojí před svým dobudováním, přičemž většina otázek jeho režimu je svým řešením patrně podmíněna právě tím, jak bylo již shora naznačeno, zda se půjde cestou ustavení samostatného Nejvyššího správního soudu, jak to předpokládá platná ústavně právní úprava, či nikoliv.

Při zaujímání názoru k tomuto meritornímu problému je zřejmě nutno nejprve uvést některé obecnější úvahy.

Záruky zákonnosti ve veřejné správě z hlediska svého institucionálního zajištění v prvé řadě obráží poslání veřejné správy v systému dělby moci a její postavení ve státním mechanismu. Veřejná správa a soudnictví představují ve smyslu stávající koncepce dělby moci, státního mechanismu a ústavně provedeného členění na

jeho složky samostatné, vzájemně oddělené a na sobě bezprostředně nezávislé organizační systémy s vlastní strukturou a posláním. To však na druhé straně nevyklučuje, aby subjektům veřejnosprávních vztahů byla poskytována, do jisté míry obdobně jako subjektům jiných právních vztahů, soudní ochrana.

Podstata a specifika veřejné správy na straně jedné, a soudnictví na straně druhé, vztah jejich funkcí i jich samotných (tzn. správy a soudnictví jako svébytných mocenských subsystémů) vždy vedly a dosud vedou k rozdílu v nazírání na koncipování správního soudnictví. Pod tímto zorným úhlem se tak v historii také postupně konstituovaly výrazněji diferencované přístupy ke správnímu soudnictví, či jinak vyjádřeno jejich diferencované koncepce, jež se navíc v průběhu vývoje dotvářely resp. modifikovaly.⁶

Při koncipování správního soudnictví se zpravidla hledá odpověď na definování a naplnění podstaty a funkce správního soudnictví, přičemž nelze jinak než vyjít z podstaty a funkcí veřejné správy a současně z podstaty a funkcí soudnictví, a usilovat o optimální doplnění prvních druhými.

Veřejná správa je jak organizačně, tak i funkčně především odvozena od zákonodárných orgánů jako orgánů státní moci, nebo je jimi aprobována, a koncipována je jako soustava zřízená k zabezpečování výkonu zákonů specifickými metodami a formami činnosti. Posláním veřejné správy je, koncentrovaně vyjádřeno, zakládat, měnit, rušit či autoritativně strvrzovat cílové právní stavy při veřejnosprávní realizaci obsahu zákonů, a to především cestou pozitivně rozvojovou, tak v případech potřeb i cestou retardační (ochranou).

Odvozenost státní správy od zákonodárných orgánů a aprobovanost ostatních subjektů veřejné správy zákonodárnými orgány je rozhodujícím rysem stávajícího postavení a poslání veřejné správy, který se také v plné míře promítá při kontrole zákonnosti v činnosti veřejné správy, příslušející v prvé řadě zákonodárným orgánům. To se projevuje zejména v tzv. podzákoném aspektu výkonné činnosti, kterou veřejná správa je a v tomto smyslu je veřejná správa kontrolována především zákonodárnými orgány. Z povahy věci vyplývá, že veřejná správa je takto kontrolována na určitém stupni zobecnění výsledků její činnosti.

Veřejná správa sama o sobě pak tvoří obsáhlý a vnitřně silně strukturovaný organizační systém odvětvově i meziodvětvově členěný a jako celek vnitřně přísně hierarchicky uspořádaný. V jeho rámci a to zejména v případě státní správy jsou striktně uplatňovány vztahy nadřízenosti a podřízenosti, které samy vytvářejí

⁶ To platí i pro z dnešního pohledu nejvyspělejší režimy správního soudnictví, jako je anglický, francouzský, německý (ve své době nejvýrazněji formovaný v důsledku „sporů“ O. Bähra a R. Gneista, jejichž názory nesporně ovlivnily i úvahy a přístupy ke správnímu soudnictví v jiných zemích) a rakouský.

předpoklady pro uplatnění kontroly zákonnosti, a dále jsou v něm vyčleněny speciální kontrolní či inspekční orgány. Zatímco v prvním případě je kontrola zákonnosti realizována jako součást řídicích oprávnění, v příslušných řídicích vztazích, v případě druhém jde o realizaci speciálních oprávnění k tomuto účelu vyčleněných organizačních složek systému veřejné a v jejím rámci pak zejména státní správy. Ty přitom mohou kontrolovat zákonnost zpravidla jak v činnosti příslušných orgánů veřejné správy, tak ale také v činnosti adresátů veřejné správního působení. Zvláštním případem kontroly zákonnosti samotnou veřejnou a speciálně pak státní správou je instanční kontrola ve správním řízení, která z hlediska občanů či právnických osob vůči nimž je veřejná správa tímto způsobem vykonávána, má největší význam. Pro všechny tyto případy je přitom společné, že kontrolu zákonnosti provádí orgán, který je součástí systému, do jehož rámce spadá kontrolovaný subjekt, resp. jeho činnost.

Takováto konstrukce kontroly zákonnosti má jistě své určité výhody. zejména, že v rámci samotné veřejné správy lze zjednat nápravu a to poměrně rychle a pružně, a současně lze využít i poznatků z této činnosti pro následné zkvalitnění práce správních orgánů. Na druhé straně však tato konstrukce kontroly zákonnosti postrádá důležitý požadavek teorie kontroly ve smyslu nezávislosti kontrolního subjektu na kontrolovaném objektu. Tento požadavek se v námi sledované oblasti plně uplatňuje pouze u soudní kontroly veřejné správy.

Soudnictví je na veřejné správě zcela nezávislý systém. Oba tyto systémy se navíc mezi sebou liší i principy a zákonitostmi svého vnitřního uspořádání. Rozdílnosti mezi veřejnou správou a soudnictvím, jakož i rozdílnosti v povaze vnitřní organizace těchto systémů se zákonitě promítají i do odlišností při kontrole zákonnosti veřejné správy.

Těžko lze problém soudní kontroly veřejné správy, jak bylo shora zmíněno, nepochybně spočívat v odpovídajícím vymezení vztahu veřejné správy a soudnictví. Vyděme-li z toho, že posláním soudní činnosti je zjednodušeně řečeno poskytnutí ochrany tam, kde bylo právní postavení subjektů narušeno, je zřejmé, že soudní kontrole jsou logicky objektivně podřaditelné i postupy veřejné správy, v nichž takové porušení práva přichází v úvahu. Tím není dotčena ochrana, kterou je možné a nakonec i žádoucí poskytovat ze strany orgánů veřejné správy.

Veřejná správa jako organizační systém orgánů státní správy, a ostatních subjektů veřejné správy, musí být vedle svých základních pravomocí vybavena určitými prostředky, jejichž pomocí zajišťuje nerušený výkon zákonů, jakož i prostředky, jimiž v zájmu ochrany adresátů svého působení může napravit svá pochybení. Tyto prostředky ochranného působení veřejné správy mají však přece jen podpůrné postavení, a to v tom smyslu, že neslouží k dosahování primárních cílů veřejné správy.

Naproti tomu soudnictví je primárně povoláno k rozhodování sporů a k poskytování právní ochrany subjektům, jejichž právo bylo porušeno.

Veřejnou správu a soudnictví nelze tedy stavět nad sebe či pod sebe, nelze je stavět v přímé souvislosti a návaznosti vedle sebe, nýbrž je třeba jejich vztah chápat jako vztah vzájemné souvislosti, oddělenosti a samostatnosti, odvozovaný v první řadě od jejich meritorně odlišného poslání. Současně by však vzájemně měla být tato samostatná poslání respektována.

Tento vztah by měl být také plně obrazen ve vlastní soudní kontrole veřejné správy. To by pro podstatu správního soudnictví potom mělo znamenat především tolik, že půjde o soudnictví specifické pouze tím, že se vyznačuje obsahovým vztahem ke správě.⁷ Pro funkci správního soudnictví by to potom mělo znamenat především to, že bude poskytovat soudní ochranu subjektivním veřejným právům, majícím svůj původ ve výstupech činnosti orgánů veřejné správy, či obecněji ve veřejnosprávní sféře. Vnější zprostředkování povahy a funkce správního soudnictví je přitom věcí nejen „činnostního“ charakteru, ale stejně tak i věcí příslušného organizačního ošetření.

Z výše naznačeného současného stavu v oblasti naší soudní kontroly veřejné správy je zřejmé, že zatím jde o funkčně uplatňovaný způsob ochrany subjektivních práv a zákonných zájmů adresátů veřejnosprávního působení před protiprávním výsledkem činnosti veřejné správy ve formě rozhodnutí jejích orgánů, při plném respektování toho, že jde o svébytný a ve vztahu k veřejné správě nadstavbový kontrolní prostředek spočívající v posouzení a rozhodnutí soudem toho, zda bylo či nebylo orgánem veřejné správy porušeno subjektivní právo adresáta veřejnosprávního působení.

Opodstatněnost soudní kontroly veřejné správy vyplývá především z řady odlišností vlastního soudního „přezkoumání“ od stávajícího pojetí přezkumného řízení prováděného samotnými správními orgány. Zatímco na správní přezkum s výjimkou převážných případů řádných opravných prostředků a při splnění předepsaných podmínek též u obnovy řízení, není obecně právní nárok (typicky u mimořádného opravného prostředku, směřujícího k posouzení zákonnosti správních rozhodnutí), na soudní projednání zákonnosti rozhodnutí správního orgánu je, s určitými výjimkami, nárok vždy. To je pokud jde o systém veřejné správy, dáno především tím, že oprávněnost takového podnětu posuzuje sám orgán veřejné správy zpravidla výše postavený a je vybaven pravomocí kvalifikovat takový podnět jako neopodstatněný a přezkum vůbec nezahájit.

Přezkumná činnost orgánů veřejné správy je nepochybně z hlediska poskytování právní ochrany porušeným subjektivním právům méně dokonalá v porovnání

⁷ K tomu srov. Merkl, A.: *Obecné právo správní*, II. díl, Praha–Brno, 1932, str. 219 a násl.

s možnostmi soudní ochrany. O tom svědčí nakonec i to, že na uplatnění signalizovaného mimořádného opravného prostředku ve správním řízení není nárok, kterážto skutečnost neposkytuje dostatečné záruky účastníkovi řízení.

Činnost orgánů veřejné správy ve sledované oblasti navíc postrádá jednotný přístup, s ohledem na značnou členitost veřejné a v jejím rámci zejména státní správy, je poznamenána resortismem a reálně zde přichází v úvahu rozdílnost názorů jednotlivých ústředních orgánů státní správy. Je nutno uvést, že k některým otázkám správního řízení existují sice stanoviska konzultačního sboru ministerstva vnitřní, ta jsou však poměrně málo využívána a respektována (zde je např. zjevný rozdíl oproti soudní činnosti s judikaturou).

Soudní kontrola veřejné správy má tedy v systému záruk zákonnosti ve veřejné správě nejen své opodstatnění, ale také by v něm měla zaujímat speciální postavení, což vyplývá již z obecné podstaty a zaměření veřejné správy a obecné podstaty a zaměření soudnictví. Navíc známé a také praktikované modely soudnictví umožňují nejen předmětovou, ale současně často i institucionální a současně s tím i procesní diferenciaci mezi tzv. obecným soudnictvím a tzv. veřejnosprávním soudnictvím, resp. soudnictvím „veřejného práva“, jímž se rozumí soudnictví ústavní a soudnictví správní. Do budoucna by nepochybně ani u nás u soudní kontroly veřejné správy nemělo zůstat jen u jejího tzv. „funkčního“ pojetí.

Při hledání odpovědi na otázku, zda úvahy o režimu našeho dobudovávaného správního soudnictví mají vyústit v jeho samostatné institucionální pojetí či nikoliv, nelze nespojit alespoň ještě se stručnou úvahou o tom, které postupy či výsledky činnosti veřejné správy by bylo možné a žádoucí podřadit této kontrole.

Veřejná správa jako specifická forma činnosti státu a dalších subjektů veřejné správy zabezpečuje při plnění ukládaných úkolů a dosahování stanovených cílů zejména dvě základní funkce. Již z výše uvedeného vyplývá, že jde o funkci organizačně regulační a dále o funkci mocenské ochrany. K tomu je třeba dodat, že pro uplatňování těchto funkcí by do budoucna mělo být příznačnější jejich regulačně stimulačně a ochranně garanční zaměření. Přitom vlastní působení veřejné správy je realizovatelné řadou metod a projevuje se v četných formách činnosti veřejné správy. Z povahy věci je zřejmé, že soudní kontrole by měly být především podřazeny ty formy činnosti, v nichž je v souvislosti s realizací uvedených funkcí rozhodováno o právech, právech chráněných zájmech a povinnostech subjektů správního práva s postavením účastníků správního řízení. Prakticky vzato by se tak jednalo o veškerá správní rozhodnutí vydaná podle obecné a speciálních úprav správního řízení.

Současně je třeba uvést, že ve veřejné správě je ve vztahu k adresátům státně správního působení realizována celá řada postupů, které také mohou ovlivnit jejich

právní postavení, a to aniž by tyto postupy vyvrcholily ve vztahu k uvažovaným subjektům vydáním příslušného individuálního správního aktu. Proto je třeba zvážit i možnosti soudní ochrany takto postavených subjektů. Jde v podstatě především o dotčení nesprávným úředním postupem, kde soudní ochranu platná právní úprava (zák. č. 82/1998 Sb.), předpokládá dosud jen z hlediska odpovědnosti státu a územní samosprávy za způsobenou škodu.

Obdobně by zřejmě bylo vhodné, a stávající shora cit. ústavně právní úprava pro to vytváří předpoklady, aby předmětem správního soudnictví byly i normativní správní akty. Pokud jde o normativní správní akty, ty jsou obecně závazným právním předpisem s povahou pramene práva, a jako takové nemohou být běžně soudně přezkoumávány (tím se rozumí „přezkoumávání“ obecnými soudy), neboť tato pravomoc může z povahy věci příslušet jen k tomu příslušným soudům „veřejného práva.“ (tj. v první řadě soudu ústavnímu a dále, pokud je takový soud zřízen, příp. i soudu správnímu) v institucionálním slova smyslu. Normativní správní akty by přitom mohly být přezkoumávány jak přímo, tak i nepřímo, kdy by v souvislosti se soudní kontrolou správních rozhodnutí a úředních postupů, kde by ve zřetěle hodných případech z této kontroly mohly vzházet podněty k meritornímu posouzení zákonnosti normativních správních aktů právě správním soudem.

Na druhé straně však již není možné uvažovat o této formě kontroly ve vztahu k aktům interní povahy. U interních správních aktů nepřichází v úvahu nejen obecná soudní kontrola, ale ani soudní kontrola ve smyslu kontroly soudy „veřejného práva“, neboť jejím posláním je zabezpečit realizaci příslušných oprávnění či povinností v rámci organizačních vztahů nadřízenosti a podřízenosti a kontrola realizace těchto vztahů je nutně projevem jejich vnitřní povahy.

Okruh případů soudní kontroly veřejné správy se tedy z tohoto pohledu jeví tak, že soudní kontrole by mohla a měla být podřazována nejen správní rozhodnutí, jakož i samotné úřední postupy orgánů veřejné správy a to včetně jejich nečinnosti, ale obdobně též i normativní správní akty.

S ohledem na možnou povahu nedostatků správních rozhodnutí či úředních postupů, které by v případných podáních k soudu byly napadány, je nutné zdůraznit, že předmětem soudního projednání může být jen zákonnost rozhodnutí či zákonnost postupů, nikoliv však jejich účelnost. Řada správních rozhodnutí a stejně tak i úředních postupů orgánů veřejné správy je vydávána a realizována na principu tzv. správního uvážení, které přísluší výlučně správním orgánům a není proto dost dobře možné, aby otázky s ním související a z něho vyplývající byly autoritativně posuzovány subjektem stojícím vně systému veřejné správy. Na druhé straně je však nezbytné, aby zákonnost předmětných rozhodnutí či postupů byla

posuzována v úzké vazbě na jejich správně právní podstatu s plným respektováním jejich veřejnoprávního zaměření.

Podstata soudního projednávání při této formě kontroly veřejné správy by tedy měla spočívat v přezkoumávání zákonnosti správních aktů či úředních postupů při výkonu veřejné správy jakožto výsledků veřejnoprávních jednání, ve smyslu jejich dopadů na subjektivní veřejná práva adresátů veřejnosprávního působení.

S přihlédnutím k systému opravných prostředků ve správním řízení by v případě soudní kontroly správy bylo žádoucí, aby šlo o posuzování výlučně již pravomocných rozhodnutí, a to bez ohledu na to, zda bylo či nebylo využito řádných opravných prostředků. To proto, že vzhledem k rozhraní veřejné správy a soudnictví a také vzhledem k výše naznačené koncepci soudní kontroly jako svébytného nadstavbového, nikoliv tedy klasického „přezkumného“ prostředku se nejeví vhodné pojímat uplatnění soudní kontroly coby systému pro odvolací řízení a to ani variantně vedle možnosti přezkoumání rozhodnutí správním orgánem podle výběru odvolatele. Tím, že by soud v takovém případě rozhodoval namísto rozhodovacího správního orgánu v době, kdy by správní rozhodnutí ještě nenabývalo právní moci, by byla vyloučena možnost zjednání nápravy v samotné veřejné správě. Navíc by to na jedné straně vedlo k oslabení autority správních orgánů v instančních vztazích a na straně druhé k neúměrnému zatížení soudních orgánů.

Takto koncipované a chápané soudní přezkoumání by tím spíše také nemělo být vázáno na předchozí projednání věci při využití mimořádných opravných prostředků ve správním řízení. Prakticky vzato by soudní kontrola správních rozhodnutí měla přicházet v úvahu namísto uplatnění mimořádného opravného prostředku ve správním řízení a jako taková by byla v dispozici adresáta rozhodnutí. Uplatnění možnosti soudní kontroly by pak ovšem mělo již vyloučit možnost následného uplatnění mimořádných opravných prostředků ve správním řízení.

Pokud jde o soudní posuzování nezákonnosti úředního postupu orgánů veřejné správy, jehož výsledkem není vydání meritorního správního rozhodnutí, tady by zřejmě mělo přicházet v úvahu přímé uplatnění žalobní stížnosti v konkrétní návaznosti na příslušný nezákonný úřední postup. Tím by se do jisté míry přesunulo rozhodování o stížnostech (dnes bez dostatečné právní úpravy) na nezávislé soudy.

Soudní přezkoumání by přitom zřejmě mělo přicházet v úvahu nejen u těch rozhodnutí a úředních postupů, kde je jeho iniciátorem adresát veřejnosprávního působení, namítající porušení subjektivního práva, nýbrž i tam, kde iniciátorem přezkoumání je příslušný dozorový státní orgán, jenž namítá porušení práva (a to včetně případů, kde stát vykonává dozor nad samosprávou).

V případě normativních správních aktů by potom jako předmět jejich kontroly ze strany správního soudnictví přicházela v úvahu taktéž jen jejich zákonnost.

Požadavky kladené na uvažovanou soudní kontrolu veřejné správy musí logicky nalézt svůj výraz právě v koncepci jejího institucionálního zajištění a uspořádání, čímž se dostáváme zpět ke shora označenému, svým způsobem meritornímu, problému.

Dosavadní praxe soudní kontroly veřejné správy v zemích, v nichž je výrazněji rozvinuta, se zásadně ubírá třemi základními směry. Buďto

- jsou zřizovány samostatné speciální správní soudy, které jsou nezávislé jak na veřejné správě, tak na soustavě obecných soudů, nebo
- je soudní kontrola veřejné správy svěřována obecným soudům, nebo
- „správní soudnictví“ přísluší nezávislým správním úřadům.⁸

Tato institucionálně rozdílná orientace „správního soudnictví“ souvisí ve značné míře s chápáním shora připomínané podstaty a funkce správního soudnictví.

V našich podmínkách transformace veřejné správy s postupnou revitalizací samosprávy by, koncentrovaně vyjádřeno (aniž bychom na tomto místě podrobněji rozebírali a vyhodnocovali výhody a nevýhody jednotlivých možných řešení, a vraceli se tak k širokému spektru již publikovaných argumentů zejména ve shora cit. pracech), zřejmě bylo vhodnější, institucionálně samostatné správní soudnictví s podstatou a funkcí nezávislého společenského kontrolního systému, primárně chránícího a zajišťujícího subjektivní veřejná práva ve sféře dopadu výkonu veřejné správy.

Podtrhněme alespoň, že takové řešení by správnímu soudnictví umožnilo vykonávat širěji pojatou kontrolu zákonnosti činnosti příkazy vázaných orgánů veřejné správy, a tím by také uceleněji garantovalo právní jistotu adresátů veřejnosprávního působení.

V případě, že by existoval speciální správní soud, případně soustava správních soudů, bylo by přirozeně návazně třeba relativně samostatně řešit i příslušnou procesně právní úpravu, která by výrazněji umožnila vyjádřit veřejnoprávní specifika této přezkumné činnosti se samotnou vazbou na veřejnoprávní podstatu takového či takových správních soudů. S přihlédnutím k uvažovanému chápání podstaty

⁸ Charakteristice a rozboru předmětného zaměření správního soudnictví v uvedených směrech, včetně geneze, vzájemného ovlivňování, výhod a nevýhod, se dostatečně věnuje naše dnes již rozsáhlejší a také snadno dostupná literatura. Stále nejkomplexněji to platí o pracech J. Macura. Mimo již shora citované monografie – Macur, J.: Správní soudnictví, UJEP Brno, 1986, je to dále jeho další monografie – Macur, J.: Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné době, MU Brno, 1992. Návazně se monograficky předmětnou problematikou zabývá Mazanec, M.: Správní soudnictví, Linde Praha, 1996, a dále je za zřetelnou třeba označit a neopomenout již svým posláním srovnávací monografií – Pomahač, R., Pítrová, L.: Evropské správní soudnictví, C.H.Beck Praha, 1998

a funkce našeho správního soudnictví by přitom mělo jít nikoliv o běžnou třetí přezkumnou instanci, nýbrž o svébytný na veřejné správě nezávislý soudní proces.

V podmínkách existence samostatných správních soudů je navíc možné efektivněji garantovat jednotnost výkonu správního soudnictví, což má význam pro zajištění jednotného výkladu a aplikace právních předpisů subjekty veřejné správy. Současně lze v tomto organizačním systému výrazněji zohlednit i specifické požadavky soudcovské kvalifikace. Pro institucionálně samostatně pojaté správní soudy navíc hovoří také naše domácí tradice a zkušenosti historicky právně příbuzných evropských zemí.

Samostatně institucionálně právně pojaté správní soudnictví by mimo to organicky doplňovalo i systém ústavního soudnictví při veřejnoprávní soudní kontrole zákonnosti ve veřejné správě s odpovídajícím respektováním ústavně zakotveného vztahu mezi výkonnou a soudní mocí ve státě.

Postup reformy veřejné správy a otázek s ní souvisejících ukazuje, že dobudování systému správního soudnictví u nás patrně již nelze dále odkládat, a tato situace nepochybně vyvolává potřebu další fáze diskuse stran optimalizace nejen obsahových a procesních otázek soudní kontroly zákonnosti veřejné správy, ale i jejího adekvátního organizačního zabezpečení. Při příležitosti vydání tohoto titulu je třeba uvést, že právě Macurovy práce ke správnímu soudnictví jsou v uvedeném směru i nadále cenným zdrojem informací, myšlenkových úvah a námětů k řešení sledované problematiky.

SPRÁVNÍ SOUDNICTVÍ A JEHO DALŠÍ PERSPEKTIVY

JARUŠKA STAVINHOVÁ

Institut správního soudnictví je neustále žhavým tématem, diskutovaným v české právní teorii i praxi. Jeho zavedení do právního řádu zákonem č. 519/1991 Sb. vyvolalo nové debaty o jeho roli, cílech, organizaci a procesních aspektech jeho uplatňování. Přestože ani v české právní historii nejde o institut zcela nový, vynořují se nové, obecnější úvahy o začlenění správního soudnictví do systému právního řádu, jeho organizaci a procesní úpravě, i úvahy o některých otázkách dílčí povahy tento institut provázající.

Z čelných představitelů právní vědy posledních desetiletí vynikl v oblasti zkoumání správního soudnictví profesor Josef Macur. Tohoto autora lze považovat doslova za průkopníka při prosazování správního soudnictví u nás. Svědčí o tom jeho monografie z roku 1986, vydaná k tomuto tématu v době, jež nebyla správnímu soudnictví příliš nakloněna. Uvedeným dílem otevřel profesor Macur cestu k diskusi o nezbytnosti správního soudnictví v právním systému právního státu. Za pozornost stojí zejména jeho argumentace o smyslu tohoto právního institutu, podpořená důkladným rozbořem jeho historického vývoje a uplatňování správního soudnictví především ve vyspělých zemích západní Evropy. Již v této publikaci je věnována pozornost i otázkám podstaty, povahy a funkce správního soudnictví a rozboru stěžejních otázek organizační i procesní povahy, vznikajících uplatňováním přezkumu rozhodnutí administrativních orgánů soudy.

Podrobnějšímu výzkumu podrobil profesor Macur institut správního soudnictví v další monografii, vydané již v době jeho legislativního zakotvení v našem právním řádu. Přestože v uvedeném díle věnuje pozornost také současné procesní úpravě správního soudnictví, těžiště jeho práce spočívá především v řešení některých teoretických otázek, které ovšem významně dopadají na praktické uplatnění přezkumu rozhodnutí správních orgánů orgány justičními. Jsou to zejména otáz-

ky rozlišování soudnictví a správy, jejich vzájemného vztahu, předmětu řízení ve správním soudnictví a organizace správního soudnictví.

Dílo profesora Macura, které věnoval správnímu soudnictví, je činem inspiračním pro právní nauku, zaměřenou do této oblasti práva. Oprávněně zasluhuje pozornosti autorů z řad právní teorie i právní praxe, kteří v různých publikacích diskutují názory na další možnosti vývoje správního soudnictví v České republice. Výzkum profesora Macura ve sféře správního soudnictví inspiroval i autorku následujících úvah o správním soudnictví a jeho dalších perspektivách v podmínkách současného českého státu.

I. ORGANIZAČNÍ STRUKTURA SPRÁVNÍHO SOUDNICTVÍ

Diskuse o koncepci správního soudnictví, kterou bylo možno zaznamenat od samého počátku devadesátých let, postupně vyústila v úvahy, jež souvisely s ústavním zakotvením Nejvyššího správního soudu a jeho budoucí rolí při uplatňování správního soudnictví.

V době legislativního zakotvení správního soudnictví na území české republiky v nejnovější době, bylo nutno vyřešit jednu ze základních koncepčních otázek, totiž organizační uspořádání orgánů, jímž měl být svěřen přezkum zákonnosti rozhodnutí správních orgánů.

Tato otázka byla již dříve vyřešena v zemích západní Evropy, a to odlišně od tzv. východních zemí, v závislosti na historických podmínkách jejich vývoje. Vývoj v západních zemích vyústil do takového současného modelu správního soudnictví, které lze interpretovat jako pojetí „institucionální“. Jde o systém zvláštních správních soudů (administrativních tribunálů, kvazisoudů apod.), důsledně oddělených od struktury soudů obecných. Administrativní soudnictví je zcela odděleno jak od správy, tak od soustavy obecných soudů. V jednotlivých státech je vytvořen systém buď hierarchicky uspořádaných instancí správních soudů, nebo se omezuje na jedinou instanci, označovanou zpravidla jako nejvyšší správní soud. Systém administrativních soudů v některých zemích je neobyčejně složitý, až nepřehledný. Řízení před těmito správními soudy je upraveno samostatnými procesními předpisy, rovněž odlišnými od procesních předpisů, upravujících řízení před obecnými soudy.

V bývalých tzv. socialistických zemích, včetně našeho státu, se vývoj správního soudnictví ubíral jinými cestami. Pojetí, které se v posledních desetiletích jejich existence uplatňovalo ve správním soudnictví, často ovšem značně oklešto-

vaném, můžeme označit jako „funkcionální“. Vycházelo totiž z názoru, že správní soudnictví je soudnictvím v plném slova smyslu, jehož organizace, povaha a metody činnosti nejsou modifikovány správními prvky. Tento druh soudnictví je však zaměřen na specifický předmět, totiž na řešení sporů, vznikajících v oblasti administrativněprávních vztahů v souvislosti s rozhodováním správních orgánů. Je však třeba mít na zřeteli, že možnost přezkumu správních rozhodnutí soudem byla ve většině těchto států značně omezená. V československém státě byla možnost přezkoumání rozhodnutí správních orgánů v posledních desetiletích jeho existence redukována pouze na několik případů rozhodnutí, zejména z oblasti sociálního zabezpečení a nemocenského pojištění. Teprve koncem osmdesátých let připouštěly některé správněprávní předpisy možnost přezkoumání rozhodnutí správního orgánu v určitých věcech soudem. Se značnou nadsázkou lze hovořit o uplatnění enumerativního principu, s vymezením velmi úzkého okruhu administrativních rozhodnutí, který podléhal soudnímu přezkumu.

V souvislosti s úvahami o legislativním uspořádání správního soudnictví počátkem devadesátých let se mimo jiné nabízela alternativa, uplatňovaná ve správním soudnictví po vzniku samostatného československého státu až do počátku padesátých let. Tehdejší správní soudnictví bylo koncipováno po rakouském vzoru jako zcela samostatná soudní instituce, oddělená od obecných soudů, ale formálně nezávislá i na státní správě. Nejvyšší správní soud, který fungoval jako jediná a současně nejvyšší instance správního soudnictví byl zřízen zákonem č. 3 ze dne 2. 9. 1918. Právní předpis stanovil způsob jmenování členů Nejvyššího správního soudu a jejich předpoklady k zastávání soudcovského úřadu. Soudci Nejvyššího správního soudu byli jmenováni prezidentem republiky a nejméně polovina z nich musela mít soudcovskou nebo advokátskou zkoušku. Nejvyšší správní soud rozhodoval v senátech. Uplatnil se princip generální klauzule, podle něhož podléhalo soudní kontrole každé administrativní rozhodnutí. Výjimky z tohoto principu nebyly příliš četné a byly taxativně stanoveny. Řízení před československým Nejvyšším správním soudem bylo ovládáno kasačním principem a v jeho rámci byla poskytována ochrana jak fyzickým, tak právníckým osobám (např. obcím, spolkům a pod., pokud ovšem nevystupovaly jako mocenský orgán), jestliže v návrhu poukazovaly na porušení subjektivního veřejného práva. Předmětem přezkumného oprávnění Nejvyššího správního soudu byly pouze individuální správní akty.

K určité kvalitativní změně ve správním soudnictví byly učiněny legislativní kroky v roce 1920. Zákonem č. 158/1920 Sb. o správním soudnictví u úřadů okresních a župních byla nově upravena organizace administrativního soudnictví tak, že měly být zřízeny tzv. jurisdikční senáty okresní a župní, byla upravena jejich příslušnost a některé otázky řízení. Tento zákon však nikdy nenabyl účinnosti a nebyl ani

proveden. Uvedený předpis však předpokládal i vydání dalšího zákona o řízení před těmito senáty. K vydání tohoto zákona však nikdy nedošlo a předpokládaný systém několika instancí správního soudnictví nezačal nikdy fungovat.

Správní soudnictví bylo budováno jako jednotné a organizačně celistvé, přesto se projevil určité tendence k jeho diferenciaci. O tom svědčí ustavení zvláštního patentního soudu a volebního soudu.

Další osudy Nejvyššího správního soudu jsou poznamenány dobou okupace, kdy bylo správní soudnictví prakticky zlikvidováno. Po druhé světové válce pak navázalo správní soudnictví na předválečnou úpravu, činnost Nejvyššího správního soudu se však až do jeho zániku v roce 1952 prakticky nerozvinula.

Nejvyšší správní soud zaznamenal nedlouho po svém vzniku v roce 1918 poměrně prudký nárůst žalob. Vážným problémem se však záhy stala doba vyřizování žalob či stížností. Mnohdy k vyřízení věci došlo až poněkolika letech, kdy již navrhovatel ztratil na rozhodnutí v jeho záležitosti zájem. V posledních letech před druhou světovou válkou byl Nejvyšší správní soud doslova zahlcen žádostmi o přezkum rozhodnutí, vydaných orgány veřejné správy, jejichž vyřízení trvalo několik let, a tak vlastně ztrácel na svém praktickém významu.

Výrazným kladem československého Nejvyššího správního soudu byla jeho činnost na úseku sjednocování judikatury. Tato úloha Nejvyššího správního soudu se jeví jako nezastupitelná a v současné době je jedním z nejvýznamnějších argumentů pro jeho faktické zřízení. Roli Nejvyššího správního soudu v období tzv. první republiky v oblasti sjednocování judikatury je nutno hodnotit pozitivně, neboť „judikatura správního soudu je jedním z nejdůležitějších nástrojů kontroly zákonosti ve státní správě. Stejně tak pro právní praxi i doktrínu je znalost a studium judikatury *conditio sine qua non* jejího rozvoje“.¹

Současná právní praxe zcela oprávněně poukazuje na nežádoucí absenci judikatury v oblasti správního soudnictví. Rozhodovací činnost příslušných soudů je značně nejednotná nejen v rámci jednotlivých krajů, ale mnohdy i v rámci jednoho soudu. Vzájemné vazby soudů působících ve správním soudnictví jsou zcela nedostatečné. Přitom je nutno poukázat i na nedostatečnou informovanost resp. neinformovanost dalších orgánů, zejména orgánů státní správy, pro které je znalost judikátní činnosti správních soudů nezbytná. Tyto skutečnosti vedou některé autory k úsilí o renesanci judikatury tzv. prvorepublikového Nejvyššího správního soudu a jejich případnou aplikaci v současné právní praxi.² Uvedené snahy ovšem nutně narážejí na „dobovou omezenost“ judikatorní praxe, která jen stěží může zaplnit toto prázdné místo v současném správním soudnictví. Brání tomu nejen naprosto jiné

¹ viz. Mazanec M.: Nejvyšší správní soud a správní soudnictví, Právní praxe č. 7/1993, str. 421

² viz. Ondruš R., Nedorost L.: Živá minulost, Správní právo č. 1/1998, str. 18, 19.

organizační uspořádání správního soudnictví v nynější době a současná struktura orgánů státní správy, ale především rozdílný okruh administrativních rozhodnutí, které jsou v posledních letech prakticky přezkoumávány příslušnými soudními orgány.

Problematiku správního soudnictví nelze eliminovat na jeden aspekt, jež jí provází. Organizační uspořádání soudních orgánů, jimž přísluší přezkoumávat zákonnost rozhodnutí individuálních správních aktů i otázky procesní povahy, které s tímto institutem neodmyslitelně souvisejí, je třeba vnímat koncepčně, v kontextu s ostatními právními instituty a instrumenty. Přitom je nutno mít na zřeteli i perspektivu začlenění našeho státu do Evropské unie a jí doprovázející procesy vedoucí k harmonizaci práva České republiky s právem zemí tohoto nadnárodního uskupení, která se nepochybně týká i právní regulace správního soudnictví.

Posuzujeme-li problematiku organizace správního soudnictví z uvedených úhlů pohledu, musíme mít, při úvahách o její perspektivě, na zřeteli především

- chystanou reformu orgánů státní správy v České republice,
- chystanou reformu soudnictví v České republice,
- snahy o vznik, obnovení, resp. znovuoobnovení některých osvědčených právních institucí a právních institutů.

Všechny uvedené skutečnosti mohou významně ovlivnit další směry rozvoje správního soudnictví u nás. K tomu, aby nešlo o rozvoj chaotický, samozřejmě musí přistoupit důkladná analýza praktických zkušeností z fungování správního soudnictví v České republice v posledních sedmi letech a rovněž důkladný teoretický rozbor možností uspořádání správního soudnictví, oproštěný od účelových politických požadavků.

V souvislosti s hledáním teoretických východisek pro další rozvoj správního soudnictví v našem státě, je dle mého soudu nutno opětovně poukázat na výzkum tohoto institutu v pracích profesora Macura, který bez ideologizace této problematiky, vychází z předpokladu, že tak jako každé soudnictví, i soudnictví správní je soudnictvím v plném slova smyslu, jež směřuje vždy k ochraně subjektivních práv. Tato základní Macurova premisa, determinuje i jeho další úvahy pojetí a funkci správního soudnictví, jeho vztahu k orgánům státní správy, jeho organizaci a směrech dalšího vývoje správního soudnictví v našich podmínkách.

Dosud přetrvávají názory, podle nichž je administrativní soudnictví nejvnitřněji spjata se státní správou. Správní soudnictví je chápáno jako zvláštní institut, který je kombinací soudnictví a správy a slouží k rychlému a účinnému řešení administrativně právních sporů. Požadavek vlivu státní správy na organizaci a činnost

správních soudů je odůvodňován specifickou povahou agendy správních soudů, která vyžaduje od soudce speciální znalosti a zkušenosti z oblasti státní správy. Macur tomuto názoru správně oponuje tím, že správní soudnictví je „soudnictvím v plném slova smyslu, jehož organizace, povaha a metody činnosti ve své podstatě nejsou modifikovány administrativními prvky. Podstata a funkce soudnictví, které se v průběhu historického vývoje konstituovalo jako optimální forma právní ochrany subjektivních práv, jsou vnitřně jednotné.“³ Při objasnění tohoto pojmu se pak odvolává i na Merkla, podle něhož v termínu „správní soudnictví“ základní slovo tedy „soudnictví“ označuje genus proximum, kdežto určovací slovo „správní“ udává diferenciam specificam.⁴ Z mluvnického hlediska pak může termín správní soudnictví vyjadřovat pouze určitý druh soudnictví, který se vyznačuje určitým vztahem ke správě. Pojem správní soudnictví se z tohoto hlediska nejeví jako vnitřně rozporný, nedotýká se jednotné podstaty a funkce soudnictví a nevyjadřuje jejich rozpolcení mezi soudnictvím a správou. Vyjadřuje pouze zvláštní zaměření tohoto druhu soudnictví na řešení sporů, vznikajících v oblasti správněprávních vztahů v souvislosti s rozhodováním správních orgánů.⁵

Jestliže soudnictví v civilních věcech je zaměřeno na ochranu subjektivních soukromoprávních vztahů, pak soudnictví správní je prostředkem ochrany subjektivních práv veřejnoprávní povahy. Tyto a další argumenty tedy mluví ve prospěch jednotného, avšak vnitřně diferencovaného pojmu soudnictví, zahrnujícího tři základní podsystémy, utvářené soudnictvím civilním (s případnou další specializací), trestním a správním.

Domnívám se, že předchozí teoretické argumenty a závěry opravňují k přesvědčení, že organizace správního soudnictví, tak jak byla koncipována v roce 1991 je v zásadě správná. Organizační začlenění správních soudů do rámce obecných soudů nebylo závažným pochybením, jak se domnívají někteří autoři.

Jedna z nejčastějších námitek proti zařazení správního soudnictví do soustavy obecných soudů souvisí s otázkou erudice soudců, kteří by pro tuto agendu měli být zvláště odborně vybaveni. Někdy zaznívají obavy z nedokonalého personálního vybavení na úseku správního soudnictví, neboť soudci, kteří nabyli praxi u obecných soudů nemohou mít potřebné znalosti a zkušenosti z oboru státní správy a tedy ani pochopení pro specifický charakter práce správních orgánů a smysl pro potřeby státní správy. Tyto okolnosti pak údajně brání soudcům zvládat problémy, které vznikají v průběhu řízení a vyplývají z odlišného charakteru subjektivních práv veřejnoprávní povahy.

³ Macur J.: Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné praxi, Brno 1992, str. 9

⁴ viz. Merkl A.: Obecné právo správní, díl II, Praha 1932, str. 219

⁵ Macur J.: Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné praxi, Brno, 1992, str. 9

Uvedené námitky se objevovaly při obhajobě organizační i procesní samostatnosti správního soudnictví naprosto odděleného od soudnictví obecného již dříve. Tyto námitky spíše korespondovaly s tendencemi směřujícími k užšímu sepětí správního soudnictví s orgány státní správy. O tom svědčily i snahy zařazovat představitele státní správy do orgánů rozhodujících ve správním soudnictví. Tito působili někdy jako státní úředníci v administrativních vztazích, charakterizovaných vazbami nadřízenosti a podřízenosti, jindy jako nezávislí soudcové při přezkumu rozhodnutí vydaných administrativními orgány. Za této situace však vznikalo nebezpečí nežádoucího ovlivňování činnosti správních soudů, což je v rozporu s požadavky soudcovské nezávislosti a nestrannosti. Správní soudnictví, oprostěné od zasahování orgánů státní správy do jeho organizace a činnosti, si může jistě lépe zachovat charakter a znaky určující a odlišující soudnictví jako specifickou a samostatnou sféru státní moci.

Domnívám se, že vhodné organizační začlenění správního soudnictví do struktury obecných soudů zabrání zmíněnému nežádoucímu vlivu státní správy na něj a naopak umocní justiční charakter tohoto institutu. Zařazení správního soudnictví do soustavy řádných soudů naprosto nemusí znamenat absenci specializace, nepopíratelně potřebné pro výkon správního soudnictví. Potřeba vysoké odbornosti soudců, činných na úseku agendy správního soudnictví, může být plně zajištěna i v rámci jednotné soudní soustavy. Významným argumentem pro uvedené tvrzení je skutečnost, že soudní soustava se uměla již dříve organizačně plně a účelně vypořádat s rozdíly v předmětu řízení, jež vyplývají z rozlišení soudnictví civilního a trestního. S tímto úkolem bude jistě možné se v budoucnu vypořádat vytvořením vhodných podmínek při praktické přípravě a vzdělávání soudců. Půjde mimo jiné i o zabezpečení jejich hlubšího vzdělávání v oboru státní správy a správního práva. Pak začlenění správního soudnictví do soustavy obecných soudů nemusí jít na úkor účelné specializace, potřebné pro náležitě zvládnutí jeho agendy.⁶

V kontextu s uvedenými souvislostmi je třeba posuzovat i otázku Nejvyššího správního soudu, a to jak jeho ústavní existence tak i jeho případné faktické ustavení. Po přijetí Ústavy České republiky, která zařadila do organizačního rámce moci soudní i Nejvyšší správní soud, se rozproutila poměrně široká diskuse o smyslu jeho existence, jeho pravomoci a vztahu k jiným soudním orgánům, především k Ústavnímu soudu.

Samo ústavní zakotvení Nejvyššího správního soudu, nemůže být dostatečným argumentem pro jeho faktické zřízení. Připomeňme rozpaky, které u části odborné veřejnosti dodatečně zařazení tohoto orgánu do textu Ústavy, vyvolalo. Je známo, že vládní návrh Ústavy se zřízením Nejvyššího správního soudu nepočítal. Rovněž

⁶ srov. Macur J.: Správní soudnictví a jeho uplatnění v současné době, Brno 1992, str. 73

historická tradice tohoto orgánu je natolik slabá a nadto zkušenosti z existence tohoto orgánu jako jediného správního soudu natolik rozporuplné, že dostatečně neodůvodňují potřebnost jeho existence jako jediného soudu působícího v českém správním soudnictví.

Přesto, podle mého názoru, je třeba přistoupit k řešení tohoto problému odpovědně, s přihlédnutím ke všem aspektům vývoje správního soudnictví u nás. Apriorní zamítnutí Nejvyššího správního soudu, bez důkladné analýzy jeho potřebnosti, zřejmě nelze považovat za správné. Stejně ovšem nelze bezvýhradně přijmout takovou koncepci Nejvyššího správního soudu, která by navazovala na organizační i procesní úpravu tohoto orgánu v jeho tzv. prvorepublikové podobě.

Ukazuje se, že názory určité části odborníků na nutnost skutečného ustavení Nejvyššího správního soudu se mohou za určitých okolností prosadit. Zmínila jsem již jeho možnou rozhodující úlohu při sjednocování judikatorní činnosti soudů v oblasti správního soudnictví, jejíž dosavadní absence je nežádoucí nejen pro soudy rozhodující při přezkoumání individuálních správních aktů, ale také pro správní orgány.

V souvislosti s těmito úvahami je nutno nastolit i otázku pravomoci Nejvyššího správního soudu. Odborné diskuse k tomuto tématu vyústily do určitých legislativních návrhů, z nichž jeden počítá s Nejvyšším správním soudem jako nadstavbovým orgánem v již fungujícím systému správního soudnictví. Nejvyšší správní soud by se podle této koncepce stal vrcholným orgánem správního soudnictví, jež by zastřešoval rozhodování ve věcech správního soudnictví a zajišťoval by tak potřebné sjednocování judikatury v této oblasti. Nadto by převzal od Nejvyššího soudu rozhodování o dovolání ve věcech důchodového zabezpečení a důchodového pojištění.

Působnost Nejvyššího správního soudu by se, podle této předlohy, omezila na tři, respektive čtyři oblasti správního soudnictví. První, zřejmě stěžejní sféra jeho činnosti, by spočívala v rozhodování o kasačních stížnostech proti rozhodnutím soudů při přezkoumávací rozhodnutí orgánů státní správy, orgánů územní samosprávy, jakož i orgánů zájmové samosprávy a dalších právnických osob, pokud jim zákon svěřuje rozhodování o právech a povinnostech fyzických a právnických osob v oblasti veřejné správy. Tato příslušnost by se měla stát jednou ze základních funkcí Nejvyššího správního soudu a měla by zejména sloužit jako záruka jednotného zákonného podtupu soudů při výkonu správního soudnictví. Touto konstrukcí, na jejímž základě by Nejvyšší správní soud působil jako instanční orgán při přezkoumání rozhodnutí správních orgánů, by mohl Nejvyšší správní soud významně přispívat ke sjednocování judikatury soudů, které ve správním soudnictví rozhodují. Kasační stížnost, jako forma opravného prostředku, by umožňovala rozvinout

před Nejvyšším správním soudem řízení jak ve věci týkající se rozhodnutí o žalobě proti pravomocnému rozhodnutí správního orgánu, vydanému podle části páté, hlavy druhé občanského soudního řádu, tak ve věci, týkající se rozhodnutí soudu o opravném prostředku proti rozhodnutí správního orgánu podle části páté hlavy třetí občanského soudního řádu.

Podle mého soudu se jeví velmi potřebné zavést do správního soudnictví možnost opravného řízení, které se dosud uplatňovalo pouze při soudním přezkumu rozhodnutí ve věcech důchodového zabezpečení a důchodového pojištění, samozřejmě ve stávajícím systému před řádnými soudy. Ostatně i soudní praxe se již delší dobu přiklání k takovému pojetí správního soudnictví, jež by umožnilo opravné soudní řízení před vyšším soudním orgánem, který by svými rozhodnutími přispěl k jednotnosti judikatorní činnosti soudů, působících v nižší instanci.

Další, dosud legislativně neupravené, pole působnosti Nejvyššího správního soudu by spočívalo v jeho rozhodování o žalobách na porušení povinnosti orgánu veřejné správy vydat rozhodnutí. Účelem tohoto institutu je poskytnout fyzickým i právnickým osobám prostředek, jimž by se domohli vydání rozhodnutí orgánem veřejné správy tam, kde, přestože mu ze zákona vyplývá povinnost o věci rozhodnout, tak správní orgán neučinil.

Návrh předpokládá, že uvedené případy mohou vyvolávat řadu nejasností a právních komplikací, proto je zcela opodstatněné svěřit rozhodování o tzv. žalobách na povinnost vydat rozhodnutí právě Nejvyššímu správnímu soudu. Lze totiž předpokládat, že personální složení tohoto vrcholného orgánu správního soudnictví bude na nejvyšší možné kvalifikační úrovni, a tak bude zabezpečeno řešení i těch nejkomplicovanějších případů tohoto druhu. Podle uvedeného pojetí je oblast působnosti Nejvyššího správního soudu opodstatněná také stávající instanční strukturou správních orgánů.

Jedním z okruhů působnosti Nejvyššího správního soudu by bylo rozhodování o žalobách ve sporech o rozsah kompetencí mezi soudy, orgány moci výkonné a orgány územní samosprávy. Tyto tzv. kompetenční žaloby vyvolávají řízení, které dosud patří do působnosti Ústavního soudu, ale Ústava počítá i s jiným řešením, které nabízí ve svém čl. 87 odst. 2 písm. b). Podle této ústavní úpravy může být zákonem přenesena působnost Ústavního soudu rozhodovat spory o rozsah kompetencí státních orgánů a orgánů územní samosprávy, nepřislouží-li podle zákona jinému orgánu. Navrhovaná působnost Nejvyššího správního soudu ve věci kompetenčních žalob by tak byla v souladu s ústavním předpokladem, který je vyjádřen v čl. 87 odst. 2 písm. b) Ústavy.

V souvislosti s úvahami o příslušnosti Nejvyššího správního soudu a jeho vztahu k Ústavnímu soudu nelze přehlédnout ani další ustanovení Ústavy České republiky,

vyjádřené v čl. 87 odst. 2 písm. a) tak, že zákon může stanovit, že namísto Ústavního soudu rozhoduje Nejvyšší správní soud o zrušení právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu se zákonem. Někteří autoři při požadavku realizace tohoto ustanovení Ústavy zdůrazňují jeho racionální opodstatnění. Poukazují přitom zejména na praxi z nedávných let, kdy se praxe prokuratury v agendě všeobecného dozoru potýkala s množstvím vadných normativních správních aktů na úrovni obcí. Nelze samozřejmě předpokládat, že situace z minulých let v uvedeném směru se neopakuje. Ústavní soud, na němž spočívá tíha řešení této problematiky v současné době by se mohl věnovat jiným otázkám a uvedená kompetence by mohla být přenesena na Nejvyšší správní soud.⁷

Spolu s uvedeným autorem, skutečně nelze přehlédnout, že problematika vadných obecně závazných normativních správních aktů a normativních aktů obcí se zvláště výrazně dotýká veřejného zájmu a nelze ponechat náhodě, zda tyto akty budou působit či nikoli. Proto lze přijmout i pojetí, podle kterého řízení o těchto záležitostech by mohlo mít charakter řízení nesporného. Jiná je však otázka působnosti Nejvyššího správního soudu v této věci.

Jestliže by napříště měl o rozhodovat Nejvyšší správní soud o zrušení právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení pro jejich rozpor se zákonem, jak to umožňuje čl. 87 odst. 2 písm. a) Ústavy, a Ústavní soud by měl nadále rozhodovat o zrušení právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy, mohly by nastat velmi komplikované situace. Vzhledem k tomu, že Ústava vymezuje přesná pravidla pro vydání právního předpisu a Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku v č. 2 odst. 2 stanoví pravidla pro výkon státní moci, nemůže prakticky dojít k situaci, kdy by byl právní předpis v rozporu se zákonem, aniž by současně byl v rozporu s ústavním zákonem. V důsledku toho by patrně vždy byla dána současně působnost Ústavního soudu i Nejvyššího správního soudu, a bylo by na oprávněném navrhovateli, ke kterému z těchto soudů se v konkrétní věci obrátí. Nebylo by možné zabránit ani souběžnému nápadu návrhů na zrušení právního předpisu jak u Ústavního soudu tak u Nejvyššího správního soudu s možnými důsledky rozdílných rozhodnutí těchto soudů v téže věci.

K uvedeným okolnostem, zahrnujícím významné argumenty proti realizaci čl. 87 odst. 2 písm. a) Ústavy přistupuje i okolnost, související s úpravou řízení před Ústavním soudem, a to zejména vzhledem ke vzájemným vazbám návrhu na zrušení právního předpisu a ústavní stížnosti a návrhovému právu senátu Ústavního soudu v souvislosti s rozhodováním o ústavní stížnosti. Taková právní úprava

⁷ Spáčil J.: Ještě k Nejvyššímu správnímu soudu a správnímu soudnictví, Právní praxe č. 3/1994, str. 150 a násl.

provedená zákonem o Ústavním soudu má zásadní význam pro funkci ústavního soudnictví, a nelze ji proto omezit ani odstranit.

Do rámce kompetence Nejvyššího správního soudu by mohlo být zahrnuto i rozhodování o dovoláních proti rozhodnutí vrchních soudů jako soudů odvolacích ve věcech důchodového zabezpečení a důchodového pojištění. V tomto případě by šlo o přesun dosavadní působnosti Nejvyššího soudu podle § 10a a § 250s občanského soudního řádu. Podle výše zmíněného návrhu se zdá vhodnější uvedené řešení, vzhledem k tomu, že v těchto případech jde rovněž o věci správního soudnictví a proto je správné rozhodování o nich svěřit Nejvyššímu správnímu soudu.

Možnosti navrhovaného uspořádání správního soudnictví a místo, popřípadě další rozšíření příslušnosti Nejvyššího správního soudu jsou závislé na zvolené koncepci správního soudnictví. Nabízí se však i jiné alternativy. Jednou z nich je rozšíření kompetence Nejvyššího soudu, jako prvního, v Ústavě zakotveného nejvyššího soudního orgánu. Nejvyšší soud, který dosud působí jako nejvyšší orgán v tzv. řádném soudnictví, tj. v soudnictví civilním a v soudnictví trestním, by při vhodné vnitřní strukturalizaci mohl plnit i funkci nejvyššího soudního orgánu v agendě správního soudnictví. Jeho role při plnění úkolů na úseku správního soudnictví by byla jen logickým završením dosavadní, dle mého soudu vhodné, organizace a struktury správního soudnictví v České republice. Nejvyšší soud by, po vytvoření vnitřních organizačních předpokladů, tj. především po vzniku zvláštního úseku správního soudnictví tvořeného tzv. správním kolegiem (či kolegiem pro správní soudnictví), mohl plnit všechny úkoly, které mu náleží v souvislosti s jeho působností na úseku civilního a trestního soudnictví. Sama podstata soudnictví, jestliže by zhrnovalo oblast civilní, oblast trestní i oblast správního soudnictví, by byla důsledně naplněna. Při přijetí tohoto řešení by mohly být uspokojivě odstraněny některé nedostatky, o nichž bylo pojednáno výše. Tak například sjednocování judikatury i naplnění nových kompetencí, jež by podle některých návrhů měly být svěřeny Nejvyššímu správnímu soudu by mohl zabezpečovat Nejvyšší soud České republiky. Domnívám se, že tedy rozhodně není nutné, ani opodstatněné uvažovat o takové transformaci správního soudnictví, jež by předpokládala zcela novou organizační strukturu správního soudnictví, zcela oddělenou od soudnictví obecného, završenou zvláštním nejvyšším soudním orgánem. Funkce správního soudnictví může být, při vhodné vnitřní restrukturalizaci, plněna v rámci jednotlivých instancí soudnictví obecného.

II. PROCESNÍ ASPEKTY SPRÁVNÍHO SOUDNICTVÍ

Úvahy o dalších tendencích a perspektivách správního soudnictví vyvolávají také řadu dalších sporných otázek, které souvisejí s jeho výkonem. Jde především o otázku řízení ve věcech správního soudnictví, předmětu tohoto řízení a v neposlední řadě i kardinální otázku charakteru procesní úpravy správního soudnictví.

Vedle diskusí o optimalizaci organizačního uspořádání správního soudnictví v České republice vynikají v současné době i vyjádření odborníků na téma jeho procesní úpravy. Jde předně o problematiku vhodnosti samostatnostné procesní úpravy správního soudnictví, či jejího přičlenění k některému z platných procesních předpisů.

Dosud platná procesní úprava správního soudnictví tvoří relativně samostatnou součást občanského soudního řádu. Tato právní úprava dokonce počítá i s omezenou použitelností některých částí občanského soudního řádu, konkrétně ustanovení obecnější povahy, obsažené v části první, a ustanovení o řízení na prvním stupni soudu, obsažených v jeho části třetí. Začlenění procesního postupu do civilněprocesní normy vyvolává u řady odborníků značné rozpaky. Nevhodnost tohoto řešení spatřují především ve specifčnosti řízení ve věcech správního soudnictví, která neumožňuje použití tradičních civilněprocesních principů pro tento druh právního procesu. Tyto názory se opírají o tvrzení, že má-li být správní soudnictví rychlým a účinným prostředkem pro ochranu veřejných subjektivních práv občana, musí vycházet z některých jiných procesních zásad a některé instituty klasického civilního procesu by nemělo přijmout vůbec. Na základě praktických zkušeností dokonce dovozují, že uplatňovaná nevhodná procesní úprava má v konkrétních případech retardační účinky.⁸

Zřejmě je třeba především oddělit otázku zda je vhodnější osamostatnění procesní úpravy správního soudnictví ve zvláštním předpisu bez vazeb na občanský soudní řád a otázku vhodnosti platné procesní úpravy, ovládané obdobnými procesními zásadami a instituty jako obecný civilní proces. Pokud jde o problém vytvoření samostatného procesního předpisu, tak jak je tomu v jiných evropských státech, je jistě řešitelný i v našich podmínkách. Řízení probíhající před správními soudy nižší instance by konečně mohlo být upraveno samostatným předpisem, ať již by byly organizačně začleněny do obecného soudnictví nebo nikoli. Obávám se však, že samotný výkon tohoto soudnictví, vzhledem k jeho povaze a funkci by musel být založen na týchž principech, které ovládají civilní proces. Požadavek rychlého

⁸ srov. Mazanec M.: Nejvyšší správní soud a správní soudnictví, Právní praxe č. 7/1993, str. 420

a účinného řízení při ochraně subjektivních práv ať soukromoprávního charakteru či veřejnoprávního charakteru není, a nemůže být v rozporu s principem veřejnosti a ústnosti tohoto řízení, principem dispozičním, projednáním, procesní ekonomie, tedy principy, jež se uplatňují v klasickém procesu civilním. Samotné uplatnění uvedených principů nemůže být v zásadě v rozporu s cílem správního soudnictví, jímž je rovněž ochrana subjektivních práv. Naopak lze jen souhlasit s těmi názory k tomuto tématu, které poukazují na jakousi „pseudospecifičnost“ základních rysů správního soudnictví. Při srovnání účelu tzv. obecného soudnictví civilního s účelem soudnictví správního, tedy poskytnutí ochrany subjektivním právům soukromoprávní povahy v prvním případě, nebo veřejnoprávní povahy ve druhém případě docházím nutně k závěru, že základní principy obou druhů soudnictví jsou totožné a odpovídají jejich společnému poslání. Specifičnost správního soudnictví, která vyplývá z odlišné povahy jeho předmětu, není v rozporu s požadavkem uplatnění, ba prohloubení takových zásad jako je zásada veřejnosti, přímosti a ústnosti, jež jsou výrazem demokratičnosti soudního řízení. Domnívám se, že v této souvislosti je třeba podpořit názory, korespondující s uvedenou úvahou, že „právě ve správním soudnictví je vzhledem k jeho citlivosti ve vztahu ke státní moci třeba prohlubovat instituty, zajišťující skutečně rovné postavení stran v řízení.“ Mimo již zmíněných procesních principů „mezi tyto instituty nepochybně patří i nezávislost soudců, která je lépe zajištěna při uplatnění zásady jednotné soudní soustavy, která je nepochybně méně ovlivnitelná než personálně poměrně málo obsazená speciální soustava správních soudů, která vždy inklinuje více ke státní správě“.⁹

Poněkud odlišnou se pak jeví otázka optimalizace procesní úpravy správního soudnictví. Praktické zkušenosti posledních let zřejmě v mnoha případech narazily na její určité nedostatky. Jde však o to, zda jsou to skutečně nedostatky principiální povahy, nebo nedostatky spočívající v legislativně technickém řešení určitých procesních postupů. Požadavek přehlednosti a srozumitelnosti právní úpravy je v této souvislosti nezpochybnitelný.

Aktuálním tématem posledních let je také idea, podle níž by ochrana práv odpovídala nejen ústavním požadavkům, ale i požadavkům mezinárodních smluv o lidských právech, jimiž je naše republika vázána, a které mají přednost před zákonem. Z nich je třeba vyzvednout Úmluvu o ochraně lidských práv a svobod (srov. č. 209/1992 Sb.), která právě v oblasti soudní kontroly správních aktů klade poměrně široké požadavky na nezbytnou reformu zákonodárství signatářských států. Konkrétně ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy formuluje požadavek, aby, v případě, že správní orgán rozhoduje o občanském právu nebo závazku, jeho rozhodnutí by-

⁹ Spáčil J.: Ještě k Nejvyššímu správnímu soudu a ke správnímu soudnictví, Právní praxe č. 3/1994, str. 149

lo přezkoumatelné nestranným a nezávislým orgánem. Soud, jež je u nás jediný státní nestranný a nezávislý orgán, by měl přezkoumat nejen zákonnost rozhodnutí administrativního orgánu, ale v jeho rámci by měl rozhodnout i o právu, tedy o věci samé. Přestože o většině soukromoprávních vztahů rozhodují u nás soudy, najdeme i v podmínkách našeho právního řádu případy, kdy o nich rozhodují jiné, tedy správní orgány, které nelze rozhodně považovat za orgány nestranné a nezávislé. Nadto je správní soudnictví, podobně jako ve většině dalších, v tomto směru vyspělých států, ovládáno principem, podle něhož správní soudy přezkoumávají pouze zákonnost rozhodnutí správních orgánů, nikoli skutkový stav. Na základě toho mohou přezkumné soudy rozhodnutí, jež shledají nezákonné zrušit, ale nikoli již samy změnit.

Uvedenou problematikou zákonnosti a účelnosti ve správním soudnictví se již dříve podrobněji zabýval ve svých monografických pracích profesor Macur, nejde tedy o tematiku zcela novou. Snahy části právní teorie i praxe o zvýraznění kontrolní činnosti soudu umožněním jeho kontrolních zásahů i do skutkových otázek, nikoli pouze otázek právních, měly otevřít cestu k ještě důslednější, přísnější a hlubší soudní kontrole správních rozhodnutí, než jaká je údajně poskytována při přezkoumávání zákonnosti těchto rozhodnutí.

K výzkumu a řešení této diskutované otázky přistoupil J. Macur komplexně, s odkazem na správné chápání podstaty, povahy a funkce správního soudnictví. Především odmítl pojetí, podle kterého je účelem správního soudnictví přezkoumání rozhodnutí správního orgánu. Dokazuje, že přezkumná činnost soudu v oblasti administrativního soudnictví je, podobně jako v oblasti obecného soudnictví, zaměřena na zjištění subjektivního práva žalobce a poskytnutí adekvátní ochrany tomuto právu. I když ovšem funkcí správního soudnictví je poskytování ochrany subjektivním právům, vznikajícím z mocenskoprávních vztahů podřízeným subjektům, je samozřejmé, že tato činnost prakticky téměř splývá s kontrolou zákonnosti správního aktu.¹⁰ Dále Macur uvádí, že předpokladem úspěchu žalobce v řízení o přezkoumání rozhodnutí správních orgánů soudem je nejen nezákonnost rozhodnutí těchto orgánů, ale také ukrácení subjektivního práva žalobce, které je v příčinné souvislosti s nezákonností aktu.

Se soudní kontrolou zákonnosti správních aktů je spjata také otázka kontroly jejich účelnosti. Ačkoli je řadou teoretiků i praktiků přijímán názor, podle něhož je soudní přezkoumání účelnosti správních aktů spjata s jejich důslednější kontrolou, Macur takové pojetí odmítá, neboť podle něj nekoresponduje s podstatou a funkcí správního soudnictví a soudnictví vůbec. Hlubokým teoretickým rozbořením pojmu účelnosti v činnosti státních orgánů dochází k závěrům, podle nichž „účelnost po-

¹⁰ srov. Macur J.: Správní soudnictví, Brno 1992, str. 142.

stupu a rozhodnutí orgánu státní správy však nemůže přezkoumávat soud v rámci kontroly administrativních rozhodnutí. Činnost soudu je spojena svou podstatou s poskytováním ochrany subjektivním právům a zákonem chráněným zájmům, nikoli s přímou, bezprostřední ochranou a realizací zájmů. Zájmy společenských subjektů mohou být soudem chráněny pouze za předpokladu, že byly vyjádřeny konkrétními právními formami, totiž subjektivním právem nebo zákonem chráněným zájmem. Soud svojí činností nemůže nahradit činnost samotných nositelů zájmů, směřujících k vyjádření těchto zájmů subjektivním právem. Nemůže tedy nahradit jak právní jednání subjektů vzájemně si rovných, tak rozhodnutí orgánů státní správy...¹¹

Je nepochybné, že zaměření administrativních orgánů jako orgánů státní moci je naprosto odlišné od funkce orgánů soudních. Správní orgány jsou státem pověřeny organizátorskou a řídicí činností, a ta je regulována normami, které zpravidla stanoví obecně formulované cíle. Realizace těchto cílů však zůstává záležitostí účelného postupu administrativních orgánů. Soud, jako nestranný státní orgán, zaměřený na jiné, již výše zmíněné cíle, nemůže zasahovat přímo do takové činnosti, jež náleží výhradně orgánům správním, a nemůže jejich činnost ani nahrazovat. Mám zato, že soudní kontrola administrativních aktů, zaměřená „pouze“ na jejich zákonnost, v žádném případě nemůže být považována za méně kvalitní či nedostatečnou. Prostřednictvím přezkoumání zákonnosti rozhodnutí, tj. dodržení hmotněprávních i procesněprávních norem v řízení před správním orgánem, lze poskytnout dostatečné garance subjektivním veřejným právům fyzických i právnických osob. Pokud jde o naplnění závazku českého státu, vyplývajícího z Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod, lze najít jistě jiné cesty, které by zcela vyhověly požadavkům v ní obsaženým. Vzhledem k tomu, že subjektivním právům soukromoprávní povahy je v naprosté většině případů poskytována ochrana nestranným a nezávislým orgánem, tedy soudem, je spíše otázkou, zda i nepočtený zbytek případů, kdy se tak neděje, nelze zahrnout do soudní ochrany v rámci řádných soudů, a tak naplnit požadavek uvedené Konvence.

¹¹ Macur J.: Správní soudnictví, Brno 1992, str. 145

EVROPSKÝ ROZMĚR PROCESNÍHO PRÁVA

VLADIMÍR TÝČ, NADĚŽDA ROZEHNALOVÁ

I. ÚVOD

Problematika procesního práva nabývá v mezinárodním prostoru – ať již obchodním nebo neobchodním – novou kvalitu. Na rozdíl od oblasti vnitrostátní ovlivňuje místo, kde je či vůbec může být případ řešen (tj. přiznání pravomoci soudům určitého státu) celou řadu otázek a vyžaduje zcela jinou právní konstrukci případu a jeho posuzování, než je tomu v případech neobsahujících mezinárodní prvek. Možná i bez nadsázky lze říci, že bez znalosti místa, kde bude probíhat vlastní řízení, nemá význam posuzovat situaci věcně. Místo fóra nám totiž ovlivňuje celou řadu otázek od použitého práva až po vlastní smysl a existenci řízení vůbec. Poukázat lze zejména na následující skutečnosti:

- * právní řád místa, kde je spor řešen, rozhoduje v případech soukromoprávních vztahů s mezinárodním prvkem o použití hmotného práva. V jednotlivých státech se liší jak přístupy k tomu, jak vůbec právo použít (převaha kolizního uvažování v evropských kontinentálních úpravách ovšem s rozdíly, zda je nutné aplikovat ex officio kolizní normy fóra a návazně ex officio zjistit obsah norem určitého státu, anebo naopak různá revoluční pojetí uplatňující se zejména v USA, kdy je kolizní uvažování zatracováno), které případy jsou kvalifikovány jako případy vztahů soukromoprávních s mezinárodním prvkem, zda je nutné, aby strany použití cizího práva navrhly a dokázaly anebo je toto povinností soudce, zda je možné přímo použít i právo nestátní atd. Zvláštní případ zde dnes představují státy Evropských společenství vázané tzv. Římskou smlouvou o právu rozhodném pro smluvní vztahy z roku 1980, která vzhledem ke svým účinkům erga omnes zabezpečuje alespoň základní přístup soudů k aplikovatelnému právu.¹

¹ Blíže k této problematice, N. Rozehnalová, Úmluva o právu rozhodném pro smluvní vztahy, in: V. Týč, N. Rozehnalová, M. Novotná, Evropské mezinárodní právo soukromé, Brno, 1998

- * právní řád místa, kde je spor řešen, rozhoduje i o aplikaci či zohlednění účinků norem veřejnoprávních. S výjimkou oblasti mezinárodního rozhodčího soudnictví je v podstatě jasná a bezproblémová aplikace norem tuzemského původu. Úhelným kamenem úrazu jsou však normy původu zahraničního, u nichž je navíc rozlišováno, zda jsou součástí legis causae či ne. Teorie i praxe mezinárodního práva soukromého dnes v zásadě připouští jejich aplikaci či různou míru přihlednutí k jejich účinkům na vztah soukromoprávní, nicméně konkrétní rozhodovací praxe se v jednotlivých státech velmi liší a navíc tato oblast podléhá poměrně rychlému vývoji.
- * samozřejmě, že znalostní vybavenost soudců v místě fóra, jejich znalost řešení problematiky s mezinárodním prvkem, míra vybavenosti místa fóra k efektivnímu vyžadování právní pomoci z jiných států, je-li to třeba u výslechu svědků či jiných úkonů, sehrávají také podstatnou roli.
- * vydané rozhodnutí či rozhodčí nález jsou domácími, tuzemskými rozhodnutími místa svého vydání. Nedojde-li k jejich dobrovolnému výkonu a osoba a její majetek se nacházejí v zahraničí, je nutné realizovat uznání a výkon tohoto rozhodnutí v místě, kde se nacházejí. A zde již velmi závisí na tom, jaký je vztah smluvního vybavení mezi státem vydání rozhodnutí a státem jeho uznání a výkonu. V opačném případě neexistence mezinárodní úmluvy upravující na bázi bilaterální či multilaterální otázku uznání a výkonu je pak postupováno dle norem vnitrostátního původu a obvykle je zkoumána vzájemnost uznání a výkonu a neexistence překážek. Zde se praxe jednotlivých států již velmi liší a výsledek je velmi nejistý.

K tomuto všemu přistupuje i další problém, doposud nezmiňovaný, tj. otázka pravomoci soudů jednotlivých států vůbec. Státy samy si stanoví pravomoci svých soudů, tzn. že v dané právní úpravě se lze dopátrat toho, zda je či není dána pravomoc soudů tohoto státu. Zde však nelze zjistit, zda je dána pravomoc soudů státu jiného. V důsledku toho, není-li celý problém upraven mezinárodními úmluvami a zůstává-li upraven pouze na úrovni vnitrostátní, může dojít k situacím tzv. pozitivního konfliktu pravomocí, a negativního konfliktu pravomocí. V prvním případě je dána zároveň pravomoc orgánů dvou či více států a strana by si mohla vybrat stát, v němž má řízení proběhnout. Samozřejmě, že by se při zvažování měla řídit výše uvedenými pohybnými a do jisté míry je tato skutečnost alespoň pro stranu slušně vybavenou právními znalostmi pozitivní. Nicméně méně pozitivní může být z pohledu rozhodovacího. Ze stejného důvodu vzniká (ovšem dosti vyjíměčně) i konflikt negativní, tedy situace, kdy pro určitou věc není dána pravomoc soudů žádného státu.

Jak již bylo řečeno, předpisy o mezinárodní pravomoci se mohou týkat při využití úpravy na bázi norem vnitrostátního původu jen vlastních orgánů. Pravomoc orgánů cizích států jimi nemůže být upravena. Je-li však ze strany určitého státu eminentní zájem na tom, aby určitý okruh věcí byl vždy rozhodován jen jeho orgány, lze v tomto směru učinit krok stanovením výlučné pravomoci tuzemských orgánů. Toto ustanovení vnitrostátního předpisu pochopitelně nemůže zabránit tomu, aby se navrhovatel neobrátil na cizí soud a cizí stát si rovněž nestanovil pravomoc svých soudů. Avšak pokud tak navrhovatel učiní, musí si být vědom následků – tj. obvykle nemožnosti uznat a vykonat toto rozhodnutím v původním státě.

Otázky sladění pravomocí států pro zabránění fora shopping daného pozitivním konfliktem pravomocí, pro zabránění následků negativního konfliktu pravomocí, i pro sladění úprav výlučných pravomocí (srovnej například úpravu výlučných pravomocí českých soudů v zákoně č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním s úpravou například v Bruselské úmluvě o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních), rovněž patří ke sledovaným problémům a mají svůj význam v konkrétní právní praxi. Představa zjišťování (v případě, že si nelze sjednat anebo jsme si nesjednali prorogační smlouvu) v jednotlivých právních úpravách místa, kde budu moci spor zažalovat, nepatří zrovna k jednoduchým úkonům. Bezsporně toto klade nejenom mimořádné nároky na právníky, ale především dochází ke zvýšení nákladů na spor.

I když roztržitost úprav v oblasti procesního práva znepříjemňuje obecně mezinárodní právní styk, v oblastech mezinárodní ekonomické spolupráce a zejména na potom tam, kde existuje ekonomická integrace s ambicemi k dalšímu rozvoji může právě tento problém velmi zkomplikovat další rozvoj. Námi dále sledovaná situace v rámci zemí Evropských společenství a částečně i zemí ESVO je toho typickým příkladem. Již v provopočátku existence EHS bylo zřejmé, že pokud nebude zajištěno řádné přiznávání a výkon práv jednotlivců z právních vztahů, může to nepříznivě ovlivnit fungování společného, resp. vnitřního trhu Společenství a tím i celkovou ekonomickou situaci.

Vypracování úmluvy, která by alespoň nepřímo překonala teritoriální omezenost pravomoci národních soudů a účinků jejich rozhodnutí, bylo realizováno poměrně brzy po vzniku Evropského hospodářského společenství. A to dokonce ještě před ukončením počátečního dvanáctiletého přechodného období. Dne 27. září 1968 podepsali zástupci tehdejších šesti členských zemí EHS Úmluvu o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních (dále Bruselská úmluva). Východiskem pro vypracování a přijetí Úmluvy byl článek 220 Smlouvy o založení EHS, který ukládá členským státům zahájit v případě potřeby jednání

o zjednodušení formalit, jímž podléhá vzájemné uznávání a výkon soudních rozhodnutí a rozhodčích nálezů. Obsahově Úmluva nesleduje přesně rámec tohoto ustanovení: na jedné straně opomíjí rozhodčí nálezy, kde byla konstatována dostatečnost daná univerzální úmluvou, na straně druhé rozšiřuje svou působnost i na určení mezinárodní pravomoci soudů členských států.

Bruselská úmluva vstoupila v platnost 1.2.1973, a to mezi původními šesti signatářskými státy. Již při sjednávání Bruselské úmluvy bylo jasné, že nestačí mezi smluvními státy sjednotit text příslušných pravidel, ale je také třeba zajistit jejich jednotnou aplikaci a tedy především jednotný výklad. Proto byla k Bruselské úmluvě přijata deklarace, podle níž smluvní státy v tomto směru svěří určité pravomoci Evropskému soudnímu dvoru. Výsledkem bylo sjednání protokolu, který tento požadavek realizoval (Lucemburský protokol o interpretaci Bruselské úmluvy o pravomoci soudů a o výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních Soudním dvorem). Základní text Bruselské úmluvy byl v následujícím období doplňován a měněn, jak ukazuje následující přehled:

- * Lucemburská úmluva o přístupu Dánska, Irska a Spojeného království, podepsaná dne 9. října 1978
- * Úmluva o přístupu Řecka k Bruselské úmluvě byla podepsána dne 25. října 1982,
- * San Sebastianská úmluva o přístupu Španělska a Portugalska z 26. května 1989,
- * Úmluva o přístupu Finska, Rakouska a Švédska podepsaná dne 29. listopadu 1996.

Pokud jde o vstup v platnost mezi jednotlivými členskými státy, odkazujeme na přehled uvedený v již zmíněné publikaci Evropské mezinárodní právo soukromé.² Tato zdařilá smluvní úprava platná mezi členskými státy ES se stala inspirativní i pro další státy. Z iniciativy některých států ESVO došlo v 80. letech k zahájení prací na obdobné, tzv. paralelní úmluvě. Tato následně v roce 1988 podepsaná Luganská úmluva o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních zavazující navzájem členské státy ES a ESVO, v podstatě se stejným textem jako má Bruselská úmluva, tak zasáhla v oblasti procesní další země. O rozšiřování dále začalo být uvažováno po roce 1990 v souvislostech se zvažováním vstupu některých zemí východní Evropy do ES a samozřejmě rozšiřováním ekonomických zájmů západních firem směrem na Východ. Vzhledem k tomu, že

² V. Týč: Úmluva o pravomoci soudů a výkonu rozhodnutí ve věcech občanských a obchodních 1968, str. 158, in: c.d. 1

Bruselská úmluva je uzavřená a je tak přístupná jen pro členské státy ES, schůdnou cestou se jevílo a jeví přístup k úmluvě Luganské, která je schopna zajistit v podstatě obdobný režim. Informace o možnosti přístupu dle článku 62 Luganské úmluvy se objevily o Polsku a České republice.

Na následujících stránkách se pokusíme krátce seznámit s obsahem Bruselské úmluvy s tím, že v závěru se zmíníme o rozdílech úmluvy Luganské směrem k Bruselské úmluvě.

II. BRUSELSKÁ ÚMLUVA O PRAVOMOCI SOUDŮ A VÝKONU ROZHODNUTÍ VE VĚCÍCH OBČANSKÝCH A OBCHODNÍCH Z ROKU 1968.³

II.1. PŮSOBNOST ÚMLUVY

Úmluva je koncipována tak, že se vztahuje na mezinárodní civilní řízení, tedy jak sama výslovně stanoví na řízení ve věcech občanských a obchodních bez ohledu na to, před jakým druhem soudu probíhá. Vedle tohoto pozitivního vymezení v článku 1 obsahuje Bruselská úmluva i vymezení negativní.

V souladu s ním se nevztahuje zvláště na věci daňové, celní a správní.

Nepoužije se současně na:

- * otázky osobního stavu, způsobilosti fyzické osoby k právům a právním úkonům, majetková práva vztahující se ze vztahů manželských a z dědění včetně dědění ze závěti,
- * konkursy, vyrovnání a podobná řízení,
- * sociální zabezpečení,
- * rozhodčí řízení.

Toto zdánlivě jednoznačné ustanovení vzbudilo řadu interpretačních problémů. Existuje celá řada judikátů Evropského soudního dvora týkajících se výkladu tohoto ustanovení. Například jedno z prvních podání k Evropskému soudnímu dvoru byla otázka, které právo, zda národní nebo komunitární bude determinovat kvalifikaci případu jako věci občanskoprávní či obchodněprávní. V rozhodnutí ve věci

³ Přeložené texty všech zde zmíněných dokumentů lze nalézt buďto v Ročenkách evropského práva nebo uceleně v publikaci zmíněné v c.d. 1

Lufttransportunternehmen GmbH. and Co.K.G. v. Eurocontrol (č. 29/76) rozhodl Evropský soudní dvůr, že v zájmu uniformity interpretace by měla být tato žaloba na společném evropské základu. Za účelem determinace významu určitého termínu má být přihlédnuto nejprve k systematické a cílům Bruselské úmluvy a poté k obecným principům vycházejícím z národních právních systémů jako celku. Stranou tak zůstávají jednotlivé národní právní řády s jejich pojetím určitého institutu.

II.2. ZÁKLADNÍ PRAVIDLA TÝKAJÍCÍ SE PRAVOMOCI

Základním rysem soustavy kritérií, pomocí nichž je Bruselskou úmluvou určována mezinárodní pravomoc, je absence státní příslušnosti. Vzhledem k tomu, že vnitřní trh je pojímán i pro osoby jako prostor bez vnitřních hranic, ztratilo kritérium státní příslušnosti své opodstatnění. Stanovení mezinárodní pravomoci zde velmi připomíná stanovení místní příslušnosti, což je dáno tím, že se pohybujeme v prostoru, na který pohlížíme jako na homogenní.

Nejobecnější pravidlo obsahuje Bruselská úmluva v článku 2:

- * základním kritériem je bydliště žalované strany na území smluvního státu. Pokud neexistuje, Bruselská úmluva se nepoužije,
- * osoby s jinou státní příslušností než je příslušnost státu bydliště jsou podrobny předpisům státu stejně jako jeho vlastní občané.

Ústředním termínem se tedy namísto státní příslušnosti stalo bydliště. Tento institut v sobě ovšem skrývá řadu problémů. V první řadě jde o použité jazykové vyjádření tohoto kritéria. Termín domicile, tak jak je užit v anglické verzi úmluvy, totiž v anglosaské právní oblasti vyjadřuje zcela specifický, kontinentálnímu právu neznámý institut.⁴ Současně také kontinentální pojetí domicilu coby bydliště se v jednotlivých státech navzájem poněkud odlišuje. Úmluva upravuje bydliště fyzických osob a sídlo osob právnických v člancích 52 a 53. Pojem bydliště ovšem není Bruselskou úmluvou definován a jeho vymezení je výslovně ponecháno právním řádům smluvních států, či-li státu fóra. Bruselská úmluva zde v podstatě opustila zásadu autonomního výkladu. Pokud jde o osoby právnické, jejich bydlištěm je jejich sídlo, která má být určeno v souladu s pravidly mezinárodního práva soukromého. Pro alespoň částečné zmírnění problémů a navození jednotného výkladu a následné aplikace anglické právo vymezilo ve svém vnitrostátním právu v Civil Jurisdiction and Judgments Act 1982 domicile jako trvalý vztah k určitému místu

⁴ K pojmu domicile: J.G. Collier, Conflict of Laws, Cambridge, 1987, str. 39 a násl.

na území určitého státu. Tedy zcela odlišně od jinak obvyklého a aplikovaného použití tohoto institutu v oblasti zemí common law a velmi blízce k obecnému pojetí kontinentálnímu.⁵

Vedle tohoto základního pravidla obsahují články 5 a 6 možné alternativy. Žalobce si tak může vybrat, zda podá žalobu u soudu státu bydliště žalovaného dle základního pravidla anebo u soudů určených dle kritérií článků 5 a 6.

V případě článku 5, který je alternativou k článku 2, Bruselská úmluva využívá kritéria:

- * místa plnění smlouvy a to skutečného nebo předpokládaného (u věcí smluvních obecně),
- * místa obvyklého výkonu práce nebo pokud neexistuje potom sídla provozovny, která pracovníka zaměstnala (v případě individuálních pracovních smluv),
- * bydliště nebo obvyklého pobytu oprávněného (ve věcech vyživovacích obecně),
- * soudu, který rozhoduje o osobním stavu, jde-li o akcesorickou žalobu na výživné,
- * místa, kde nastala škodná událost v případě věcí týkajících se protiprávního jednání anebo jednání jemu naroveň postavených,
- * soudu, před nímž probíhá řízení o veřejnoprávním deliktu, je-li možné adhezní řízení,
- * místa, kde se nachází pobočka, jednatelství apod. ve věcech týkajících se této pobočky,
- * sídla trustu u věcí spojených s trustem,
- * místa, kde byl nebo měl být zadržen náklad nebo zásilka určená k úhradě nákladů záchranných prací, má-li žalovaný k tomuto nákladu nebo zásilce příslušná práva.

Případy uvedené výslovně v článku 6 jsou alternativou jak k článku 2, tak i článku 5. Smyslem tohoto článku je soustředit dvě nebo více řízení, která spolu úzce souvisejí, pokud možno k soudu jednoho státu. Konkrétně jde o:

- * bydliště kteréhokoli z žalovaných, je-li jich více v téže věci účastno,
- * soud, kam byla podána původní žaloba, jde-li o žalobu zajišťovací nebo intervenční,
- * soud, kam byla podána původní žaloba, jde-li o žalobu vzájemnou,

⁵ A. Dashwood, R.J. Hacon, E.C.A. White, A Guide to the Civil Jurisdiction and Judgments Convention, Deventer, 1987, str. 16 a násl.

* místo polohy nemovitosti, jde-li o spor ze smlouvy a může-li být žaloba spojena s žalobou o věcné právo proti témuž žalovanému.

II.3. ZVLÁŠTNÍ PŘÍPADY PRAVOMOCI

Bruselská úmluva jednoznačně respektuje zvláštní ochranu slabšího subjektu tam, kde by mohlo dojít ke zneužití faktické či ekonomické převahy jedné ze stran. Úmluva vyčlenila tak jak je to obvyklé i v oblasti kolizního a hmotného práva dva okruhy: oblast pojištění a oblast spotřebitelskou. Na rozdíl od předchozích ustanovení nepředstavují ustanovení článků 8 až 15 alternativu k základní úpravě.

Dalším zvláštním případem jsou případy výlučné pravomoci obsažené v článku 16. Jde o poměrně široké vymezení zahrnující věci, jejichž předmětem jsou věcná práva k věcem nemovitým nebo jejich nájem (místo, kde se nemovitost nachází s výjimkou nájmu pro soukromé účely po dobu nejdéle šesti po sobě jdoucích měsíců, tam se uplatní soud místa společného bydliště smluvních stran); věci, jejichž předmětem je platnost nebo neplatnost vzniku nebo zrušení právnických osob (místo sídla právnické osoby); věci, jejichž předmětem je platnost zápisu do veřejného rejstříku (místo, kde je veřejný rejstřík veden); věci, jejichž předmětem je zápis průmyslových a jim podobných práv vyžadujících udělení (místo, kde byla podána přihláška, uděleno právo nebo zapsáno, nebo kde se má dle mezinárodní smlouvy zato, že se tak stalo); věci týkající se výkonu soudních rozhodnutí (místo, kde měl být nebo byl výkon proveden).

Velmi zajímavou úpravu doznala prorogační smlouva obsažená v článku 17. Úprava v Bruselské úmluvě zasáhla problematiku vnějších i vnitřních podmínek platnosti dohody a účinků dohody. Zvláště netradiční a k zaznamenání je úprava formy prorogační či derogační smlouvy. V tradiční podobě tyto procesní smlouvy byly podřízeny vždy striktním požadavkům na formu a výjimky z písemné formy byly vzácné. V Šansebastiánském znění Bruselská úmluva připouští uzavření nejenom v písemné formě, ale i uzavření ústní s následným písemným potvrzením, uzavření v souladu s praktikami zavedenými mezi stranami a uzavření smlouvy v souladu s mezinárodními obchodními zvyklostmi.

II.4. UZNÁNÍ A VÝKON ROZHODNUTÍ

Zásada svrchované rovnosti států ve svých důsledcích vede k tomu, že akty orgánů určitého státu jakožto projevy jeho svrchovanosti jsou omezeny jen na jeho teritorium. Mají-li účinky rozhodnutí státního orgánu jednoho státu působit i na území státu jiného, musí s tím tento stát vyslovit určitým způsobem souhlas. Tento nelze bez dalšího vynucovat. Z toho vyplývá, že mají-li v případech vydaných soudních rozhodnutí nastat účinky rozhodnutí i na území dalšího státu, musí jim tento udělit status, jaký mají rozhodnutí jeho vlastních orgánů. Mluvíme zde o uznání cizího rozhodnutí, které je předpokladem dalšího eventuálního kroku, jímž je výkon tohoto rozhodnutí, pokud osoba povinná rozhodnutí dobrovolně neplní.

Pro uznání a výkon cizího rozhodnutí právní řád každého státu vyžaduje splnění určitých podmínek, a to nejen formálních, ale i materiálních. Splnění těchto podmínek je zkoumáno v řízení, které může být i zcela neformální. Uznání a výkon se zpravidla posuzují zároveň, s výjimkou rozhodnutí ve věcech statusových, kde výkon nepřichází v úvahu.

Uznání cizích rozhodnutí probíhá podle vnitrostátního práva v jednotlivých státech různě a samozřejmě mohou být kladeny různé podmínky. Zjednodušení a unifikace celého procesu je považována za základní podmínku toho, aby tato rozhodnutí mohla získat poměrně rychle a bez potíží účinky rozhodnutí tuzemských a mohla být také efektivně uskutečněna. Samozřejmě, že při tomto přístupu je poněkud oslabena pozice žalovaného. Nicméně se předpokládá, že jeho pozice byla dostatečně chráněna v řízení samém a ve fázi realizace pravomocného rozhodnutí je nepochybně žádoucí spíše posílení postavení žalobce.

Bruselská úmluva považuje v článku 25 za rozhodnutí, které je předmětem uznání a výkonu dle jí zavedeného režimu jakékoli rozhodnutí vydané justičním orgánem smluvního státu. Nemusí jít o rozhodnutí ve věci samé, ale i o usnesení, nařízení výkonu rozhodnutí nebo rozhodnutí o úhradě nákladů řízení.

Účelem úmluvy je vytvoření stavu, kdy rozhodnutí vydaná soudy smluvních států mají v kterémkoli smluvním státě stejné právní účinky jako rozhodnutí tuzemská a to zásadně bez zvláštního uznávacího řízení a s dodržением pouze nezbytně nutných minimálních podmínek. Současně ovšem, uznávají-li se cizí rozhodnutí ve smluvních státech bez zvláštního řízení, dochází k tomu také bez zvláštního rozhodnutí o uznání. Tudíž musí být dána účastníkům řízení možnost domáhat se v případech kontraverzních stanov, aby rozhodnutí bylo uznáno. Na tento případ pamatuje odstavec 2 článku 26.

Při rozhodování o uznání cizího rozhodnutí v žádném případě nemůže dojít k jeho věcnému přezkoumání (článek 29). Nicméně, je třeba zkoumat, zda nedo-

šlo k naplnění podmínek vedoucích k nutnosti odmítnutí uznání. Tyto důvody jsou uvedeny v člancích 27 a 28. Námatkově lze poukázat na rozpor s veřejným pořádkem státu uznání, situaci vydání rozhodnutí bez účasti žalované strany, které nebyl návrh na zahájení řízení doručen řádně a včas, neslučitelnost uznávaného rozhodnutí s jiným rozhodnutím vydaným mezi týmiž účastníky ve státě uznání, překážka rei iudicatae ve vztahu k rozhodnutí z nesmluvního státu, které jinak splňuje podmínky uznání, rozhodnutí o předběžné otázce týkající se osobního stavu, které je v rozporu s mezinárodním právem soukromým státu uznání a nerespektování pravidel o pravomoci stanovených Bruselskou úmluvou.

V souladu s článkem 31 může být vykonáno cizí rozhodnutí, které je ve státě vydání vykonatelné a které je prohlášeno za vykonatelné ve státě, kde má být vykonáno, a to na návrh. Strana, proti níž má výkon směřovat, má zajištěnu možnost podat proti nařízení výkonu rozhodnutí opravný prostředek dle ustanovení článku 36. Návrh může být zamítnut jen z důvodů, pro něž nelze rozhodnutí uznat (viz články 27 a 28). Bruselská úmluva sama upravuje pouze řízení o výkon, nikoli však samotný výkon. Ten se řídí samozřejmě procesními normami legis fori.

III. LUGANSKÁ ÚMLUVA O PRAVOMOCI SOUDU A VÝKONU SOUDNÍCH ROZHODNUTÍ VE VĚCÍCH OBČANSKÝCH A OBCHODNÍCH Z ROKU 1988

Jak již bylo uvedeno, v souvislosti s uvažovaným budoucím vstupem do EU, je pro ČR nanejvýš žádoucí zapojení se do stávajících systémů existujících mezinárodních úmluv. Nicméně, Bruselská úmluva je omezena a uzavřena jen pro členské státy EU. Druhá z úmluv, Luganská úmluva otevřela tento unifikovaný prostor i pro další státy (původně státy ESVO) a v souladu s ustanovením jejího článku 62 není vůbec vyloučeno rozšíření na státy další. Podmínkou je ovšem kvalifikovaný zájem a souhlas stávajících smluvních stran. Nikoli pouze zájem zainteresovaného státu.

Již na jiném místě bylo uvedeno, že v případě Luganské úmluvy jde o úmluvu paralelní, lišící se jen v dílčích jednotlivostech od Bruselské úmluvy. Přičemž stávající vývoj i názory z oblasti teoretické i praktické naznačují spíše další sblížování znění. Nikoli odlišnosti.⁶

Ze závažnějších rozdílů mezi oběma úmluvami lze poukázat na:

- * pravomoc ve věcech individuálních pracovních smluv (článek 5 bod 1), kdy dle

⁶ R. Wagner, Die geplante Reform des Brüsseler und des Lugano-Übereinkommens, IPRax, 1998, str.: 241 a násl.

Luganské úmluvy, není-li práce vykonávána v jediném státě, je dána pravomoc soudů státu, v němž se nachází provozovna, která pracovníka přijala.

- * výlučná pravomoc ve věcech krátkodobých pronájmů nemovitostí v článku 16 bod 1 písmeno b, kdy je dána pravomoc soudů státu bydliště žalované strany za předpokladu, že nájemník je fyzickou osobou a žádá ze stran nemá bydliště ve smluvním státě polohy nemovitosti.
- * prorogace ve věcech individuálních pracovních smluv dle článku 17 odstavec 5, je omezena na okamžik až po vzniku sporu. Není možné ji uzavřít předem.
- * rozšíření důvodů, pro něž lze odmítnout uznání rozhodnutí. Zde je začleněn nový druhý odstavec článku 28 zahrnující nově jako důvody i ty, které jsou uvedeny v článku 54B a 57 odstavec 4.
- * další dílčí rozdíly, které se však týkají jen některých smluvních států. Samozřejmě, že rozdíly nalezneme tam, kde jsou jmenovány příslušné orgány jednotlivých smluvních států.

IV. ZÁVĚR

Systém procesních úmluv pokrývající obsahově dva stěžejní problémy mezinárodního procesního práva, tj. otázku pravomoci a otázku uznání a výkonu rozhodnutí, a regionálně velkou část evropského kontinentu, jsou bezesporu velkým unifikačním úspěchem. Často se hovoří – ovšem velmi nadneseně – o evropském procesním právu a objevují se i návrhy na budoucí vytvoření společného evropského soudního řádu. Vzhledem k dosavadním zkušenostem s unifikacemi v méně obtížných a problémových oblastech je vhodné toto považovat opravdu spíše pouze za určitý výsledek euforie nad tím, co se zdařilo.

Právě tato oblast je nezbytná pro fungování ekonomické integrace. Zatímco v oblasti hmotného práva si lze docela dobře představit situaci států s vysokým stupněm politické a ekonomické integrace a rozdílnými soukromoprávními úpravami (velmi dobrým příkladem zde jsou USA či Velká Británie), oblast práva procesního pokud jde o teritoriální působnost rozhodnutí a konflikty pravomoci je něco zcela jiného.

MAJETKOVÉ VKLADY DO NADACÍ A NADAČNÍCH FONDŮ

IVO TELEC

V předloženém příspěvku věnuji stručnou pozornost aktuálním zvláštnostem majetkových vkladů do nadací a nadačních fondů, jak vyplývají ze zákona č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů (zákon o nadacích a nadačních fondech). Majetkové vklady mají v tomto případě své zásadní opodstatnění, protože jak nadace, tak i nadační fondy jsou právními osobami fondovými, jejichž právní podstatou je majetkový substrát, který musí mít již při svém zřízení. Jinak by ani nebylo co účelově sdružit.

Ustanovení § 6 odst. 2 cit. zák. č. 227/1997 Sb. upravuje správu majetkových vkladů do nadace nebo nadačního fondu, a to po omezenou dobu do vzniku nadace nebo nadačního fondu jako právnícké osoby. Z tohoto ustanovení vyplývá povinnost ustanovit ve zřizovacím právním aktu osobu, pověřenou tímto zřizovacím právním aktem správou majetkových vkladů do nadace nebo nadačního fondu.

Zákon hovoří pouze o „osobě“ jako o správci vkladů. Zákon nehovoří o této osobě pouze jako o osobě fyzické. Nelze proto vyloučit, že určeným správcem vkladů bude právnícká osoba; například banka, zvláště u vkladu peněžitého, ale nakonec i u nepeněžitého, pokud to jeho povaha připouští.

Vyloučeno rovněž není, aby správcem vkladů, byť zákon výraz „správce vkladů“ výslovně nepoužívá, nicméně jej povahově zná, byl některý ze zřizovatelů nadace nebo nadačního fondu, resp. jediný zřizovatel. Z řady důvodů to může být praktické.

Zákon hovoří o správě majetkových „vkladů“ s použitím množného čísla. Majetkový vklad však může být pouze jeden, jde-li o zřízení nadace nebo nadačního fondu jediným zřizovatelem. Platí zde proto výklad *a maiori ad minus*.

Zákon obecně nijak neurčuje, kdo smí být správcem majetkových vkladů a ponechává jeho určení na projevu vůle zřizovatelů. Výjimkou je pouze případ zřízení nadace nebo nadačního fondu závětí, kdy zákon předepisuje, že správcem majet-

kového vkladu je, a to od skončení projednání dědictví do vzniku nadace nebo nadačního fondu, „vykonavatel závěti“, kterou byla nadace nebo nadační fond zřízen. K účelové legislativní zkratce „vykonavatel závěti“ viz § 3 odst. 3.

Závěť ovšem může, co do určení správce majetkového vkladu, stanovit jinak, neboť jde o dispozitivní právní normu. Tzn., že zůstavitel může v závěti určit konkrétní osobu za správce majetkového vkladu, která po jeho smrti nemusí být „vykonavatelem závěti“, jak jej legislativně technicky chápe zmíněná účelová legislativní zkratka.

Zákon neříká, zda se správce majetkových vkladů stává vlastníkem těchto vkladů do doby než vlastnické nebo jiné majetkové právo k nim přejde legálním přechodem (cesi) na nadaci nebo nadační fond; viz § 6 odst. 3. Z povahy věci ovšem vyplývá, že správce majetkových vkladů se nestává jejich vlastníkem. Přínejmenším to vyplývá již z použití slovese „spravovat“ a z jeho zasazení v mluvnickém kontextu zákona, stejně jako z účelu celé legislativní konstrukci správy majetkových vkladů do vzniku příslušné právnícké osoby.

Naopak vyplývá to, že právním úkonem, kterým správce přijal návrh na určení svého správcovství majetkových vkladů, tato osoba převzala závazek opatrovat (spravovat) cizí majetkové vklady (cizí majetek), které jí byly svěřeny pouze do správy na dobu do vzniku nadace nebo nadačního fondu. Tzn., že správce převzal závazek svěřenecké správy (opatrování) cizího majetku „k věrné ruce“, která není, žel, v občanském zákoníku ani ve zvláštním a přednostním zákonu o nadacích a nadačních fondech typově upravena. Není však ani vyloučena. Srov. k tomu německé právní pojetí označované jako *Treuhand* nebo-li „správa k věrné ruce“.

V soudobém českém právním kontextu nelze vyloučit možnost uzavření smlouvy o úschově podle § 747 a násl. obč. zák. mezi zřizovatelem a správcem majetkových vkladů, popř. příkazní smlouvu podle § 724 a násl. obč. zák., resp. dohodu zákonem zvlášť neupravenou, která se řídí ustanovením § 51 obč. zák. ve spojení s § 491 odst. 1 věta druhá a § 491 odst. 2 obč. zák. Vyloučena není ani smlouva o bankovním uložení věci podle § 700 a násl. obč. zák. Spočívá-li majetkový vklad v cenných papírech, může být mezi zřizovatelem a správcem uzavřena některá ze smluv o úschově, správě nebo uložení cenných papírů podle hlavy III zákona ČNR č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů.

Ustanovení § 6 odst. 3 navazuje na odstavce 1 až 2 tím, že stanoví zákonný přechod (legální cesi) závazků zřizovatelů či jediného zřizovatele, resp. osoby označované účelovou legislativní zkratkou jako „vykonavatel závěti“, je-li nadace nebo nadační fond zřízen závětí. Tyto závazky jim vznikly v souvislosti se vznikem nadace nebo nadačního fondu a z moci zákona přecházejí na nadaci nebo nadační

fond dnem jejich vzniku, jímž je den jejich zápisu do nadačního rejstříku. Jedná se o donucující (kogentní) právní normu.

Tento zákonný přechod se týká nejen závazků, takto přijatých, ale vztahuje se i na vlastnická a jiná práva, která vznikla zřizovatelům, resp. „vykonavatelům závětí“ (viz jeho účelové označení).

Zákon o nadacích a nadačních fondech je tak zvláštním zákonem ve smyslu § 2 odst. 2 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisích vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů, neboť tento zvláštní zákon stanoví vznik vlastnického nebo jiného věcného práva nadace nebo nadačního fondu k majetkovým vkladům z právního důvodu, jímž je sám tento zvláštní zákon.

Právním důvodem převzetí závazků a nabytí vlastnických a jiných majetkových práv nadací nebo nadačním fondem je jejich zákonný přechod (legální cese). Nedochozí tak k nabytí vlastnictví na základě smlouvy ve smyslu § 133 obč. zák., jde-li o věci, ani o převzetí dluhu na základě písemné smlouvy podle § 531 a násl. obč. zák., jde-li o dluh.

Ustanovení § 6 odst. 3 věta za středníkem sice hovoří o předávací povinnosti správce vkladu vůči vzniklé nadaci nebo nadačnímu fondu. Nejedná se o však o tradici nebo-li o nabytí vlastnictví převzetím věci, jde-li o movitou věc, ani o převzetí dluhu, které by navíc vyžadovalo souhlas věřitele. Je tomu tak proto, že se vůbec nejedná o smluvní převod, nýbrž o přechod z moci zákona (legální cese).

Výraz „předat“ nadaci nebo nadačnímu fondu, který je použit v § 6 odst. 2 větě za středníkem, znamená jen faktické předání věci nebo práva a obdobně dluhu do držby nadace nebo nadačního fondu, čímž se umožní výkon jejich vlastnického nebo jiného majetkového práva, resp. závazku, a to vše již cedovaného na základě zákona. Vlastnickým a podobným majetkovým nabyvacím titulem je v těchto případech zákon, a to *in concreto* § 6 odst. 3 zákona o nadacích a nadačních fondech. Dlužníkův výkon předávací povinnosti nemá tedy vliv na vznik vlastnického nebo jiného majetkového práva nadací nebo nadačnímu fondu, pouze předává příslušný předmět do faktické moci vlastníka.

Pokud by dlužník svou zákonnou předávací povinnost nesplnil, mohla by nadace nebo nadační fond vůči němu uplatnit právo na vydání věci do své moci [a vydávací (reivindikační) žalobu u soudu], neboť je vlastníkem z titulu zákona a dlužník jí nebo mu věc neoprávněně zadržuje, čímž do jejího nebo jeho vlastnického práva neoprávněně zasahuje; viz § 126 odst. 1 obč. zák.

Jiný právní výklad, který se objevuje kupříkladu v některých výkladech obdobných ustanovení obchodního zákoníku, by byl nejenže prakticky neschůdný, zvláště s ohledem na nabytí dluhů (závazků), ale přičil by se i jasně díky § 6 odst. 3 větě před středníkem, která zcela srozumitelně používá výraz „přechod“,

nikoli „převod“. Výraz „přechod“ je totiž v legislativním právním jazyce používán pro nakládání s předmětem z moci zákona, oproti nakládání na základě smlouvy, pro něž tento jazyk používá výraz „převod“.

Zákon výslovně a informativně, byť povahově nadbytečně, odkazuje na nedotčení přechodu vlastnického práva k nemovitým věcem, které tvoří majetkový vklad. Zákon i zde používá výraz „přechod“; viz výklad podaný shora.

I v případě nabytí nemovitých věcí, jako majetkového vkladu, nadací nebo nadačním fondem se jedná o nabytí na základě (z moci) zákona (zákonného přechodu). A to i tehdy, jde-li o nemovitosti, které se evidují v katastru nemovitostí České republiky.

Veřejnoprávním důsledkem katastrálním, jde-li o nemovitosti evidované v katastru nemovitostí České republiky, je pak to, že vlastnické nebo jiné věcné právo k těmto majetkovým vkladům do nadace nebo nadačního fondu se zapisuje do katastru nemovitostí České republiky. Jedná se o zápis povinné právní povahy.

Nabytí vlastnictví k nemovitosti legálním přechodem se zapisuje pouze zápisem záznamu údajů o zákonném přechodu práva, nikoli zápisem vkladu vlastnického nebo jiného věcného práva, neboť legální přechod z moci zákona nepodléhá povolovacímu vkladovému řízení katastrálního úřadu. Odlišný stav je tehdy, jde-li o vklad do již vzniklé právnické osoby. K tomu srov. § 33 odst. 1 písm. g) vyhl. č. 190/1996 Sb., kterou se provádí zákon č. 265/1992 Sb., o zápisích vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění zákona č. 210/1993 Sb. a zákona č. 90/1996 Sb., a zákon České národní rady č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění zákona č. 89/1996 Sb., v pozdějším znění.

Zápis záznamu údajů o přechodu vlastnického nebo jiného věcného práva do nadace nebo nadačního fondu provádí příslušný katastrální úřad na základě listiny vyhotovené rejstříkovým soudem.

Touto listinou je pravomocné usnesení rejstříkového soudu o povolení zápisu nadace nebo nadačního fondu do nadačního rejstříku, které ve výroku (enunciátu) obsahuje i výčet majetku, který tvoří nepeněžitý vklad do nadačního jmění s uvedením jeho popisu a hodnoty, jde-li o nadaci. K tomu viz § 36 odst. 3 cit. vyhl. č. 190/1996 Sb.

Zákonným předpokladem vydání tohoto usnesení rejstříkového soudu je totiž to, že byl zřizovatelem přijat, a to soukromoprávním zřizovacím právním aktem, jeho vkladový závazek k vložení nemovitosti do nadace nebo nadačního fondu. Důkazem o tom je pro rejstříkový soud nejen sám zřizovací právní akt (smlouva, zřizovací listina nebo závěť podle § 3 odst. 1), ale i doklad o převzetí nepeněžitě vkladu, vystavený správcem vkladu, který nepeněžitý vklad opatruje (spravuje) do

doby vzniku nadace nebo nadačního fondu (§ 5 odst. 3 věta první). Z hlediska katastrálního práva je právně významnou listinou až samo pravomocné rozhodnutí rejstříkového soudu o povolení zápisu nadace do nadačního rejstříku, protože to osvědčuje, že došlo k legální cesi nemovitého vkladu do vlastnictví nadace a kdy se tak stalo, neboť pouze vydání tohoto rozhodnutí umožňuje, aby nadace vznikla a aby dnem vzniku, tj. dnem zápisu do nadačního rejstříku uvedeným v tomto rozhodnutí, na ni ze zákona přešel nemovitý vklad.

K tomu viz § 1 odst. 1 a § 7 cit. zák. č. 265/1992 Sb.

Jde-li o nadační fond, pak je situace poněkud odlišná, a to proto, že nadační fond nemá nadační jmění, do něhož by bylo možno vložit nemovitý vklad. Nadační fond má pouze majetkový vklad do svého majetku, u něhož se do nadačního rejstříku zapisuje – na základě pravomocného usnesení rejstříkového soudu – pouze jeho výše [§ 5 odst. 4 písm. d)], nikoli již výčet a popis nepeněžitého vkladu, jako je tomu u vkladu do nadačního jmění nadace [§ 5 odst. 4 písm. g)]. Proto takové soudní rozhodnutí nemůže být v případě nadačního fondu samo o sobě (bez další listiny) katastrálně způsobilou listinou k provedení zápisu záznamu údajů o legální cesi nemovitého vkladu do vlastnictví nadačního fondu ke dni jeho vzniku (tj. ke dni zápisu do nadačního rejstříku).

V tomto případě, a nutno výslovně říci, že pouze v tomto případě, nikoli u nadací, nezbývá, než aby si příslušný katastrální úřad ve smyslu správního řádu opatřil k provedení zápisu záznamu i jinou listinu. Tou je zřizovací soukromoprávní akt (smlouva, zřizovací listina nebo závěť), z něhož je patrný vkladový závazek zřizovatele jako projev jeho vůle a doklad správce vkladu o převzetí nepeněžitého vkladu, neboť nemovitý vklad ze zákona přechází do vlastnictví nadačního fondu nikoli přímo od zřizovatele, ale děje se tak prostřednictvím správce. I zde je ovšem významné pravomocné usnesení rejstříkového soudu o povolení zápisu nadačního fondu do nadačního rejstříku, neboť tato veřejná listině osvědčuje, že nadační fond vznikl a kdy se tak stalo, tudíž osvědčuje i to, že došlo k legálnímu přechodu nemovitého vkladu do vlastnictví nadačního fondu a kdy se tak stalo.

Pravomocné usnesení rejstříkového soudu o povolení zápisu nadace nebo nadačního fondu do nadačního rejstříku rejstříkový soud zasílá, rozuměj je povinen zaslat, příslušnému katastrálnímu úřadu k provedení zápisu záznamu údajů o nabytí vlastnictví k nemovitosti legálním přechodem do 30 dnů od právní moci tohoto rozhodnutí; viz § 7 odst. 2 cit. zák. č. 265/1992 Sb.

Nabývá-li nadace nebo nadační fond nemovitost, a to i do nadačního jmění, jde-li o nadaci, v době po svém vzniku na základě smlouvy, pak platí běžný katastrální postup ve věci zápisu vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí České republiky. Má-li jít o nemovitý vklad do nadačního jmění nadace, pak se

bude jednat o darovací smlouvu, což vyplývá ze zákonné struktury nadačního jmění podle § 2 odst. 2 věta druhá; viz komentář. Má-li jít o nabytí nemovitosti do „ostatního“ majetku nadace nebo o nabytí do majetku nadačního fondu, pak se může jednat i o nabytí smlouvou jinou než darovací.

V uvedeném kontextu je zapotřebí obezřetně přistoupit k důvodové zprávě vládního návrhu zákona o nadacích a nadačních fondech. Ta totiž hovoří mj. o tom, že „úprava této materie je převzata z obchodního zákoníku a přizpůsobena organizačněprávní formě nadace“ (nadační fond důvodová zpráva ani sám vládní návrh zákona nezná). V době psaní této důvodové zprávy platilo původní znění § 60 odst. 1 obch. zák., platné před 30. 6. 1996, které neznalo pojem zápisu vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí České republiky na základě „písemného prohlášení vkladatele s úředně ověřeným podpisem“.

Platí, že zákon o nadacích a nadačních fondech nemá ustanovení, které by bylo podobné znění § 60 odst. 1 obch. zák. po 30. 6. 1996.

Ustanovení § 6 odst. 3 výslovně řeší situaci se splacenými či převzatými majetkovými vklady, kdy nadace nebo nadační fond následně nevznikne; například proto, že návrh na zápis do nadačního rejstříku bude pravomocným rozhodnutím soudu zamítnut anebo navrhovatelem vzat zpět či dokonce vůbec nepodán.

V takovém případě zákon výslovně ukládá správci majetkových vkladů povinnost tyto majetkové vklady vrátit zřizovatelům, popřípadě vydat oprávněným dědicům, jde-li o zřízení nadace závětí, a to ve zvláštní zákonné lhůtě bez zbytečného odkladu.

Majetkové vklady se vrací v takovém poměru, resp. podílu, v jakém byly splaceny či převzaty. Vrací-li se majetkový vklad oprávněným dědicům zůstavitele, který zřídil nadaci nebo nadační fond závětí, aniž tato právnická osoba vznikla, vrací se v poměru dědických podílů. Zákon tak sice nestanoví, nicméně to vyplývá z obecné povinnosti zdržet se jednání, jímž by vzniklo oprávněným dědicům či jinému bezdůvodné obohacení.

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI

INŠTITÚT VYHOSTENIA V SLOVENSKOM PRÁVNOM PORIADKU

JOZEF BALGA

Spoločensko-politické zmeny, ktoré nastali v strednej a východnej Európe po roku 1989 výrazne ovplyvnili aj migračné procesy. Integročné procesy v Európe zároveň naznačujú, že cestovanie a pobyt cudzincov v jednotlivých štátoch sa stáva každodennou realitou. V súvislosti s uvedeným sa otázka cudzincov¹ v súčasnosti stáva mimoriadne aktuálnou.

Bez ohľadu na to, že cudzinec zostáva pod personálnou viazanosťou k svojmu domovskému štátu, podlieha právnomu poriadku a orgánom štátu pobytu. Už v starých dobách sa cudzincom hovorilo *subditi temporarii*. Cudzinci sú zásadne podriadení štátu pobytu v širšom slova zmysle a musia dodržiavať jeho právny poriadok, zvláštna dôležitosť pripadá správnomu a trestnému právu. Dôvodom uvedeného princípu je zabezpečiť svoju vlastnú bezpečnosť.

Na jednej strane je Slovenská republika (ďalej len SR) povinná rešpektovať všeobecne platné zásady medzinárodného cudzineckého práva, ktoré **upravujú právne postavenie cudzincov**, t.j. vstup a pobyt cudzincov na území štátu, ich práva a povinnosti a taktiež podmienky vycestovania, ale na druhej strane je SR oprávnená v medziach zákona chrániť sa pred cudzincami, ktorí páchajú trestnú činnosť na území SR, ohrozujú bezpečnosť a poriadok v štáte, alebo iným spôsobom obchádzajú vnútroštátne právne predpisy.

¹ Odborná literatúra pod pojmom *cudzinec* chápe fyzickú osobu, ktorá nie je štátnym občanom štátu, na ktorého území sa nachádza, ale má štátoobčiansky vzťah k inému štátu alebo je bezdomovec (v zmysle medzinárodného práva).

Jedným z prostriedkov realizácie tejto ochrany štátu je inštitút vyhostenia. **Vyhostenie je jednostranné rozhodnutie štátu pobytu, ktorým sa cudzinec vykazuje zo štátneho územia (rozhodnutím súdu alebo správneho orgánu).**²

Právo vyhostiť cudzince vyplýva z územnej kompetencie štátu a býva pokladané za podstatnú súčasť suverenity štátu.³

MEDZINÁRODNOPRÁVNA ÚPRAVA

Medzi prvú medzinárodnoprávnú úpravu problematiky vyhostenia môžeme zaradiť **Všeobecnú deklaráciu ľudských práv prijatú 10.12. 1948**, ktorá vo svojom článku 9 jasne stanovuje podmienku, že „nikto nesmie byť svojvoľne zatknutý, zdržaný alebo vyhostený“.⁴

Ďalším z medzinárodnoprávných dokumentov, ktorý rieši predmetnú problematiku je **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach prijatý 16.12.1966**. Základná podmienka pre prípad vyhostenia cudzince oprávnené sa zdržiavajúceho na území štátu v uvedenom dokumente je stanovená v článku 13, „zmluvné strany paktu môžu vyhostiť cudzince len na základe rozhodnutia vydaného v súlade so zákonom.“⁵

Situáciu v Európe charakterizuje skutočnosť, že štáty združené v Európskej rade si vytvorili prijatím **Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd**⁶ (ďalej len Dohovor) osobitný systém kontroly dodržiavania ľudských práv a slobôd.⁷ Dohovor v Protokole č.4 čl.2 uvádza, že „každý, kto sa právoplatne zdržiava na území niektorého štátu, má na tomto území právo slobody pohybu a slobody zvoliť si miesto pobytu.“ Významný je čl.4 Protokolu č.4, „ktorý zakazuje hromadné vyhostenie cudzincov“. Pod hromadným vyhostením sa rozumie akékoľvek opatrenie príslušného orgánu, nútiace cudzincov ako skupinu opustiť krajinu, okrem prípadu, keď sa také opatrenie vykonáva na základe

² Potočný, M., Regner, V., Urban, J. a kol.: Slovník mezinárodního práva a politiky, Svoboda Praha 1988, s. 390

³ Pozri bližšie Holländer, P.: Základy všeobecné státovědy. Všehrd Praha 1995, s. 43

⁴ Tomko, J., Kopčo, A.: Medzinárodné právo a politika v dokumentoch. Obzor Bratislava 1974, s. 557

⁵ Fico, R., Lovíšek, M.: Ludské práva výber dokumentov OSN. Archa Bratislava 1995, s. 36

⁶ Oznámenie FMZV č. 209/1992 Zb. o podpísaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

⁷ Prusák, J.: Teória práva. VO PF UK Bratislava 1995, s. 174

rozumného a objektívneho prešetrenia mimoriadnej situácie každého cudzinca zo skupiny.

V návaznosti na uvedené Dohovor v Protokole č.7 čl.1 stanovuje, že „cudzinca, ktorý má povolený pobyt na území niektorého štátu, možno vyhostiť iba na základe výkonu rozhodnutia prijatého v súlade so zákonom a musí mať možnosť uplatniť námietky proti svojmu vyhosteniu, dať preskúmať svoj prípad a dať sa zastupovať za týmto účelom pred príslušným úradom alebo pred osobou alebo osobami týmto úradom určenými.“ Štátu sa dovoľuje vyhostiť cudzinca aj pred výkonom týchto práv, ale len za podmienky, že je také vyhostenie nevyhnutné v záujme verejného poriadku alebo je odôvodnené záujmami národnej bezpečnosti príslušného štátu.

SLOVENSKÁ PRÁVNA ÚPRAVA

Ústava Slovenskej republiky (ďalej len Ústava SR) v čl.23 ods.5 pripúšťa vyhostenie cudzinca iba v prípadoch ustanovených zákonom. Ústava SR týmto prebrala a ďalej rozvíja úpravu slobody pohybu a pobytu cudzincov na území SR obsiahnutú či už vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, Medzinárodneho paktu o občianskych a politických právach a Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

V súčasnom právnom poriadku SR rozoznávame dva druhy vyhostenia, a to **súdne vyhostenie** (vyhostenie podľa Trestného zákona) a **administratívne vyhostenie** (vyhostenie podľa Zákona o pobyte cudzincov na území SR).

Inštitút vyhostenia sa ani dnes neteší osobitnej pozornosti, i keď má význam ako pre verejné, tak i pre súkromné právo.

SÚDNE VYHOSTENIE

S určitou dávkou historickej nepresnosti možno povedať, že problematika trestu vyhostenia je popri treste smrti tak stará ako ľudstvo samo. Vymedziť v spoločnosti miesto pre človeka, ktorý spáchal trestný čin alebo sa prehrešil proti zaužívaným zvyklostiam alebo morálke, bola a je pre legislatívu úloha zložitá. V histórii práva sa preto stretávame s trestami ako bolo vyhnanstvo či vypovedanie. Tieto pojmy

sa rozlišovali v závislosti od spoločenského zriadenia podľa toho, akého závažného trestného činu sa páchatel dopustil.⁸

V slovenskom trestnom práve je **vyhostenie** jeden z druhov trestov, ktorý možno podľa Trestného zákona uložiť určitej skupine páchatelov trestných činov. Sleduje sa ním predovšetkým záujem spoločnosti zabrániť odsúdenému – cudzincovi⁹ v páchaní ďalšej závažnej trestnej činnosti na území SR.

Trestné právo vychádza z koncepcie, že účelom trestu je chrániť spoločnosť pred páchaním trestných činov, zabrániť odsúdenému v ďalšom páchaní trestnej činnosti, usmerniť ho, aby viedol riadny život, a tým výchovne pôsobiť aj na ostatných členov spoločnosti. Takýto účel sa sleduje aj pri ukladaní trestu vyhostenia.

Ak to vyžaduje bezpečnosť osôb alebo majetku alebo iný všeobecný záujem, súd môže uložiť páchatelovi, ktorý nie je občanom SR, ani osobou, ktorej bolo priznané postavenie utečenca, trest vyhostenia z územia SR, a to ako trest samostatný alebo aj popri inom treste a vždy podľa okolností prípadu. Ako trest samostatný ho možno uložiť aj napriek tomu, že Trestný zákon v osobitnej časti taký trest neustanovuje. Treba pritom rozlišovať, či páchatel, ktorý nie je občanom SR, ani osobou so statusom utečenca, sa nachádza na našom území alebo v cudzine. Trest vyhostenia možno uložiť aj vtedy, keď páchatel je v čase rozhodovania súdu v cudzine. Účelom uloženia trestu vyhostenia v takomto prípade je znemožniť páchatelovi opätovný vstup na naše územie.

Súd ukladá trest vyhostenia najmä v prípade, ak je konanie obžalovaného vysoko spoločensky nebezpečné, prípadne ak spácha trestný čin v spojení s organizovanou skupinou pôsobiacou vo viacerých štátoch, alebo v úmysle získať takýmto činom značný osobný prospech. Zamedzuje sa mu uložením tohto trestu v páchaní ďalšej činnosti na území SR, ale chráni sa ním aj všeobecný záujem, predovšetkým život a zdravie občanov. Platí to najmä pre trestný čin nedovolenej výroby a držania omamných a psychotropných látok, jedov a prekurzorov (§ 187 Trestného zákona), kde konanie páchatela môže smerovať k reálnemu ohrozeniu zdravia mnohých potencionálnych užívateľov týchto látok, čo môže viesť nielen k postupnému zničeniu ich zdravia a prípadne i smrť, ale aj k následnému morálnemu úpadku a nárastu kriminality.¹⁰

Vyhostenie sa vyslovuje navždy, t.j. na doživotie. Vstup vyhosteného na územie

⁸ Viktorová, J.: Cudzinci verus vyhostenie podľa Trestného zákona. Justičná revue, 49, 1997, č. 1, s. 2.

⁹ Vyhostiť nemožno osobu, ktorej bolo priznané postavenie utečenca a občana SR, aj keď má súčasne iné občianstvo. Rozhodujúce je vždy stav osoby, ktorý jej prináleží v čase rozhodovania súdu.

¹⁰ Viktorová, J.: Cudzinci verus vyhostenie podľa Trestného zákona. Justičná revue, 49, 1997, č. 1, s. 4.

SR možno povoliť len vtedy, ak prezident republiky tento trest odpustí milosťou. Súd vysloví trest vyhostenia, aj keď nie je isté, či niektorý cudzí štát páchateľa prijme. Táto otázka sa rieši podľa medzinárodného práva tak, že každý štát je povinný prijať svojho občana. Osoby bez štátnej príslušnosti (bezdomovci) sa vyhostujú do štátu, v ktorom majú príbuzných, majetok, alebo tam, kde si to vyhostená osoba žiada.¹¹

K realizácii výkonu trestu vyhostenia, ak je tento trest uložený popri inom treste, sa pristupuje až keď odsúdený odpyká tento iný trest v príslušnom ústave Zboru väzenskej a justičnej stráže SR.

Pre výkon trestu vyhostenia Trestný poriadok neobsahuje podrobnejšie ustanovenia. Právna úprava v § 350b Trestného poriadku vytvorila iba predpoklady na to, aby všeobecne záväzný právny predpis upravil výkon trestu vyhostenia.

Výkonom tohto trestu sa podrobnejšie zaoberá Vyhláška Ministerstva spravodlivosti SR č.135/1994 Z.z. o vyhostovaní osôb, ktorým bol uložený trest vyhostenia.

Povinnosťou súdu, ktorý uložil trest vyhostenia, je zasláť po vyhostení odpis rozsudku ministerstvu spravodlivosti, príslušnému orgánu Policajného zboru (ďalej len PZ) a v prípade, ak je odsúdený vo výkone väzby alebo vo výkone trestu odňatia slobody, aj príslušnému ústavu Zboru väzenskej a justičnej stráže SR. Odpis rozsudku opatrený doložkou o právoplatnosti následne zasiela súd na účel vykonania trestu vyhostenia príslušnému orgánu PZ alebo aj väzenskému zariadeniu, ak je odsúdený v čase, keď rozsudok nadobudol právoplatnosť a sú splnené zákonné podmienky na nariadenie jeho vykonania umiestnený v takomto zariadení.¹²

Presný deň, čas a miesto vyhostenia odsúdeného určuje príslušný orgán Policajného zboru.¹³

Po nariadení výkonu trestu vyhostenia, ktorý bol odsúdenému uložený ako samostatný trest bez toho, že by bol vzatý do výkonu väzby z dôvodov uvedených § 67 ods.1 písm.a) Trestného poriadku, zabezpečí jeho vykonanie príslušný orgán PZ v čo najkratšom čase a bez zbytočných odkladov.¹⁴

Týmto sa zabezpečuje predovšetkým uplatnenie generálnej prevencie. Ak v určenom čase sa príslušnému orgánu PZ nepodarí zabezpečiť výkon trestu vyhoste-

¹¹ Porovnaj Poslúch, M. a kol.: Štátne právo Slovenskej republiky. MANZ a VO PF UK Bratislava 1994, s. 55-59

¹² § 2 vyhlášky MS SR č. 135/1994 Z.z. o vyhostovaní osôb, ktorým bol súdom uložený trest vyhostenia.

¹³ § 4 vyhlášky MS SR č. 135/1994 Z.z. o vyhostovaní osôb, ktorým bol súdom uložený trest vyhostenia.

¹⁴ § 3 vyhlášky MS SR č. 135/1994 Z.z. o vyhostovaní osôb, ktorým bol súdom uložený trest vyhostenia.

nia, orgán Zboru väzenskej a justičnej stráže SR prepustí odsúdeného, ak je vo väzbe, na slobodu. V uvedenom prípade vzniká reálne nebezpečenstvo, že cudzinec bude pokračovať v páchaní trestnej činnosti na našom území a trest vyhostenia týmto stráca svoj význam a zmysel.¹⁵

ADMINISTRATÍVNE VYHOSTENIE

Administratívne vyhostenie spadá do kompetencie policajných orgánov. Uvedené vyhostenie slúži k odstráneniu cudzinca zo štátneho územia. Štát tohto práva nemôže využívať ľubovoľne alebo v rozpore s normatívnymi právnymi aktmi (ďalej len NPA). Právo vyhostenia je právom absolutným a štáty sa ho nemôžu vzdať, pretože by ohrozili svoju vlastnú suverenitu a bezpečnosť. Práve preto ide o vyrovnanie medzi záujmami a právami štátu so záujmami a právami ostatných štátov medzinárodného spoločenstva.

Uvedený druh vyhostenia upravuje zákon NR SR č.73/1995 o pobyte cudzincov na území Slovenskej republiky (ďalej len zákon o pobyte cudzincov).

Ako bolo vyššie uvedené cudzinec je na území štátu pobytu od okamihu prekročenia štátnej hranice zásadne podriadený jeho jurisdikcii. Na strane druhej, štát, ktorý umožnil cudzincovi pobyt na svojom území je povinný ho chrániť pred útokmi na život, zdravie, slobodu, majetok, česť, dôstojnosť a vierovyznanie svojimi orgánmi štátnej moci a správy. Stanovená povinnosť sa vzťahuje taktiež na SR a cudzincov chráni rovnakým spôsobom a v rovnakej miere ako svojich občanov.

Slovenská republika poskytuje cudzincom nachádzajúcim sa na jej území v zásade národný režim, čoho dôkazom je Ústava SR, ktorá v čl. 52 ods. 2 stanoví, že „cudzinci požívajú v SR základné ľudské práva a slobody zaručené touto ústavou, ak nie sú výslovne priznané iba občanom SR“.

Cudzinci okrem garantovaných práv majú aj základné povinnosti na území SR, ktoré sú zakotvené nielen v Ústave SR ale aj v zákone o pobyte cudzincov a patrí medzi ne najmä:

- dozriavanie zákonov a ostatných všeobecne záväzných právnych predpisov platných na území SR,
- uvádzanie v žiadostiach a podaniach pravdivo a úplne všetky požadované údaje,

¹⁵ Viktoriová, J.: Cudzinci verus vyhostenie podľa Trestného zákona. Justičná revue, 49, 1997, čl. 1, s.5

- c) neodkladné ohlásenie najbližšiemu policajnému útvaru prípadnú stratu alebo odcudzenie dokladu o udelení víza alebo preukazu na pobyt, aby ne mohlo dôjsť k ich zneužitiu,
- d) neodkladné ohlásenie policajnému útvaru skutočnosť, že počas dlhodobého pobytu alebo trvalého pobytu na území SR používa motorové vozidlo registrované v zahraničí.¹⁶

Z porušenia základných povinností – cudzincami – stanovených zákonom o pobyte cudzincov môže vyplynúť podmienka pre vyhostenie cudzinca z územia SR.

Podmienky vyhostenia cudzinca sú taxatívne vymedzené v § 14 zákona NR SR č. 73/1995 Z.z.

Pokiaľ cudzinec **neoprávnene vstúpi** na územie SR alebo sa **neoprávnene zdržiava** na území SR je možné ho vyhostiť. Obe podmienky je možné aplikovať nezávisle na sebe.

Na vstup na územie SR cudzinec musí spĺňať nasledujúce podmienky:

1. cudzinec smie **vstúpiť** na územie SR len s **platným cestovným dokladom**.¹⁷ Občania štátov, s ktorými SR nemá podpísanú bezvízovú dohodu musia mať cestovný doklad opatrený vízom SR.¹⁸ Platný cestovný doklad musí zároveň obsahovať náležitosti, ktoré zodpovedajú jeho pôvodu a druhu. Všeobecne za **náležitosti cestovného dokladu** považujeme:
  1. náležitosti umožňujúce určiť jeho **pôvod** a **druh** (názov štátu a druh cestovného dokladu),
  2. **číslo** cestovného dokladu,
  3. **personálna platnosť** cestovného dokladu (fotografia, osobné údaje a podpis držiteľa),

¹⁶ § 19 zákona NR SR č. 73/1995 Z.z. o pobyte cudzincov na území SR.

¹⁷ Cestovný doklad je verejná listina, ktorú vydáva príslušný štátny orgán osobe, ktorou preukazuje svoju totožnosť, štátne občianstvo a ďalšie skutočnosti obsiahnuté v údajoch uvedených v cestovnom doklade a oprávňuje osobu prekročiť štátnu hranicu za účelom trvalého alebo dočasného pobytu v cudzine a jej návratu do domovského štátu.

¹⁸ Vízum SR môžu udeliť v zahraničí zastupiteľské úrady SR a na území SR Konzulárny odbor MZV SR a oddelenie cudzineckej polície. Uvedené úrady SR sú oprávnené udeľovať tieto druhy víz SR:

1. vstupné vízum
2. návratné vízum
3. prejazdné vízum
4. spätné vízum
5. výjazdné vízum

4. **temporálna platnosť** cestovného dokladu (určená konkrétnym dátumom),
  5. **teritoriálna platnosť** cestovného dokladu,
  6. údaje potvrdzujúce **úradné vydanie** cestovného dokladu (miesto a dátum vydania, odtlačok pečiatky a podpis orgánu, ktorý cestovný doklad vydal),
  7. **ochranné a zabezpečovacie prvky** cestovného dokladu.¹⁹
2. cudzinec smie prekročiť štátnu hranicu SR len na **hraničných priechodoch**²⁰ určených na medzinárodný cestovný styk a zároveň je povinný sa podrobiť kontrole policajného útvaru,
  3. cudzinec na požiadanie je **povinný preukázať** policajnému útvaru **finančnú hotovosť** na dobu pobytu (15 USD na osobu a deň, túto sumu možno preukázať aj v inej konvertibilnej mene zodpovedajúcej tejto hodnote, ak ide o dieťa do 15 rokov je to 50 % uvedenej sumy) alebo hodnoverný doklad nahradzujúci túto hotovosť vo výške nákladov na dobu pobytu na území SR (napríklad doklad o zaplatení liečebného pobytu na území SR, doklad o zaplatení turistických služieb alebo pozvanie do SR overené policajným útvarom).²¹

Porušením taxatívne vymenovaných podmienok **vstupu cudzinca na územie SR** cudzinec splní jednu z podmienok vyhostenia.

Druhá podmienka vyhostenia sa viaže k **pobytu cudzinca** na území SR. Cudzinec sa na území SR môže zdržiavať **krátkodobo, dlhodobo alebo trvalo**.

Krátkodobý pobyt je určený vízom, vládou SR alebo medzinárodnou zmluvou, ktorou je SR viazaná. Uvedený pobyt sa povoľuje najdlhšie na 180 dní.

Dlhodobý a trvalý pobyt sa cudzincovi povoľuje na základe Žiadosti o povolenie na dlhodobý alebo trvalý pobyt, ktorú podáva cudzinec v zahraničí na slovenskej diplomatickej misii alebo na konzulárnom úrade. Povolenie na dlhodobý pobyt sa nevyžaduje u osoby, ktorej bolo priznané postavenie zahraničného Slováka.²² K Žiadosti sa podľa jej účelu prikladá potvrdenie zastupiteľského úradu o zaplatení správneho poplatku, doklad, ktorým cudzinec preukáže účel pobytu a zabezpečenie prostriedkov na pobyt, doklad o zabezpečení ubytovania a doklad

¹⁹ Balga, J.: Teória a prax služby cudzineckej polície. Akadémia PZ Bratislava 1997, s. 33

²⁰ Hraničný priechod je miesto určené pre prechod osôb, prejazd dopravných prostriedkov a prepravu tovaru cez štátnu hranicu na základe príslušných dokladov.

²¹ Pozri bližšie Vyhlášku Ministerstva vnútra SR č. 226/1996 Z.z., ktorou sa ustanovuje suma, ktorú je cudzinec povinný preukázať pri vstupe na územie SR.

²² § 6 ods. 1 zákona NR SR č. 73/1995 Z.z. o pobyte cudzincov na území SR.

potvrzujúci skutočnosť, že sa v zahraničí alebo na území SR nedopustil konania, ktoré je podľa zákonov SR úmyselným trestným činom, ako aj doklad zdravotníckeho zariadenia domovského štátu cudzinca, že netrpí nákazlivou chorobou, ktorej šírenie je trestné podľa zákona.

Povolenie trvalého pobytu možno udeliť na účely zlúčenia rodiny (ak ide o manžela alebo o nezaopatrené dieťa mladšie ako 18 rokov, sú občanmi SR a majú trvalý pobyt na území SR) alebo ak je to odôvodnené zahraničnopolitickými záujmami SR.

Pokiaľ cudzincovi zanikne oprávnenie na pobyt a naďalej sa zdržiava na území SR splní ďalšiu podmienku, ktorá oprávňuje policajný útvar k jeho vyhosteniu.

Oprávnenie na pobyt cudzincovi zanikne, ak

- a) sa dopustil v zahraničí alebo na území SR konania, ktoré je podľa zákonov SR úmyselným trestným činom,
- b) nemá platný cestovný doklad,
- c) uplynula mu doba povoleného pobytu,
- d) neoprávnene vykonáva zárobkovú činnosť,
- e) porušil predpisy o omamných látkach,
- f) je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo práv a slobôd iných osôb alebo v záujme ochrany prírody,
- g) pominul účel, na ktorý mu bol povolený dlhodobý alebo trvalý pobyt,
- h) v stanovenej lehote oznámil ukončenie pobytu a nie je mu odoprené vycestovanie,
- i) sa zdržiava mimo územia SR nepretržite viac ako 180 dní a vopred to neoznámil policajnému útvaru.²³

Vyhostenie sa **nevykoná** v prípade, že by bol ohrozený život a sloboda cudzinca z dôvodov jeho rasy, náboženstva, národnosti, príslušnosti k určitej sociálnej skupine, či pre politické presvedčenie. Uvedené dôvody **neplatia**, ak cudzinec svojím konaním ohrozuje bezpečnosť SR alebo bol odsúdený za obzvlášť závažný trestný čin. Tak isto **nie je možné** vyhostiť cudzinca do štátu, v ktorom mu bol uložený trest smrti, je predpoklad, že prebiehajúcim trestnom konaní mu takýto trest bude uložený, alebo by mu hrozilo mučenie.²⁴

Pokiaľ skúmame rozsah vyhostenia, musíme prihliadať k jeho rozsahu **temporálnemu, teritoriálnemu a personálnemu**.

²³ Baiga, J.: Teória a prax služby cudzineckej polície. Akadémia PZ Bratislava 1997, s. 52

²⁴ § 15 zákona NR SR č. 73/1995 Z.z. o pobyte cudzincov na území SR.

O vyhostení rozhoduje správny orgán, ktorý musí vydať **rozhodnutie o vyhostení** aj s odôvodnením. Z hľadiska **de lege lata** je nutné položiť dôraz na zdôvodnenie vyhostenia a na možnosť odvolania voči tomuto rozhodnutiu, pretože to tvorí jednu z významných garancií odôvodnenosti a zákonnosti vyhostenia.

Z hľadiska **temporálneho** rozsahu vyhostenia sa cudzincovi nepovolí pobyt na území SR najmenej po dobu jedného roka odo dňa vyznačenia „**Nepovolenie vstupu na územie SR**“ v cestovnom doklade. Pred uplynutím tejto doby možno cudzincovi výnimočne povoliť krátkodobý pobyt na území SR, ak je to odôvodnené najmä humanitnými dôvodmi a nepovolenie pobytu by znamenalo neprimerane tvrdý postup.

Pri stanovení **teritoriálneho** rozsahu sa vychádza zo všeobecnej zásady, podľa ktorej vyhostenie sa vzťahuje na celé štátne územie. Z územnej zvrchovanosti ďalej vyplýva, že štát môže vyhostenému nariadiť, na ktorom mieste má prekročiť štátnu hranicu.

Personálny rozsah je stanovený pravidlom, že vyhostenie sa vzťahuje len na vyhostenca – cudzinca samého a nie na jeho rodinných príslušníkov.

Náklady spojené s vyhostením si hradí cudzinec sám. V prípade, že tieto náklady neuhradí, znáša ich:

- a) ten, kto tohto cudzinca neoprávnene zamestnával na území SR,
- b) ten, kto tohto cudzinca pozval na územie SR,
- c) ministerstvo vnútra v ostatných prípadoch.²⁵

Pre slovenský právny poriadok môžu byť inšpirujúce dôvody vyhostenia ako ich zakotvuje rakúske cudzinecké právo a zároveň je príležitosťou porovnať predmetnú problematiku v dvoch právnych poriadkoch.

Podľa **Spolkového zákona o vstupe a pobyte cudzincov** (ďalej len zákon o cudzincoch) je možné cudzincov vyhostiť rozhodnutím, pokiaľ sa nezákonne zdržiavajú na území spolkovej republiky. V tomto prípade je potrebné zohľadniť do akej miery takéto odobratie povolenia k pobytu zasiahlo do ich súkromného a rodinného života a či tu nedôjde k porušeniu garantovaných ľudských práv a základných slobôd.²⁶

Dôvody, za ktorých možno cudzincov vyhostiť rozhodnutím sú vymedzené nasledovným spôsobom:

²⁵ § 22 zákona NR SR č. 73/1995 Z.z. o pobyte cudzincov na území SR.

²⁶ § 17(I) Bundesgesetz über die Einreise und den Aufenthalt von Fremden (Fremdengesetz-FrG), BGBl. Nr. 838/1992 i.d.F. BGBl. Nr. 110/1994, 314/1994, 505/1994, 351/1995 und 436/1996

1. ak boli odsúdení súdom za úmyselný trestný čin spáchaný v priebehu jedného mesiaca od ich vstupu na územie republiky, aj keď rozsudok nenadobudol právnu platnosť, alebo
2. ak do jedného mesiaca po vstupe boli pristihnutí pri páchaní úmyselného trestného činu alebo bezprostredne po spáchaní úmyselného trestného činu boli jednoznačne obvinení z jeho spáchania, keď za takýto trestný čin hrozí značný trest a je k dispozícii prehlásenie zodpovedného prokurátora spolkového ministerstva spravodlivosti, alebo
3. ak do jedného mesiaca po vstupe na územie republiky porušili predpisy, ktorými je upravená prostitúcia, alebo
4. ak do jedného mesiaca po vstupe neboli schopní preukázať vlastníctvo prostriedkov na financovanie svojho živobytia, alebo
5. ak v priebehu jedného mesiaca po vstupe boli pristihnutí orgánom inšpektorátov práce, regionálnych pracovísk alebo krajských pracovísk servisu trhu práce (Arbeitsmarktservice) pri činnosti, ktorú v zmysle zákona o zamestnaní zahraničných štátnych príslušníkov nesmú vykonávať, alebo
6. ak pricestovali bez toho, že by dodržali ustanovenia o vstupe na územie štátu alebo obídením hraničnej kontroly a boli do jedného mesiaca pristihnutí.²⁷

Vyhostenie z týchto taxatívne vymedzených dôvodov sa realizuje aj v prípade, že nenadobudlo právnu moc, cudzinec musí potom bezodkladne opustiť územie republiky. Odvolanie v týchto prípadoch nemá odkladný účinok.

Podobne je upravená problematika vyhostenia napríklad aj v článku 23 ods. 3 a ods. 4 Schengenskej dohody,²⁸ kde je zakotvené, že pokiaľ cudzinec tretej krajiny dobrovoľne nevycestuje alebo je možné predpokladať, že sa toto vycestovanie neuskutoční alebo ak je vycestovanie cudzinca tretej krajiny okamžite nutné z dôvodu národnej bezpečnosti alebo zachovania verejného poriadku, musí byť takýto cudzinec v súlade s ustanoveniami národného práva z príslušnej krajiny vyhoste-

²⁷ § 17(2) Bundesgesetz über die Einreise und den Aufenthalt von Fremden (Fremdengesetz-FrG), BGBl. Nr. 838/1992 i.d.F. BGBl. Nr. 110/1994, 314/1994, 505/1994, 351/1995 und 436/1996

²⁸ Dohoda bola podpísaná v Schengene v Luxemburskom veľkovevodstve, dňa 14.6.1985 medzi vládami Belgického kráľovstva, Spolkovej republiky Nemecko, Francúzskej republiky, Holandského kráľovstva a Luxemburského veľkovevodstva.

Dohoda zo dňa 19.6.1990 k vykonávaniu Schengenskej zmluvy zo dňa 14.6.1985 bola podpísaná medzi vládami štátov Beneluxu, SRN a Francúzskej republiky.

V súčasnosti členskými štátmi Schengenskej dohody sú Belgicko, Holandsko, Francúzsko, Luxembursko, Spolková republika Nemecko, Portugalsko, Rakúsko, Španielsko a Taliansko.

ný. Ak nie je vyhostenie podľa národného práva príslušnej krajiny prípustné, môže dotknutá zmluvná strana cudzincovi tretej krajiny povoliť pobyt na svojom území. Dotknutý cudzinec môže byť vyhostený do krajiny svojho pôvodu alebo do iného štátu, v ktorom je jeho prijatie možné len na základe platných dohôd.²⁹

V súčasnosti SR patrí medzi štáty, ktoré vo svojich vnútroštátnych právnych predpisoch zakotvili podmienky vyhostenia, jednak v záujme zabezpečenia osobnej slobody cudzincov, ako aj z dôvodov medzinárodných, aby bolo možné čeliť výhradám cudzích štátov z titulu bezdôvodného vyhostenia cudzincov. Aj keď vyhostenie spočíva vo voľnom uvážení jednotlivých štátov, opierajúc sa o povahu daného prípadu, nesmie sa vykonávať ľubovoľne a bez dostatočných dôvodov.

Vyhostením cudzinca sa nepochybne zasahuje do slobôd cudzinca (pohybu a pobytu), ktoré sú garantované nielen medzinárodnými zmluvami ale aj Ústavou SR. Na strane druhej je zároveň zákonným opatrením a udelenie inštitútu vyhostenia a jej vlastný výkon sa realizuje v súlade s právnym poriadkom SR.

SUMMARY

The Slovak Republic is obliged to respect generally valid principles of international aliens law but on the other hand it has right in terms of law to protect itself from aliens who commit crimes, threaten security and order in the country or in a different way break internal legal regulations. Expulsion is one the means of realization of the state protection. Two types of expulsion are known in the present system of law of the Slovak Republic: forejudger and administrative expulsion. Forejudger is a type of punishment which can be imposed to a certain group of criminal offenders – aliens. Expulsion is a perpetual punishment and is imposed by court. Administrative expulsion is in competence of the police authorities and it is regulated by Law of aliens residence at the territory of the Slovak Republic. A condition for administrative expulsion is alien's unauthorized entrance or stay at the territory of the Slovak Republic. Expulsion means an interference to the alien's liberties which are guaranteed by the Constitution of the Slovak Republic. Are the same time it is a legal measure which is realized in agreement with system of law of the Slovak Republik.

²⁹ Polizei-Handbuch, Schmidt-Römhild Lübeck, Teil 1.52.62.

OBČANSKÁ NEPOSUŠNOST V MODERNÍM PRÁVNÍM STÁTĚ

JAN PINZ

ÚVOD

Uplynulo skoro již stopadesát let od doby, kdy „přírodní filosof“ Henry David Thoreau¹ napsal svou pověstnou esej „Občanská neposlušnost“, kterou založil problém právně filosofický, totiž otázky vztahu svobodného člověka a demokratického občana k jeho závazku řídit se státními zákony. Není bez zajímavosti, že tento americký myslitel energicky vyzývá k nepodílení se občanů na zlořádech vládní moci a na „hladkém chodu jeho mašinerie“ byl zároveň natolik humanitně založen, že opustil pedagogickou dráhu jenom proto, že odmítal fyzické trestání žáků tak, jak to předepisoval tehdejší školní řád. Byl rovněž tak občansky poctivý, že se dostal do konfliktu s městskou i státní mocí pro nespravedlnost v počínání jejich orgánů. Nakonec na protest proti politice vlády Spojených států v souvislosti s válkou v Mexiku a pokračujícím otroctvím na Jihu se rozhodl několik let neplatit daně státu Massachusetts.

Protože lidská potřeba postavit se proti jakékoliv nespravedlnosti, tzn. i proti nespravedlnosti úřadů, je nezbytně spojena se základním subjektem této vlastnosti, tedy s lidskou bytostí, je potřebné determinovat nositele tohoto lidského práva nebo snad i občanské povinnosti.

¹ H.D.Thoreau (1817–1862), americký spisovatel, básník a filosof, představitel radikálního demokratického individualismu, autor mj. proslulého díla *Walden or Life in the Woods* (1864).

I. SUBJEKT OBČANSKÉ NEPOSUŠNOSTI

Zabýváme-li se otázkou nositele jednání označeného jako občanská neposlušnost, bude vhodné vyjít od pojmu občan. Původ slova občan nalezneme již ve starověku, konkrétně v římském státu. „Civis“ je latinský výraz pro občana (občanku), případně „civis Romanus“ pro římského občana. Občanství (civitas) se ovšem vztahovalo jednak ke státu² a jednak k obci (civitacula). Lze se domnívat, že termín občan byl původně rezervován pro příslušníka obce, později sloužil k označení příslušníka jakéhokoliv společného územního celku, nakonec tedy státu. Významný obsah názvu občan ovšem může být motivován i jinými hledisky. Tak např. civis sum Romanus představoval jen občana plnoprávného na rozdíl od jiných občanů státu. Ve stavovském středověkém státu slovo občan poněkud ztratilo svůj historický význam, avšak v období novověku, zejména v době Velké francouzské revoluce se výraz občan svým významem posunul do nové polohy. Třetí stav zde již usiluje o vyrovnání všech právních a společenských rozdílů mezi měšťanstvem a šlechtou. Rovnost všech občanů před zákonem tak pronikla do právního řádu jednotlivých států, nejdříve v oboru práva soukromého a později veřejného. V posledním století je slovo občan užíváno téměř výhradně v právním smyslu.³ Občanství je chápáno především jako příslušenství k nějaké veřejnoprávní korporaci (obec, stát), spojené s určitými právy a povinnostmi. Občanství jako právní instituce vyjadřující veřejnoprávní poměr fyzické osoby ke státu je občanstvím státním. Subjekt tohoto státoobčanského právního vztahu je jednak státní občan a jednak stát. Státoprávní postavení státního občana je potom charakterizováno souhrnem práv a povinností, z nichž nejvýznamnější práva, tzn. práva politická (základní občanská práva a svobody, státoobčanská práva, ústavní práva státních občanů) bývají zaručována ústavou (právo volební, právo spolkové, právo shromažďovací, právo petiční, svoboda projevu, právo na rovný přístup k veřejným úřadům, právo účasti na referendu, menšinové právo). Podobně nejvýznamnější státoprávní subjektivní povinnosti bývaly a jsou obvykle zakotveny v ústavě (povinnost dodržovat státní zákony, povinnost branná, povinnost daňová, povinnost podrobit se rozhodnutí státních orgánů).⁴ Účinky státního občanství spočívají v plné účasti na státoobčanských právech a povinnostech, tj. na těch veřejnoprávních subjektivních prá-

² „In civitate accipere“ tímto výrazem vyjadřuje Cicero přijetí fyzické osoby do občanského svazku.

³ Výjimkou je zde akademický občan a čestný občan.

⁴ Ve starších ústavách se vyskytovaly též povinnosti věrnosti a oddanosti státu, převzetí úřadu porotce nebo soudního svědka.

vech a povinnostech, které pro jednotlivé fyzické osoby – státní občany vyplývají z platného právního řádu, zejména z ústavních zákonů.⁵ Jiné fyzické osoby bydlící na území určitého státu (cizí státní občané, bezdomovci, event. uprchlíci – pod společným názvem cizinci) tvoří, vedle státních občanů, obyvatelstvo státu. Obyvatel státu (incola) má právní postavení uvnitř státu dané jeho právním řádem, tzn. s výjimkou těch práv a povinností, které přísluší jenom státním občanům. Na základě reciprocity mají většinou cizozemci – obyvatelé cizího státu stejné právní postavení, zejména v oboru soukromého práva. Nicméně zůstávají sféry v oboru veřejného práva, které jsou vyhrazeny jen pro subjekty státoobčanského právního vztahu, např. právo přístupu k veřejným úřadům, právo volební a povinnost bránit. Rozlišování státního občanstva od státního obyvatelstva bývalo ve středověku zatemněno pojmem obyvatelské právo. Státní individualita a celistvost koruny České mívala několik komponentů. Jedním z nich bylo právo obyvatelské, které v sobě zahrnovalo právo k držení svobodných statků, právo k přístupu k veřejným úřadům a právo účasti ve veřejné správě. Obyvatelské právo bylo společné a jednotné v zemích koruny České. V ústavě stavovského státu toto právo zastupovalo občanské právo tak, jak bylo chápáno na počátku novověku podle vzoru římského práva, kde tzv. právní status člověka byl oborem soukromoprávním.⁶ Obyvatelské právo v království Českém (13. st.–19. st.) pod názvem inkolát představovalo vlastně právo státního občanství společného pro Čechy, Moravu, Slezsko a Lužici. Zaniklo až spolu se zánikem zemské ústavy v r. 1848. Inkolát uděloval král, později sněm a nakonec po obnovení zřízení zemského znovu král. Po celou dobu trvání obyvatelského práva bylo toto právo pokládáno za nejzávažnější svobody a práva zemská, neboť udělování inkolátu cizincům bylo privilegiem smluvně vždy potvrzovaným mezi národem českým zastupovaným stavy na straně jedné a králem na straně druhé.⁷ Právní rozdíly mezi státním občanem a pouhým obyvatelem státu jsou patrné. Pouze s právním postavením státního občana se pojí úplný nárok na státomocenskou ochranu a na účastnictví ve výkonu moci státní a úplná povinnost k obraně státu. Z právního postavení obyvatele státu naopak vyplývá volnější vaz-

⁵ V jednotlivých ústavách bývají některé rozdíly mezi právy a povinnostmi příslušejícími na jedné straně státním občanům a na druhé straně státním obyvatelům. Tak např. v ústavě Slovenské republiky patří státním občanům právo zakládat politické strany a politická hnutí, právo na práci a hmotné zabezpečení v nouzi, právo na bezúplatné vzdělání a státní pomoc při studiu atd. Naproti tomu obyvatelům státu přísluší např. právo sdružovat se ve spolcích, společnostech anebo jiných sdruženích, právo na svobodnou volbu povolání, právo na ochranu zdraví, právo na příznivé životní prostředí.

⁶ Ještě všeobecný občanský zákoník rakouský považoval všechny poměry státu občana za poměry soukromoprávní. Srv. k tomu Verner, V.: Občanství státu. In.: Slovník veřejného práva československého. Sv. II. Brno, Polygrafia 1932, s. 976.

⁷ Viz blíže k tomu Kalousek J.: České státní právo, Praha, Bursík a Kohout 1892, s.140 a n.

ba mezi těmito dvěma právními subjekty. Chceme-li proto spolehlivě determinovat subjekt občanské neposlušnosti, můžeme za něj označit předně fyzickou osobu nebo jejich prostý souhrn.

Vzhledem k existující právní interakci jak mezi státním občanem a státem, tak i mezi obyvatelem státu a státem lze soudit, že základním subjektem občanské neposlušnosti je státní občan a vedlejším subjektem občanské neposlušnosti i kterýkoli obyvateľ státu.⁸

Míra způsobilosti k účasti na výkonu práva občanské neposlušnosti bude záviset na rozsahu práv a povinností vůči státu, jejichž nositelem je jiná fyzická osoba než státní občan, pokud je s ohledem na místo svého pobytu podrobena právnímu řádu tohoto státu.

II. OBJEKT OBČANSKÉ NEPOSLUŠNOSTI

Chceme-li objasnit, čeho se týká jednání naplňující skutkovou podstatu občanské neposlušnosti, potom se musíme zabývat otázkou objektu občanské neposlušnosti. Obecně vzato míří občanská neposlušnost proti celé škále mocenských nepravostí, zejména spočívajících ve zneužívání veřejné moci ve státě, ať už jde o šikanosní výkon veřejnoprávních pravomocí nebo o porušování lidských a občanských práv činností státních orgánů v jednotlivých veřejnoprávních funkcích, tzn. včetně právo-
votvorby. I když půjde nejčastěji o objekt ležící v nespravedlivé činnosti exekutivy, tedy moci vládní a správní, můžeme jej také nacházet v nespravedlivém právu pozitivním. V této souvislosti nabízí se otázka vztahu práva jako takového a práva objektivního, resp. platného právního řádu. Státním zákonem fixované právo nepochybně nevyčerpává obsah práva vůbec. Positivní právo jako právní předpisy, které jsou formálně platné a účinné, nemusí přece být ipso facto ani spravedlivé ani legitimní. Mohou přece odporovat jak principu spravedlnosti, tak i duchu ústavy. Mohou být dále v rozporu se základními lidskými a občanskými právy, s právem přirozeným nebo s právem mezinárodním. Nakonec nemusí být toto umělé státní právo také v souladu se zásadami mravnosti, humanity a dalšími civilizačními

⁸ Nedostatečné rozlišování mezi obyvatelem státu a státním občanem patří k neduhům našeho právního řádu. Často je v legislativě používána málo precizní terminologie, kdy se místo názvu „státní občan České republiky“ nebo „český státní občan“ uvádí pouze „občan České republiky“ nebo dokonce jen „občan“. V prvním případě jde však o obyvatele České republiky a v druhém případě jen o fyzickou osobu vůbec. Správně proto rozlišovala mezi těmito subjekty československá ústava z r. 1920, když pro subjekty státoobčanského svazku volila termín „státní občané českoslovenští“ a pro ostatní subjekty název „obyvatelé republiky československé“.

hodnotami jednou již dosaženými. Konečně i sám právní pozitivismus počítá s určitým dotvářením práva psaného právem soudním, jinak by totiž moc soudní neměla opodstatnění v tripartici veřejných mocí ve státě.

III. OBSAH A PODSTATA OBČANSKÉ NEPOSUŠNOSTI

Hovoříme-li o obsahu občanské neposlušnosti, hovoříme o její náplni, o jejích vnitřních formách. Občanská neposlušnost má negativní obsah, protože patří k formám odporu proti oficiálnímu řádu a jeho projevům. Občanská neposlušnost je kvalifikovaným projevem odporu, neboť v sobě slučuje kritiku s aktivním protestem. Tento aktivní protest je ovšem spojen s vědomým porušováním některých právních předpisů, popř. s úmyslným nerespektováním některých formálních autorit. Lze tedy soudit, že podstata občanské neposlušnosti spočívá ve vědomém, přímo úmyslném, event. i okázalém porušování některých státoobčanských subjektivních povinností, jako je např. daňová nebo branná povinnost. Může jít také ovšem o porušování jiných veřejnoprávních subjektivních povinností směrem k těm, kteří drží státní moc ad interim. V těchto dalších případech porušování povinností mohou být nositelé občanské neposlušnosti i jiní obyvatelé státu než jsou státní občané. V každém případě však musí být samotné porušování takové povinnosti doprovázeno zjevnou kritikou určité mocenské nepravosti a teprve v interakci obou komponentů lze spatřovat naplnění skutkové podstaty občanské neposlušnosti.

IV. SMYSL A FUNKCE OBČANSKÉ NEPOSUŠNOSTI

Smyslem občanské neposlušnosti je jednak upozornit mocenské instituce na nesouhlas s jimi vykonávanou politikou, dále přesvědčit je o odhodlání vypovědět poslušnost jejich panství a konečně přimět je ke změně politiky nebo k odchodu z mocenské sféry. Smysl občanské neposlušnosti můžeme ad litteram charakterizovat jako nenormativisované „ne“ vládnoucí politice ve státě. Tím se především liší samotná občanská neposlušnost od činnosti politické oposice.

Funkcí občanské neposlušnosti je pak dosažení jejího cíle, tzn. určité změny, ať už jde o změnu obsahu právního předpisu nebo o změnu fungování veřejné instituce, popř. jejího personálního obsazení anebo o změnu státní politiky v konkrétní oblasti.

V. POVAHA OBČANSKÉ NEPOSUŠNOSTI

Charakter občanské neposlušnosti souvisí s její formou, obsahem a funkcí. Občanská neposlušnost stojí mezi výraznými prostředky odporu jako jsou tzv. právo na revoluci, právo na povstání a právo svrhnout nevhodnou vládu – na straně jedné a mírnými prostředky odporu jako jsou právo shromažďovací, právo spolčovací, svoboda projevu a právo kritiky a právo petiční – na straně druhé. Zatímco výrazné prostředky odporu jsou zakotveny jen v některých právních řádech jednotlivých států⁹, jsou tzv. mírné prostředky odporu zcela ústavně konformní i v právních řádech států, které nepatří k demokraticky přesvědčivým.

Občanská neposlušnost je nekonformním aktem nevládnosti vůči formální autoritě těch, kteří toho času jsou držitelé veřejné moci ve státě. Občanská neposlušnost je dále charakteristická tím, že má přirozenoprávní formu, negativní obsah a pozitivní cíl. Jak je patrné již ze slovního spojení „občanská neposlušnost“ je tento akt odporu svázán s občanem. Hlavní smysl pojmenování neposlušnosti jako „občanské“ netkví ale ve vyjádření příslušnosti tohoto subjektu ke státu, nýbrž jde tu o výraz, který zachycuje svobodnou lidskou bytost – občana lidské obce. Zdá se, že doktrína občanské neposlušnosti počítá se symbiosou svobodného individua předstátního charakteru se svobodnou lidskou osobností občanské společnosti moderního právního státu.

Lze v této souvislosti soudit, že pojem svobodného občana jako člena svobodné občanské společnosti je výsledkem přirozenoprávní nauky, stejně jako první katalogy základních práv člověka a občana, tak jak se objevovaly zprvu v konstitučně-monarchistických ústavních listinách. Proto také pojem občanské neposlušnosti není znám autoritativním režimům a ve zřízeních pseudodemokratických je v politické praxi pečlivě obcházen a oficiální právní předpisy se mu vyhýbají obloukem.

Můžeme tedy kvalifikovat občanskou neposlušnost jako přirozené právo člověka – svobodného občana a za určitých okolností i jako státoobčanskou povinnost státního občana – řádného příslušníka státu. Zatímco v prvním případě jde o právní pozici svobodné lidské bytosti vůbec¹⁰ – ať už jde podle okolností o státního

⁹ Srv. k tomu např. Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických z roku 1776, které obsahuje právo lidu na odpor, zatímco samotná americká ústava z roku 1787 o tomto významném lidském právu mlčí. V České republice přísluší státním občanům právo na odpor proti odstraňování demokratického řádu lidských práv a základních svobod (čl. 23 Listiny základních práv a svobod z r. 1993).

¹⁰ Právní předpisy doby absolutistické překonávaly rozpaky nad existencí obecné fyzické osoby ve státě tím, že pro její vyjádření užívaly výraz „das Individuum“. Tomu v dnešních právních

občana nebo jiného obyvatele moderního právního státu, jde v druhém případě o právní posici aktivního svobodného státního občana, který chápe demokratickou opodstatněnost veřejné moci v moderním právním státě v její úplnosti, tzn. jak z hlediska vzniku (se souhlasem svobodných občanů), tak z hlediska jejího trvání (pod kontrolou celé občanské společnosti a státních občanů zejména).

VI. VÝZNAM OBČANSKÉ NEPOSLEŠNOSTI

Zkušenosti lidské společnosti, zejména zkušenosti s fašismem a nacismem nebo také se stalinismem, tedy zkušenosti se zločiny více či méně páchanými na zákonném podkladě, vedou k zesílené kritice dogmatického právního pozitivismu. Je-li premisou tohoto pozitivismu, že oficiální normotvůrce může každé libovolné pravidlo povýšit na zákon, potom zůstává stranou otázka morální a etické správnosti takového práva a vůbec jeho objektivní hodnotové orientace. Zároveň snadnost mocenské manipulace člověka a občana na konci 20. stol. vede k radikalizaci přirozenoprávní tematiky a k patrné tendenci prohlásit lidská práva za základ veškerého platného práva. Nejde zde o úsilí minimalisovat stát jako synonymum potlačování a násilí, jak jej hlásal svého času Michail Bakunin. Jde naopak o to, aby stát nemohl být k potlačování a násilí nikým zneužíván. Proto je také třeba rozlišovat politiku státní a politiku vládní. Ačkoliv je ideálem, aby byl mezi těmito dvěma jevy úplný soulad, nebývá tak tomu vždy v praxi. Takže i politika vládní může být v rozporu s objektivními zájmy občanské společnosti a tedy protistátní.

Naopak občanská neposlušnost si klade za cíl dosáhnout toho, aby každá politika vládní byla politikou státní, aby sloužila celé občanské společnosti a nevytvářela a nepodporovala vrstvu privilegovaných na straně jedné a vrstvu diskriminovaných na straně druhé. Občanská neposlušnost zároveň napomáhá souladu mezi legalitou a legitimitou moci, protože vychází z koncepce nedělitelnosti suverenity občanské společnosti, kdy každý občan předal ve prospěch celku reprezentovaného státem jenom část své sociální moci a nezbavil se tak svého základního práva zakročít proti nehodnému representantu. Sepjetí lidských práv a občanské neposlušnosti lze konečně vystopovat i ve zkušenosti zástupců francouzského lidu v Národním shromáždění, když ve slavnostním prohlášení práv člověka a občana z r. 1789 moudře připomněli: „... že opomíjení nebo nedbání lidských práv jsou jedinými příčinami veřejné bídy a zkaženosti vlád..., aby skutky moci zákonodárné i skutky moci vý-

předpisech patrně koresponduje právní výraz „občan“, nejde-li ovšem o legislativní nedůslednost jak je o ní zmínka v pozn. 8.

konné, mohouce býti v každou chvíli srovnávány s cílem celého zřízení politického, byly tím více respektovány.“

RÉSUMÉ

Právní filosofie si klade i takové otázky, má-li být právo odvozeno od přirozenosti člověka a v čem spočívá tato přirozenost? Německý filosof Ernst Bloch spojoval přirozená práva s lidskou důstojností. Tak jak to činí moderní pojetí lidských práv. Lze se tedy domnívat, že přirozenost člověka spočívá v mravní svéprávnosti, racionálním chování a lidské důstojnosti. Vzpomeneme-li znovu autora občanské neposlušnosti Henry Davida Thoreaua, který byl spolu se svým přítelem Ralphem Waldo Emersonem představitelem amerického transcendentalismu, nemůžeme mu upřít jeho pojetí lidské důstojnosti jako dominanty v úloze svobodného individua. Mluvíme-li o tomto naturálním americkém filosofovi nelze v té souvislosti nepřipomenout Alexise de Tocquevilla, který si v roce 1835 na adresu americké filosofie povzdychl „Myslím, že nikde v civilisovaných krajinách nevěnuje se tak málo pozornosti filosofii jako ve Spojených státech“. Když to jinak bystrý Tocqueville říkal jakoby neznal toho starého dobráka Davida, toho pečlivě vzdělaného myslitele, svým způsobem originálního, neboť na jeho filosofii měla Kantova filosofie transcendentální pramály vliv.¹¹ Necelý rok po kritické poznámce Tocquevilla v roce 1836 – byl v Bostonu založen Transcendentální Klub, kde Thoreau přijímá názor amerických neorealistů, že „vládní moc neznamena neomylný orgán nějaké vyšší osobnosti, nýbrž jest to činitel dočasně vyzbrojený určitou mocí od občanů, jejichž zájmy zastupuje“. Thoreau viděl nedokonalost tzv. vulgární demokracie spočívající v podstatě „dát jeden volební hlas každé dospělé osobě a všechno ostatní ponechat vládě“.

Uvědomoval si, že lidská touha se dělí na touhu po moci a touhu po svobodě a jestliže se uskuteční první, bývá jí druhá na překážku. Proto soudil, že snesitelná moc je jen ta moc nad lidmi, která je zároveň mocí pro lid (power-over, power for). Asi odtud vychází vzletný duch Thoreauův s jeho rozhodnou kritičností vůči vládní moci a byrokratickým předpisům. Snad to byla ona působivost právního pozitivismu padělat právo, kdy lze neprávo kamuflovat úřední nálepkou se znakem práva, anebo původní smysl práva „aby silnější nemohl utlačovat slabšího“, co

¹¹ Americký transcendentalismus vznikl přirozenou emancipací z překonané teologie puritanické, avšak zachoval si farnostní důstojnost lidského myšlení. Jeho námětem je spojení přírody se svobodou duší neodvislého a jednotného člověka.

vedlo H.D.Thoreaua k myšlence občanské neposlušnosti. Zdá se, že jeho odkaz nachází plodné uplatnění v právní filosofii, která je vzdálena simplicistnímu stavu myslí jako rozhodující podmínce pro nekritičnost. Právní filosofie v moderním právním státě proto spatřuje funkci lidských práv i v odůvodněném propuštění občana ze slepé poslušnosti nespravedlivého pozitivně právního příkazu.

V roce 1848 napsal H.D. Thoreau v Concordu svou slavnou esej „Civil Disobedience“ namířenou proti absolutní občanské poslušnosti.¹² Jeho vliv na myšlení v Americe i v Evropě byl větší než u ostatních transcendentalistů (S.M.Fullerová, A.B.Alcott, Th.Parker, G.Ripley, W.H.Canning aj), včetně Emersona. Konec nedlouhého života Thoreauova byl stejně čestný jako jeho učení.

Když byl v Charlestownu roku 1859 stíhán a obžalován farmář John Brown za obhajobu černochoů a hrozil mu hrdelní trest, postavil se Thoreau proti celému veřejnému mínění a veřejně proslovil řeč na jeho obranu. Vystoupit proti nespravedlnosti pokládal za veřejnou službu, kterou je povinována každá svobodná, nezávislá bytost.

Tento idealistický filosof zůstává pro badatele zajímavou postavou, ne bez nádechu pathosu. S jeho odkazem si připomínáme, že právní filosofii přísluší funkce rozvážné a důkladné kritiky společenského zřízení prostřednictvím kritiky právníckého myšlení a poznávání, včetně psaného práva. Kulturní úlohou právní filosofie je pak hledání právních cest pro volnost projevu lidské myšlenky. V blízkosti individualisticko-sociálně etického ideálu Thoreauova cítíme duchovní příbuznost ideálů lidských práv.

A právě toto cognatio spiritualis je příbuzenství nejvyšší.

¹² Napsání této eseje předchází zajímavá příhoda typická pro jednání hrdého ducha Thoreauova. V období jeho pobytu ve Walden Pondu (1845–47), kdy praktikoval občanskou neposlušnost neplacením daní, se vydal do svého rodného Concordu, aby si vyzvedl opravené boty u ševce. Cestou k ševci byl úřady zatčen a vsazen do vězení. Noc ve vězení strávil v klidu. Ráno se ho zeptal překvapeně Emerson: „Proč jsi ve vězení, Davide?“ A Thoreau odpověděl udiveně: „Ralphe, proč ty v něm nejsi?“ Když byl Thoreau druhého dne propuštěn, kráčel dále svou cestou k ševci.

SUMMARY

The paper is focussed on the analysis of civil disobedience from the point of view of its subject, object, substance and function. It explores also the essence as well as the significance of the civil disobedience in the modern Rechtsstaat in the connection with its origin from 19th century – as it was characterized by the U.S. famous philosopher HENRY DAVID THOREAU.

NAD NĚKTERÝMI OTÁZKAMI PRÁVNÍ SUBJEKTIVITY

JANA DOSTÁLOVÁ, JAROMÍR HARVÁNEK

Problematika, které se v příspěvku věnujeme, patří k podmínkám, jejichž existence je zkoumána v souvislosti s posouzením možnosti zahájit řízení (proces) vůbec. Figuruje však také jako obecný předpoklad smysluplné normativní regulace. Přestože zaujímá tuto důležitou pozici jak v souvislosti s hmotným, tak procesním právem, zdá se při bližším zkoumání sub specie obecné teorie práva, že existují „bílá místa“, která pak komplikují zejména aplikační činnost. Ona „bílá místa“ však nejsou dílem obecné teorie práva či odvětvových disciplín. Jako příklad ke konfrontaci jsme si vybrali jeden rozsudek Vrchního soudu.

Senát Vrchního soudu v Olomouci rozhodl v právní věci žalobce Ústavu pro informace a vzdělávání proti rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže že:

1. rozhodnutí předsedy úřadu (dříve ministra pro hospodářskou soutěž) zrušil
2. zrušil rozhodnutí Úřadu pro hospodářskou soutěž (dříve ministerstva pro hospodářskou soutěž) a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Současně rozhodl o nutnosti uhradit náklady řízení ve prospěch úspěšného žalobce.

Rozsudek Vrchního soudu je značně obsáhlý, má 22 stran a je v něm vyjádřeno několik významných názorů, týkajících se postupně se rozvíjející judikatury z oblasti veřejných zakázek, současně úzce souvisí s některými právně-teoretickými otázkami, kterým naše právní teorie dosud nevěnovala příliš pozornosti.

Meritum věci je předmětem našeho zájmu víceméně v širším slova smyslu. V tomto rozhodování soud neakceptoval námitku nedostatku pasivní legitimity na straně předsedy žalovaného Úřadu pro hospodářskou soutěž. Tedy svým postupem dal najevo, že nemá pochybnosti o účastníku právního vztahu. Případ nás zajímá zejména svým vztahem k právní subjektivitě a sérii problémů s tímto

právním pojmem spojených. Pokud vůbec vznikly úvahy o možném nedostatku pasivní věcné legitimity, tyto mají své kořeny v komplikovanější skutečnosti. Kdy situaci vykresluje změna subjektů v podobě: V době podání žaloby, do vynesení rozsudku bylo zrušeno ministerstvo a jeho kompetence přešly na nově zřízený Úřad pro ochranu hospodářské soutěže. Pokračováním v řízení soud také vyslovil, že předseda úřadu nemá, dle jeho názoru, právní subjektivitu.

Z výše uvedeného vyplývá změna, kterou se též chceme zabývat – ministerstvo se „mění“ v úřad. A v rozhodnutí se nejedná pouze o kolegiální podobu, nýbrž jde též o samostatnou osobu předsedy úřadu (dříve ministra). Pokusíme se:

- a) o pohled na normativní vymezení
- b) o pohled na užití formální pojmy

Vše činíme z pozice obecné teorie práva, které jsou vlastní základní pojmy (formální pojmy) společně veškeré právotvorné i aplikační činnosti a logické konstrukce, o kterých platí totéž, tedy slouží budování právního řádu v širším i užším slova smyslu.

Jsmo si vědomi hranic pomyslných zelných polí, o kterých kdysi hovořil i psal František Weyr, když chtěl vymezení pole působnosti pro teorii a praxi. Nicméně, pokud v našem případě uvažujeme o autoritativní aplikaci, podotýkáme, že každý právník na této formě realizace se podílející pracuje nejen s konkrétním normativním ustanovením, ale využívá těch pojmů a postupů, kterými ho vybavila právní teorie.

A nyní již pohled na normativní ustanovení spojená s uvedeným problémem.

Soud ve svém rozsudku uvedl, že podle zásady *iura novit curia* jednal s tím, kdo je nadále věcně příslušný pravomoci uplatňovat ve smyslu § 90, 250 odst. 4) o.s.ř. V daném případě, tedy od 11.10.1996, přešla na Úřad pro ochranu hospodářské soutěže podle § 1 odst. 1 pís. c) zák. č. 272/96 Sb. dosavadní působnost vyplývající ze zákona a dalších právních předpisů z Ministerstva pro hospodářskou soutěž. Podle zákona č. 273/96 Sb. o působnosti Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže v čele Úřadu je předseda (§ 1, odst. 3) a kompetence Úřadu jsou vymezeny v § 2 tak, že Úřad vytváří podmínky pro podporu a ochranu hospodářské soutěže, vykonává dohled při zadávání veřejných zakázek a další působnosti stanovené zvláštními zákony a přitom funkce předsedy, jak judikuje soud, tohoto úřadu není koncipována jako orgán veřejné správy, ale jako vedoucí ústředního orgánu. Tak také s poukazem na § 61 zákona č. 71/1996 Sb. o správním řízení rozhoduje o rozkladu jako vedoucí ústředního orgánu státní správy, nikoli jako nadřízený správní orgán. Proto i orgán, který vydá rozhodnutí v posledním stupni je Úřad pro ochranu hospodářské soutěže.

Sledujeme-li „vývoj“ subjektu, o který se nám jedná, je jeho normativním základem ustanovení zákona 272/1996 Sb. a zákona 273/1996 Sb. Poměrně stručná řeč zákona nás vedla ke konfrontaci provedených změn (právně cestou zmíněných norem) s Ústavou. Oba subjekty, které se vystřídaly na postu ochranujícím hospodářskou soutěž, v ústavě figurují. Pravda, explicitně je zmíněno ministerstvo a to ve své obecné podobě jako subjekt tohoto druhu, s tímto je spojena i osoba ministra, který zaujímá svoji pozici v čele ministerstva (úřadu).

K osobě ministra jako individuálního subjektu se pojí i ustanovení čl. 62 ústavy, které hovoří v rámci prezidentských pravomocí o jmenování a odvolávání členů vlády. Jiné správní úřady nám ústava nabízí také. V rámci čl. 62 však již ústava neřeší postavení předsedy tohoto úřadu (resp. jmenování, odvolání obdobně jako v případě ministra). Tento procedurální postup pak řeší až čl. 63 odst. 2. Je tedy možné také zvažovat, zda zůstala zachována důležitost subjektu. Domníváme se, že nikoli a že se patrně jedná o významnější změnu. Snad lze poukázat i na ustanovení uvedeného zákona 272/1996 Sb., jehož normativní text rozlišuje ve svých ustanoveních ústřední orgány státní správy, v jejichž čele je člen vlády (část druhá § 1 cit. zákona) a další ústřední orgány státní správy.

Pokud jde o užití formální pojmy: V širších souvislostech se v podstatě musíme zabývat **právní subjektivitou** v nejširším slova smyslu. Z pohledu teorie práva lze pojem vymezit jako důležitou vlastnost, která je spojena se subjektem a právním řádem. Viktor Knapp¹ označuje termínem subjekty práva subjekty právních norem, resp. recipienty. Tamtéž uvádí: Adresátem je subjekt, kterému jsou adresovány příkazy, zákazy, dovolení daná právní normou. Recipientem je skutečný příjemce příkazů, zákazů nebo dovolení daných právní normou, tj. její příjemce pozorovaný z hlediska sociologického, resp. psychologického. Tedy je zdůrazněna a odlišena rekněme rovina sociologická a rovina právní (normativní). Právo samo vytváří své adresáty (činí takto vymezením osobní působnosti). Recipientem nemůže být nikdo jiný než člověk, a to proto, že tento splňuje primární předpoklady smysluplné normativní regulace, tedy schopnost poznání, hodnocení a rozhodování, či obecněji je recipientem ten, na jehož vědomé a volní chování (jednání) právo působí. O. Weinberger v Alternativní teorii jednání pracuje s termínem nositel jednání (aktér). Prezentuje pohled formálně finalistické teorie, podle které přichází v úvahu jako aktér (nositel jednání) každý subjekt, který je (přímo nebo nepřímo) schopen realizovat odpovídající funkce. Aby však tyto funkce mohl realizovat, musí disponovat určitými vlastnostmi. Praxe vypovídá o nositelích jednání nejen v podobě jednotlivců, ale i kolektivů a různých institucionálních útvarů. O. Weinberger uvádí:

„Má-li něco (nějaká entita) vystupovat jako nositel jednání, pak musí mít tyto vlastnosti:

I. Této entitě musí náležet (být přiřazeno) jisté praktické stanovisko. Přiřazený praktický systém může být podle okolností dán více nebo méně explicitně, a nebo je předpokládán a je pozorovatelem určován v procesu chápání a interpretace jednání.

II. Aktér musí disponovat určitou mírou poznávací kapacity, jež mu umožňuje získat informace o situaci, o možnostech jednání a o kauzálních souvislostech.

III. Nositel jednání musí být schopen provádět nějakým způsobem akt volby, a to na základě kognitivních a praktických informací – oba druhy informací jsou k určení jednání potřebné. Akty volby jsou globálním zaujetím stanovisek, nebo to jsou analytická preferenční rozhodnutí. Všeobecně lze říci, že určení jednání se realizuje akty, jež se pohybují mezi těmito dvěma póly.² Adresátem může být kdokoli, koho právo určí. Jakým způsobem takto právo činí? Tím že vymezuje právní subjektivitu adresátů. Co tedy s adresáty takto činí – dává jim novou vlastnost, kterou starší prameny vymezují jako schopnost přijímat účinky právního řádu.³

Odvoditelnost této vlastnosti z práva vede k dalším souvislostem, a to k moci pravotvůrcově (zákonodárcově), který může tuto vlastnost modifikovat. Taková úvaha nezní zcela určitě libě zastáncům přirozenoprávních doktrín, ovšem právní normativní regulace v podmínkách právního řádu, tvořeného pravotvornými subjekty zakotvenými v ústavě, je spojena až s takovou mocí a dopadem. Do této kategorie adresátů vybavených novou vlastností patří osoba v právním smyslu, tedy osoba fyzická, právnická i stát. Všem je dána obecná vlastnost (u fyzických osob je za základ této vlastnosti považováno ustanovení čl. 5 Listiny (ze znění našeho ústavního pořádku vyplývá, že základními právy jsou vybaveny i právnické osoby (př. § 72 z. 182/93 Sb. O Ústavním soudu). Knapp v cit. díle zdůrazňuje: „... jsou to lidé, kteří se právně relevantně chovají, jednak jako jedinci, jednak jako představitelé právnických osob“.⁴ Dá se soudit, že v tomto smyslu je obecná subjektivita vlastností osoby fyzické, tak i právnické a stejně tak státu a státního orgánu. Bez její existence je dotčena smysluplnost právní regulace. V mechanismu právní normativní regulace se ustálila diferenciací adresátů právních norem v podobě:

² Weinberger, O.: Alternativní teorie jednání: zároveň kritický rozbor praktické filozofie, Filozofia, Praha 1997

³ Matějka, O.: Pojem veřejnoprávní korporace, Praha 1929.

⁴ Knapp, V.: Teorie práva, C.H. Beck, Praha 1995, s. 70 a násl.

¹ Knapp, V.: Teorie práva, C.H. Beck, Praha 1995, s. 72 a násl.

1. Subjektů, které jsou podle zákona oprávněny právo aplikovat, tj. zejména rozhodovat podle práva (z tohoto tvrzení by bylo možné odvodit, že tento subjekt je spojen vždy se subjektivitou (a je jedno, zda se jedná o rozhodujícího jednotlivce či zda má subjekt kolektivní podobu).
2. Subjektů, které jsou povinny se právem řídit při svém chování (jiném než aplikační činnost sub a)). Také tuto diferenciaci připomíná v Teorii V. Knapp. Tato publikace popisuje subjekty takto: Právo ve své obvyklé kontinentální nomenklatuře rozeznává subjekty práva
  - a) osoby fyzické
  - b) osoby právnické, jimiž ovšem mohou být i orgány, pokud nevystupují jako veřejnoprávní subjekty, ale jako subjekt práva soukromého
  - c) stát, jehož právní subjektivita se rozdvouje, resp., který se jako subjekt práva hypostazuje a vystupuje nikoli jen jako subjekt pravotvorný, ale i jako subjekt, jemuž je právo adresováno, tj. jako recipient právních norem, který je povinen se jimi řídit. Někdy je stát považován za právnickou osobu (§ 21 Obč. zák.). Veřejnoprávní působení uskutečňuje svými orgány.

V námi sledovaném rozhodnutí a s ním souvisejícími okolnostmi uvažujeme nad problémem, zda je možné, aby byl jednotlivec posuzován jako osoba jiná než fyzická a zároveň, zda je možné, aby tato pozice byla jednotlivci aplikačním postupem upřena (jde-li v podstatě o totéž – tedy rozhoduje jednotlivce a jednou je chápán jako osoba se subjektivitou, podruhé nikoli). Dle našeho názoru úvahy obdobného typu se objevují, protože v zapomnění zapadá charakteristika a diferenciacie subjektivity v té podobě, která zde již byla naznačena jako vlastnost obecná, odvětvová a speciální (zvláštní).

Obecná právní subjektivita je spojena obecně se subjektem a jeho schopností být nositelem práv a povinností, které jsou mu dány existujícím právním řádem.

Odvětvová právní subjektivita je způsobilost osoby být účastníkem právních vztahů jednotlivých právních odvětví.

Speciální (zvláštní subjektivita) jako termín je zmiňována ve spojitosti s odlišnostmi v těch odvětvích práva, která upravují státně mocenské vztahy.

A je odlišována aktivní právní subjektivita (náleží mocenským subjektům – orgánům státní moci a státní správy). Pasivní právní subjektivitou disponují podřízené subjekty. Důležitost právní subjektivity je podtrhována zdůrazněním pozice pomyslného prvního stupně v procesu uplatnění právních norem ve společnosti. Provází subjekty, které výčtem zmiňujeme v předchozím textu.

Pokud bychom akceptovali zvláštnosti (vlastnosti), které očekáváme, ba přímo

potřebujeme u osoby, která má být pro právo jako normativní systém zajímavá, pak nám může vyjít poměrně jednoduché:

Pamatuje-li normotvůrce (pravotvůrce, zákonodárce) u jednotlivce (a otázkou je, zda může nepamatovat, domníváme se s ohledem na uvedené souvislosti, že nikoli) na tuto vlastnost, pak je jí tento vybaven a je rovněž věcí umného zákonodárcova počínání, zda a jakou měrou je naplněna tato vlastnost, nezbytná pro určitá odvětví práva, či zda zákonodárce považuje za důvodné vybavit osobu zvláštní subjektivitou. Vždy je to však pravotvůrce, který tuto vlastnost dává a neučinil-li tak srozumitelně, v podstatě vytváří prostor pro to, aby i základní otázky byly dotvářeny aplikační činností. Za prapříčinu nevyhovujícího stavu je možné označit i řekněme jakousi zákonodárcovu neochotu (totéž platí i o právní praxi i obecné teorii, stejně tak odvětvových disciplínách) přihlásit se zřetelně k právně filozofické doktríně přirozeného či pozitivního práva. Nepřehlednost v stávajícím právním řádu, pokud jde o problematiku osoby a její subjektivity, zejména při sledování osoby právnické, lze doložit na konfrontaci Listiny (inspirována přirozenoprávní doktrínou) s významnými kodexy, jako jsou občanský a obchodní zákoník.

Pokusme se o připomenutí teoretických názorů, které provázejí konstruování pojmu subjektivita a jeho spjatost se subjekty v širším slova smyslu (tedy i právnickými osobami a státními orgány).

Sám pojem subjekt, subjektivita, úzce souvisí se subjektivním právem a sledujeme-li jeho strukturu, je subjektivita jeho základem. Ve vývoji právního myšlení a právní teorie nacházíme však také etapu, kdy je odmítáno i toto východisko, tedy subjektivní právo a jeho subjekt (Kelsen, Duguit). Knapp zmiňuje Subjektios teorie. Dnes však neusilujeme o uznání tohoto termínu, nýbrž se pokoušíme vypořádat se základem již uznaného pojmu. Zmínili jsme výše starší charakteristiku O. Mayera. Vezmeme-li za základ avizovanou schopnost přijímat účinky, pak nazýváno „selským rozumem“ i logicky vychází, že neschopní nemohou přijímat účinky právního řádu, tedy při popření či zpochybnění této obecné vlastnosti se právní regulace stává nepřehlednou a ne zcela smysluplnou. Pokud jde o také již uvedený specifický subjekt – stát a jeho vlastnost. Je možné konstatovat: stát má právní subjektivitu. Teorie konstatuje nejen tuto schopnost, ale i „způsob její realizace“ (jak již bylo uvedeno) prostřednictvím státních orgánů.

Pokud se týká vztahů státu a státního orgánu, lze ve starší právní teorii nalézt několik směrů řešení těchto vztahů.

1/ Teorie anorganická.

Jejím představitelem je Jellinek. Pojetí směřuje k jednotě státu a orgánu. Stát bude existovat jen svými orgány, bez orgánů se stává imaginárním pojmem. Orgán představuje stát v mezích své kompetence a nemá vlastní právnické osoby, není samostatným subjektem práv a povinností.⁵ Vztah mezi státem a orgánem není v poměru zastupitelském, není tu vůbec žádný právní poměr. Právní vztahy mohou existovat pouze mezi státem a nositelem orgánu.

2/ Teorie orgánová.

Představuje opačný pohled. Podle ní státní orgán tvoří samostatnou právní osobu. Korporativní osoba státu je podle této teorie skutečnou souhrnnou obou (Gesamtperson), organickou jednotou svých dílčích osob (Gliederpersonen), právní subjektivita této souhrnné státní osoby zřízené právní subjektivitou dílčích osob, je právnickým výrazem pro skutečnost, že se vytvořila ze samostatných jednotlivých součástí vůle, jako jednota vůle, aniž by tím zanikly tyto vůle dílčí.⁶

3/ Teorie zastupitelská.

Dalším směrem vysvětlující poměr státu a stát. orgánu je analogie soukromoprávního poměru zastupitelského. Jedná se o romanistickou teorii, kterou prezentuje Schlossmann⁷. Podle této teorie vznikají právní vztahy mezi státním orgánem a státem. Tyto právní poměry zakládají určité nároky korporace a povinnosti orgánu, zakládající se na určitém konání, nekonání nebo snášení, event. na vydání toho, co právní subjekt získal.

Na druhé straně státní orgán má nárok vůči právnické osobě na služné, náhradu výloh, liberaci od převzatých závazků apod. Dle těchto názorů jde tedy vesměs o právní vztahy, které zde vznikají mezi dvěma samostatnými právními subjekty. Tyto právní poměry mezi veřejnoprávní korporací a jeho státním orgánem mohou být potom vysvětleny pouze tak, že korporace i orgán jsou samostatné právní subjekty vzájemně koordinované, přičemž tzv. státní orgán zastupuje veřejnoprávní korporaci, která je samostatnou právnickou osobou od státního orgánu zcela od-

⁵ srov.: Jellinek, G.: Allgemeine Staatslehre, s. 560

⁶ Tamtéž, s. 108 a s. 123

⁷ srov.: Schlossmann, S.: Organ und Schtelvertreter, Ihering Jahrbücher für Dogmatik des bürgerlichen Rechts, 1902, s. 289

lišnou, který za ni jedná na základě určitého mandátu nebo jiného zastupitelského poměru.

Dalším ze subjektů, vyžádaných i potvrzených praxí, je právnická osoba. Tento specifický subjekt provází řada teorií, spojených s rozmanitou klasifikací. Za základní je možné stanovit diferenciaci teorie na teorii fikce a teorii reality, které se ve vývoji právního myšlení střetávají.⁸

Náš právní řád je spjat s teorií fikce (fiktivní teorii). Fiktivní teorie právnické osoby má svoje kořeny v 19. století a je spojena s historickoprávní školou a jejím představitelem Savignym. Výchozí tezí je známé zdůraznění přirozeného subjektu práva – člověka. V reálu však již v době vzniku této teorie existují právní komplexy bez fyzického subjektu a je zjevné, že i ony jsou potřebné. Z tohoto konfliktu mezi realitou a dogmatem vychází nabízené řešení v podobě fikce. Tedy pro potřebu právní praxe se uměle vytváří (to asi zní lépe než finguje, i když fikce je přímo v názvu teorie) právní subjekt, který ve skutečnosti neexistuje ve srovnatelné „kvalitě schopnosti“ s fyzickou osobou. Z námitek proti teorii fikce lze připomenout Briazův humorný příměr o věšáku namalovaném na zdi, na který chceme věšet klobouk. Věcnější námitka Ungrova zdůrazňuje, že právo chce při fikci skutečnost přizpůsobit svým pravidlům, místo aby se samo přizpůsobilo skutečnosti. Na nedostatek v logice upozorňuje námitka zdůrazňující, že „uměle konstruovaná“ právnická osoba je protikladem výchozího tvrzení, neboť fikcí lze takto konstruovat v podstatě bez omezení jakýkoli substrát.

Savignyho teorie byla v době svého vzniku nejpropracovanější teorií o osobách, patrně proto dosáhla také značného rozšíření a je tradována. I dnes ji chápeme jako teorii, která neusiluje o objasnění podstaty právnické osoby, nýbrž právním řádem uměle vytvořený subjekt popisuje, čímž pro mechanismus právní regulace vymezuje subjekt, který je odlišný od osoby fyzické, má však podle platného práva právní subjektivitu, tedy jedná svým jménem, může nabyvat práva a povinnosti a odpovídá majetkem.

Jako reakce na fiktivní teorii a jí vytýkané nedostatky vznikají další teorie – např. učení o reálné svazové osobnosti – toto učení je představeno Gierkem jako tzv. teorie organická. Základní myšlenka, z níž vychází Gierkeho organická teorie je zmíněna Matějkou:⁹ „Právo, jedná-li s organizovanými pospolitostmi jako s osobami, neocitá se v rozporu se skutečností, nýbrž propůjčuje skutečnosti adekvátní výraz. Právnická osoba není pouhou fikcí, její existence je fakt, ona je skutečnou reálnou osobou, stejně jako jednotlivec, majíc samostatnou kolektivní vůli odlišnou od vůle jednotlivců.“

⁸ srov. blíže: Hurdík, J., Katolický, J.: K pojetí právnických osob, MU, Brno 1992

⁹ Matějka, O.: tamtéž

Tedy v teorii O. von Gierkeho jsou svazy (spolky) jedním z reálně existujících organismů s určitou strukturou a vůlí – proto jsou právními subjekty jako fyzické (přirozené osoby). Podstatu organické teorie takto připomíná i O. Weinberger.¹⁰ Na Gierkeho teorii navazuje teorií reálné vůle Zitelmann.

Vedle teorií, které právníckou osobu uznávají, se objevují teorie nutnosti konstruování právnícké osoby zcela popírající. A tak se objevují názory o „zastírání existujícího kolektivního vlastnictví vedle vlastnictví individuálního“. Variantou je i myšlenka, že práva, která se pokládají za práva právnícké osoby, patří sdruženým členům, nikoli však samotné právnícké osobě. Do skupiny odmítajících patří i uznávání autoři (Duguit, Kelsen). Duguit odmítá jak nutnost, tak i možnost tohoto pojmu, s tím, že pojem právnícké osoby sám posouvá do oblasti literatury a poezie.

Zamýšleli jsme se nad problémem, který přináší aplikace, či chcete-li praxe. Aby byl řešitelný, je třeba respektovat základní teoretické předpoklady, v podstatě cosi, co je nad slunce jasné, a zdálo by se, že nadbytečné připomínat:

Úspěšná aplikace předpokládá nejen existenci objektivního práva, ale i to, že právotvůrce přesně stanoví, co, resp. kdo je subjektem práva. O fyzické osobě jako subjektu práva není pochybnosti, splňuje-li zmíněné primární předpoklady – čili podstatnou roli sehrává existence vůle a schopnost jejího projevu. I tomuto přirozenému subjektu však právní subjektivitu přiznává právní řád a stejně tak na historickém vývoji lze doložit právní řád, který fyzické osobě subjektivitu upírá. Za základ úvah o právní subjektivitě jsme v podmínkách našeho právního řádu uvedli ustanovení Listiny.

Pokud jde však o státní orgán a obdobně právníckou osobu, je tento subjekt pro právo zajímavý, jestliže bude splňovat primární požadavek, související s vůlí a možnostmi či schopnostmi jejího projevu. Je zřejmé, že tento požadavek je splnitelný pouze ve spojitosti s fyzickou osobou a jejím prostřednictvím, avšak takovýto projev vůle se pokládá za projev vůle jiného právního subjektu. Proto právní řád, jestliže svými ustanoveními možnost subjektu odlišného od fyzické osoby připustí, musí u tohoto „umělého subjektu“ stanovit jeho účel, ale i „způsob organizace jeho vůle“. V námi sledovaném příkladu aplikace „zvláštním subjektem“ je rozsah účinků, který je subjekt schopen přijímat (tedy jeho subjektivita), určen pravomocí (působností). Mj. obsah tohoto pojmu (pravomoc) najdeme prezentován jako zvláštní druh způsobilosti k právnímu jednání. Charakter a rozsah subjektivitu by měl vyplynout ze stanoveného účelu zvláštního subjektu.

Pokud jde o pojem státního orgánu, již jeho sám název naznačuje, že se jedná o pojem přenesený z anatomie či fyziologie. Koneckonců sám pojem právnícké

¹⁰ in Weinberger, O.: Norma a instituce, Brno 1995

osoby resp. státní orgán je přenesen do právní teorie analogií osob fyzických, tj. přirozených, tedy z většího světa a bylo tedy na snadě, aby tento pojem byl doplněn dalšími atributy lidské osobnosti. Tak jako části lidského organismu, které vykonávají samostatné funkce jsou nazývány orgány, byl tento pojem přenesen i do dogmatiky (soustavy formálních právních pojmů) veřejného práva a bylo ho použito pro osoby vykonávající veřejné funkce.

Pojem státního orgánu bývá nejasně vykreslen ve spojitosti se státním mechanismem a jeho modelem, ve kterém figurují státní orgány jako jeho jednotlivé části, přičemž může nabyt podoby jak kolegiální, tak jej může prezentovat jednotlivec.

Na tomto místě lze připomenout i starší vymezení veřejnoprávní korporace, jako soukromoprávní korporace, které přísluší uvnitř státu právo na výkon určité veřejné správy v nejširším smyslu.¹¹

K tomuto vymezení má blízko, dle našeho mínění, také institucionalistický pozitivismus, který zdůrazňuje, že – je možné přiznat také parciální (dílič) osobnost pouze pro určité oblasti právních vztahů a – mohou existovat mimoprávní institucionální osoby, jejichž fungování se opírá o mimoprávní normy. Jakmile je však právní řád uzná za osoby právnícké, tj. stanoví pro ně přičítací právní normy, stanou se osobami ve smyslu práva.

Z tohoto pohledu lze potom za orgány státu považovat takové instituce (osoby), které tvoří státní vůli a to v rozsahu, v němž tuto vůli tvoří.¹²

Jestliže bychom státnímu orgánu nepřiznali v žádném případě právní subjektivitu, došli bychom až k absurdnímu závěru, že parlament nemá právní subjektivitu. I když vezmeme v úvahu významnou námitku Kelsena, že o tvoření státní vůle můžeme ve vlastním slova smyslu pouze mluvit u orgánů, které mají legislativní pravomoc (parlamentu) a u výkoné moci nejde o tvoření vlastní státní vůle, nýbrž o její provedení.¹³

Pokud se vrátíme úvahami ke sledovanému rozsudku, je možné konstatovat, že předseda Úřadu pro hospodářskou soutěž vykonává, při rozhodování o rozkladu, **samostatnou působnost**, je oprávněn rozhodovat a to ve smyslu zákona o zadávání veřejných zakázek jako **druhostupňový státní orgán**. Výše jsme uvedli možnost spojení pojmu státního orgánu s osobou jednotlivce.¹⁴ V tomto ohledu dle našeho mínění je diskutabilní, že se tedy jedná pouze o vedoucího orgánu státní správy, který takto rozhoduje v rámci autoremedury. Nehledě na to, že auto-

¹¹ Matějka, J.: tamtéž

¹² Obdobně Jellinek, G.: Allgemeine Staatslehre, s. 223 a násl.

¹³ srov. Kelsen, H.: Hauptprobleme der Staatslehre, Tübingen 1923, s. 544

¹⁴ Považujeme za pozoruhodné, že je postavení předsedy Úřadu pro hospodářskou soutěž v této souvislosti zpochybňováno, ačkoli nikdo ani nezapochybuje o tom, že ředitel školy, resp. děkan fakulty vykonává jako jednotlivec působnost státního orgánu.

remedura umožňuje vedoucímu příslušného státního orgánu pouze plné **vyhovění** odvolateli a žádné jiné rozhodnutí. Srov. § 57 zák. 71/1967 Sb., správní řád. Obdobně 250 písm. o) o.s.ř. Domníváme se, že § 61 odst. 2 o.s.ř. správního řádu je nutné vykládat ve spojení s § 58 a postavení budoucího ústředního orgánu ve státní správě je v tomto smyslu postavením orgánu nejbližší **vyššího** stupně nadřízenému správnímu orgánu, který napadené rozhodnutí vydal v prvním stupni. Za podpůrný argument je nezbytné vzít v úvahu i fakt, že prvostupňové rozhodnutí podepisuje pracovník řídicí odbor dohledu, zatímco rozhodnutí o rozkladu předseda úřadu. Lze je tedy přičíst Úřadu, nicméně mají jinou kvalitu a proto jejich ztotožnění těžko připadá v úvahu.¹⁵

Pro tento názor dále svědčí § 247, odst. 2 o.s.ř., který říká, že předpokladem postupu podle této hlavy je, aby šlo o rozhodnutí, jež po **vyčerpání řádných** opravných prostředků, které jsou pro ně připuštěny, nabylo právní moci. Nepřiznání samostatné pravomoci předsedovi Úřadu pro hospodářskou soutěž ve smyslu rozsudku odvolací instance, by tedy znamenalo, že takovéto rozhodnutí by nebylo možné, neboť by je soud musel (pravděpodobně pro nedostatek podmínek řízení) zamítnout.

Jestliže tedy Vrchní soud vzal správně v úvahu mimo jiné komentář k ustanovení 250 o.s.ř.¹⁶, kde se uvádí, že správní úřad není eo ipso osobou v právním smyslu a z hlediska veřejnoprávního si ho lze představit jako výčet, množinu pravomocí. Žalobce tedy žaluje nikoliv osobu, ale nositele těchto pravomocí. Správní úřady vznikají, mění se a přejmenovávají a také zanikají, jejich pravomoci jsou však daleko trvalejšího rázu a jde jen o to nalézt úřad, na který přešly. Ten v průběhu řízení může dále fungovat jako žalovaný a je věcí soudu (který zná právo), aby nadále jednal s tím, kdo je nadále příslušný takové pravomoci uplatňovat. Judikatura to již ostatně vyjádřila. Tento postup je tedy v souladu s ní. (srov. např. SP č. 25). Nicméně se domníváme, že **vzápětí** soud nevzal v úvahu § 250 odst. 4, resp. takto neučinil důsledně. Na jedné straně správně pokračoval v řízení proti zaniklému Ministerstvu pro hospodářskou soutěž, cestou Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ČR, **poté** nevzal v úvahu námitku nedostatku pasivní legitimace předsedy Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže res. ministra pro hospodářskou soutěž, resp. předsedy vlády, ačkoli mu tak ukládá § 250, odst. 4 o.s.ř. dle toho, že žalovaným je správní orgán, který rozhodl v **posledním** stupni.

A tak se z pohledu obecné teorie zdá, jako bychom se dopracovali u lege apli-

¹⁵ Nejnovější pohledy praxe na tuto otázku, že rozhodnutí ministra v případě rozkladu je rozhodnutím ministerva, vydávané ministrem, považujeme za velmi umné překonání tohoto problému. Zejména teorie by však měla přinášet jasná řešení.

¹⁶ Bureš, J. – Drápal, L. – Mazanec, M.: Komentář k občanskému soudnímu řádu, Praha 1966

cata aplikujícího subjektu k postoji k právnímu řádu, ve kterém převládá hledisko, kdy jeho cestou je řešen rozpor v názorech lege lata a lege ferenda. V podmínkách kontinentálně evropské právní kultury, by však mělo platit, že právo má i své formální rysy, které mají být zachovávány a tak autoritativní aplikace je „jen“ aplikací, teorie sehrává podpůrnou roli a pro právo platí, to lapidární – co je psáno, to je dáno. Samozřejmě, že i tento rozsudek ukazuje nesmírný význam tzv. soudcovského dotváření práva, který uznáváme.

Menší jistotě soudu, (popř. jde o snahu tuto slabinu překlenout) týkající se této otázky pak, dle našeho názoru, svědčí, že rozsudek obsahuje dva výroky, kterým se za **prvé** ruší rozhodnutí **ministra** pro hospodářskou soutěž, a „až“ za druhé **ministerstva** pro hospodářskou soutěž. Tímto způsobem naše výše uvedené úvahy Vrchní soud nepřimo potvrdil.

STUDENTSKÉ PŘÍSPĚVKY

PRÁVNÍ POVAHA SAMOSPRÁVNÝCH VYHLÁŠEK OBCÍ¹

STANISLAV KADEČKA

1. SAMOSPRÁVNÉ VYHLÁŠKY OBCÍ

Samosprávné vyhlášky obcí jsou závažným instrumentem právní regulace a projevem práva na územní samosprávu jako součástí základních práv a svobod. Již prozatímní obecní zřízení (z. č. 170/1849 ř. z.) zakotvilo tezi „základem svobodného státu je svobodná obec“. Charakter právní povahy těchto vyhlášek má přímý vliv i na právní postavení občanů, jejich práva a povinnosti v právním státě. Chtěl bych proto názorově a argumentačně přispět k diskusi o charakteristice samosprávných vyhlášek obcí a pomoci tak k řešení tohoto problému *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Snad nejvýznamnějším nástrojem obce k realizaci její působnosti, samostatně i přenesené, je vydávání obecně závazných vyhlášek. Ústavními předpoklady pro jejich vydávání jsou čl. 104 odst. 3 (samosprávné vyhlášky) a čl. 79 odst. 3 Ústavy ČR.

¹ Pojem obecně závazné vyhlášky obcí vydávané ve věcech patřících do jejich samostatné působnosti (jak vyplývá z § 14 odst. 1 písm. i) zák. č. 367/1990 Sb., o obcích /obecní zřízení/, v platném znění – dále jen „zákon o obcích“) jsem se rozhodl v textu nahradit kratším pojmem „samosprávné vyhlášky obcí“.

2. PRÁVNÍ POVAHA SAMOSPRÁVNÝCH VYHLÁŠEK

Samosprávné vyhlášky obcí lze charakterizovat jako „místní externí normativní správní akt“.² Místní proto, že ji obec může vydat výhradně pro svůj územní obvod, neboť i působnost obce je ohraničena územím obce. O externí akt jde, neboť vyvolává právně závazné důsledky pro fyzické a právnické osoby mimo vztahy podřízenosti a nadřízenosti, je tedy obecně závazný. Normativní znamená, že obsahuje závazná pravidla chování, která mají obecnou povahu a vztahují se vždy na celou skupinu případů stejného druhu a neurčitého počtu. O správní akt jde, neboť je pramenem práva vydávaným správním orgánem, který tak realizuje svou pravomoc.

Ústavní právo vydávat samosprávné vyhlášky konkretizuje zákon o obcích. Podle jeho § 13 spravuje obec své záležitosti samostatně. Při výkonu této působnosti se řídí pouze zákony a obecně závaznými právními předpisy vydanými ústředními orgány k jejich provedení. Samostatnou působnost vymezuje zákon o obcích v § 14, a to jednak jakousi generální klauzulí, jednak demonstrativním výčtem uvedeným slovem „zejména“ v prvním odstavci § 14. Je s podivem, že generální klauzuli je legislativně-technicky předřazen demonstrativní výčet. Vždyť úkolem generální klauzule zásadně bývá stanovení obecných náležitostí, které jsou dále příkladem konkretizovány. Lze doporučit obvyklou úpravu, tak jak ji zná například obchodní zákoník (§ 44). Ustanovení § 14 odst. 2 zákona o obcích je konstruováno jako generální klauzule omezená ve své závěrečné části (počínaje slovy „s výjimkou...“) negativní klauzulí. Vlastností samostatné působnosti se tak stává elasticita, která má určité znaky shodné s elasticitou vlastnického práva v římskoprávním pojetí: pokud určitou činnost zvláštní zákon svěřil jiným orgánům jako výkon státní správy, vyjímá ji ze samostatné působnosti obce, a ta ji nemůže regulovat samosprávnými vyhláškami. Pokud určitá činnost přestane být svěřena jiným orgánům jako výkon státní správy a současně spadá pod ustanovení generální klauzule, stává se opět předmětem samostatné působnosti obce a obec tak může tuto oblast opět upravit svou samosprávnou vyhláškou. Zrušením zvláštního zákona nebo jeho ustanovení se tedy samostatná působnost okamžitě bezprostředně rozšiřuje ve shodě s ustanovením generální klauzule. Jde o vlastnost konstruovanou zákonodárcem v § 14 odst. 2 zákona o obcích.

Zákonná konkretizace ústavního zmocnění se nachází v § 16 zákona o obcích. Obce mohou vydávat vyhlášky v mezích své působnosti vymezené zákonem o obcích v § 14. Jen při vydávání vyhlášek k zabezpečení místních záležitostí veřejného

² Šimek, L.: Obecně závazné vyhlášky obcí, Moderní obec, 1995, č. 10, str. 48

pořádku v samostatné působnosti obce vyplývající z § 14 odst. 1 písm. o) je obec omezena přímo ustanovením § 17 zákona o obcích. Zmocnění k vydávání samosprávných vyhlášek vyplývá přímo z ústavní úpravy.³ Z pozitivně-právního hlediska není rozdíl mezi ústavním zmocněním Parlamentu k přijímání právních předpisů a ústavním zmocněním obce přijímat samosprávné vyhlášky⁴ (není rozdíl mezi povahou těchto zmocnění, jinak samozřejmě rozdíly jsou). Samosprávné vyhlášky jsou originálním sekundárním pramenem práva.⁵

Uvedená charakteristika není vzhledem k značné pojmové nejednotnosti v právní teorii dostačujícím vymezením právní síly. Pokusím se proto vysvětlit tyto pojmy, a to v souladu s jejich pojetím, jak je vymezil zejména profesor V. Knapp.⁶ Právní síla je chápána jednak absolutně, jako různé úrovně právních pramenů, mezi nimiž pak platí zásada *lex superior derogat legi inferiori*. Podle absolutní právní síly tak jako základní rozdělení chápeme rozdělení na právní předpisy primární (zákonné) a sekundární (podzákonné). Z tohoto pohledu jsou samosprávné vyhlášky sekundárním pramenem práva, neboť nemohou být v rozporu s ústavním zákonem, zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy ČR. Právní síla je chápána i relativně, tedy jako vzájemný vztah právních norem, v němž rozlišujeme právní předpisy originární (původní, neodvozené) a právní předpisy derivativní (odvozené, delegované). Originární se neodvozují od žádné právní normy jiné, oprávnění vydávat je má ústavní charakter, zatímco derivativní jsou vydávány na základě právní normy jiné a k jejímu provedení, legislativní pravomoc je u nich podmíněná. Samosprávné vyhlášky jsou originálním pramenem práva, neboť jsou vydávány přímo na základě čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR. Pro ně tedy nemůže platit, že by mohly být vydávány jen *secundum et intra legem*.

Interpretujeme-li ustanovení čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR, nesmíme opomenout souvislost s jinými články Ústavy ČR a Listiny⁷. Avšak vztah čl. 2 odst. 3 Ústavy ČR k vydávání samosprávných vyhlášek je pouze zdánlivý. Upravuje státní správu,

³ Shodně in Průcha, P.–Schelle, K.: Základy místní správy, Iuridica Brunensia, Brno 1995, str. 58, jakož i in Políán, M.: Obec tvůrcem zákona, S'94, 1994, č. 26, str. 26, in Grospič, J.: K právní úpravě obecně závazných vyhlášek obcí v samostatné působnosti ve světle judikatury Ústavního soudu, Právník, 1997, č. 1, str. 23–24

⁴ Shodně in Zárecký, P.: K normotvorné činnosti obcí (vyšších územních samosprávných celků), Správní právo, 1996, č. 2, str. 67

⁵ Shodně in Knapp, V.: Teorie práva, PrF ZČU, Plzeň 1994, str. 77, jakož i Ústavní soud v nálezu uváděném v pozn. č. (10)

⁶ Viz Knapp, V.: Teorie práva, Praha, C.H.Beck 1995, str. 156–158, Knapp, V.: Teoretické problémy tvorby československého práva, Academia, Praha 1983, str. 60–65 a 79–82

⁷ Listina základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb., dále jen „Listina“). Vycházím zde z právního názoru, že Listina má právní sílu ústavního zákona.

zatímco vydávání samosprávných vyhlášek je projevem samosprávy. Samospráva je státem aprobovaná veřejná správa prováděná samosprávnými subjekty, nicméně státní aproba z ní ještě nečiní státní správu. Užití rozšiřujícího výkladu by bylo nepřipustným zásahem do práva na územní samosprávu zakotveného v čl. 8 Ústavy ČR. Lze sice mít zato, že zákonodárce chtěl regulovat výkon veřejné moci, nicméně pro interpretaci právních norem je rozhodující, že tak neučinil; rozhodné je totiž to, co skutečně vyjádřil. Státní správa a samospráva jsou pojmově podřazeny pod veřejnou správu a čl. 2 odst. 3 tak upravuje výkon státní správy jako jedné z větví veřejné správy. Stejně stanovisko je logicky nutné zaujmout i k čl. 2 odst. 2 Listiny. I kdybychom však pojem státní moc interpretovali extenzivně, platí, že pravomoc vydávat samosprávné vyhlášky je uplatňována jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví ústava a zákon (o tom podrobněji dále).

Další ustanovení, jehož interpretaci považuji za nutnou, je článek 4 odst. 1 Listiny. Rovněž konflikt tohoto článku s článkem 104 odst. 3 Ústavy ČR považuji pouze za umělý, neboť samosprávné vyhlášky naplňují požadavek ukládání povinností pouze na základě zákona a v jeho mezích. Tímto základem je zde Ústava ČR, neboť pokud ustanovení čl. 4 odst. 1 Listiny požaduje ukládání povinností pouze na základě zákona, je zcela zřejmé, že postačí-li zákon, tím spíše postačí zákon ústavní (*argumentum a minori ad maius*). Požadavek ukládání povinností v mezích zákona dostatečně splní, jsou-li samosprávné vyhlášky vydávány v mezích samostatné působnosti stanovené zákonem. Jde zde sice o druhově odlišné stanovení mezi zákona, než jaké známe například při stanovení mezí pro prováděcí předpisy, nicméně pokud je samosprávná vyhláška vydána v mezích samostatné působnosti obce, je rozhodně vydána zároveň v mezích zákona. Je totiž zásadní odlišnost mezi požadavky stanovení povinnosti výhradně „na základě zákona a v jeho mezích“ od požadavku stanovení povinnosti výhradně „zákonem“. Zákonodárce užil v článku 4 odst. 1 Listiny první z uvedených formulací, tudíž bez ohledu na to co vyjádřit chtěl, se právní normou stalo to, co skutečně vyjádřil. Navíc lze mít oprávněně zato, že pokud zákonodárce v čl. 4 odst. 1 Listiny užil formulaci „na základě zákona a v jeho mezích“, mínil tím něco jiného, než když v čl. 2 odst. 3 užil formulaci „zákonem“ případně „zákon“. Jinou otázkou je, proč zákonodárce užíval k právní regulaci stejné problematiky rozdílná ustanovení v jednom předpise. Ustanovení čl. 4 odst. 1 stanoví jiné pravidlo chování než čl. 2 odst. 3 Listiny. Ačkoliv jsou samosprávné vyhlášky vydávány v mezích samostatné působnosti obcí a splňují tak podmínku ukládání povinností výhradně v mezích zákona, zůstávají originálním pramenem práva a nestávají se pouhým prováděcím předpisem.

Skutečně v konfliktu s čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR jsou čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR

a čl. 2 odst. 3 Listiny. Mezi právními normami zde užijeme v rámci systematického výkladu zejm. argumentum a rubrica za současného užití právní zásady *lex specialis derogat generali*. Již ze zařazení čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR do hlavy první nazvané „základní ustanovení“ a čl. 2 odst. 3 Listiny do její hlavy první nazvané „obecná ustanovení“, zatímco čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR je součástí hlavy sedmé nazvané územní samospráva, vyplývá obecná povaha pravidla, podle kterého „...nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“ oproti speciální povaze práva obcí vydávat samosprávné vyhlášky. Při výkonu práva na územní samosprávu se proto přednostně užije pravidlo obsažené v čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR.⁸

Samosprávné vyhlášky jsou vydávány přímo na základě ustanovení Ústavy ČR, mohou upravovat právní vztahy jinde neregulované (tedy i ukládat jednotlivcům práva a povinnosti), avšak zároveň jsou předpisy podzákonnými, a proto nesmějí odporovat zákonům a předpisům vyšší absolutní právní síly.

3. JEŠTĚ K ZÁSADĚ „VŠE JE DOVOLENO, CO NENÍ ZAKÁZÁNO“

Pojďme se krátce zamyslet nad formulací čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 Listiny v širším evropském kontextu. Český zákonodárce se rozhodl normativně zakotvit princip, podle kterého se neexistence zákazu rovná dovolení. Současně byla vyloučena možnost uplatnění zásady opačné („vše, co není dovoleno, je zakázáno“). Proti zásadě „vše je dovoleno, co není zakázáno“ jistě nelze cokoliv namítat. Otázkou však je vhodnost jejího výslovného zakotvení v normativním právním aktu. Konstitucionalisté z demokratických zemí se v naprosté většině tomtoto podivují. Skutečným problémem je způsob, jakým ústavodárce formuloval tato ustanovení. Nejde jen o to, že Ústava ČR činí subjektem tohoto práva někoho jiného než Listina. Porovnáme-li jejich formulaci se zněním zásady, objevíme dvě zásadní odlišnosti. Zatímco zásada říká, že dovoleno je „vše“, české předpisy tvrdí, že každý může „činit vše“. Rozdíl je zjevný, neboť pojem „činit“ označuje pouze chování ve formě konání (*facere*). Závažnější je rozdíl mezi zněním zásady a ustanovením, podle kterého je dovoleno to, co není zakázáno „zákonem“. Obecné chápání zásady totiž spočívá v možnosti zákazu právem či na základě zákona, nikoliv „zákonem“. Naše ústavní předpisy se zjevně inspirovaly článkem V. Prohlášení lidských a občanských práv z roku 1789. Je s podivem, jakým způso-

⁸ Shodně in Koudelka, Z.: *Obecně závazné vyhlášky (obecná část)*, Masarykova univerzita, Brno 1998, str. 30–34

bem pravidlo přeformulovaly. Francouzská verze zní: „Co není zákonem zakázáno, je dovoleno...“, přičemž historickým výkladem dojdeme k nutnosti chápat pojem „zákonem“ jako pojem „právem“. Takový historický výklad je u předpisu původně přijatého v roce 1991 vyloučen.

Analyzované články pak ve své druhé části zakotvují normativně zásadu, kterou můžeme zjednodušit do pravidla stanovícího, že jen zákon ukládá povinnost něco činit. I o této části tedy plně platí připomínky vznesené k části první. I ona je inspirována francouzským Prohlášením, jehož formulace lze opět považovat za zdařilejší („...nikdo nemůže být nucen k tomu, co zákon nepřikazuje.“). ÚS tvrdí přitom ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 192/95 publikovaném ve Sbírce nálezů a usnesení – svazek 4 pod č. 73, že ustanovení článku 2 odst. 3 Listiny a článku 2 odst. 4 Ústavy ČR je „ustanovení, mající v každé demokratické společnosti zásadní význam, ...“. Z výše řečeného přitom vyplývají značné pochybnosti. V každé demokratické společnosti mají totiž zásadní význam zásady, podle kterých je dovoleno vše, co právo („na základě zákona“) nezakáže a dále je podle takovýchto zásad možno ukládat povinnosti jen právem (případně „zákonem nebo na základě zákona“). Obsahem Ústavy ČR a Listiny jsou však zásady do značné míry odlišné. Je zde totiž skutečně stanoveno například to, že povinnost může být uložena výhradně zákonem. Se zmíněným názorem ÚS lze tedy souhlasit pouze z menší části, pokud vůbec.

Nyní nahlédněme do ústavních předpisů států Evropské unie⁹ a zkoumejme, jakým způsobem se v nich uplatňuje takováto obecná výhrada zákona. Nalezeme ji pouze v ústavních předpisech dvou států EU. Prvním je již citovaný čl. V francouzského Prohlášení lidských a občanských práv (komentář viz. předchozí odstavce). Kapitola 8 švédských Regeringes Formen pak stanoví např. v čl. 3: „Úprava vtahu mezi soukromou osobou a společenstvím, která ukládá povinnosti soukromým osobám nebo která jinak zasahuje do osobních nebo hospodářských záležitostí soukromých osob, je obsažena v zákoně.“ Citovaná ustanovení jsou přitom českým pouze podobná, rozhodně nejsou shodná. Nám známá úprava není tedy v Evropě obvyklá.

Rozlišení pojmů „zákon“ a „na základě zákona“ je zřejmé při pohledu na brilantní formulace Ústavy Království Nizozemí, kde se v kapitole 7, čl. 124 odst. 2 praví: „Provádět právní úpravu...může provinciálním a obecním správním orgánům uložit zákon nebo jim to může být uloženo na základě zákona.“, v čl. 127 pak: „Provinciální a obecní rady jsou zmocněny vydávat vyhlášky, s výjimkou případů stanovených zákonem nebo stanovených na základě zákona.“ Rovněž německé

⁹ Uváděné překlady ústavních textů pocházejí z knihy Klokočka, V. – Wagnerová, E.: *Ústavy států Evropské unie*, Linde Praha, 1997

ústavní právo striktně rozlišuje oba pojmy. Dokladem toho jsou čl. 11 („... Toto právo lze omezit jen zákonem nebo na základě zákona, ...“) i čl. 14 Základního zákona SRN („... Vyvlastnění... smí být provedeno jen zákonem nebo na základě zákona, ...“).

Je vhodné upozornit i na ten fakt, že pro smluvní strany zřizovacích smluv Evropských společenství platí nejen právo vnitrostátní, ale i komunitární. Pro ně je přitom charakteristický princip nadřazenosti norem práva Společenství (european law above national law) a princip přímého účinku (bezprostřední závaznost) známý zejména z rozsudku evropského Soudního dvora z ve věci Van Gend en Loos v. Nizozemská fiskální správa. Komunitární právo tak ukládá povinnosti i občanům Francie, Švédska či ostatních států evropské patnáctky. Otázkou je proto budoucnost ustanovení čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR v souvislosti s plánovaným začleněním ČR do EU. V tomto kontextu je třeba zmínit problematické ustanovení čl. 1 věty druhé Listiny, podle kterého jsou základní práva a svobody (zřejmě včetně těch, které jsou obsahem čl. 2 odst. 3 Listiny) „nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné“.

Závěrem kapitoly shrňme základní teze zde obsažené. Za prvé: zakotvení zásad, podle kterých „lze povinnost uložit jen zákonem“ a „dovoleno je to, co není zakázáno zákonem“, je v evropských poměrech formálně i obsahově přinejmenším neobvyklé. Za druhé: ve státech, které jsou členy Evropské unie (Evropských společenství) ukládá zásadně povinnosti i jiný pramen práva než zákon – komunitární právo. Za třetí: zásadní rozdíl mezi pojmy „zákonem“ a „na základě zákona“ dokládají i formulace užití v ústavě nizozemské či německé. Ostatně ustanovení podobná čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR respektive čl. 2 odst. 3 Listiny nenalezneme ani ve Všeobecné deklaraci lidských práv, Mezinárodním paktu o občanských a politických právech či Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a svobod.

4. K JUDIKATUŘE ÚSTAVNÍHO SOUDU (ÚS)

Při úvahách o právní povaze samosprávných vyhlášek nelze opominout ÚS. Ten totiž dle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy ČR „rozhoduje o zrušení jiných právních předpisů nebo jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním zákonem, zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10“. Konkretizací tohoto ústavního článku představuje zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění předpisů pozdějších (dále jen „zákon o ÚS“), a to zejm. v čl. 64–70. Pokusme se poukázat na některé aspekty judikatury ÚS v této oblasti.

S uvedenými závěry týkajícími se právní povahy samosprávných vyhlášek se v podstatě shoduje nálezn sp. zn. Pl.ÚS 18/94 ve věci návrhu na zrušení některých ustanovení obecně závazné vyhlášky města Přerov – Tržní řád (č. 231/1994 Sb.).¹⁰ Zde ÚS rozhodl, že: „Pro určení rozsahu samostatné působnosti obce zákonodárce použil metodu kombinace pozitivního demonstrativního výčtu jmenovitě uvedených relativně konkrétních aktivit v § 14 odst. 1 zákona o obcích s generelním vymezením oblastí, které se týkají svou povahou zájmů územních samosprávných celků (...) v § 14 odst. 2 zákona o obcích s tím, že do samostatné působnosti obcí náleží pouze ty záležitosti z výše uvedených generelně vymezených oblastí, které nejsou zvláštními zákony svěřeny jiným orgánům jako výkon státní správy.“ Rovněž následek této interpretace spatřuje ÚS v tom, že „pokud tedy obec zjistí, že řešená otázka není podle své povahy upravena zvláštními předpisy jako výkon státní správy a jedná-li se současně o otázku místního významu z výše uvedených generelně vymezených oblastí (...) , je obec oprávněna v rámci samostatné působnosti využít některou z forem činností, které jí zákon k realizaci samostatné působnosti nabízí.“ V odůvodnění ÚS uvádí, že se úmyslně odchyluje od dosavadního restriktivního výkladu § 14 zákona o obcích, a za specifické oprávnění k vydávání samosprávných vyhlášek „jako obecně závazných předpisů primárního charakteru“ považuje „ústavní zmocnění obsažené v čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR“. Rovněž výslovně v odůvodnění stanovil, že samosprávné vyhlášky „svým charakterem a obsahem jsou primárním pramenem práva – obec jimi totiž může ve své působnosti upravovat i takové vztahy a záležitosti, které dosud právními normami upraveny nejsou“. Podrobnou interpretaci ÚS obhajuje tezi obsaženou v této stati, i když jinými slovy vyjádřenou, totiž že samosprávné vyhlášky jsou sekundárním originárním pramenem českého práva. Nelze však souhlasit, tváří-li se ÚS, jako by ustanovení čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 Listiny znamenala, že povinnosti mohou být ukládány jen na základě zákona a v jeho mezích. Že tomu tak není dokazuje předchozí kapitola. Rovněž nemohu souhlasit s odlišnými stanovisky soudců JUDr. P. Holländera a JUDr. A. Procházky, když uvádějí, že obci je tak „v oblasti normotvorné dovoleno vše, co jí není zákonem zakázáno“, což považují za nepřijatelné. To však není pravda. Obci je v normotvorné oblasti naopak dovoleno jen to, co jí vymezi ústava a zákony. Vždyť ani pro Parlament ČR, který má obecnou legislativní pravomoc, neplatí ono „vše je dovoleno, co není zakázáno“. Za důsledek přijatého nálezu pak považují to, že obec „získává postavení připomínající postavení územních celků ve federaci, a to v oblasti konkurujícího zákonodárství“. Ani tento závěr neodpovídá skutečnosti. Podstatou konkurujícího zákonodárství

¹⁰ Ústavní soud: Sběrka nálezů a usnesení – svazek 2., C.H. Beck, Praha 1995, str. 93–102 (č. 50 Sb. nález. a usn. – 2. sv.)

ve federaci je ústavní rozdělení působnosti mezi federaci a její členské subjekty. Je-li zákon federace v rozporu se zákonem členského subjektu, zkoumá se, který z nich je vydán v souladu s ústavním rozdělením působnosti. Oproti tomu pro samosprávné vyhlášky platí, že nelze zkoumat jakékoliv rozdělení působnosti, vždy má přednost zákon před samosprávnou vyhláškou.

V jiných nálezech se objevuje zcela odlišné chápání principiálně stejných případů. Jakýmsi „leading case“ se v této oblasti stal náleží sp. zn. Pl.ÚS 5/93 ve věci návrhu na zrušení vyhlášky města Žďár nad Sázavou o zásadách prodejní doby na území města Žďár n. S. (č. 35/94Sb.)¹¹ Zde ÚS judikoval, že „obec tudíž může vydávat obecně závazné vyhlášky, jejichž obsahem jsou právní povinnosti, jen na základě zákona a v jeho mezích“. S tím se lze plně ztotožnit. ÚS však protiústavně svou interpretací stanovil pro obce další podmínku, totiž že k vydání samosprávné vyhlášky, jejímž obsahem jsou právní povinnosti, je obec „oprávněna jenom v případě výslovného zákonného zmocnění“. Podle ÚS „výčet obsažený v § 14 odst. 1“ zákona o obcích „nutno z hlediska jeho interpretace ve smyslu zákonného zmocnění k vydání obecně závazných vyhlášek obcí považovat za výčet taxativní. Jeho demonstrativní dikci, jakož i všeobecnost vymezení samosprávné působnosti obce obsaženou v § 14 odst. 2 zákona o obcích nutno vztáhnout toliko na tu samosprávnou působnost obce, ve které obec nevystupuje jako subjekt, určující pro občana povinnosti jednostrannými příkazy a zákazy“. Východiskem pro tento názor má být ustanovení čl. 4 odst. 1 Listiny, jakož i podle ÚS obsahově shodné ustanovení čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 Listiny. „Z těchto ustanovení“ podle ÚS „nutno pro oblast působnosti obce dovodit závěr, že v případech, kdy obec vystupuje jako subjekt určující pro občana povinnosti jednostrannými příkazy a zákazy, platí ustanovení“ čl. 2 odst. 4 Ústavy ČR a čl. 2 odst. 3 Listiny.¹² Právní názor ÚS, že k vydání samosprávné vyhlášky dle čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR je třeba výslovného zákonného zmocnění, postrádá svou opodstatněnost, neboť zcela pomíjí rozdíly mezi ústavodárcovou formulací čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR a na straně druhé čl. 79 odst. 3 Ústavy ČR. Paradoxně tak ÚS konstruuje znění čl. 104 odst. 3 včetně dovětky znějícího „jsou-li k tomu zákonem zmocněny“, který však zjevně součastí čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR není a není ani dovoditelný z čl. 4 odst. 1 Listiny. Vždyť samotné znění čl. 79 odst. 3 Ústavy ČR dokazuje, že i náš ústavodárce odlišuje mezi pojmy „na základě zákona a v jeho mezích“ na straně jedné a zákonným zmocněním na straně druhé. Je s podivem, že ÚS v odůvodně-

¹¹ Ústavní soud: Sbírka nálezů a usnesení – svazek 1., C.H. Beck, Praha 1994, str. 35–40 (č. 4 Sb. nález. a usn. – 1. sv.)

¹² Tato věta samá o sobě je dle autora této stati nesmysl. Ústavní ustanovení platí vždy a ne jen v určitých případech. Jiné je, že jen v určitých případech budou aplikována.

ní nálezů oba ústavní články rozlišuje, aby posléze došel k názoru, podle kterého jsou oba články v podstatě shodné. Stejně paradoxní je závěr ÚS, podle kterého § 14 zákona o obcích obsahující výčet uvedený jednoznačným slovem „zejména“ má být ustanovením, které je třeba interpretovat pro působnost obce při vydávání samosprávných vyhlášek jako ustanovení obsahující výčet taxativní. Zvláštní je, že se tak § 14 zákona o obcích stává chameleonem, neboť v různých případech se interpretuje naprosto odlišně. Určitou rozporuplnost sledujeme i v tom faktu, že ÚS požaduje výslovné zákonné zmocnění k vydávání samosprávných vyhlášek, avšak současně se tváří, že § 14 odst. 1 zákona o obcích chápáný jako taxativní výčet jako zákonný podklad pro vydávání samosprávných vyhlášek postačí.¹³

Považuji za nutné upozornit, že se ÚS rozhodl zrušit v lednu 1994 samosprávnou vyhlášku města Žďár nad Sázavou o zásadách prodejní doby na území města¹¹, zatímco v listopadu 1994 se rozhodl nezrušit samosprávnou vyhlášku města Přerov – Tržní řád¹⁰, která obsahuje ve svém čl. 2 odst. 2 pravidla pro určení prodejní doby při prodeji na veřejném prostranství. Nelze upírat ÚS právo na změnu právního názoru, přesto stojí za zamýšlení, zda ÚS takto nenarušil rovnost lidí v právech zaručenou čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny. Se změnou právního názoru ÚS souvisí i náleží sp. zn. Pl.ÚS 17/97 ve věci návrhu na zrušení některých ustanovení obecně závazné vyhlášky města Slatiňany č. 1/97, o veřejném pořádku a čistotě města (č. 350/1997 Sb.). Tímto nálezem jako by se pro právo na samosprávu opět zabýskalo na časy. Soudce zpravodaj JUDr. V. Güttler totiž navrhl zcela zamítnout návrh na zrušení předmětné vyhlášky a konstatoval „zásadní rozdíl“ mezi čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR a čl. 79 odst. 3 Ústavy ČR. Při meritorním hlasování se pro tento názor vyslovilo šest soudců a stejný počet šesti soudců se vyslovil pro zrušení vymezených ustanovení. Tento výsledek hlasování pak ÚS interpretoval vycházející z principu zákazu denegatio iustitiae a principu kontinuity a stability vlastního rozhodování. Rozhodl proto, že návrh na zrušení přijme, protože se pro odchylný právní názor nevyslovila kvalifikovaná většina, a to i v případě, že se pro zamítnutí návrhu nevyslovila většina soudců. Procedurální stránka přijetí tohoto nálezů je velmi pochybná¹⁴, vraťme se však ke stránce věcné. ÚS sice setrval na své „ustálené judikatuře“, avšak k nálezů připojili své odchylné stanovisko soudci JUDr. V. Güttler a JUDr. P. Varvařovský hájící názor, že „obce v samostatné působnosti k vydávání obecně závazných vyhlášek zákonné zmocnění zásadně nepotřebují, neboť je vydávají v mezích své působnosti“. S ná-

¹³ Na to je upozorněno i in Průcha, P. (red): K normotvorné pravomoci obcí, Masarykova univerzita, Brno 1998, str. 16

¹⁴ Viz Šimíček, V.: Ústavní soud a obecně závazné vyhlášky obcí, Právní rádce, 1997, č. 10, str. 6–7, Šimíček, V.: Nač autorova fantazie nestačila aneb ještě k interpretaci ustanovení § 13 zák. o ÚS, Časopis pro právní vědu a praxi, 1998, č. 1, str. 105–113

zory vyjádřenými v tomto odchylném stanovisku se v naprosté většině ztotožňují (včetně procedurálních otázek) a věřím, že jsou předzvěstí změny právního názoru ÚS. Jinak, co se týče mé polemiky s názorem ÚS vyjadřovaným v jeho „ustálené judikatuře“, odkazují na ostatní kapitoly této stati.

5. K NĚKTERÝM NÁZORŮM ČESKÉ PRÁVNÍ VĚDY

V této kapitole bych chtěl poukázat na některé publikované právní názory odlišující se od stanoviska vyjádřeného v tomto článku.

JUDr. Jan Spáčil považuje samosprávné vyhlášky za odvozené prameny práva. Jako argument uvádí např.: „Pokud by ... zmocnění (tj. delegace) dané čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR mělo vytvářet primární (tj. prvotní) charakter obecně závazných vyhlášek obcí, pak by stejným způsobem bylo nutno přisoudit tento primární (tj. prvotní) charakter i nařízením vlády podle zmocnění čl. 78 Ústavy ČR.“¹⁵ Opak je pravdou. Zatímco čl. 78 zmocňuje vládu vydávat nařízení „k provedení zákona a v jeho mezích“ (secundum et intra legem), čl. 104 odst. 3 zmocňuje obecní zastupitelstvo vydávat vyhlášky „v mezích své působnosti“ (omezením jsou hranice samostatné působnosti obce), což je zásadním způsobem odlišné. Názor prezentovaný Spáčilem je v právní vědě ojedinělý i přes to, že na něm stojí stanovisko ÚS.

Někteří autoři zřejmě pod vlivem nálezů ÚS opouštějí svůj původní názor a hledají třetí cestu. Tak např. profesor J. Boguszak v roce 1994 tvrdil, že samosprávné vyhlášky jsou originálním pramenem práva.¹⁶ V roce 1997 dodává: „Tyto vyhlášky bývají v nauce řazeny mezi prvotní normativní akty, ale taková klasifikace je zjednodušující...“¹⁷ Ve stejném duchu pak např. docent V. Vopálka uvádí, že: „Řešení se nachází někde mezi krajními póly, představovanými nálezem ÚS č. 4/1993, 1994 – I. Sb. nál. a usn. a nálezem ÚS č. 50/1993, 1994 – II. Sb. nál. a usn.“¹⁸ Samosprávné vyhlášky přitom buď originálním pramenem práva jsou nebo nejsou,

¹⁵ Spáčil, J.: Dva odlišné názory Ústavního soudu ve věci obecně závazných vyhlášek obcí v samostatné působnosti podle čl. 104 odst. 3 Ústavy České republiky, S'96, 1996, č. 10, příloha, str. VII

¹⁶ Viz. in Boguszak, J. – Čapek, J. – Veverka V.: Základy teorie práva (učební text), Codex, Praha 1994, str. 57

¹⁷ Boguszak, J. – Čapek, J.: Teorie práva, CODEX Bohemia, Praha 1997, str. 54–55; i in Boguszak, J. – Čapek, J. – Veverka, V.: Základy teorie práva a právní filozofie, Codex, Praha 1996, str. 56–57

¹⁸ Vopálka, V.: Vyhlášky obcí podle čl. 104 odst. 3 Ústavy, Správní právo, 1996, č. 3, str. 150

buď mohou v mezích stanovené působnosti upravovat i vztahy dosud neupravené žádnými jinými předpisy, mohou obsahovat novou právní úpravu a svou existencí nezávisí na zmocnění zákonem, nebo takovou novou úpravu obsahovat nemohou a svou existencí musí záviset na zmocnění zákonem. Těžko si lze představit mezi těmito stranami mince ještě jakousi třetí. Tertium non datur.

6. SHRNU TÍ

Samosprávné vyhlášky jsou nejvýraznějším znakem samosprávy jako formy veřejné moci. V hierarchii českého právního řádu je třeba zařadit je mezi originální sekundární prameny práva. Oprávnění vydávat je má ústavní charakter a mohou upravovat i právní vztahy dosud neregulované, avšak nesmí být v rozporu se zákony, ústavními zákony a mezinárodními smlouvami dle čl. 10 Ústavy ČR. Zákonem konkretizací čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR je pak zejm. § 14 zákona o obcích. Není přitom žádný důvod, abychom upírali § 14 jeho povahu generální klauzule samostatné působnosti doplněné demonstrativním výčtem. Nelze souhlasit s ustálenou judikaturou ÚS v této věci, která je ostatně v rozporu s většinovým názorem představitelů české právní vědy. Přiznat samosprávným vyhláškám originální charakter je třeba i v souvislosti s plánovaným vytvořením samosprávných orgánů na úrovni krajů, neboť i jejich samosprávná normotvorba se bude opírat o čl. 104 odst. 3 Ústavy ČR.

SUMMARY

The first part of the article mentions the important position of generally binding communal ordinances issued in autonomous competence of communities. The second part characterises generally binding communal ordinances issued in autonomous competence of communities which are classified by the author as legal rules of primary character of substatory status. The third part points to the principle „everything is allowed what is not forbidden“. The fourth part is concerned with the analysis of some findings of the Constitutional Court and the fifth part describes some different legal opinions of some representatives of czech law science with reference to the communal ordinances. The final part is a short summarisation and repetition of authors opinion of generally binding communal ordinances issued in autonomous competence of communities.

NELEGISLATIVNÍ UNIFIKAČNÍ PROSTŘEDKY V OBLASTI SMLUVNÍHO PRÁVA MEZINÁRODNÍHO OBCHODU

VERONIKA SMRŽOVÁ

Cílem tohoto příspěvku je upozornit na současné trendy v unifikačním procesu smluvního práva mezinárodního obchodu. V našem „zmenšujícím se světě“ je globální unifikace mezinárodního obchodu obrovskou výhodou pro komunitu obchodníků. K překlenutí rozdílů v národních právních řádech se úspěšně prosazují také nedávno vytvořená unifikační pravidla, která budou předmětem následujícího rozboru.

Za prvé se budeme zabývat Zásadami mezinárodních obchodních smluv, které vzešly z iniciativy UNIDROIT,¹ jejichž úkolem je určovat principy a řešení,

¹ Již v roce 1971 se usnesla řídící rada UNIDROIT na přijetí projektu do pracovního programu institutu, který byl v originálním francouzské podobě usnesení označován jako: „*essai d'unification portant sur la partie générale des contrats (en vue d'une Codification progressive du droit des obligations >ex contractu<*“). Kvůli tehdejším závazkům institutu neměl však tento záměr, který nesl zpočátku zavádějící označení „Progresivní kodifikace mezinárodního práva obchodního“ a teprve později byl přejmenován jako „Vypracování zásad pro mezinárodní obchodní smlouvy“, ještě žádnou prioritu. Byl zřízen užší výbor složený z profesora R. Davida, C.M. Schmitthoffa a T. Popescu, kteří reprezentovali právní systém kontinentálního, angloamerického a „socialistického“ práva, s pověřením předběžně prozkoumat míru uskutečnitelnosti projektu. Teprve v roce 1980 byla nasazena jedna pracovní skupina pro vypracování návrhů pro jednotlivé kapitoly „Zásad“. Členové skupiny, která obsahovala zástupce všech významnějších právních řádů a ekonomicko-spoločenských systémů, tvořili přední odborníci v oblastech srovnávání práva a mezinárodního práva obchodního. Zpravodajové pro jednotlivé kapitoly byli jmenováni z řad členů skupiny. Jejich úkolem bylo vypracovat nejprve první návrhy a komentáře k nim. Tyto návrhy byly posléze diskutovány v celé skupině, předloženy širokému okruhu odborníků, včetně rozsáhlé sítě dopisovatelů, a v závěru byly s připomínkami předány zpravodajům k přepracování. Nevyhnutná redakční příprava byla svěřena edičnímu výboru, kterému pomáhal Sekretariát UNIDROIT. Následně byl předložen úplný návrh „Zásad“ řídící radě UNIDROIT na 73. zasedání v roce 1994 ke konečnému přijetí.

kteřá jsou buď společná pro stávající právní řády nebo představují nejlepší řešení pro specifika mezinárodních obchodních smluv. Vylepšují tak mezinárodní znění všeobecných smluvních zásad.

Zásady čerpají z národní a mezinárodní legislativy, stejně jako z nelegislativních principů.² Obsahují zdokonalená řešení problémů, která přináší mezinárodně obchodní praxe a dnes existující rozdílné ekonomické a politické podmínky. Jejich cílem je vytvořit vyvážený soubor pravidel použitelných na celém světě bez ohledu na to, jaké jsou právní tradice, ekonomické či politické podmínky státu, v kterém se mají uplatnit. Tento cíl se projevuje jednak v jejich formální úpravě, jednak ve všeobecném zaměření.

Pokud jde o formu vyjádření, autoři se vědomě vyhýbali terminologii vlastní jednomu právnímu systému. Mezinárodní povaha je vyjádřena i v tom, že při objasňování původu jednotlivých článků záměrně nejsou použity odkazy na národní právo. Jako pramen se objevuje pouze odkaz na Vídeňskou úmluvu. V podstatných otázkách jsou Zásady dostatečně pružné tak, aby mohly být aplikovány v měnící se mezinárodní obchodní praxi. Zároveň však s cílem zaručit poctivost a slušnost v mezinárodních obchodních vztazích výslovně určují všeobecnou povinnost stran jednat v dobré víře a čestně.

Zásady obsahují 120 článků, včetně preambule, které jsou rozděleny do 7 kapitol.³ Jednotlivé články odpovídají obecně spíše stylu, který je bližší evropským kontinentálním kodifikacím než o mnoho podrobnějšímu stylu typickému pro zákony států *common law*. Vysvětlivky připojené ke každému článku jsou samy o sobě

² Se zřetelem na zvláštní charakter Zásad nemohl mít při jejich vypracovávání každý právní řád stejně silný vliv. Z vnitrostátních kodifikací a sbírek zákonů byl brán přirozeně ohled pouze na nejnovější z nich, jako např. severoamerický *Uniform Commercial Code a Restatement 2nd of the Law of Contracts*, Nový občanský zákoník Nizozemí, Zákon Lidové republiky Číny z roku 1985 o hospodářských smlouvách se zahraničím nebo návrh nového Civilního zákoníku Quebecu. Nezbytným orientačním bodem byla samozřejmě pro mezinárodní legislativu důležitá a mnoha stranami světa ratifikovaná Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží z roku 1980. Jelikož je ale věcná působnost jiná, bylo v některých případech nutné volit odlišná řešení. Bez dalšího se tam, kde to bylo účelné, zohlednila ta mezinárodní obchodní pravidla, která byla vypracována profesními a odbornými svazy a byla jimi v mezinárodním obchodu ve světovém měřítku rozšiřována, jako např. *Incoterms, Uniform Rules and Practices for Documentary Credits, ECE General Conditions for the Supply (and Erection) of Plant and Machinery, FIDIC Conditions of Contract for Works of Civil Engineering* atd.

³ Obsah Zásad tvoří Preambule (*Preamble – Purpose of the Principles*), Úvodní ustanovení (*General Provisions*), Uzavírání (*Formation*), Platnost (*Validity*), Výklad (*Interpretation*), Obsah (*Content*), Plnění (*Performance*) a Nesplnění (*Non-performance*). Přitom poslední dvě kapitoly jsou členěny do oddílů. U „Plnění“ jde o oddíly „Všeobecné splnění“ a „Okolnosti způsobující těžkosti plnění smlouvy“ (*Hardship*). Kapitola 7. se pak dělí na oddíl „Všeobecné nesplnění“, „Právo na splnění“, „Odstoupení od smlouvy“, „Náhrada škody“.

integrální součástí Zásad a jejich úkolem je objasňovat jak cíl regulace, tak i různé praktické použití. Za komentářem ke každému ustanovení pak v některých případech následují i příklady. Předmět úpravy Zásad se omezuje na mezinárodní obchodní smlouvy.⁴

Do jaké míry obsahují Zásady originální řešení, které by přesahovalo existující právo, lze nyní určit jen těžko.⁵ V Zásadách se však nacházejí také řešení, která představují jednoznačně samostatné výtvoř, alespoň ve srovnání s většinou existujících právních řádů. Důvodem je jednak přání vyjít vstříc požadavkům mezinárodní ekonomické praxe, dále pak nutnost brát ohled na změněné ekonomické a politické podmínky dnešního světa.

Především je nutné zmínit se o ustanoveních, která jasně vycházejí z požadavků mezinárodní ekonomické praxe. K nim patří veškerá ustanovení, která zamýšlejí, pokud možno zachovat smlouvu tím, že úzce vymezí případy, ve kterých se její platnost může stát spornou nebo ve kterých může být smlouva ukončena před uplynutím doby, na kterou je uzavřena.⁶ Další ustanovení, která byla rovněž navržena s ohledem na zvláštnosti mezinárodních obchodních smluv, se zabývají ručením za nepoctivé jednání vedoucí ke zrušení smlouvy⁷ nebo ukládají povinnost jedné straně nepoužít po dobu jednání získané důvěrné informace nebo je pro své účely nezneužít.⁸ Dále k tomu patří ustanovení o protikladech mezi dvěma nebo

⁴ Přesto, že jsou Zásady formulované pro smlouvy v oblasti mezinárodního obchodu, strany se na jejich použití mohou dohodnout i v případě neexistence cizího prvku v jejich smluvním vztahu. Každá taková dohoda bude podléhat kogentním ustanovením národního práva, kterému smlouva podléhá.

⁵ Částečně lze podat podobnou odpověď, jaká byla formulována v souvislosti s posledním zněním severoamerického *Restatement of Contract*, totiž že „sometimes innovation does not take the form of new substantive rule but rather of a new perspective on the problem, reflected in the substitution of new terminology or analysis for a traditional one... Even where substantive rules are concerned, it is no easy task to assess the extent of innovation... often a paucity of cases or a confusion in the court's analyses makes it impossibly starkly to contrast innovation with tradition“. Zde citováno dle *Farnsworth A., Ingredients in the Redaction of the Restatement 2nd of Contracts, Colum. Law Review, 1981*

⁶ Viz např. článek 2.11. Zásad – *Modified acceptance*, který se týká přijetí návrhu s dodatky či pozměňujícími návrhy s tím, že se taková odpověď pokládá za protinávrh, a to tehdy, když obsahuje podstatné změny návrhu. Pokud změny nebo doplňky podstatně nemění návrh, má se za to, že jde o přijetí, ledaže by navrhovatel proti nim vnesl bez zbytečného odkladu námitky. Pokud navrhovatel nevznesl námitky, součástí smlouvy jsou podmínky uvedené v původním návrhu spolu se změnami obsaženými v přijetí návrhu.

Nebo srov. čl. 2.12. Zásad – *Writings in confirmation* – Písemné potvrzení smlouvy.

⁷ Viz text článku 2.15. Zásad – *Negotiation in bad faith*, který stanoví v odst. 2. odpovědnost za škodu, pokud účastník smluvního jednání jedná nečestně nebo zmaří jednání.

⁸ Viz ustanovení článku 2.16. Zásad – *Duty of confidentiality* o povinnosti zachovávat mlčenlivost.

více autentickými zněními smluvního textu, napsaného různými jazyky,⁹ o platbě šekem nebo jinými cennými papíry, stejně jako o platbě prostřednictvím převodu na účet.¹⁰ Výchozím bodem některých jiných ustanovení byly naproti tomu politické úvahy v širším smyslu. Tím je míněno především zohlednění specifických podmínek, jimž podléhají hospodářské vztahy mezi Východem a Západem stejně jako mezi Severem a Jihem. K tomu se počítají ustanovení o značné disparitě plnění a protiplnění, o určení měny platby v případě, že tato měna má být jinou než je měna místa platby, nebo ustanovení o státním povolení v případech, kdy jeho absence může ovlivnit platnost smlouvy nebo zabránit jejímu splnění.¹¹

Přesto, že Zásady UNIDROIT nevyžadují schválení vlád a nejsou závazným dokumentem, v praxi mohou mít významnou roli. Mohou být využity smluvními stranami, soudci a zvláště rozhodci, v neposlední řadě i zákonodárci.

1. VZOR PRO VNITROSTÁTNÍ A MEZINÁRODNÍ LEGISLATIVU

Z hlediska své samostatné hodnoty slouží Zásady v první řadě jako vzor jak pro vnitrostátní,¹² tak i pro mezinárodní legislativu v oblasti obecného smluvního práva nebo speciálních typů smluv. Také terminologie Zásad by mohla být povýšena na určitý druh jednotného mezinárodního glosáře, čímž by se zabránilo nesrovnalostem v označování právních institutů. S tím je totiž spojené riziko nedorozumění a chybné interpretace.¹³

⁹ Viz článek 4.7. Zásad – *Linguistic discrepancies*, kde se uvádí, že v případě rozporu mezi cizojazyčnými vyhotoveními smlouvy, které mají stejnou právní sílu, se dává přednost výkladu toho znění, ve kterém byla smlouva původně sepsaná.

¹⁰ Viz články 6.1.7. a 6.1.8. Zásad.

¹¹ Viz kapitola 6. Zásad.

¹² Na vnitrostátní úrovni by mohly být Zásady užitečné zvláště těm zemím, které do té doby neměly žádná dostatečně vyvinutá pravidla pro obecné smluvní právo a nyní mají v úmyslu přijmout v této oblasti rozsáhlou kodifikaci, aby své právo přinejmenším kvůli mezinárodním ekonomickým vztahům přizpůsobily mezinárodnímu standardu.

¹³ Tak např. srovnání dvou novějších úmluv, totiž Vídeňské úmluvy, dále jen CISG a UNIDROIT o mezinárodním finančním leasingu, poskytuje následující odchylky: To, co první z nich nazývá *failure to perform (inexécution)*, je pro druhou z nich *default (défaillance)*, z pojmu „*fundamental breach of contract (contravention essentielle)*“ u první z úmluv se stává u druhé *substantial default (défaillance substantielle)*, právo zrušit smlouvu v případě jejího neplnění se v CISG označuje jako *avoidance (résolution)*, zatímco v leasingové úmluvě je řeč o *termination (résiliation)*, konečně pak ustanovení o *additional period of time of reasonable length for performance* v CISG odpovídá

2. POMOCNÝ PROSTŘEDEK PRO VÝKLAD A DOPLNĚNÍ EXISTUJÍCÍCH MEZINÁRODNÍCH DOHOD

Další funkce Zásad by mohla spočívat ve výkladu a doplňování již schválených mezinárodních dohod. Zásady by mohly také posloužit soudcům a rozhodcům, kteří dnes stále více opouštějí posuzování jednotlivých případů tak, že by srovnávali řešení různých vnitrostátních právních řádů navzájem. Dnes na místo metod národních nebo kolizně právních vykládají a doplňují mezinárodní dohody na základě autonomních a mezinárodně unifikovaných pravidel.¹⁴

3. PŘÍRUČKA ČI NÁVOD PRO SEPSÁNÍ SMLOUVY

Zásady by mohly sloužit také jako příručka pro úpravu mezinárodních obchodních smluv. Vodítkem pro právní praxi by mohly být již v první fázi procesu uzavírání smluv, tj. při jednáních o obsahu, a dále také jako model při vypracovávání konkrétního obsahu smlouvy. Smluvní strany jsou přirozeně z různých zemí a mnohdy narážejí na potíže, jestliže používají při svých jednáních pojmy, které jsou obecně přijímány v rámci určitého vnitrostátního právního systému, a je možné, že si jejich dosah zpočátku neuvědomují. Použitím pojmů a formulací Zásad by se mohly smluvní strany sjednotit při svém jednání a sestavování smluvního textu na neutrální terminologii s vlastními jednotnými pojmy, tedy na určitém druhu mezinárodní *Lingua franca*.

Ještě významnější by mohl být druh odkazovací funkce Zásad, která by spočívala v tom, že pomůže jednak smluvním stranám rozpoznat nejdůležitější právní problémy příslušných typů smluv a jednak poukáže na různé možnosti řešení, mezi kterými mohou strany v jednotlivých případech volit.

Bez dalšího by si měly strany osvojit obecně známé definice, které Zásady obsahují, především ustanovení o tzv. *hardship* (těžkosti při plnění smlouvy způsobené

zřízení *reasonable opportunity of remedying the default so far as the same may be remedied* v leasingové úmluvě.

¹⁴ Tak např. by mohla kritéria pro podstatné porušení smlouvy přispět k lepšímu porozumění ne zcela jasné definice tohoto právního pojmu v článku 25 Vídeňské úmluvy. Ustanovení Zásad o platbě šekem a převodem na účet by mohla zodpovědět otázky, které nejsou výslovně upraveny ve výše jmenované úmluvě, a sice zda a za jakých předpokladů je kupující oprávněn platit šekem nebo podobným cenným papírem a kdy se platba prostřednictvím převodu na účet stane účinnou. Článek 78 Úmluvy by mohl být doplněn předpisem obsaženým v Zásadách o výši úroků z prodlení atd.

bené podstatnou změnou okolností) a *force majeure* (vyšší moc). To se doporučuje zvláště při rozsáhlých a komplikovaných obchodech a sice proto, že právní následky v prvním či druhém případě jsou zásadně rozdílné.¹⁵

¹⁵ Doložka *hardship* (německy *Änderung der Geschäftsgrundlage*) je upravena v oddílu druhém 6. kapitoly Zásad. Článek 6.2.2. vymezuje pojem jako situaci, při níž se vyskytnou okolnosti podstatně měnící rovnováhu vzájemných plnění za určitých podmínek, takto:

Těžkostmi při plnění smlouvy, které jsou způsobeny podstatnou změnou okolností, se rozumí vznik skutečností, které podstatně mění rovnováhu, a to proto, že se změnily náklady plnění některé strany nebo se snížila hodnota přijímaného plnění a

- tyto skutečnosti se vyskytnou nebo se staly známé znevýhodněné straně až po uzavření smlouvy,
- znevýhodněná strana nemohla tyto skutečnosti při uzavření smlouvy rozumně předvídat,
- znevýhodněná strana nemohla tyto skutečnosti ovlivnit a
- znevýhodněná strana na sebe nevzala riziko vzniku těchto skutečností.

Účinky jsou upraveny v článku 6.2.3. následovně:

- V případě těžkostí je znevýhodněná strana oprávněná navrhnout opětovné jednání. Návrh je třeba předložit bez zbytečného odkladu a musí být odůvodněný.
- Návrh na opětovné jednání neopravňuje znevýhodněnou stranu odložit plnění.
- Pokud se strany v přiměřené době nedohodnou, každá z nich se může obrátit na soud.
- V případě že soud zjistí existenci těžkostí, může, pokud je to rozumné,
  - zrušit smlouvu od okamžiku a za podmínek, které určí, anebo
  - upravit smlouvu tak, aby došlo k obnovení její rovnováhy.

Na rozdíl od uvedeného vyšší moc je upravena v článku 7.1.7. Zásad takto:

- Neplnění některé ze stran je přípustné, pokud tato strana prokáže, že neplnění bylo způsobené překážkou, jejíž vznik nemohla ovlivnit, a že se od ní nemohlo rozumně očekávat, aby ji při uzavření smlouvy předvíдалa nebo aby překážku nebo její následky odvrátila či překonala.
- Pokud je taková překážka jen přechodná, neplnění je přípustné jen tehdy, pokud její účinek na splnění smlouvy trvá.
- Strana, která nesplnila, je povinná oznámit druhé straně překážku a její účinky. Pokud druhá strana nedostala oznámení v přiměřené době po tom, co se strana, která neplnila, o překážce dozvěděla nebo měla dozvědět, za škodu způsobenou v důsledku tohoto neoznámení odpovídá strana, která neplnila.
- Ustanovení tohoto článku nebrání stranám uplatnit právo na odstoupení od smlouvy nebo svoje plnění odložit nebo požadovat úroky ze splatných peněžitých pohledávek.

V komentáři k tomuto ustanovení se praví, že takto koncipované ustanovení vyšší mocí pokrývá doktrínu angloamerického práva – *frustration and impossibility of performance* – zmaření účelu smlouvy a nemožnost plnění – i doktrínu kontinentálního práva *force majeure* nebo německy *Unmöglichkeit* atd., nicméně není totožné ani s jednou z nich. Termín *force majeure* se zvolil proto, že je v praxi mezinárodního obchodu všeobecně známý.

4. ZÁSADY JAKO APLIKOVATELNÉ PRÁVNÍ NORMY PRO UZAVŘENÍ SMLOUVY

Smluvní strany nemusí vždy dosáhnout dohody při jednáních o volbě práva. Volba vlastního práva jedné strany může být vzhledem k neznalosti obsahu tohoto právního řádu nevýhodná pro stranu druhou. Ukázkovým příkladem problémů spojených s ujednáním o rozhodném právu může být Canterburská smlouva z roku 1986 uzavřená v souvislosti s projektem vybudování tunelu mezi Anglií a Francií. Smlouva obsahuje neurčitě formulovanou doložku o volbě práva, která je výsledkem kompromisu mezi dvěma naprosto rozdílnými právními kulturami.¹⁶ Často dochází k volbě „neutrálního“ práva, tj. práva třetího státu. Jiné řešení by představovala volba Zásad, jejichž ustanovení jsou neutrální, výstižná, srozumitelná, doplněna příklady z praxe, navíc vytvořena předními světovými právními odborníky.

V druhé polovině roku 1995 se objevilo rozhodnutí rozhodce ICC, které má pro mezinárodní rozhodčí řízení velký význam. Skutkový stav věci byl následující. Jeden neevropský stát a anglický podnikatel udržovali dlouhodobé smluvní vztahy, v jejichž rámci byla uzavřena řada smluv. V těchto smlouvách chyběla výslovná volba práva. Místo toho obsahovaly mnohé smlouvy ujednání, které podřizovalo urovnání sporů „*natural justice*“. V daném případě prozkoumal rozhodce záměry stran a došel k závěru, že jde o „negativní volbu práva“, kterou strany chtěly vyloučit právo každého státu a tímto způsobem spor „denacionalizovat“. Přijetí negativní volby bylo odůvodněno tím, že jedna ze smluvních stran byl stát. Rozhodčí soud neváhal na všechny smlouvy aplikovat Zásady UNIDROIT, přestože smlouvy byly uzavřeny téměř 15 let před vznikem Zásad. Rozhodnutí bylo odůvodněno čtyřmi argumenty:

- Zásady jsou považovány za formu *Restatement*, který byl vypracován uznávanými neutrálními odborníky.
- Ustanovení byly z velké části inspirovány Vídeňskou úmluvou.
- Zásady byly vypracovány především pro tyto případy.

¹⁶ Doložka byla anglicky formulována takto:

„The construction, validity and performance shall in all respects be governed by and interpreted in accordance with the principles common to both English law and French law, and in the absence of such common principles by such general principles of international trade law as have been applied by national and international tribunals. Subject in all cases, with respects to the works to be respectively performed in the French and in the English part of the site, to the respective French or English public policy (*ordre public*) provisions.“

Ve věci *Channel Tunnel Group Ltd. vs. Balfour Beatty Construction Ltd.* z roku 1993 rozhodla Sněmovna lordů, že strany zvolily *indeterminate law* a že se uplatní belgické právo jako *lex arbitri*.

4. Zásady nemají vágní a nejasný charakter, který je často vytýkán všeobecným právním zásadám.¹⁷

Zásady by tedy mohly být chápány i jako druh moderního *ius commune* nebo jako autentické vyjádření toho, co je nazýváno obecně *lex mercatoria*. Smluvní strany by mohly samy takové zásady použít nebo v případě sporu by se k nim obraceli rozhodci jako k právnímu řádu rozhodnému pro smlouvu. Stranám, které Zásady chtějí přijmout jako normy regulující jejich smlouvu, je však nutné doporučit, aby si v souvislosti s volbou práva odkazem na Zásady sjednaly taky rozhodčí doložku. Budoucnost Zásad totiž přímo závisí na zvolené formě rozhodování sporu. V mezinárodním rozhodčí řízení existují různé možnosti uplatnění Zásad. Na rozdíl soudců státních soudů není rozhodce vázán národním právem, zvláště ne kolizními normami, které jsou platné v místě rozhodčího řízení. Odhlédneme-li od skutečnosti, že strany mohou rozhodce pověřit, aby rozhodoval jako *amiable compositeur* nebo v souladu se zásadou *ex aequo et bono*, může rozhodce na základě modernějších mezinárodních rozhodčích pravidel nebo národních rozhodčích řádů¹⁸ rozhodnout v souladu se Zásadami.

Tvůrci Zásad jsou zdrženliví k otázce, jak kvalifikovat odkaz na Zásady, totiž zda jde o volbu kolizní či materiální. Jsou uváděny obě alternativy. Je ale rozhodně reálnější počítat s tím, že spíše rozhodce než státní soudce bude ochoten považovat odkaz stran na Zásady jako volbu kolizní.¹⁹

Účastníci mezinárodních obchodních smluv mohou také odkázat na všeobecné nebo mezinárodní právní principy, zvyklosti a obyčeje mezinárodního obchodu podle zásady *lex mercatoria*. Tato tendence, která zabraňuje striktní „lokalizaci“ všech mezinárodních obchodních smluv v rámci jednotlivých vnitrostátních právních řádů použitím zásad a pravidel supranacionálního a transnacionálního charakteru, je vystavena kritice. Kritizováno je mimo jiné, že takové řešení by vedlo k právní nejistotě. Bezpochyby by tato nejistota mohla být značně zmenšena tím, že by smluvní strany anebo rozhodčí soudy využívaly Zásady jako alternativní pramen pro úpravu dané mezinárodní smlouvy.

¹⁷ Blíže Boele-Woelki K., Die Anwendung der UNIDROIT-Principles auf internationale Handelsverträge, Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts, Heft 3, Gieseking Verlag, 1997, str. 161–171

¹⁸ V této souvislosti bývá často uváděn francouzský, švýcarský a holandský zákon o rozhodčím řízení.

¹⁹ Citováno dle Boele-Woelki K., Die Anwendung der UNIDROIT-Principles auf internationale Handelsverträge, Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts, Heft 3, Gieseking Verlag, 1997, str. 167

5. ZÁSADY JAKO NÁHRADA ZA JINAK POUŽITELNÉ NÁRODNÍ PRÁVO

Zásady mohou mít svůj význam i tehdy, řídí-li se smlouva určitým právním řádem. Je to v případě, kdy určení rozhodujícího ustanovení daného národního práva se vzhledem ke smlouvě jeví jako problematické, či dokonce nemožné, a přitom řešení je možno nalézt v Zásadách. Důvody takových problémů všeobecně spočívají ve zvláštním charakteru pramenů práva nebo ve finančních nákladech spojených s jejich vyhledáváním.

Použití Zásad na místo jinak aplikovatelného práva je však třeba pokládat za poslední možnost. Mohlo by být opodstatněné nejen v případě úplné nemožnosti určit rozhodné ustanovení, ale i tehdy, pokud by jeho vyhledání vyžadovalo neúměrné úsilí nebo nepřiměřené náklady. V současnosti se v takových případech uplatňuje *lex fori*. Použití Zásad by mohlo být výhodné i z toho důvodu, že důkladněji je s národním právním řádem seznámena pouze jedna ze smluvních stran.

Závěrem lze shrnout výše uvedené do následujících řádků. Zásadám vytvořených UNIDROIT nelze upřít autonomní charakter. Nejsou určeny jen k tomu, aby sloužily jako model pro národní a mezinárodně právní úpravu, ale mají rovněž vytvářet prostředky výkladové a doplnit již existující mezinárodní instrumenty. Měly by fungovat jako vodítko pro vytváření mezinárodní obchodní smlouvy. Konečně mohou být považovány za všestranný systém principů smluvního práva, na které mohou odkázat samy smluvní strany nebo být v případě sporu využity rozhodci. Přesto mohou splnit svůj účel jen, umožní-li tradiční přístup „lokalizování“ všech mezinárodních kontraktů v rámci národních právních řádů, aby se rozvinul přístup poněkud flexibilnější. Zásady by měly vstoupit ve větší známost a praxe by měla být dostatečně informována o rozmanitých možnostech jejich použití. V současné době lze rozvíjet obchodní právní vztahy na základě Zásad UNIDROIT s 56 členskými státy UNIDROIT.²⁰

²⁰ Aktuální stav členských států UNIDROIT je 56. Jsou to:

Argentina, Austrálie, Belgie, Bolívie, Brazílie, Bulharsko, Česká republika, Čína, Dánsko, Egypt, Finsko, Francie, Holandsko, Chile, Indie, Irák, Írán, Irsko, Itálie, Izrael, Japonsko, JAR, státy bývalé Jugoslávie, Jižní Korea, Kanada, Kolumbie, Kuba, Lucembursko, Maďarsko, Malta, Mexiko, Německo, Nikaragua, Nigérie, Norsko, Pákistán, Paraguay, Polsko, Portugalsko, Rakousko, Rumunsko, Rusko, Řecko, San Marino, Senegal, Slovensko, Španělsko, Švýcarsko, Švédsko, Tunisko, Turecko, Uruguay, USA, Vatikán, Velká Británie, Venezuela.

CÍL EVROPSKÉHO SMLUVNÍHO PRÁVA

Pro srovnání bude uvedena unifikovaná právní úprava evropského závazkového práva. Dlouho převažoval názor, že Evropa není dost zralá na jednotnou právní úpravu. Přesto nebylo pochyb, že základní principy smluvního práva je třeba unifikovat a jednotné evropské závazkové právo zvýší a posílí obchod a související vztahy ve Společenství. Obchodníci ani právnícká veřejnost nebyli nijak nadšeni myšlenkou nového práva, které by zřejmě narušilo jejich zvyky. Chyběl ještě pocit sounáležitosti se „Společenstvím“, pro který by byli ochotni přinášet oběti. Nicméně v roce 1980 byla zformována Komise pro evropské smluvní právo (*Commission of European Contract Law*) za účelem vytvoření návrhu *Principles of European Contract Law* pro země ES. (Pro odlišení od *The UNIDROIT Principles of Intrenational Commercial Contracts* budou uváděny jako Principy evropského smluvního práva.)

Od roku 1980 se události daly do pohybu a roku 1992 byl vytvořen jednotný trh a posílena ekonomická integrace ES. Maastrichtská dohoda o Evropské unii byla přijata v prosinci 1991. Současně s tímto děním Evropský parlament schválil rezoluci o vytvoření Evropského zákoníku soukromého práva.²¹ V její preambuli se uvádí, že pro vývoj jednotného trhu je velmi důležitá unifikace právě smluvního práva.²²

KOMISE EVROPSKÉHO SMLUVNÍHO PRÁVA

Komise Evropského smluvního práva (dále jen Komise) je nevládní orgán složený z právníků členských zemí. Členové komise nejsou vybíráni nebo jmenováni svými vládami. Nedostávají instrukce ani od svých vlád ani od evropských struktur. Mnozí členové jsou buď akademičtí pracovníci nebo právníci působící v praxi, někteří ve své osobě spojují obé. Od roku 1980, kdy Komise zahájila svou činnost, byla podporována Komisí ES. Další finanční podporu obdržela od odborných institutů, univerzit a svazů členských států. Tyto finanční příspěvky byly použity pouze na

²¹ Rezoluce EC 1989 C 158/400 – *Resolution on Action to Bring Into Line the Private Law of the Member States*.

²² Citace dle rezoluce (viz pozn. č. 52): „unification can be carried out in branches of private law which are highly important for the development of the single market, such as contract law...“

hotové výdaje spojené s cestovním, členové – odborní pracovníci za svoji činnost v Komisi nebyli nijak honorováni.

Členové Komise neměli lehkou úlohu, neboť každý z nich se musel vyrovnat s návrhy, které pozměňovaly jeho koncepce a představy o smluvním právu. Avšak prokázali ochotu překonat své předsudky a přijmout cizí myšlenky. V tom jim pomohla Vídeňská úmluva z roku 1980. Obsahovala totiž ustanovení, která byla nebo měla být zavedena do jejich vlastních právních řádů a která přinášela nové koncepce. Nicméně každý člen komise musel brát také v úvahu, jak budou zákonná ustanovení přijata v jeho vlastní zemi. Ustanovení, která by se setkala s příliš velkým odporem, by bránila rozšíření Principů. Došlo ke střetům mezi francouzskými právníky, kteří si stěžovali na to, že Principy jsou ovlivněny anglosaským právem, a britskými právníky, kteří naopak tvrdili, že kontinentálním. Přesto členové ze země *common law* akceptovali ustanovení o právu strany na vypořádání specifického plnění a sepsání smlouvy ve prospěch třetí osoby. Francouzští právníci akceptovali ustanovení běžně odmítané francouzskými soudy – doložku *hardship*, která může vést k modifikaci nebo ukončení smlouvy. Přestože vytváření unifikovaného práva vyvolalo mnoho námitek, jako např. že neexistuje žádná tradice, která by evropské právo spojovala, či námitka ohrožení národních právních řádů, snaha unifikovat principy evropského smluvního práva je beze sporu užitečná.

Hlavním cílem Principů evropského smluvního práva je vytvořit základnu pro Evropský zákoník smluv (*European Code of Contract*). Dále mají sloužit k podobným cílům jako Zásady UNIDROIT. Jde především o výkladový prostředek. Evropské principy mají sloužit jako pojistka k jednotnému výkladu. Aby byla interpretace prováděna jednotně, musí být vytvořeno stejné právní prostředí. Přesto při výkladu jednotného práva autority namítají, že takové prostředí chybí a že nemají jednotná výkladová pravidla. Problémy, které při interpretaci vznikají, jsou často řešeny způsobem vlastním pro národní právo, což narušuje jednotnost, kterou chce unifikované právo přinést. Z tohoto důvodu byly vytvořeny unifikované principy jako základ pro jednotné právní prostředí, aby zaplnily možné mezery při výkladu.

Principy evropského smluvního práva jsou užitečné i z jiných důvodů. V těch oblastech, kde Společenství nemá právní úpravu, mohou sloužit jako vodítko či právní návod pro legislativu v oblasti smluvního práva v členských zemích. K tomuto účelu mohou rovněž posloužit v evropských zemích mimo Unii, a to především tam, kde probíhá revize závazkového práva v souvislosti s přípravou nových občanských zákoníků.²³

Dále mohou být užitečné při řešení mezinárodních obchodních sporů pro roz-

²³ Blíže Lando O., *Principles of European Contract Law, An Alternative or a Precursor of*

hodce. Za situace, kdy relevantní právní systém vede ke koliznímu řešení, dávají rozhodci před aplikací jednoho právního řádu často přednost pravidlům, která v sobě obsahují obecné právní zásady. Vyhledávají totiž pravidla, která by byla obecně použitelná a přijatelná pro smluvní strany mezinárodních obchodních transakcí. Mnozí autoři, z nichž někteří jsou sami rozhodci, je podporují ve vytváření takové *lex mercatoria*. Pokud si smluvní strany vyberou *lex mercatoria* vyloučí použití nepřijatelných speciálních ustanovení národního práva, která by pro ně mohla být neznámá a pro mezinárodní smlouvy nevhodná. Další argument, který je uváděn pro použití této metody, je, že účastníci sporu i rozhodci mají stejnou výchozí pozici, nikdo z nich nemá výhodu, že by mohl věc zažalovat a rozhodnout podle vlastního práva, a ani nevýhodu, že se právní případ posuzuje podle cizího práva. Přesto je dnes *lex mercatoria* okrajovým „právem“. Sestává ze zásad, na kterých stojí mezinárodní úmluvy a jednotné zákony, mezinárodních obyčejů a zvyklostí, obecných právních zásad. Důležitým elementem jsou taky rozhodčí nálezy, ve kterých bylo rozhodnuto aplikováním *lex mercatoria*. Přesto obecné právní zásady evropských právních systémů je často těžké zjistit, protože dostupné informace jsou nedostatečné a rozhodnutí nejsou často publikována. Z tohoto důvodu jsou Evropské principy smluvního práva velmi žádoucí příspěvek k evropské *lex mercatoria*. Tyto mohou být také přijaty smluvními stranami, které se nemohou dohodnout o právu rozhodném na jejich závazkový vztah.

PŘEDMĚT ÚPRAVY

Co se předmětu úpravy týče, vyvstal na prvním místě z hlediska ekonomické a právní důležitosti požadavek upravit práva a povinnosti smluvních stran při plnění jejich závazků a následky jejich nesplnění. Dále pak uzavírání, výklad a platnost smlouvy. Nabízí se zde srovnání Principů s americkou unifikovanou právní úpravou, tedy *Restatement of the Law of Contract*. Přesto však oba předpisy plní jinou roli. *Restatement* hodlá vytvořit základnu pro obecné smluvní právo, které se aplikuje téměř ve všech státech v USA. Ve společenství, kde jsou odlišné právní systémy členských zemí, došlo k vytvoření Principů radikálnější přístupem. Komise se zabývala každým právním řádem členského státu, i když nebyly jediným zdrojem pro vytvoření. Projevil se zde vliv i mimoevropských úprav (již zmiňovaný *Restatement*) a existujících mezinárodních úmluv.

European Legislation, *Rebels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht*, svazek 56, 1992, str. 261–273.

Stejně jako úvodní ustanovení každý princip nebo pravidlo je vtěleno do jednotlivého článku, který je doprovázen komentářem (*comment*) objasňujícím „filozofii“ a odůvodnění toho kterého ustanovení a jeho návaznost k jiným. Poznámka (*note*) pak přináší ucelený obraz o tom, jak je určitý problém řešen v rozličných právních systémech i literatuře a odkazuje na hlavní prameny. S ohledem na „uživatele“, obchodníky a právníky byly Principy koncipovány jako krátké základní pravidlo, snadno pochopitelné. Komise usilovala, aby Principy pokryly právní problémy, které vznikají v mezinárodním obchodě. Přesto se neuplatňují výhradně jen při mezinárodních obchodních transakcích. Ačkoli Principy nemohou poskytnout přiměřené řešení každého problému vznikajícího u toho kterého typu obchodní smlouvy, Komise shledává, že jsou aplikovatelné na většinu z nich.

Principy evropského smluvního práva jsou sestaveny do dvou dílů, z nichž první byl uveřejněn v roce 1995 a tvořilo jej 59 článků.

Vytvoření výše uvedených unifikačních pravidel dokazuje, že proces unifikace je jev přetrvávající, a to přes pochyby akademiků i praktických právníků, jejich kritiku a skepticismus. Vzdávající pragmatismus vedl k hledání nových forem unifikace. Vývoj jasně ukazuje, že se postupně mění přístup k unifikaci smluvního práva v mezinárodním obchodě.

SUMMARY

Non-legislative means of the unification of contract law in international trade

The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts as well as the Principles of European Contract Law provide non-binding, uniform rules. The Principles draw inspiration from national and international legislation as well as from non-legislative instruments. They contain innovative solutions to problems arising from the needs of international trade practice. The Principles are destined not only to serve as a model for national and international legislators, but also to constitute a means of interpreting and supplementing existing international instruments. Moreover, they may function as a guide for the drafting of international

commercial contracts. Finally, the Principles could be considered a comprehensive system rules of contract law to which the parties themselves, or, in case of dispute, arbitrators may refer as the rules of law governing the contract. However, the Principles may fulfill the latter purpose only if the traditional approach of „localizing“ all international contracts within the framework of a single national legal system gives way to a more flexible approach.

PRAMENY:

1. Boele-Woelki K., Die Anwendung der UNIDROIT-Principles auf internationale Handelsverträge, Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts, Heft 3, Gieseking Verlag, 1997, s. 161–171
2. Bonell M. J., Das UNIDROIT – Projekt für die Ausarbeitung von Regeln für internationale Handelsverträge, Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, vol. 56, 1992, s. 274–289
3. Bonell M. J., Zásady UNIDROIT a Viedenský dohovor – alternativne alebo dopňujúce sa nástroje medzinárodného obchodu?, Právny obzor, ročník 79, 1996, s. 271–286
4. Lando O., Principles of European Contract Law, An Alternative or Precursor of European Legislation, Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht, vol. 56, 1992, s. 261–273
5. Zásady medzinárodných obchodných zmlúv, IURA EDITION, Bratislava, 1996

INFORMACE

SOCIÁLNÍ PATOLOGIE 1998

MILOŠ VEČEŘA

Masarykova česká sociologická společnost, sekce sociální patologie uspořádala ve dnech 13.–15. května 1998 v Kašperských Horách na Šumavě odborný seminář na téma „Sociální patologie 1998“.

Široké téma problematiky bylo zajímavé jak pro pracovníky zabývající se touto tematikou teoreticky a pedagogicky na několika univerzitních fakultách v Praze a Brně a v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v Praze, tak i pro praktiky, kteří tuto problematiku odborně řeší v různých oblastech a na různých úrovních zejména státní správy, Ministerstvem vnitra, práce a sociálních věcí a školství počínaje až po magistrátní pracoviště sociální prevence. Takto pestré složení účastníků semináře, v jehož průběhu se střídala vystoupení na obecné teoretické úrovni s příspěvky z oblasti bezprostřední odborné praxe, např. z dětských výchovných ústavů nebo kurátorské činnosti, bylo velmi podnětné pro posílení multidimenzionálního chápání sociálních deviací, včetně oblasti kriminality.

Jednání semináře bylo rozděleno do celkem pěti tematických okruhů, kdy po přednesení jednotlivých příspěvků následovala neformální diskuse. K tématu **prevence** vystoupila Mgr. Z. Bednářová z Ministerstva práce a sociálních věcí a zabývala se problematikou sociální prevence organizovanou ministerstvem, zvláště změnami v činnosti kurátorů pro pachatele a pro mládež a novou funkcí sociálních asistentů působících často přímo v terénu (streetworkers). Dr. J. Pilař z MŠMT rozebral některé aktuální otázky práce v zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, zejména pokud jde o kvalitu výchovných pracovníků. Pracovník brněnského centra pro prevenci kriminality magistrátu se zabýval postavením managerů prevence kriminality, zejména komu by měli být podřízeni a odpovědní za svoji

práci. Dr. O. Čepelka ze soukromé firmy zabývající se sociálními analýzami sebral názory občanů na domobranu jako formu občanské svépomoci k zajištění ochrany majetku a bezpečí občanů, a to ve světle sociologického výzkumu provedeného v Jablonci n.N. V tématu **mládeže** odezněl z přihlášených příspěvků pouze příspěvek Dr. J. Tomana z pražského diagnostického ústavu pro mládež zabývající se podstatnou otázkou asociality dospívání, tedy co je a co ještě není asociálním v této velmi zranitelné a citlivé etapě lidského života. K tématu **organizovaného zločinu** vystoupili pracovníci Institutu pro kriminologii a sociální prevenci, dr. M. Cejp a dr. M. Scheinost a rozebrali výsledky svého studia nových tendencí v organizovaném zločinu v ČR a jaké jsou názory expertů na český organizovaný zločin. Velký zájem vyvolal příspěvek ředitelky nadace Rozkoš bez rizika dr. H. Malinové, která v souvislosti s problematikou prostituce u nás rozebrala přechod od dřívější totalitní kriminalizace prostitutek k sametovému otroctví, kterému jsme u této nejstarší profese dnes často svědky, včetně projevů organizovaného zločinu. Téma **normy a deviance** bylo zastoupeno dvěma zástupci brněnské právnické fakulty. Mgr. K. Kuhnová se zabývala sociální patologií a reformou práva a doc. P. Hungr rozebíral vztah sociální patologie a politiky, zejména významem politických souvislostí sociální patologie. Doc. J. Buriánek z Filozofické fakulty UK analyzoval deviance a probíhající kulturní erozi ve sféře práce, včetně sexuálního „harašení“ a dr. K. Večeřka z Institutu pro kriminologii a sociální prevenci přednesl příspěvek na velmi aktuální téma – zda se uplatňování Listiny základních práv a svobod obejde bez koncepce lidských povinností – ke kterým se lidé málo hlásí. J. Janyšková přednesla multikulturní téma jak se žije s islámem, kdy rozvedla své osobní zkušenosti z pobytu v Iránu. Závěrečné téma **kriminalita, právo, etika** patřilo dalším dvěma účastníkům z brněnské právnické fakulty MU. Doc. M. Večeřa se zabýval stále aktuální právněsociologickou a právněfilozofickou otázkou proč lidé (ne)dodržují právo a dr. M. Urbanová stigmatizací a tolerancí v dnešní společnosti. Mgr. K. Malinová přednesla související příspěvek k právní úpravě extrémismu.

Celkově lze odborný seminář hodnotit velmi příznivě, zejména je třeba ocenit, že představuje pokračování v již vytvořené tradici každoročního setkávání se odborníků z oblasti teorie a praxe sociální patologie pod patronací Masarykovy sociologické společnosti. Všechny na semináři přednesené příspěvky budou publikovány v připravovaném sborníku ze semináře.

4. ROČNÍK KONFERENCE CÍRKEV A STÁT

MICHAL LAMPARTER

4. ročník konference Církev a stát se konal ve středu 30.9.1998 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Akci pořádala místní skupina Společnosti pro církevní právo ve spolupráci s Katedrou ústavního práva a politologie.

V úvodu pozdravila jednání konference proděkanka Právnické fakulty Masarykovy Univerzity Doc. JUDr. Naděžda Rozehnalová CSc. a vyzdvihla význam konání konference na půdě Masarykovy univerzity s tím, že Nakladatelství Masarykovy univerzity vydá ve své právní řadě z třetího ročníku konference sborník.

Tématicky byl čtvrtý ročník zaměřen zejména k otázce kořenů kauzy Mistra Jana Husa, aktualizované zejména rolí, kterou hrála při vzniku republiky, před 80. lety u nás.

Zcela poprvé bylo na konferenci publikováno stanovisko husovské komise České biskupské konference. To publikoval její tajemník PhDr. Thlic. František Holeček, učitel Teologické fakulty UP v Olomouci a představitel paulánského řeholního společenství ve Vranově u Brna.

Toto stanovisko představuje první část práce komise, druhé bude zveřejněno do konce roku 1999 resp. počátku roku 2000.

Komise, která stanovisko připravila je složena z předních českých odborníků, má interdisciplinární a ekumenický charakter. Výsledky jsou neseny vědeckou přesností a duchem spolupráce mezi církvemi a náboženskými společnostmi. Vzpomenuto bylo zejména nových iniciativ pro připomenutí smíření mezi katolíky, evangelíky a husity v ČR.

Rozsah příspěvku se vymyká rozsahu této stati. Jeho přijatí se setkało s vřelou pozorností a potleskem na otevřené scéně. Bylo skutečným příspěvkem k pochopení daného tématu. Představovalo jeden z vrcholů dosavadního konání konference, ne-li dosud jeho skutečný vrchol.

Druhý příspěvek, následující po bohaté diskusi, přednesl emeritní farář Evangelické církve ThDr. Jiří Carda na téma Porovnání křtu v Evangelické a Římskokatolické církvi.

tolické církvi. Na podkladě biblické analýzy autor prezentoval dohodu obou církví o vzájemném uznání křtu, jako jeden z vrcholů ekumenického hnutí v ČR.

Třetí příspěvek přednesl ThDr. Michal Kučera na téma Historie nekatolických teologických fakult u nás. Autor z Husitské teologické fakulty UK poukázal na podobnost v dějinách fakult s dějinami Masarykovy univerzity v Brně.

Čtvrtý příspěvek přednesla Doc. JUDr. Milana Hrušáková na téma Církevní sňatek a věnovala se v něm změnám z pohledu novely zákona o rodině.

Pátý příspěvek přednesl JUDr. Václav Novotný, předseda senátu Vrchního soudu v Olomouci na téma správní soudnictví. Následoval šestý příspěvek v pořadí konference od JUDr. Petra Kobylky z Okresního soudu v Prostějově na téma Nezávislost soudů a soudců. Oba příspěvky vyvolaly diskusi zejména na téma institucionálních aspektů reformy soudnictví.

Závěrečný příspěvek na konferenci přednesl Mgr. Filip Křepelka z Katedry mezinárodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity na téma Zřízení Českobratrské církve Evangelické a věnoval se v něm deskripci tématu a jeho komparaci s analogickými institucemi.

Čtvrtý ročník konference Církev a stát byl významnou právní událostí v církevněprávní, konfesněprávní i širší společenské rovině. Byl příznivě přijat vystupujícími i širší veřejností.

Mezi více než třema desítkami účastníků nechyběl ani generální vikář Brněnské diecéze Římskokatolické církve Mons. otec Jiří Mikulášek a celá plejáda významných představitelů právní vědy, akademické obce i představitelů veřejného života.

Na závěr se účastníci shodli na spokojenosti s průběhem konference i na tom, že v roce 1999 se sejdou na jejím již 5. ročníku. Dík patří představitelům všech institucí, kteří se na konferenci podíleli.

RECENZE

FICO ROBERT: TREST SMRTI.

KÓDEXPRESS, S.R.O., BRATISLAVA, 1998, 109 STR.

LADISLAV VOJÁČEK

„Tato kniha nie je proti trestu smrti, ani za trest smrti. Je to kniha o treste smrti.“ Těmito slovy uvádí svou práci o stále aktuálním a vděčném tématu Robert Fico, dnešní politik, poslanec a předseda vězeňské komise ústavněprávního výboru Národní rady SR a jedna z čelných osobností slovenské Strany demokratické levice, dříve působící jako vědecký pracovník Právnického institutu Ministerstva spravedlnosti SR, specializující se na problematiku systému trestů. Jeho poměrně stručný text asi zklame ty, kteří v něm budou hledat hororové historky (ti jistě raději sáhnou po nedávno vydané, daleko rozsáhlejší popularizační práci Martina Monestiera Historie trestu smrti, vydané nakladatelstvím Rybka Publishers v Praze 1998 a doplněné o kapitulu věnovanou české historii). Jistě však upoutá zájemce o trestní právo a o právní historii. Ti navíc nepřehlédnou také podobně zaměřenou a poněkud rozsáhlejší práci začínající německé autorky a přesvědčené odpůrkyně trestu smrti Corneliie C. Bestové (Trest smrti v česko-německém porovnání, vydalo nakladatelství Doplněk v Brně v roce 1996, 177 stran, překlad bohužel trpí řadou nepřesností), vzniklou jako disertace k získání doktorátu na naší Právnické fakultě a mimo jiné interpretující i starší Ficovy práce, vydané Právnickým institutem Ministerstva spravedlnosti SR v letech 1991 a 1992 a využitě také v recenzované publikaci.

První část práce Roberta Fica (Pohledy filozofické, morálne a iné, str. 11–20) tvoří rozsáhlejší úvod k dalším čtyřem kapitolám. Autor v ní stručně sumarizuje názory Jeana Jacquese Rousseaua, Immanuela Kanta, Johna Lockea, Charlese-

Louise Montesquieu, Françoise Voltaira, Caesare Beccarii, Denise Diderota, Karla Marxe a Tomáše G. Masaryka a také hlavní, morálními aspekty podmíněné argumenty současných zastánců a odpůrců trestu smrti. Konstatuje a příklady dokládá, že neobstojí často vyslovované tvrzení, podle něž je dnes trest smrti charakteristický jen pro nedemokratické režimy. Uvádí tu také nejznámější případy justičního omylu při uložení trestu smrti, přičemž zároveň upozorňuje, že při propracovaném systému opravných prostředků a dalších garancí pro odsouzeného je pravděpodobnost justičního omylu minimální.

V první kapitole se autor zaměřuje na mezinárodní aspekty zkoumaného problému. Najdeme v ní přehled států, které podle zprávy Amnesty International zrušily trest smrti pro všechny trestné činy (59 států) anebo alespoň pro trestné činy spáchané v době míru (15 států), s tím, že dalších 24 států sice s tímto trestem ve svém právním řádu počítá, ale dlouhodobě se v nich nevykonává (končné číslo 98 se poněkud liší od počtu 103 uváděného jako údaj ze stejného zdroje, tj. Amnesty International, a publikovaného nedávno v našem tisku, srov. např. Právo, 18. června 1998, č. 141, str. 8; difference je však zřejmě dána jen odlišným chápáním třetí dílčí položky). Autor čtenáře také upozorňuje na největší anomálie při ukládání trestu smrti – popravy mladistvých a duševně retardovaných osob, snahu likvidovat touto cestou politickou opozici nebo ukládání trestu smrti za trestné činy ekonomické povahy – a vypočítává nejčastěji používané způsoby výkonu tohoto trestu. Hlavní pozornost však věnuje postojům Rady Evropy a Organizace spojených národů k trestání smrtí. Ukazuje, že Rada Evropy je v tomto směru přísnější. V Šestém dodatkovém protokolu k evropské Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (1950, autor ji označuje jako „Evropský dohovor o lidských právech“), otevřeném k podpisu členských států v roce 1983, výslovně zakázala trest smrti v mírových podmínkách a v roce 1994 Parlamentní shromáždění Rady Evropy doporučilo připravit i jeho zrušení ve válečné době. V téže roce vydalo Parlamentní shromáždění Rady Evropy rezoluci č. 1044 o zrušení trestu smrti, podle níž se připravenost států ratifikovat Šestý dodatkový protokol bude považovat za podmínku přijetí do Rady Evropy. Bývalá ČSFR zrušila trest smrti ještě před svým vstupem do Rady Evropy a při vstupu ratifikovala také Šestý dodatkový protokol, byť to nebyla podmínka přijetí. OSN jako nejuniverzálnější organizace sdružující řadu států, které trest smrti používají, upravila tuto otázku zejména v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech z roku 1966. Stanovila v něm, že trest smrti může být ukládán jen za nejzávažnější trestné činy, a zakotvila také garance, které mají zabránit jeho zneužití nebo nepřiměřenému použití (právo žádat o milost nebo zmírnění trestu, ochrana těhotných žen a mladistvých). V posledních letech však i OSN zřetelně preferuje zrušení trestu smrti,

jak o tom svědčí například Druhý opční protokol k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech, požadující zrušení trestu smrti nebo alespoň jeho nevykonávání.

Ve druhé, nejrozsáhlejší kapitole (str. 43–82) se Robert Fico zaměřuje na problematiku trestu smrti na Slovensku. Začíná ji stručným historickým exkursem, v němž zběžně charakterizuje vývoj do roku 1950, úpravu trestu smrti a praxi jeho ukládání podle trestního zákona z roku 1950 a podle dosud platných trestních předpisů z roku 1961. V přílohách na konci této kapitoly podává statistický přehled uložených a vykonaných trestů smrti od roku 1948 a reprodukuje závěry komise Federálního shromáždění ČSSR k problematice trestu smrti z roku 1969.

K historickým výkladům bych chtěl podotknout, že je autor zcela zřejmě formuloval už v souvislosti se svými předchozími pracemi, tedy ještě v „československé“ éře. Později si však neuvědomil, že zmíněné trestní zákoníky Josefa I. a Marie Terezie na Slovensku, resp. v uherské části habsburské monarchie, neplatily vůbec, trestní zákoník Josefa II. z roku 1787 se aplikoval jen do roku 1790 a rovněž trestní zákoník z roku 1952 tam přestal platit hned po pádu bachovského absolutismu (i když svéráznou formou částečně ovlivňoval i pozdější praxi až do přijetí uherských trestních předpisů z konce sedmdesátých let 19. století).

Součástí této kapitoly je také autorův průzkum ukládání výjimečného trestu smrti na Slovensku v letech 1970–1990, kdy bylo k tomuto trestu odsouzeno 31 osob a z toho 16 popraveno. Autor si uvědomuje, že takovýto vzorek je sám o sobě příliš úzký pro vyvozování významnějších závěrů. Přesto konstatuje, že

- a) se trest smrti používal prakticky jen v případech mimořádně závažných trestných činů vraždy spáchaných za přitěžujících okolností,
- b) byla zřetelná disparita mezi velkým počtem trestných činů sankcionovaných trestem smrti a využíváním této úpravy v soudní praxi,
- c) československá úprava odpovídala požadavkům rezoluce Hospodářské a sociální rady OSN z roku 1984 o zárukách, garantujících ochranu práv osob, které mohou být odsouzeny k trestu smrti (text uveden jako příloha) a konečně
- d) odsuzování k trestu smrti především za trestné činy spáchané v afektu a pachatelé s částečně psychicky narušenou osobností nepodporuje tvrzení o odstrašujícím účinku trestu smrti.

V závěru této kapitoly se autor zabývá zrušením trestu smrti v Československu. Hlavní pozornost věnuje nové úpravě výjimečných trestů, které jej nahrazují. Trest odnětí svobody na doživotí přitom považuje za neméně problematický jako trest smrti (bohužel však už ani nenaznačí, co ho k tomuto závěru vede). U trestu

odnětí svobody v trvání nad 15 a do 25 let zase konstatuje, že jeho současná slovenská úprava může být v konkrétním případě pro pachatele nevýhodnější než před rokem 1990. Možná trochu neorganicky je až na samotný konec této kapitoly zařazena část věnovaná okolnostem zrušení trestu smrti v bývalém Československu. Autor tu upozorňuje, že k němu došlo bez rozsáhlejší abolicionistické kampaně, bez hlubší analýzy a diskuse odborníků, s využitím často povrchních a nepřesných argumentů, bez širší podpory veřejnosti (ale ta je tradičně a prakticky všude na světě spíše nakloněna přísnější represí) a především zásluhou politické reprezentace soustředěné kolem prezidenta republiky.

Ve třetí kapitole Robert Fico shrnuje argumentaci pro a proti preventivnímu působení trestu smrti. Dospívá k závěru, že se ani jedné straně nepodařilo přesvědčivě doložit svá tvrzení a že pokud by se tak stalo, byl by to asi rozhodující argument pro nebo proti trestu smrti.

Poslední kapitola je věnována rozboru vztahu trestu smrti a veřejného mínění. Autor v ní upozorňuje, že právě odvolávání se na tlak veřejného mínění slouží jako hlavní argument proti zrušení trestu smrti například v Japonsku, na Středním východě a v severní Africe, ale i na poznatek, že po zrušení trestu smrti vesměs poměrně rychle opadnou vášně a veřejnost o tuto otázku ztratí zájem. Připomíná také nepříliš četné průzkumy, provedené u nás v letech 1947, 1965–1966 a 1969, které ukazují, že u nás byla veřejnost nakloněna ukládání trestu smrti především za brutální zločiny jako je vražda, pohlavní zneužívání dětí a pod. Z vlastního experimentu se studenty Gymnázia v Topočanech dovodil, že veřejnost v této otázce vesměs nemá dostatek kvalifikovaných informací a je poměrně snadno ovlivnitelná. Zřejmě i proto se zdrženlivě staví k tomu, aby postoj veřejnosti rozhodujícím způsobem určoval trestní politiku státu (str. 98).

Robert Fico nechce chápat trest smrti čistě jen jako etickou kategorii, jak je v současnosti často prezentován, a staví se za praktický přístup. Snaží se dostat svému předsevzetí, vyjádřenému ve větě citované na začátku této mé informace, a pečlivě zkoumá všechny podstatné stránky problému a poctivě uvádí nejvýznamnější argumenty pro a proti trestu smrti i námitky proti nim. Přesto je poznat – a zcela pochopitelně – které argumenty jsou mu bližší a jsou tedy i jeho argumenty.

Útlá knížka Roberta Fica sice nepřináší žádný nový a zásadní argument do letitých diskusí o trestu smrti, rozhodně však stojí za přečtení.

PRÁVNICKÁ FAKULTA

UNIVERZITY KARLOVY. 1348–1998.

JUBILEJNÍ SBORNÍK. PRÁVNICKÁ FAKULTA UK, 1998, 326 S.

JAN FILIP

V roce 1998 slaví Univerzita Karlova a s ní její historicky trvalá součást – Právnická fakulta UK – 650 let svého trvání. Této příležitosti vedení fakulty a představitelé jednotlivých základních oborů vyučovaných na fakultě využili k tomu, aby odborně i široké veřejnosti předložili výsledky své práce, zhodnotili současný stav a aby se s ní současně podělili o své představy o tom, jakým směrem se budou základní právní obory dále ubírat.

Výsledek jejich práce je nazván prostě a výstižně „*Jubilejní sborník*“. Nebylo proto třeba složitě hledat označení, které by postihlo široké spektrum prezentované problematiky právní vědy a studijních oborů. Většina příspěvku je totiž koncipována na jednotně jako zamýšlení nad vývojem příslušného právního oboru nebo učební disciplíny, nad jejich současným stavem a záměry jejich dalšího vývoje. Historický pohled pochopitelně nejde u všech příspěvků až k roku 1348. Důsledně tak činí jen příspěvek J.R. Tretery „*Církevní právo v českých zemích a jeho výuka na Právnické fakultě Univerzity Karlovy*“ (s. 249–261). Takový historický pohled by jednak odporoval dnešnímu pojetí výuky práva, kdy se o vývojové aspekty dělí jednotlivé obory se zbytnějším oborem historie v podobě řady kurzů dějin práva, jednak by řada oborů (např. ústavní nebo pracovní právo) k tomuto datu ani nedosáhla, neboť je spjata s jinými společenskými poměry, než panovaly v době založení Univerzity Karlovy.

V 90. letech se v literatuře hodně diskutuje o zvláštním druhu publikování v podobě tzv. Festschriftů. Bez ohledu na kritiku jejich počet stále roste a současně i jejich kvalita. Soustřeďují se v nich komplexní pohledy na problém, kterým se „*jubilant*“ celý život zabýval. Dávají autorům často z různých zemí možnost vyjádřit se k určitému problému, čímž vzniká cenný dokument pro komparaci mezi

státy, mezi různými obory i mezi různými historickými epochami. Domnívám se, že k lepším příkladům takové „*jubilejní literatury*“ patří právě anotovaný sborník.

V Německu už byl učiněn i pokus zpracovat určitou teorii vydávání takových sborníků. Souhlasil bych přitom s jedním z jejich propagátorů (P. Habärlle), že fest-schriftы mají a mohou odrážet „*genius loci*“ určité právní fakulty. Myslím, že tento postulát se redakční radě sborníku na čele s děkanem prof. D. Hendrychem podařilo splnit. Sborník představuje jednotlivé obory studia, kromě toho však přibližuje čtenáři i historii Právnické fakulty UK, problémy jejího vývoje po roce 1989 (předmluva, pojednání o rehabilitacích, knihovna, počítačová síť, spolek Všehrd), otázky studijních programů (pregraduální a postgraduální studium) a zahraničních styků.

Možnosti této anotace pochopitelně neumožňují přiblížit všechny příspěvky sborníku. Každý z nich má svou hodnotu a různým způsobem naplňuje záměr redaktorů sborníku. Příspěvky se též liší svou délkou od stručných zamyšlení po delší hlubší rozbor. Uspořádání příspěvků vychází zhruba ze schématu: civilní obory (mimo obchodní právo), veřejnoprávní disciplíny, historie, evropské právo, teorie práva, ekonomie a finance (spolu s obchodním právem), kriminalistika, církevní právo a příspěvky týkající se fakulty jako takové.

Sborník otevírá zásadní příspěvek M. Knappové a J. Švestky, který se zabývá otázkami rekodifikace českého soukromého práva (s. 9–29). Lze jej doporučit každému, kdo se zajímá o problematiku přípravy občanského zákoníku. Autoři zde podávají přehled všech podstatných problémů, které je třeba v této souvislosti řešit jako jsou vztah soukromého a veřejného práva, koncentrace úpravy v jednom kodexu nebo více kodexech jako dnes, vztah takového kodexu k doplňujícím úpravám, jeho obsah a návaznost na problémy obchodního, rodinného, soutěžního, pracovního práva a mezinárodního práva soukromého. Činí tak i z pohledu srovnání s jinými státy (Nizozemí, Quebec v Kanadě, Francie, SRN, Rakousko atd.) a z pohledu historického a konečně z hlediska důsledků možného přijetí České republiky do Evropské unie. Na to navazuje příspěvek M. Kalenské a P. Tröste-
ra ke vzniku, postavení a perspektivám dalšího vývoje českého pracovního práva, který zaujme zejména tím, jak hájí (s. 44n) samostatné postavení zákoníku práce proti počátečním představám komise o začlenění pracovníprávní problematiky do připravovaného civilního kodexu. S. Radvanová na podkladě sociologických a demografických údajů sleduje 200 let vývoje rodiny a manželství a jejich právní úpravy. I její příspěvek končí diskusně vyjádřením se k zachování samostatnosti právní úpravy vztahů v této oblasti (s. 57n.). V příspěvku k vývoji českého autor-
ského práva (J. Kříž) je zkoumána potřeba jeho nové úpravy v závislosti na rozvoji techniky a evropeizaci této oblasti práva. Seznamuje nás s prvními výsledky spo-

lupráce praxe a teorie na přípravě věcného záměru nového autorského zákona. Příspěvek A. Winterové není komplexně oborový. Autorka v něm sleduje jeden z klíčových problémů civilního procesu – hledání „*pravdy*“ před soudem z různých pohledů za posledních 100 let. Dochází k závěru o potřebě vrátit se k jasné legislativní diferenciaci sporného procesu, založeného na zásadě projednací a dispoziční a nesporného procesu, založeného na zásadě vyšetřovací a oficiality (s. 74). Tento závěr je v mnohém aktuální i pro řízení před Ústavním soudem, který často v řízení o ústavních stížnostech působí více jako ombudsman než soudní orgán ochrany ústavnosti. K problematice soukromého práva patří i stručný příspěvek S. Plívy k obchodnímu zákoníku a výuce obchodního práva (s. 208–211).

Příspěvky z oborů veřejného práva v užším smyslu vycházejí ze společného záměru představit vývoj ústavního práva (V. Pavlíček) a správního práva (V. Mikule) a jeho perspektivy (D. Hendrych). V. Pavlíček v instruktivním pojednání podává přehled pohledů na ústavní právo za posledních sto let, kdy bylo třeba klást důraz jak na instituce státu, tak i na zajištění práv a svobod jedince. V. Mikule se obdobně zabývá studiem správního práva od roku 1766, když poukazuje na klíčové práce oboru až do roku 1968 a poté se věnuje jeho analýze z pohledu představitelů normalizačního režimu. D. Hendrych poté nastiňuje současný stav oboru a jeho další perspektivy z hlediska evropského srovnání. Závěr inspirativního příspěvku zdůrazňuje, že bez úspěšné reformy správního práva není možná ani úspěšná reforma veřejné správy (s. 105).

Oblast trestního práva je zastoupena studií O. Novotného k problematice kodifikace trestního práva na pozadí vzestupu kriminality. Zdůrazňuje přitom roli trestního práva, které by mělo být subsidiární k civilněprávní ochraně (A. Miříčka). V této souvislosti se zabývá klíčovou otázkou trestů a vymezení trestného činu a jeho vztahem ke správnímu deliktům. Zde aktuálně poukazuje na skutečnost, která nutně bude dříve či později předmětem řízení před Ústavním soudem, když výše pokut ve správním trestání může vysoce překračovat výši peněžitého trestu (s. 117). Příspěvek J. Štěpána k evropskému trestnímu řízení a rekodifikaci trestního řádu (s. 126–142) ústí do formulace základních změn, které souvisí s vývojem v Evropě. J. Musil poté sleduje význam výuky kriminalistiky.

Dějiny práva zastupuje myšlenkově bohatý a podnětný příspěvek V. Urfuse, který je však spíše zamyšlením nad posláním výuky a studia právních dějin. Na něj navazuje z jiného pohledu J.R. Tretera, který sleduje sedm století výuky církevního práva v našich zemích, což se ovšem v jeho pojetí prakticky rovná Právnické fakultě UK (zřejmě i proto píše brněnskou fakultu zásadně s malým „*p*“). Jeho příspěvek je především přehledem jednotlivých osobností, které u nás tento obor pěstovaly.

J. Zemánek se prezentuje s úvahou o evropské dimenzi univerzitního právníc-

kého vzdělání, což je dnes často pojednávané téma v řadě zemí. Současně se však zabývá i dopady tohoto procesu na soudní rozhodování, kde oceňuje to, že Ústavní soud klade důraz ne na reprodukci spisu, nýbrž na právního zhodnocení případu a využívá přitom i jiných normativních systémů. Z jiného pohledu se k této otázce vrací L. Tichý v příspěvku o evropském právu jako autonomním právním systému a jeho výuce. Osobnost internacionalisty A. Hobzy nám přibližuje M. Potočný.

Oblast teorie a filosofie práva je zastoupena příspěvkem J. Boguszaka k nesmírně aktuální problematice hodnot, norem a právních principů, A. Gerlocha k záměrnosti a spontánnosti v působení práva a M. Slámy k postavení právní filosofie na Právnické fakultě UK. Národohospodářské obory jsou představeny v obsáhlém příspěvku E. Němečka o finanční vědě a jejich představitelích na Právnické fakultě UK a I. Tomaziče k výuce národního hospodářství.

Jak jsem uvedl na počátku, není posláním a ani ambicí této anotace, hodnotit jednotlivé příspěvky. Domnívám se však, že tento jubilejní sborník je důstojným připomenutím 650 let existence Právnické fakulty UK. Jednotlivé příspěvky svým instruktivním pohledem mohou pomoci k orientaci v historii i současnosti jednotlivých právních oborů a jsou tak zachycením současného stavu našeho práva a právní vědy, za jejichž úroveň jubilující fakulta výraznou měrou odpovídá a k jejichž zlepšení může díky svému vědeckému a pedagogickému potenciálu v budoucnosti opět přispět.

ANOTACE

PETER BLAHO, IVAN HARAMIA, MICHAELA ŽIDLICKÁ: ZÁKLADY ŘÍMSKÉHO PRÁVA.

BRATISLAVA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO 1997. 483 S.

DALIBOR JANIŠ

Studium římského práva, které ještě nedávno stálo poněkud na okraji zájmu, se v poslední době opět prosazuje. Důkazem je několik nedávno vydaných učebnic a příruček věnovaných právě tomuto oboru. Jednou z nich je i předložená objemná publikace. Jak autoři sami uvádějí, jejich cílem nebylo napsat klasickou učebnici římského práva, ale příručku zaměřenou na historii a nejdůležitější instituty římského práva soukromého. Předložený učební text naopak vyžaduje předchozí podrobnější studium učebnice.

Práce je věnována v souladu se studijními požadavky pouze na římské právo soukromé, přičemž není syntézou celého římského soukromého práva, ale zaměřuje se na základní a důležité instituty, termíny a pojmy. Celá práce je bohatě a velmi přehledně rozčleněna na jednotlivé části, kapitoly a podkapitoly.

První část je věnována pojmu právo, struktuře a systému římského práva soukromého a jeho pramenům. Obsahuje dále nástin vývoje římského práva ve středověku, rozebrán je jeho vliv na národní práva jednotlivých států v novověku a pozornost je věnována také vědeckému zpracování římského práva od 11. až do 20. století.

Druhá, obsáhlejší část je rozčleněna podle základních okruhů soukromého práva tak, jak byly pojímány již v antickém Římě – právo týkající se osob (jejich právní postavení, rodinné a dědické právo), věcí (věcné a závazkové právo) a žalob (procesní právo).

V kapitole věnované osobnímu právu je rozebrána problematika subjektů římského práva, způsobilosti k právnímu jednání a dále instituty poručnictví a opatrovnictví. V následujících kapitolách navazuje výklad o rodinném právu, ve kterém se autoři zabývají příbuzenstvím, římskou rodinou a manželstvím, majetkovými právy v rodině a mezi manžely, a následně výklad o právu dědickém, seznamující čtenáře s jeho základními pojmy a právními pravidly, kterými se řídilo, tedy zejména pravidly testamentární a intestátní posloupnosti.

Nejvíce pozornosti a prostoru autoři ponechali výkladu o věcném a závazkovém právu, které mají nejen z pohledu historicko-právního, ale i z hlediska dnešního soukromého práva, zásadní význam. V kapitole o věcném právu je nejprve rozebrán pojem držby (*possessio*) a dále věcná práva k vlastní věci (*iura in re propria*), zde je ústředním pojmem vlastnictví (*dominium*), a věcná práva k věci cizí (*iura in re aliena*). Výklad o závazkovém právu, ač to plně neodpovídá původnímu antickému pojetí, byl rozdělen na část všeobecnou, věnovanou základním pojmům, vzniku, subjektům, obsahu a zániku závazků, a část zvláštní o jednotlivých druzích závazků z hlediska jejich vzniku – závazky ze smlouvy a závazky z deliktu, a dále tzv. kvazikontrakty a kvazidelikty.

V závěrečné kapitole autoři objasňují nejprve základní pojmy a principy římského civilního procesu a následně rozdělení žalob a jednotlivých druhů civilního procesu, tj. legisakční, formulový a kogniční.

Jak již bylo řečeno, text příručky je přehledně rozčleněn, jednotlivé pojmy a instituty jsou stručně vysvětleny jednoduchým, srozumitelným jazykem, často vhodně pomocí různých tabulek a grafických znázornění. Jednotlivé termíny a pojmy jsou důsledně uváděny i v původní latinské podobě, stejně jako množství delších citací z jednotlivých pramenů. Ke každé kapitole jsou připojeny seznamy literatury a to jak domácí (české a slovenské), tak samozřejmě především zahraniční, obsahující základní tituly ke zvolenému tématu.

Příručka o základech římského práva se nepochybně stane vyhledávaným titulem nejen pro studium římského práva z hlediska právněhistorického, ale i pro usnadnění pochopení jednotlivých pojmů, termínů a principů, které jsou obsaženy i v moderním platném právu.

INFORMACE O TITULECH Z EDIČNÍHO PLÁNU PrF MU BRNO

Z edičního plánu Právnické fakulty MU pro rok 1998 byly v období července–září vydány tituly:

1. redakce: Lamparter, M.: Církev a stát (Sborník příspěvků z 3. ročníku konference)
sborník, první vydání 1998, 52 str., 55 Kč
2. Rozehnalová, N., Týč, V.: Evropské mezinárodní právo soukromé
monografie, první vydání 1998, 347 str., 248 Kč
3. Píchová, I.: K některým aktuálním problémům vzniku pracovního poměru v teorii a praxi
monografie, první vydání 1998, 217 str., 259 Kč
4. Pekárek, M., Průchová, I.: Praktikum z pozemkového práva
učebnice, první vydání 1998, 63 str., 56 Kč
5. Židlická, M., Schelle, K.: Právní dějiny I. Starověk
učebnice, první vydání 1998, 274 str., 273 Kč
6. redakce: Rozehnalová, N.: Právnická fakulta MU v Brně 1998/99 (Seznam přednášek)
první vydání 1998, 179 str., 60 Kč
7. Večeřa, M., Urbanová, M.: Sociologie práva v textech
učebnice, první vydání 1998, 155 str., 125 Kč
8. Marek, K.: Smluvní typy druhé hlavy třetí části obchodního zákoníku
monografie, dotisk druhého, doplněného vydání 1998, 344 str., 350 Kč
9. Pokorná, J.: Subjekty obchodního práva
monografie, dotisk prvního vydání 1998, 380 str., 316 Kč
10. Machalová, T.: Úvod do právní filozofie (Základní pojmy) I. díl
učebnice, první vydání 1998, 164 str., 155 Kč

Připravujeme do tisku:

1. Rázková, R.: Dějiny právní filozofie učebnice, 1. dotisk druhého, přepracovaného vydání 1998, cca 260 str.
2. Bejček, J.: Obchodní závazky monografie, 2. dotisk druhého vydání 1998, cca 366 str.
3. Pekárek, M. a kolektiv: Právo životního prostředí, 2. díl učebnice, první vydání 1998, cca 350 str.
4. Houbová, D. a kolektiv: Psychologie pro právníky učebnice, druhé, doplněné vydání 1998, cca 200 str.
5. Urbanová, M.: Sociální kontrola a právo učebnice, první vydání 1998, cca 160 str.
6. Průchová, I., Chyba, J.: Vlastnictví k pozemkům a jeho omezení z důvodu obecného zájmu monografie, první vydání 1998, cca 330 str.
7. Hurdík, J.: Zásady soukromého práva monografie, první vydání 1998, cca 200 str.
8. Pokorná, J.: Obchodní společnosti – judikatura a literatura učebnice, první vydání 1998, cca 100 str.
9. Pekárek, M. a kolektiv: Právo životního prostředí, 3. díl učebnice, první vydání 1998, cca 260 str.
10. Průcha, P., Blažek, P., Machálek, P.: Vzory podání ve správních věcech učebnice, první vydání 1998, cca 220 str.

Tituly lze objednat na adrese :

Vzdělávací a ediční středisko
Právnická fakulta MU Brno
Veveří 70
611 80 Brno
☎: 05/41 559 323
05/41 559 322
fax: 05/41 559 322

AUTOŘI

- Dr. Jozef Balga Akadémia Policajného zboru, Bratislava
- Doc. JUDr. Josef Bejček, CSc. Katedra obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- JUDr. Jana Dostálová Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- Doc. Dr. JUDr. Karel Eliáš Právnická fakulta ZČU Plzeň – Ústav státu a práva AV ČR Praha
- Doc. JUDr. Josef Fiala, CSc. Katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- Doc. JUDr. Jan Filip, CSc. Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- Prof. JUDr. Petr Hajn, DrSc. Katedra obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- JUDr. Jaromír Harvánek, CSc. Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- Mgr. Radka Honcová Katedra mezinárodního a evropského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- Mgr. Dalibor Janiš Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- Doc. JUDr. Dalibor Jílek, CSc. Katedra mezinárodního a evropského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- Stanislav Kadečka student Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- JUDr. Michal Lamparter Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno
- JUDr. Václav Nesrovnal, CSc. Právnický inštitút Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, Bratislava, Sekcia vládnej legislatívy úradu vlády Slovenskej republiky, Bratislava
- JUDr. Jan Pinz Ústav státu a práva AV ČR Praha – Policejní akademie ČR Praha
- Doc. JUDr. Petr Průcha, CSc. Katedra správní vědy, správního práva a finančního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

Doc. JUDr. Naděžda Rozehnalová, CSc. Katedra mezinárodního a evropského práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

Mgr. Veronika Smržová studentka PGS Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

Doc. JUDr. Jaruška Stavínohová, CSc. Katedra občanského práva Právnické fakulty
Masarykovy univerzity, Brno

Doc. JUDr. Ivo Telec, CSc. Katedra občanského práva Právnické fakulty Masarykovy
univerzity, Brno

Doc. JUDr. Vladimír Týč, CSc. Katedra mezinárodního a evropského práva
Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

Doc. JUDr. Miloš Večeřa, CSc. Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy
univerzity, Brno

Doc. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty
Masarykovy univerzity, Brno

- **Pekárek, M., Průchová, I.:** Praktikum z pozemkového práva
učebnice, první vydání 1998, 63 str., 56 Kč
- **Kratochvíl, V., Kuchta, J. a kolektiv:** Praktikum z trestního práva
hmotného I. díl (obecná a zvláštní část), učebnice, první vydání 1998,
206 str., 182 Kč
- **Židlická, M., Schelle, K.:** Právní dějiny I. Starověk
učebnice, první vydání 1998, 274 str., 273 Kč
- **Redakce: Rozehnalová, N.:** Právnická fakulta MU v Brně 1998/99
(Seznam přednášek), první vydání 1998, 179 str., 60 Kč
- **Večeřa, M., Urbanová, M.:** Sociologie práva v textech
učebnice, první vydání 1998, 155 str., 125 Kč
- **Marek, K.:** Smluvní typy druhé hlavy třetí části obchodního zákoníku
monografie, druhé, doplněné vydání 1998, 344 str., 350 Kč
- **Průcha, P.:** Správní právo (obecná část)
učebnice, třetí, přepracované vydání 1998, 310 str., 246 Kč
- **Pokorná, J.:** Subjekty obchodního práva
monografie, dotisk prvního vydání 1998, 380 str., 316 Kč
- **Harvánek, J. a kolektiv:** Teorie práva
učebnice, první vydání 1998, 338 str., 305 Kč
- **Machalová, T.:** Úvod do právní filozofie (Základní pojmy) I. díl
učebnice, první vydání 1998, 164 str., 155 Kč
- **Hurdík, J.:** Úvod do soukromého práva
učebnice, první vydání 1998, 144 str., 105 Kč
- **Skulová, S. a kolektiv:** Základy správní vědy
učebnice, první vydání 1998, 235 str., 240 Kč

Připravujeme do tisku

- **Rázková, R.: Dějiny právní filozofie**
učebnice, 1. dotisk druhého, přepracovaného vydání 1998, 260 str.
- **Bejček, J.: Obchodní závazky**
monografie, 2. dotisk druhého vydání 1998, 366 str.
- **Redakce: Židlická, M.: ORBIS IVRIS ROMANI 4/1998**, časopis, první vydání 1998, cca 260 str.
- **Pekárek, M. a kolektiv:**
Právo životního prostředí, 2. díl
učebnice, první vydání 1998, cca 350 str.
- **Houbová, D. a kolektiv:**
Psychologie pro právníky
učebnice, druhé, doplněné vydání 1998, cca 200 str.
- **Urbanová, M.: Sociální kontrola a právo**
učebnice, první vydání 1998, cca 160 str.
- **Průchová, I., Chyba, J.: Vlastnictví k pozemkům a jeho omezení z důvodu obecného zájmu**
monografie, první vydání 1998, cca 330 str.